

Aarhus School of Architecture // Design School Kolding // Royal Danish Academy

Restaurering versus instaurering og transstaurering

Bech-Nielsen, Grith

Publication date:
2012

Document Version:
Også kaldet Forlagets PDF

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (APA):
Bech-Nielsen, G. (2012). *Restaurering versus instaurering og transstaurering: Ph.D.-afhandling om holdningen som arkitektfagligt instrument*. Arkitektskolen Aarhus.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

RESTAURERING VERSUS INSTAURERING OG TRANSSTAURERING

PH.D.-AFHANDLING OM HOLDNINGEN SOM ARKITEKTFAGLIGT INSTRUMENT

Grith Bech-Nielsen

Forsidefoto¹: Bygningsdetalje fra Chateau de Pierrefonds, restaureret af Viollet-le-Duc for Napoleon III i perioden 1858-70. Én af århundredets mest storstilede restaureringer. Bygningsdetaljen skal ses som en kamæleon-lignende figur, der i denne afhandling er symbol for holdningen [Se herom i DEL III Holder Holdninger?].

¹ Foto er downloadet fra:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Picardie_Pierrefonds4_tango7174.jpg. Copyright-betingelser er hermed indfriet i henhold til hjemmesiden.

Ph.d.-afhandling

© 2012 Grith Bech-Nielsen, arkitekt MAA

Arkitektskolen Aarhus, Arkitektonisk Kulturarv

Hovedvejleder: Jørgen Dehs, Arkitektskolen Aarhus

INDHOLDSFORTEGNELSE

DEL I PROLOG

	Forord	
1	Introduktion	17
2	Hvordan forske i arkitektonisk kulturarv?	21
2.1	Sagen versus sagsforholdet	22
3	Forskningsprojektets genstandsfelt	24
4	Holdningen – En kerneydelse	25
5	Hypotesen	28
5.1	Hypotesens parametre:	28
	Det subjektive versus det objektive	
6	Forskningsspørgsmål	30
7	Videnskabsteoretisk afsæt – Socialkonstruktionismen	31
7.1	En kritisk stillingtagen til socialkonstruktionismen	33
8	Forskningsprojektets opbygning	34
9	Forskningsprojektets dele	36
9.1	Del II – Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet	36
9.2	Del III – Holder holdninger?	37
9.3	Del IV – Fagsprogets paradoksale præmisser	37
9.4	Del V – Holdninger i teori og praksis	38
9.5	Del VI – Epilog	38
10	Betragtninger på valg af empiri	39
11	Fokusering	39
12	Motivation	40
13	Litteratur	42

DEL II ARKITEKTONISK KULTURARV OM AT BEGRIBE BEGREBET

1	Introduktion	49
2	Begrebet introduceres	50
3	Begrebet tager form	51
4	Omstridte begrebers syv kendetegn	54
5	Arkitektonisk kulturarv - Et omstridt begreb	56

5.1	Ad 1: En vurderet og anerkendt værdsat præstation	56
5.2	Ad 2: En værdsat præstation med en intern kompleks karakter	57
5.3	Ad 3: Beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler	58
5.4	Ad 4: En åben karakter	59
5.5	Ad 5: Begrebets anvendelse bestrides af andre	60
5.6	Ad 6: Et oprindeligt eksemplar	60
5.7	Ad 7: Striden opretholder eller udvikler synet på det oprindelige eksemplar	61
6	Delkonklusion	62
7	Begrebets diffuse komponenter	63
7.1	Arkitektur	63
7.2	Kultur	64
7.3	Arv	64
7.4	Kulturarv	65
8	Delkonklusion	67
9	Håndtering af et omstridt begreb - Hvordan?	68
9.1	Forforståelse – Forudsætningen for forståelse og fortolkning	68
10	Konklusion	71
10.1	Begrebsafklaring	72
11	Litteratur	74

DEL III HOLDER HOLDNINGER?

1	Introduktion	81
2	Holdninger praktiseres	82
2.1	Paradoksale parametre	84
3	Om at udforske holdninger	86
4	Holdningsteorier – indføring og problematisering	88
4.1	Præliminær afgrænsning – Eksplícitte / implicitte holdninger	88
4.2	Anerkendte men uhåndgribelige betragtninger	89
4.2.1	Tre Præmisser: Holdningsbærer, holdningsobjekt, evaluering	89
4.3	Integrerende betragtninger...	90
4.3.1	File-drawer	91
4.3.2	Attitudes-as-construction	91
4.3.3	Både / og	92

4.4	... men hypotetiske definitioner	93
4.4.1	Generel definition: At kunne lide eller ikke kunne lide	93
4.4.2	Komponentiel definition: Affekt, adfærd og kognition	94
4.4.3	Hverken / eller	95
4.5	Signifikante men tvivlsomme kendetegn	96
4.5.1	Styrke	96
4.5.2	Ambivalens	98
4.5.3	Generel eller specifik	99
4.6	Institutionelle versus individuelle holdninger	100
4.7	Mellem værdier og meninger	102
5	Delkonklusion	104
6	Holdbare holdninger	106
6.1	Generaliseringer	106
6.2	Et defineret holdningsobjekt	107
6.3	Metoder for evaluering	107
6.4	Stabile og ustabile holdninger	107
6.5	Holdningens komponenter	108
6.6	Holdningens kendetegn	109
7	Konklusion	110
8	Litteratur	112

DEL IV FAGSPROGETS PARADOKSALE PRÆMISSER

1	Introduktion	119
2	Dansk fagsprog og terminologi	120
	- En politisk mærkesag	
3	Det talte og det skrevne fagsprog	122
	- To forskellige kulturer	
3.1	En historisk-kulturel vinkel	124
3.2	En lingvistisk-kognitiv vinkel	124
4	Delkonklusion	126
5	Et fagsprogs funktionelle potentialer og kendetegn	127
6	Delkonklusion	128
7	Arkitekters fagsprog	129
7.1	En generel karakteristik	129

8	Delkonklusion	131
9	Fagsproget i diskursive kampe	132
10	Fagsproget om arkitektonisk kulturarv	133
10.1	Centrale termer: Restaurering og transformation	134
10.2	Forsøg på etymologisk udredning	135
10.2.1	Fællesnævneren '-staurere'	136
10.2.2	Præfikserne 're-', 'in-' og 'trans-'	137
10.3	En ny systematisk terminologisk struktur	140
11	Konklusion	142
12	Litteratur	144

DEL V HOLDNINGER I TEORI OG PRAKSIS

1	Introduktion	153
2	Analysens teoretiske afsæt	154
2.1	Retorisk argumentation – Hensigten at vinde tilslutning	155
2.2	Argumentets grundelementer – Holdningens struktur	156
2.3	Syv argumenttyper – Holdningens implicitte elementer	158
2.4	Tre appelformer – Holdningens tiltrækningskraft	161
3	Tre argumentationsanalyser	163
3.1	Analysens opbygning	164
4	JOHANNES EXNER	166
4.1	Den historiske bygnings væren på liv og død	166
5	Argumentet for den historiske bygning og fortløbende tid	167
5.1	Påstanden stadfæstes metaforisk	168
5.2	Påstand og belæg hjemles i metaforens dybere lag	168
6	Argumentet for de fire nøgler	171
6.1	Påstanden stadfæstes i parallelle sammenligninger	172
7	Argumentet for det reversible indgreb	174
8	Delkonklusion	175
9	Exner – Syntetisering og problematisering	177
9.1	Fortløbende tid – En flertydig påstand	177
9.2	De fire nøgler – Subjektive kriterier	181
9.3	Det reversible indgreb – Et paradoksalt princip	181
10	Delkonklusion	182
11	EUGÈNE-EMMANUEL VIOLLET-LE-DUC	185
11.1	Restaurering	186

12	Et argument for den nye definition	187
12.1	Belægget stadfæstes i absolutte sammenligninger	188
12.2	Hjemlen forankres i det historiske brud	189
13	Et argument for den sande historie	192
13.1	Belægget udfoldes i helheder og dele	194
13.2	Metoden som grundlag for objektiv værdisætning og intervention	195
14	Delkonklusion	196
15	Viollet-le-Duc - Syntetisering og problematisering	197
15.1	Reetablering af en hypotetisk skikkelse - Et paradoksalt princip	197
15.2	Det moderne – Et diffust belæg	197
15.3	Et historiesyn med retoriske modifikationer	199
15.4	Sande absolutter og viden om alt - En uopnåelig intention	199
16	Delkonklusion	201
17	JOHN RUSKIN	202
17.1	Erindringens Lampe	202
18	Et argument for erindringen som værdigrundlag	204
18.1	Belægget udfoldes i subjektive udsagn	205
18.2	Hjemlen udfoldes i affektion	206
19	Et argument for sammenhængen mellem erindring og autenticitet - I forandring	209
19.1	Belægget udfoldes i arkitekturens alder	210
19.2	Sammenhængen mellem erindring og autenticitet hjemles kategorisk	212
20	Et argument for intervention - Sammenhængen mellem autentisk arkitektur og sand erindring	213
20.1	Hjemlen stadfæstes i en sammenligning til restaureret arkitektur	214
21	Delkonklusion	215
22	Ruskin – Syntetisering og problematisering	216
22.1	Kilden til sand og objektiv historie Arkitekturen versus det skrevne	216
22.2	Kollektiv eller individuel erindring	217
22.3	Paradoksale sammenhænge	219
23	Konklusion	220
23.1	Komparative betragtninger	222
24	Litteratur	224

DEL VI EPILOG

1	Hovedkonklusion	229
1.1	Tilbage til hypotesen og forskningsspørgsmålet	236
2	Perspektivering	236
2.1	Perspektiver på formålene	237
2.2	Perspektiver på begrebet arkitektonisk kulturarv	237
2.3	Perspektiver på holdningen	238
2.4	Perspektiver på fagsproget	239
2.5	Perspektiver på caseanalyserne	240
3	Resumé	242
4	Abstract	244
5	Appendiks – Tre biografiske rids	246
5.1	Johannes Exner	246
5.2	Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc	247
5.3	John Ruskin	248

DEL VII BILAG

[Forefindes i selvstændig bilagsmappe]

Bilag I	Den historiske bygnings væren på liv og død
Bilag II	Restaurering
Bilag III	Erindringens Lampe

DEL I

PROLOG

INDHOLD

	Forord	
1	Introduktion	17
2	Hvordan forske i arkitektonisk kulturarv?	21
2.1	Sagen versus sagsforholdet	22
3	Forskningsprojektets genstandsfelt	24
4	Holdningen – En kerneydelse	25
5	Hypotesen	28
5.1	Hypotesens parametre:	28
	Det subjektive versus det objektive	
6	Forskningsspørgsmål	30
7	Videnskabsteoretisk afsæt – Socialkonstruktionismen	31
7.1	En kritisk stillingtagen til socialkonstruktionismen	33
8	Forskningsprojektets opbygning	34
9	Forskningsprojektets dele	36
9.1	Del II – Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet	36
9.2	Del III – Holder holdninger?	37
9.3	Del IV – Fagsprogets paradoksale præmisser	37
9.4	Del V – Holdninger i teori og praksis	38
9.5	Del VI – Epilog	38
10	Betragtninger på valg af empiri	39
11	Fokusering	39
12	Motivation	40
13	Litteratur	42

Forord

Denne Ph.d. afhandling er et produkt af en forskeruddannelse ved Arkitektskolen Aarhus, Arkitektonisk Kulturarv. Gennem deltagelse i blandt andet videnskabsteoretiske kurser, undervisning og formidling af centrale temaer fra mit forskningsprojekt (på både bachelor- og kandidatniveau) ved Arkitektskolen Aarhus, vejledning og sparring med min vejleder og en høj grad af selvstudier, selvinspiration og selvkritik har jeg lært at implementere tilegnet viden, beherske og omsætte et mangfoldigt genstandsfelt kaldet 'arkitektonisk kulturarv' til en håndgribelig problemstilling. Jeg har lært at behandle denne problemstilling videnskabeligt og på baggrund heraf generere ny viden. Viden, der forhåbentlig kan bidrage til udvikling af fagområdet arkitektonisk kulturarv. Jeg har gennem processen lært at udvælge og anlægge metodiske og teoretiske, analytiske og problematiserende vinkler på dette genstandsfelt, ligesom jeg har lært at konkludere og perspektivere på mine undersøgelser og iagttagelser. Men et er at generere ny viden på en videnskabelig måde, noget andet er at formidle denne viden, så andre kan få indsigt i den og gøre brug af den. Jeg har ikke kun betragtet forskningsprojektet som en videnskabelig udfordring og uddannelse, men også som en formidlingsrelateret udfordring. Det er mit håb, at disse to ambitioner er blevet indfriet.

Jeg vil gerne sige tak til Arkitektskolen Aarhus, der har finansieret nærværende ph.d. projekt. Mange tak til forskningschef ved Arkitektskolen Aarhus, Claus Peder Pedersen for gennemlæsning og konstruktive kommentarer inden aflevering og stor tak til min vedholdende hovedvejleder, leder af forskerskolen ved Arkitektskolen Aarhus Jørgen Dehs for konstruktiv og kontant vejledning. En stor tak til mine dedikerede kolleger lektor Lars Nicolai Bock og lektor Anne-Grete Andersen, der gennem energiske og faglige diskussioner har været til konstant inspiration undervejs i processen. Tak for de mange spændende undervisnings- og forskningsudfordringer, som I har givet mig mulighed for at varetage og som ligeledes har bidraget til at udvikle projektet – og ikke mindst udvikle mig selv. Tak til min veninde Mathilde Bartholin, for at lytte og komme med konstruktive og akademiske kommentarer. Tak til mine øvrige venner, veninder og gode kolleger for vedholdende indlevelse. Selvfølgelig også tusind tak til min elskede familie, som har troet på mig og bakket mig op i alle tænkelige og utænkelige forhold gennem hele processen – og til MIN elskede 'drengklub' - Sune, Asger og Bjarke – I betyder ALT for mig!

“Det er en reell sammenheng mellom de tankene vi tenker, ordene vi sier og tingene vi lager”².

² Alberto Pérez-Gómez til Arkitektur N i 2008, Arkitektur N 2009:9

1 Introduktion

Arkitektbranchen i Danmark har gennem de seneste årtier forandret sig markant. Tidligere var arkitektbranchen, i hovedtræk, kendetegnet ved arkitektvirksomheder med hver deres afgrænsede faglige speciale, der eksempelvis kunne være landskabsarkitektur, restaurering eller industrielt design. Denne struktur betød blandt andet, at en arkitektvirksomhed primært løste opgaver, der relaterede sig til virksomhedens speciale. Virksomheden var således også i overvejende grad sammensat af arkitekter, hvis faglige kompetencer var forankret i samme faglige felt – i samme teoretiske og metodiske tilgang og i samme fagsprog og terminologier. I dag er arkitektbranchen kendetegnet ved arkitektvirksomheder, der i højere grad arbejder tværfagligt³ og derfor også er sammensat af arkitekter med forskellige faglige specialer. Det er således ikke sjældent, at samme arkitektvirksomhed løser både landskabsopgaver, restaureringsopgaver og opgaver indenfor industrielt design. Det betyder at arkitekter nu i langt højere grad end tidligere indgår i tværfaglige sammenhænge.

EU-retlige initiativer som Det Indre Marked⁴ er, sammen med globaliseringen i øvrigt, en central årsag til disse forandringer. Med fri bevægelighed af varer, personer, tjenesteydelser og kapital mellem EU's medlemslande kan arkitektvirksomheder i andre EU-lande erhverve byggeprojekter i Danmark, ligesom danske arkitektvirksomheder kan erhverve byggeprojekter i hele EU. Det betyder, at afstande og barrierer mellem lande, markeder og konkurrenter er blevet stadig mindre, men samtidig hermed er konkurrencen mellem arkitektvirksomhederne – både nationalt og internationalt - blevet stadig større⁵.

Med den øgede konkurrence er også konkurrenceparametrene forandret, idet der eksempelvis ikke alene konkurreres på selve projektforslaget, men også på parametre som arkitektvirksomhedens økonomi, faglige kompetencer og referencer. Og hvor arkitektvirksomhedens kompetencer ikke er tilstrækkelige til at erhverve en given opgave, trækkes der på samarbejder med eksterne, tværfaglige - og måske internationale - konsulenter og virksomheder.

Alt i alt betyder disse forandringer i arkitektbranchen, at arkitekter ikke længere kun skal samarbejde med fagfolk fra eget faglige felt, men altså i stigende grad skal samarbejde med fagfolk med differentierede arkitektfaglige specialer – fra både ind- og udland - ligesom samarbejdet også omfatter ikke-arkitekter. I takt med at grænser mellem lande og kulturer er overskredet er således også grænser

³ Tværfaglighed står umiddelbart i opposition til kernefaglighed. Tværfaglighed er kendetegnet ved, at flere faggrupper arbejder sammen om samme opgave, med hver sin faglige tilgang. Der foregår således videndeling af specialkompetencer, jævnfør Lauvås & Lauvås 2006:55.

⁴ Folketingets EU oplysning: <http://www.eu-oplysningen.dk/spsv/off/alle/103/>

⁵ <http://www.licitionews.com/om/>

mellem arkitektfaglige specialer, arkitektfaglige metodiske og teoretiske tilgange, fagsprog og terminologier overskredet i den aktuelle praksis.

En gængs opfattelse er, at en tværfaglig arkitektfaglig vinkel på en given byggeopgave kan give et (mere) innovativt udbytte. Udbyttet af et tværfagligt samarbejde kan eksempelvis afhænge af, hvorvidt hvert fagområde prioriterer egeninteresser i samarbejdet, eller om der arbejdes ud fra fælles værdier, hvor hvert fagområdes bidrag til samarbejdet betragtes som nødvendigt og som det bærende i samarbejdet. Men uanset hvilken tværfaglig samarbejdsmodel der indenfor arkitektfaget tages afsæt i, så udfordres udbyttet, fordi arkitekters kompetencer og den arkitektfaglige praksis ikke sådan uden videre lader sig dele og integrere med andre praksisser. Det skyldes i særdeleshed, at de arkitektfaglige kompetencer er kendetegnet ved at være knyttet til fysiske erfaringer, der opstår og udfolder sig implicit og ikke som verbale og mere eksplicite erfaringer⁶. Arkitekturteoretiker Dana Cuff peger eksempelvis på, at flere af arkitektens faglige kompetencer er "embodied" – det vil sige er noget, som arkitekten "just does"- altså bare gør. Disse kompetencer er ifølge Cuff "[...] meaningful components within the particular setting of architectural practice. But they are exactly the elements of which outsiders have no inkling and so develop distorted images of architects and their work"⁷. En kommunikativ udveksling af meningsfulde metodiske eller teoretiske komponenter mellem en arkitekt og en ikke-arkitekt, men også mellem to arkitekter med forskellige specialer, vil derfor ikke finde sted eksplicit, men i overvejende grad forblive implicit. Denne - nærmest fraværende - kommunikationsform er ikke enestående for arkitektfaget, men er noget arkitekter har til fælles med folk fra andre praksisfag som eksempelvis læger, tømrere og piloter⁸, som arkitekt MAA og ph.d. Louise Kjær Christoffersen også påpeger.

Tidligere, da arkitektbranchen var kendetegnet ved arkitektvirksomheder med mere separate specialer, var denne implicite kommunikationsform mindre kompliceret, fordi arkitekter primært samarbejdede med arkitekter med samme faglige forankring. Derfor 'behøvede' arkitekter ikke i samme grad at eksplicitere hvad de, ifølge arkitekturteoretiker Alberto Pérez-Gómez, 'tænkte og gjorde'.

Det siger sig selv, at skal to læger, med speciale i hjertekirurgi, samarbejde om en hjertetransplantation er den eksplicite udveksling af operationens metodiske grundlag og de til operationen nødvendige instrumenter ikke i samme grad påtrængende, som hvis en læge med speciale i ortopædkirurgi og en læge med speciale i hjertekirurgi skal samarbejde om en hjertetransplantation. Det samme gør sig gældende for arkitekter med henholdsvis ens og forskellige specialer, idet der - tilsva-

⁶ Christoffersen 2007:179

⁷ Cuff 1998:4-5

⁸ Christoffersen 2007:179

rende den lægevidenskabelige praksis - knytter sig forskellige metoder og instrumenter til forskellige 'arkitektoniske operationer'.

Med de aktuelle tværfaglige og ikke mindst internationale tværfaglige fællesskaber er behovet for en mere eksplicit kommunikationsform blevet særdeles påtrængende. Kan arkitekter ikke forstå hinandens metodiske og teoretiske instrumenter, idéer og intentioner, kan de heller ikke inspirere hinanden eller trække på hinandens faglige ressourcer. Et ellers potentielt innovativt og tværfagligt samarbejde kan således risikere at blive reduceret betydeligt eller i værste fald udeblive. Den - i nogen grad - eksempelbar praksis, de handlingsorienterede aspekter og den fysiske erfaringsmåde som ifølge Christoffersen er centrale aspekter i arkitektens implicite kommunikationssystem⁹, vil således gøre det vanskeligt for arkitekter at intervenere i centrale tværfaglige forhold, fænomener og processer med et utilstrækkeligt arkitektfagligt udbytte til følge.

Arkitektbranchens tværfaglige struktur, sammenholdt med arkitekters indforståede¹⁰ og underforståede¹¹ arkitektfaglige metoder og instrumenter samt manglende eksplicitering, er derfor ikke uproblematisk.

At teoretiske og metodiske tilgange, der er karakteristiske og anerkendte indenfor ét arkitektfagligt speciale, aktuelt udfordres af teoretiske og metodiske tilgange fra andre arkitektfaglige specialer, fordi forskellige grænser overskrides, kan i sig selv opfattes som problematisk. Dette skyldes, at de forskellige fagområder *stadig* betragter deres metoder som de mest 'anerkendte'. Men den egentlige udfordring i denne tværfaglige problematik er ikke hvordan arkitekten er ekskluderende, men derimod hvordan arkitekten er inkluderende. Det er ikke svært at udelukke andre arkitekter fra et fagligt fællesskab. Det er derimod svært at lukke andre faglige fællesskaber ind i et 'ind- og underforstået fagligt fællesskab' på en integrerende måde. Det vil sige på en måde der tillader at to eller flere arkitektfaglige metoder smelter sammen som grundlag for nye innovative metoder, forståelser og processer. "Tværfagligt samarbejde må afgrænse og beskære uafhængighed og selvstændighed. Hvis samarbejdet skal blive reelt, må man indordne sig i et fagligt fællesskab på tværs af professioner og i mange tilfælde give afkald på noget af den autonomi, man ellers kunne opnå"¹² – anbefaler cand.pæd. Kirsti Lauvås og professor Per Lauvås.

Skal ovenstående præmisser imødekommes optimalt, er det efter min overbevisning et helt centralt succeskriterium, at forskellige fagområders centrale og anerkendte, men ind- og underforståede metoder og instrumenter efterprøves viden-

⁹ Christoffersen 2007:179

¹⁰ Indforstået: Det, som kun en lille indviet kreds kender til, jævnfør Politikens Nudansk Ordbog.

¹¹ Underforstået: Det, som kun antydes og ikke udtrykkes direkte, jævnfør Ibid.

¹² Lauvås og Lauvås 2006:106

skabeligt med henblik på at gøre dem tilgængelige, forståelige og håndgribelige for arkitekter med andre specialer - og ikke mindst for ikke-arkitekter. Dette er særligt presserende i en tid, hvor forandringer i arkitektbranchen fremkalder uomgængelige og nye præmisser for, hvordan arkitektfaget praktiseres. Således vil forskellige arkitektfaglige metoder kunne videreudvikles og gøres forhandlingsvenlige i forhold til nye fortolknings- og anvendelsesmuligheder samtidig med, at der tages afsæt i de traditioner, metoder og instrumenter, der inden for hvert fagområde faktisk 'virker'.

I dette forskningsprojekt rettes fokus mod de ind- og underforståede metoder og instrumenter, der knytter an til det arkitektfaglige område, der betegnes 'arkitektonisk kulturarv'. Begrundelsen for dette fokus er, ud over at være forankret i ovenstående problemstillinger, også forankret i selve fagområdet. Uden tilstrækkelig videnskabelig indsigt i fagområdets centrale metoder og instrumenter kan vi ikke tage kvalificeret stilling til, om vi gør det 'godt nok', når vi vælger hvad der skal bevares, hvorfor, hvordan og for hvem. "Tiden udjævner *ikke* de forskelle, som valgene medfører; historien er nemlig gået videre, og verden er blevet en anden blandt andet i kraft af de (videnskabelige) valg, der tidligere blev truffet. Derefter er det ikke muligt at forholde sig til den på samme måde [...] Det, man ikke bevarer i dag, kan man heller ikke bevare sidenhen"¹³ [min kursivering]. Derfor er det nødvendigt kontinuerligt at efterprøve de metoder og instrumenter, som vi bygger valgene på. Et andet formål med forskningsprojektet er således at udforske centrale instrumenters objektive berettigelse i den arkitektfaglige praksis, for derved at kvalificere det grundlag hvorpå vi udvikler og gentænker fagområdet.

Samlet anskuet kan det med rette konstateres, at globaliseringen af bevaringsintentionerne fra national arv til verdensarv, de grænseoverskridende arkitektfaglige forandringer og det øgede antal bidragsydere stiller nye krav til arkitekters evne til at kommunikere deres visioner og bidrag og beskrive den arbejds metode og det værdigrundlag, hvorigennem et givent projekt etablerer sig i sammenhænge mellem grader af bevaring og arkitektonisk intervention. Dermed repræsenteres en distinkt kommunikationsmæssig og sproglig udfordring for fagudøverne nu og i de kommende år. "De nye samarbejdsformer og fremstillingsformer stiller stadig højere krav til 'præcise' definitioner af de værdier og kvaliteter som tænkes indarbejdet i byggeriet"¹⁴.

Ovenstående overordnede problemstillinger vil jeg således trække *ind i* det arkitektfaglige felt, der kaldes 'arkitektonisk kulturarv'. Nedenfor følger en præcisering af hvordan jeg har grebet denne udfordring videnskabeligt an.

¹³ Hastrup 2004:14

¹⁴ Jensen og Beim 2006:5

2 Hvordan forske i arkitektonisk kulturarv?

I artiklen "Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarvens udfordring"¹⁵ (2004) peger professor i antropologi Kirsten Hastrup på nogle centrale udfordringer, der knytter sig til kulturarvsforskningen. Dermed peger hun også indirekte på de udfordringer, der kan relateres til udforskning af feltet arkitektonisk kulturarv. Artiklen har på flere måder været 'en øjenåbner' og inspirationskilde og har således indvirket på min måde at gå til udforskning af genstandsfeltet arkitektonisk kulturarv. Særligt har artiklen fået mig til at rette blikket mod arkitektfaglige metoder og processer, der knytter an til værdisætning, værdiprioritering og arkitektonisk intervention, frem for en ensidig fokusering på hvad der kendetegner det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Artiklen har også gjort mig bevidst om, at fagsproget spiller en helt central rolle og er direkte konstituerende i forhold til hvad der tillægges værdi, hvorfor og hvordan der intervereres i de arkitektoniske kulturarvsobjekter i bestræbelsen på at overlevere de tillagte værdier til eftertiden. Fagsproget er således med til at konstruere, hvad værdifuld eller betydningsfuld arkitektonisk kulturarv er eller kan være.

Dertil kommer, at artiklen har ansporet mig til at se på genstandsfeltet med et mere distanceret, kritisk og reflekteret blik. Jeg er blevet opmærksom på, at den faglighed hvormed jeg udforsker, er et produkt af den til genstandsfeltet knyttede arkitektfaglige praksis. Hastrup peger netop på nogle problemstillinger, som jeg givetvis qua min egen faglighed som arkitekt med speciale i arkitektonisk kulturarv, ikke tidligere har betragtet som anfægtelige.

Da min måde at gribe forskningsprojektet an på, i særlig grad bygger på Hastrups betragtninger på kulturarvsforskning, vil jeg gerne indledningsvist introducere disse betragtninger. Som det vil fremgå af nedenstående, så peger Hastrup på det vigtige i at fokusere kulturarvsforskningen på sagsforholdet og ikke på sagen. Det er sagt med andre ord, ikke et spørgsmål om hvorvidt det til eksempel er herregårdens hovedbygning og/eller avlsbygningerne, der fredes – men et spørgsmål om hvordan vi vælger om det skal være både/og eller enten/eller. Arkitektonisk kulturarv er ikke alene et spørgsmål om hvad, men i lige så høj grad et spørgsmål om hvordan.

¹⁵ Hastrup 2004

2.1 Sagen versus sagsforholdet

Bestemte forskningstraditioner er med til at bestemme, hvordan overlevering af arkitektonisk kulturarv gribes an i praksis. Den videnskabelige tradition som aktuell kulturarvsforskning - i overvejende grad - bygger på, er forankret i oplysningstidens encyklopædiske vidensprojekt, hvor det primært handler om at samle og systematisere så meget viden om kulturarvsobjekterne som muligt. Denne tilgang kendes eksempelvis også fra museale traditioner¹⁶.

I den førnævnte artikel "Forskningsbegreber og vidensformer: kulturarvens udfordring" forsøger Hastrup at problematisere den traditionelle videnskabelige tradition, der knytter an til kulturarvsforskningen. Hendes sigte er, som jeg læser artiklen, blandt andet at kvalificere kulturarvsforskningen gennem en diskussion af måden hvorpå forskningen forholder sig til genstandsfeltet. Hastrups udgangspunkt er en sondring mellem objektviden og relationsviden. En sondring, hvor kulturarv - på den ene side - betragtes som objekter og - på den anden side - som noget, der opstår i sociale relationer. Ifølge Hastrup knytter objektviden sig til viden om objektet. Relationsviden beskriver hun som viden, der er forankret i relationerne imellem objekter, mellem objekter og subjekter samt mellem subjekter indbyrdes. Det problematiske ved kulturarvsforskning er imidlertid ifølge Hastrup, at relationsviden ofte glemmes eller fortrænges, fordi den egentlige relationsviden har en tendens til at blive objektiveret gennem diskursive praksisser. Overført til den arkitektfaglige praksis betyder dette, at arkitektfaglige metoder og praksisser opfattes som almengyldige og derfor ikke udfordres og stilles til diskussion. I forlængelse heraf sker det, som Hastrup kalder for 'ontologisk dumpning'¹⁷. 'Ontologisk dumpning' forekommer, når en særlig sproglig praksis skaber en form for 'slør af konsensus' om en virkelighed, der måske i realiteten er kontroversiel eller diffus. Hastrup skriver herom: "Sproglighed indebærer altid en form for objektivering, og i forbindelse med det teoretiske sprog er det specielt påfaldende, at sprogets kognitive økonomi ofte medfører det, der kan kaldes 'ontologisk dumpning'. Sproget giver os en række mere eller mindre veldefinerede begreber, kategorier, billeder og symboler, som vi bruger til at objektivere verden med. Men det, vi i virkeligheden objektiverer, er vores (midlertidige) måde at forstå verden på; et epistemologisk¹⁸ forhold

¹⁶ Hastrup 2004a:10 (se endvidere Hastrup 1999:39)

¹⁷ Hastrup 2001:11. 'Dump er det engelske ord for losseplads - altså en midlertidig deponering af affald. Det er efter min opfattelse ordets reference til noget midlertidigt, der er centralt i Hastrups forståelse af 'ontologisk dumpning', idet ontologisk dumpning, ifølge Hastrup er en proces, hvor vores midlertidige måde at forstå verden på (altså et epistemologisk forhold) omdannes til et objektivt forhold i verden (altså til et ontologisk forhold).

¹⁸ Epistemologi handler om, hvad vi kan vide om verden, og hvordan vi opnår denne viden - relationsviden.

bliver til en ontologisk¹⁹ påstand²⁰. Man kan sige, at der er tale om teoretiske konstruktioner, der samler empirisk kompleksitet i begrebsmæssige enkelheder.

Hastrup berører dermed også sammenhængen mellem begrebet og fænomenet arkitektonisk kulturarv og det forhold, at erkendelsen af kulturarven i en vis forstand er betinget af den måde vi begrebsliggør den. Vores forståelse af arkitektonisk kulturarv kan dermed siges at være teoretiske og metodiske abstraktioner. Vi forudsætter dog som oftest, at disse abstraktioner har direkte empirisk reference til faktiske fænomener. Arkitektonisk kulturarv kan dermed komme til at fremstå som et sæt af objektive forhold snarere end som udtryk for egentlige subjektive forhold. Hermed undertrykkes subjektiviteten og relativiteten i vores opfattelse af, hvad værdifuld og betydningsfuld arkitektonisk kulturarv er eller kan være. *Sagen* kommer - så at sige - til at overskygge *sagsforholdet*, som Hastrup udtrykker det²¹.

Arkitektfaglige, institutionelle og diskursive praksisser er med til at styre, hvad der eksempelvis fredes eller nedrives. Hastrup peger på, at disse indgroede praksisser truer den tvivl, der ellers er nødvendig i videnskaben²², hvorfor mulighederne for at forholde sig reelt og nytænkende til kulturarv indskrænkes. Hastrup påpeger videre, at hvis man skal kunne hævde sin autoritet inden for et givent område af videnskaben, må man også kunne redegøre for det sagsforhold, der giver den særlige viden retning og form. Viden er altid viden om noget set fra et særligt perspektiv. Videnskaben må i dag bestemmes ved sin epistemologi, eller sit erkendelsesforhold til objektet, snarere end ved sit objekt som sådan²³. Arbejdes der med fokus på relationsviden i stedet for objektviden, vil forskningen skifte karakter og blive et anliggende, der handler om at redegøre for de værdier og relationer, der ligger i konstruktionen af genstandsfeltet. Dermed forskydes fokus fra *sagen* til *sagsforholdet*.

Den videnskabelige praksis skal altså implicere en iagttagelse af præmisserne for egen videnskabelig tilgang, og denne forskydning fra en ontologisk til en epistemologisk orienteret tilgang er en form for bevidstgørelsesproces der, ifølge Hastrup, også bør være til stede i kulturarvsforskningen. Derfor foreslår Hastrup, at kulturarvsforskningen, med henblik på nye kundskabsstrategier, ser helt bort fra *sagen* arkitektonisk kulturarv for i stedet at genoverveje *sagsforholdet* og de måder hvorpå arkitektonisk kulturarv konstitueres.

Hastrup peger altså på, at kulturarvsforskning i højere grad bør fokusere på *hvordan* arkitektonisk kulturarv bliver til i forskellige sammenhænge frem for *hvad* arkitektonisk kulturarv er eller kan være som objekt. Ved at fjerne fokus fra det arkitektoniske kulturarvsobjekt til de omstændigheder hvorunder objektet behandles,

¹⁹ Ontologi er læren om det værende – det som er - objektviden.

²⁰ Hastrup 1999:168

²¹ Hastrup 2004a: 11, 15

²² Hastrup 2004:12

²³ Hastrup 2004:15

kan der spørges til de processer, anvendte metoder og instrumenter, hvori og hvormed arkitektonisk kulturarv konstrueres. Og som Hastrup anfører, så er denne optik væsentlig i relation til udforskning af kulturarven, fordi specielt kulturarvsfeltet implicerer en risiko for, at de metoder der anvendes til værdisætning og værdiprioritering objektiviseres gennem særlige former for sprogliggørelse, uden at metoderne er det i videnskabelig forstand.

Med denne optik in mente vender jeg herefter blikket mod det forudbestemte formål, der er formuleret i ph.d.-opslaget, og som nærværende forskningsprojekt sigter mod at give en besvarelse af.

3 Forskningsprojektets genstandsfelt

Stillingsopslaget som nærværende forskningsprojekt er en besvarelse af, bærer overskriften "Restaurering versus instaurering og transformation"²⁴. Herunder fremgår, at ønsket med stipendiet er, at der frembringes " [...] praktisk og teoretisk viden inden for arbejdet med arkitektonisk kulturarv gennem blandt andet begrebsafklaring og teoriudvikling med særlig henblik på sammenhænge mellem grader af bevaring og ny arkitektonisk udformning". Det er en gængs opfattelse af termerne restaurering, instaurering og transformation afspejler forskellige *holdninger til arkitektonisk kulturarv* – mest brugt er betegnelsen 'restaureringsholdning'. Det er også en anerkendt faglig opfattelse, at disse holdninger ideelt set giver svar på spørgsmålene om: Hvad der skal forsvares, forstærkes og formidles – som værende særligt værdi- eller betydningsfuldt – hvorfor og for hvem der skal bevares, samt hvordan det skal gøres gennem arkitektonisk intervention. En holdning kan dermed siges at afspejle sammenhænge mellem grader af bevaring og ny arkitektonisk udformning. Dertil kommer, at det er en gængs og anerkendt faglig praksis, at holdningen til værdisætning og arkitektonisk intervention kommunikerer og formidles fagsprogligt²⁵.

Af stillingsopslaget kan jeg derfor udlede følgende centrale temaer, som herefter er forskningsprojektets omdrejningspunkt: 'Arkitektonisk kulturarv', 'holdninger' og 'fagsprog' med særlig fokus på sammenhænge mellem grader af bevaring og ny arkitektonisk udformning.

²⁴ Jeg har ændret titlen, så den stemmer overens med resultatet af min terminologiske udredning, der forefindes i afhandlingens DEL IV – Fagsprogets paradoksale præmisser.

²⁵ Jeg skal her gøre opmærksom på, at arkitektens holdninger også kommunikerer og formidles gennem visuelle medier (tegninger, modeller og fotos) og ikke mindst i form af realiserede projekter. Jeg afgrænser dog forskningsprojektet således at det alene er holdningen som den kommunikerer og formidles fagsprogligt, der gøres til genstand for udforskning.

Men hvorfor har udforskning af de sagsforhold eller omstændigheder, der relaterer sig til disse temaer, relevans for praksis?

4 Holdningen – En kerneydelse

Det er bemærkelsesværdigt, at den offentlige kulturarvsforvaltning i stigende grad stiller krav til, at arkitekter redegør for deres holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter. Birte Skov, sektionsleder i Kulturarvsstyrelsen²⁶ udtaler eksempelvis: "At kunne formulere en klar og velbegrunderet beskrivelse af bygningens værdier og en argumenteret og gennemtænkt restaureringsholdning er en kerneydelse vi forventer af rådgiverne på de fredede bygninger [...]"²⁷. Eller som det fremgår af Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: "En god proces ved store restaureringsprojekter kan ofte beskrives som: "Værdisætning -> Restaureringsholdning -> Projekt"²⁸. Holdningens betydning for praksis følges op af Det Særlige Bygningssyn²⁹ i deres behandling af frednings-sagerne. Et eksempel herfra lyder: " Det Særlige Bygningssyn [...] finder [...], at [...] der savnes et samlet arkitektonisk greb og en egentlig restaureringsholdning for de fremtidige arbejder"³⁰. En argumenteret og gennemtænkt holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt betragtes som en kerneydelse og dermed som konstituerende for praksis - og altså i særdeleshed konstituerende for den praksis der relaterer sig til landets cirka 9700 fredede bygninger.

²⁶ Pr. 01.01.2012 er Kulturarvsstyrelsen, som følge af en ny regering i DK, erstattet af Kulturstyrelsen og herunder Center for Kulturarv og Arkitektur. Centrets primære indsatsområder modsvare tilnærmelsesvis de områder, der tidligere hidrørte under kulturarvsstyrelsen. Se eventuelt: <http://www.kulturstyrelsen.dk/de-5-centre/center-for-kulturarv-og-arkitektur/>. I afhandlingen anvender jeg betegnelsen Kulturarvsstyrelsen.

²⁷ Download 09. maj 2011: <http://us2.forward-to-friend2.com/forward/preview?u=cf304c0b3bdcc7a3a0d0451f3&id=7ba49d9f40>

²⁸ Download 15.08.2011: <http://www.kulturarv.dk/fredede-bygninger/fredningsgennemgang/at-beskrive-fredningsvaerdier/>

²⁹ "Det særlige Bygningssyn er kulturministerens, og derigennem Kulturarvsstyrelsen, rådgivende udvalg i spørgsmål om bygningsfredning og -bevaring. Det består af 12 medlemmer, der er udpeget af kulturministeren efter indstilling fra institutioner og organisationer inden for det bygningskulturelle område[...]. Selvom Det Særlige Bygningssyn udelukkende er rådgivende, kan Kulturarvsstyrelsen ikke frede en bygning uden Det Særlige Bygningssyns positive indstilling. Derimod kan Kulturarvsstyrelsen beslutte ikke at frede en bygning, selvom Det Særlige Bygningssyn har anbefalet det. Kulturarvsstyrelsen kan også ophæve en fredning, selvom Bygningssynet er imod det. Det Særlige Bygningssyn skal desuden rådgive i forbindelse med større restaureringsarbejder og byggeprojekter af mere principiel karakter på fredede bygninger". Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/om-os/raad-og-udvalg/det-saerlige-bygningssyn/>

³⁰ Referat fra møde i Det Særlige Bygningssyn den 12.12.2009. Download 09.maj 2011: <http://www.kulturarv.dk/om-os/raad-og-udvalg/det-saerlige-bygningssyn/moedereferater/referat-1712-2009/>

I Danmark har Kulturministeriet og herunder Kulturstyrelsen ansvaret for de fredede bygninger. Som offentlig forvalter tilstræbes en objektiv forvaltningspraksis, hvilket den igangværende gennemgang af alle de bygninger³¹ fungerer som et eklatant eksempel på. Fredningsgennemgangen er iværksat med det formål at "[...] vi får bedre viden om de fredede bygninger, således at fredningerne bliver mere forståelige"³². Endvidere er fredningsgennemgangen igangsat fordi "[...] de fredede bygninger udgør en vigtig del af vores kulturarv og historie"³³. Intentionen med projektet er således, at det skal være til glæde for alle og forstås af alle, fordi det omhandler viden om vores fælles kulturarv. Om projektet fremgår det også, at Kulturarvsstyrelsen forud for fredningsgennemgangen har gennemført et pilotprojekt i Halsnæs og Kalundborg Kommune "[...] for at kvalitetssikre fredningsgennemgangen"³⁴. Med iværksættelsen af pilotprojekterne indikerer Kulturarvsstyrelsen (og Realdania), at metoderne der lægges til grund for fredningsgennemgangen er blevet autoriseret, hvilket kan opfattes som en måde at videnskabeliggøre og objektivere fredningsgennemgangens metodiske grundlag. Endvidere fremgår: "Kulturarvsstyrelsen har til fredningsgennemgangen udarbejdet en metode til at beskrive bygninger og deres fredningsværdier"³⁵. Det fremgår af Kulturarvsstyrelsens hjemmeside, at arbejdet med at vurdere og beskrive en bygnings fredningsværdier "[...] stiller store krav til den, der foretager beskrivelsen"³⁶, hvorfor et sådant arbejde "Ikke [er] for enhver"³⁷, som overskriften stadfæster. Kulturarvsstyrelsen signalerer her, at arbejdet vil blive udført kompetent, det vil sige fagligt og sagligt og dermed ikke præget af personlige vurderinger.

I bestræbelsen på at indfri ovenstående objektive intentioner er der udarbejdet et skema og en vejledning, der skal sikre konsensus i vurderingerne og beskrivelserne. "Det er vigtigt, at teksten i vurderingsskemaet er kortfattet og præcis. Den skal også være skrevet i et klart og formidlende sprog, da fredningsbeskrivelserne har flere målgrupper: ejere, fagfolk, forvaltning og offentlighed"³⁸, som det hedder i vejledningen. Af vejledningen med anvisninger til beskrivelsen af arkitektoniske værdier fremgår endvidere: "Da værdisætningen skal kunne bruges i bred forstand i fremtiden bør den ikke være præget af personlige indtryk og poetiske tillægsord.

³¹ Gennemgangen af alle de fredede bygninger er en del af initiativet Bygningskultur 2015 som Kulturarvsstyrelsen og Realdania er fælles om. Bygningskultur 2015 er et projekt, der skal styrke og fremtidssikre Danmarks fredede og bevaringsværdige bygninger. Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/fredede-bygninger/fredningsgennemgang/>

³² Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: Ibid.

³³ Ibid.

³⁴ Ibid.

³⁵ Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/fredede-bygninger/fredningsgennemgang/at-beskrive-fredningsvaerdier/>

³⁶ Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: Ibid.

³⁷ Ibid.

³⁸ Kulturarvsstyrelsen 2011:4

F.eks. 'en smuk og velholdt havestue med et smukt sollys fra syd'³⁹. Det ønskes altså at undgå subjektive, personlige og følelsesbetonede vurderinger og beskrivelser, men påpeges samtidig, at den arkitektoniske værdisætning må være "vidensbaseret, velargumenteret og holdningsorienteret [...]"⁴⁰, som det hedder i vejledningen. *Holdningen bruges altså som objektivt beslutningsinstrument.*

Videre fremgår af vejledningen, at beskrivelserne hverken må kunne vejes eller måles, men derimod gerne formuleres som eksempelvis "bygningen fremstår massiv" eller "riddersalen skaber med sine enorme proportioner og overdådige dekorationer en stemning af magt, storhed og højtidelighed"⁴¹. Spørgsmålet er blot, om disse foreslåede formuleringer er mere objektive end formuleringen "en smuk havestue"? Vil alle opfatte bygningen som 'massiv' eller er der tale om en subjektiv opfattelse? Vil alle forstå hvad tillægsordet 'massiv' refererer til? Er brugen af tillægsordene 'stemning af magt, storhed og højtidelighed' ikke i virkeligheden personlig og individuel, og dermed ikke en beskrivelse der baserer sig på kendsgerninger?

Alt i alt viser eksemplet, at det er Kulturarvsstyrelsens intention, at fredningsgennemgangen baseres på 'saglige metoder', 'faglig viden', 'det alment gyldige', 'forståelse og formidling af viden' – eller med andre ord på 'objektive kriterier'. I denne intention fungerer holdningen som et centralt middel til at nå målet. Det jeg gerne vil pege på med ovenstående eksempler er, at den offentlige forvaltning sigter mod en objektiv praksis, samtidig med at denne praksis er forankret i holdningen som det konstituerende instrument.

Disse omstændigheder afstedkommer en række grundlæggende spørgsmål: Hvordan kan holdninger indfri kravet om objektivitet? Hvad kendetegner egentlig en holdning? Hvordan er holdninger teoretisk forankret? Hvad kendetegner det begreb, der er genstand for holdningen; nemlig arkitektonisk kulturarv? Og hvad kendetegner fagsproget som medie for holdningen?

Selvom holdningen til det arkitektoniske kulturarvsobjekt betragtes som en kerneydelse og som et helt centralt beslutningsinstrument i praksis, er der ingen der indtil videre har forholdt sig kritisk eller problematiserende til hvad holdningen er for en størrelse og hvordan den fungerer i praksis. Holdningen som objektivt arkitektfagligt beslutningsinstrument er indtil nu uudforsket, men ikke desto mindre særdeles vigtig i den praksis der knytter an til fagområdet arkitektonisk kulturarv. Der er tale om 'en kerneydelse'. Det er derfor oplagt at gøre holdningen til genstand for udforskning med henblik på at gøre den tilslutningsdygtig, forståelig og

³⁹ Kulturarvsstyrelsen 2011:17

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Ibid.

håndgribelig i en tværfaglig sammenhæng; men også for at efterprøve videnskabeligt, hvorvidt den aktuelle objektive brug faktisk 'holder vand'.

5 Hypotesen

Jeg bygger forskningsprojektet på antagelsen, at holdningen som konstituerende arkitektfagligt instrument er blevet ontologisk dumpet. Jeg antager, at vores midlertidige måde at forstå og bruge holdningen på, over tid er blevet til et objektivt instrument. Jeg antager, at den aktuelle brug og forståelse af holdningen som et objektivt instrument ikke er teoretisk og videnskabeligt efterprøvet og forankret. Holdningens status som objektivt instrument er alene en status, som holdningen har opnået gennem konsekvent sprogliggørelse og brug. At holdningen anerkendes som objektivt arkitektfagligt instrument skyldes derfor alene, at holdningens epistemologiske forhold er blevet til ontologiske påstande. Jeg stiller således spørgsmålstejn ved selve holdningsinstrumentet med henblik på at afdække det slør af konsensus, der antageligt og aktuelt knytter sig til forståelsen og brugen af instrumentet. En entydig forståelse og brug, som muligvis i realiteten er forankret i kontroversielle og diffuse sagsforhold. Hermed sår jeg også tvivl om, hvorvidt holdningen som metodisk instrument kan tilvejebringe intentionen om almengyldig viden og dermed fungere som objektivt beslutningsgrundlag i dansk forvaltningspraksis og i den arkitektfaglige praksis i øvrigt. Ligeledes sår jeg tvivl om, hvordan holdningen entydigt kan håndteres og formidles mellem forskellige fagudøvere. Årsagen til at holdningen er blevet ontologisk dumpet, kan ifølge Hastrup hænge sammen med den måde, hvorpå holdningen konsekvent 'italesættes'. Derfor antager jeg ligeledes, at det er gennem en undersøgelse af måden hvorpå holdningen medieres fagsprogligt, at jeg skal finde svaret på, hvorfor fagudøverens holdning til arkitektonisk kulturarv ikke anfægtes som et objektivt beslutningsinstrument, men derimod anerkendes som værende objektivt gyldigt.

5.1 Hypotesens parametre:

Det subjektive versus det objektive

Med ovenstående hypotese anlægger jeg to kriterier for en vurdering af, hvorvidt holdningen som centralt metodisk instrument i praksis er blevet ontologisk dumpet;

nemlig kriterierne 'objektivitet' versus 'subjektivitet'. Jeg vil derfor nedenfor forklare, hvordan jeg i dette forskningsprojekt forstår og bruger disse to kriterier.

Objektivitet og subjektivitet tilskrives mange forskellige betydninger, men de er alle sammen mere eller mindre forbundet med forholdet mellem subjekt og objekt. Det er en gængs forståelse, at objekt bruges om det, der er genstand for subjektet eller er genstand for subjektets bevidsthed. Ligeledes er det almen sprogbrug at bruge begrebet subjekt om mennesker, der udfører handlinger. Jeg tilslutter mig denne gængse forståelse, hvorefter subjektet refererer til 'arkitekten/fagudøveren', der både kan fungere i forvaltningsregi (KUAS, Det Særlige Bygningssyn) og i den private praksis, som arkitekt i en arkitektvirksomhed. Objektet refererer til 'det arkitektoniske kulturarvsobjekt', der både kan være en bygning, en by og et selvstændigt landskabsarkitektonisk værk. Objektivitet (det objektive) og subjektivitet (det subjektive) har at gøre med den måde, hvorpå subjektet *forholder sig til* objektet. Objektivitet og subjektivitet har altså at gøre med relationen mellem subjekt og objekt – mellem fagudøveren og det arkitektoniske kulturarvsobjekt.

Objektivitet forstår jeg som noget, der ikke er præget af personlige meninger eller følelser. Når noget er objektivt, er der således i udgangspunktet, tale om det, der er sagligt, videnskabeligt, upartisk og neutralt, hvorfor det objektive kan karakteriseres som værende alment gyldigt, jævnfør blandt andre Immanuel Kant⁴². Objektivitet skal dermed forstås som det, der "[...] eksisterer uafhængigt af det erkendende (individuelle) subjekt; som [det, der] kan erkendes af alle"⁴³. Dette kaldes også for intersubjektivitet, hvilket refererer til det, som (principielt) kan erkendes eller forstås af flere eller alle subjekter. Objektivitet betragtes ofte som værende overvejende stabilt og pålideligt. En objektiv holdning til et arkitektonisk kulturarvsobjekt kan herefter karakteriseres som følger: Den objektive holdning bygger på saglige, upartiske og neutrale argumenter. Holdningen skal kunne forstås og erkendes af flere eller af alle, hvilket ideelt set betyder at holdningen er repræsentativ for flertallet (af den danske befolkning) i særlig grad, når vi taler om fredede bygninger. At holdningen skal kunne erkendes eller forstås og anerkendes af flere eller alle subjekter, forudsætter at en objektiv holdning kan medieres med en tilstrækkelig grad af forståelighed – både til andre fagfolk og til lægfolk.

Overfor kriteriet objektivitet findes kriteriet subjektivitet, som jeg anvender om det som er præget af en personlig og ofte forudindtaget opfattelse. Der er altså tale om det, som er partisk, ensidigt og farvet og som netop bygger på et menneskes individuelle og personlige evne til at opfatte og forstå. Det subjektive kan dermed ka-

⁴² Politikens Filosofi Leksikon:1993

⁴³ Ordbog over det danske sprog: Objektiv

rakteriseres som det, der ikke har eksistens eller gyldighed i sig selv, men kun i kraft af eller i forhold til et erkendende subjekt og dermed er afhængig af subjektets natur og evner til at erkende. Det subjektive opfattes ofte som værende ustabil og mere eller mindre vilkårligt. Den subjektive holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt kan herefter karakteriseres som følger: Den subjektive holdning er partisk, ensidig og farvet, hvilket indebærer, at ikke alle subjekter – nødvendigvis - er eller kan være enige om, hvad der tillægges værdi og betydning samt hvorfor. Samtidig er den subjektive holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt betinget af subjektets evne til at erkende og forstå objektet. Betingelser der eksempelvis kan være af kognitiv eller fysisk karakter. Derimod er den subjektive holdning *ikke*, som den objektive holdning, betinget af at kunne formidles entydigt til andre.

6 Forskningsspørgsmål

Med henblik på at kunne be- eller afkræfte min hypotese, rejser jeg følgende overordnede forskningsspørgsmål:

Hvad kendetegner holdningen som arkitektfagligt beslutningsinstrument?

En besvarelse af dette spørgsmål forudsætter udforskning af de væsentligste omstændigheder, som holdningsinstrumentet er betinget af og virker i. Derfor anlægger jeg følgende fire analytiske vinkler med tilhørende underspørgsmål:

1) Hvad kendetegner begrebet arkitektonisk kulturarv?

Spørgsmålet undersøges i forskningsprojektet DEL II under overskriften "Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet".

2) Hvordan kan holdninger konceptualiseres og demarkeres?

Dette spørgsmål undersøges i forskningsprojektets DEL III med overskriften "Holder holdninger?".

3) Hvad karakteriserer arkitekters fagsprog, og hvordan fungerer det?

Jeg rejser dette spørgsmål i DEL IV under overskriften "Fagsprogets paradoksale præmisser".

4) Hvordan medierer feltets teoretikere deres holdninger?

Spørgsmålet behandles i DEL V med overskriften "Holdninger i teori og praksis".

Da det videnskabsteoretiske perspektiv, som jeg anlægger på forskningsspørgsmålet, får betydning for forskningsprojektets resultater og for læsningen heraf, vil jeg i det følgende afsnit definere forskningsprojektets videnskabsteoretiske forståelsesramme. Denne ramme skal afgrænse emnet og fungere som et værktøj, der kan styre mine valg gennem mangfoldige landskaber af teorier, metoder og fortolkningsmuligheder, der uundgåeligt knytter an til udforskning af kulturarvsfeltet.

7 Videnskabsteoretisk afsæt - Socialkonstruktionismen

Mit overordnede erkendelsesteoretiske afsæt er 'socialkonstruktionistisk'⁴⁴. Jeg trækker primært på psykolog Vivien Burrs "An Introduction to Social Constructionism" (1995) og psykolog Kenneth J. Gergens "An Invitation to Social Construction" (1999) og deres forståelser af socialkonstruktionismen.

Socialkonstruktionismen er en fælles betegnelse for en række nyere teorier om 'kultur og samfund'⁴⁵. Selvom der er tale om mange forskellige retninger, er der alligevel ifølge Burr visse fællestræk eller forudsætninger, der gør det muligt at tale om socialkonstruktionisme som en teoretisk retning⁴⁶. Det er i disse fire fællestræk, at jeg forankrer mit videnskabsteoretiske afsæt og dermed anlægger et fortolkningsperspektiv på mine undersøgelser og analyser.

For det første er det ifølge Burr karakteristisk for socialkonstruktionismen, at den forholder sig kritisk til det, der kan kaldes *selvfølgelig viden*. Det betyder i forhold til mit projekt, at holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter ikke umiddelbart kan antages for objektiv sandhed. Burr anfører, at vores viden ikke er spejlbilleder af virkeligheden, men netop er et produkt af vores måder at kategorisere denne virkelighed på. Det betyder blandt andet at vores forståelse af og viden om arkitektonisk kulturarv kun er tilgængelig for os gennem vores måder at kategorisere den på. Eksempelvis som det sker i kategorierne 'bevaringsværdige bygninger' og 'fredede bygninger'. Det er gennem disse kategorier, at vi generer viden om det arkitektoniske kulturarvsobjekt, og derfor skal vi forholde os kritisk til hvordan vi kategoriserer.

⁴⁴ Jeg vælger her at benytte betegnelsen 'Socialkonstruktionisme', der i mange andre sammenhænge bliver kaldt for socialkonstruktivisme. Jeg benytter her betegnelsen socialkonstruktionisme for ikke at forveksle betegnelsen med Pagets teori, jf. Burr 1995:2.

⁴⁵ Jørgensen og Phillips 1999:13

⁴⁶ Burr 1995:2ff.

For det andet er det ifølge Burr grundlæggende for socialkonstruktionismen, at vi opfattes som *historiske og kulturelle væsener*, hvorfor vores syn på og viden om verden altid er kulturelt og historisk indlejret. Derfor er vores måder at forstå og repræsentere arkitektoniske kulturarvsobjekter, historisk og kulturelt specifikke og kontingente. Det betyder, at holdninger til hvad der aktuelt er værdifuldt og hvorfor det betragtes som værdifuldt kunne have været anderledes, samtidig med at holdningen til *hvad* og *hvorfor* noget kategoriseres som bevaringsværdigt eller fredes, kan forandre sig over tid. Også denne præmis foranlediger en kritisk stillingtagen til hvordan vi værdisætter og intervenserer i arkitektoniske kulturarvsobjekter; for som Hastrup anfører, så har disse beslutninger nogle konsekvenser, der ikke bare kan gøres om i morgen⁴⁷.

For det tredje er det et gennemgående socialkonstruktionistisk træk, at *viden skabes i social interaktion og sprogbrug*. Gennem social interaktion opbygges fælles sandheder samtidig med, at der verbalt kæmpes om hvad der er sandt og falsk – rigtigt og forkert. Det betyder, at viden om arkitektonisk kulturarv konstrueres i sociale og sproglige processer, ligesom vores måder at værdisætte og intervensere i arkitektoniske kulturarvsobjekter skabes og opretholdes i disse processer. Dertil kommer at det er en bærende socialkonstruktionistisk opfattelse, at sproget og måden vi taler sammen om verden og ting - og herunder altså også måden vi taler sammen om arkitektoniske kulturarvsobjekter - er det, som konstruerer virkeligheden. Socialkonstruktionismen gør således op med den positivistiske og empiriske antagelse om, at det er muligt at opnå en objektiv forståelse af verden. I stedet argumenteres for, at det vi oplever, når vi observerer verden, ikke er verden i sig selv, men verden set gennem vores individuelle perceptioner og forståelser. Endvidere argumenteres for den relationelle og sproglige dimension ved at fremhæve, at vores sansninger og forståelser formidles videre og koordineres gennem sproget. Sproget bliver dermed en central dimension i forhold til konstruktionen af virkeligheden og er således et vigtigt opgør med en positivistisk videnskab, der ser sproget som en neutral afspejling af verden, som den er. Gergen anfører om sprogets betydning: "Language [...] is not a mirror of life, it is the doing of life itself"⁴⁸. Socialkonstruktionismen tager således afstand fra et traditionelt syn på sprog, som et ydre udtryk for en indre realitet. I den socialkonstruktionistiske optik er sproget et socialt og relationelt anliggende, hvor man gennem en social overenskomst kan lære eller blive enige om, hvordan man refererer til objekter i verden.

Endelig er det, for det fjerde, en socialkonstruktionistisk præmis, at *viden og handling hænger uløseligt sammen*. I bestemte sammenhænge bliver nogle former for

⁴⁷ Hastrup 2004:17

⁴⁸ Gergen 1999:

handlinger derfor betragtet som naturlige og andre utænkelige. Forskellige verdensbilleder fører således til forskellige handlinger, og den sociale konstruktion af viden får dermed konkrete sociale konsekvenser.

Ifølge socialkonstruktionismen er viden en subjektiv sandhed. Det er den, fordi vi som historiske og kulturelle væsener bruger foranderlige forforståelser af virkeligheden, når vi i sociale sammenhænge genererer viden. Videnskab baseret på personlige faktorer kan ikke ifølge professor i antropologi Clifford Geertz være objektiv, systematisk, reproducerbar, forudsigelig, præcis eller mulig at efterprøve⁴⁹. Ikke desto mindre skal nytten af et forskningsprojekt med et socialkonstruktionistisk afsæt findes i selve det forhold, at tanken om mennesker, samfund og videnskab holdes i bevægelse, og derved ved egen kraft påvirker vores opfattelser af, hvad der eksempelvis er muligt eller naturligt⁵⁰.

7.1 En kritisk stillingtagen til socialkonstruktionismen

Socialkonstruktionismen er genstand for ganske meget kritik i akademiske kredse. Men selvom denne videnskabelige retning mødes med kritik fra flere sider, er det en videnskabsteoretisk retning, der indtager en stadig større position indenfor samfundsvidenskaberne⁵¹.

Kritikken går blandt andet på, at socialkonstruktionister forsøger at overvinde en årtusinde lang filosofisk dualisme-tænkning for i stedet at forsøge sig med en form for ny meta-teoretisk position. Endvidere går kritikken på, at socialkonstruktionismen repræsenterer flere forståelser og forklaringer, der strider direkte mod det, der kan kaldes 'vores sunde fornuft'. Et eksempel herpå er den socialkonstruktionistiske destabilisering af subjektet, der hævdes at stride direkte mod den vestlige følelse af stabil personlighed og konsistens. Socialkonstruktionismen kritiseres også for sit relativistiske udgangspunkt, der ifølge kritikerne ender i en position, hvorfra det ikke er muligt at udtale sig om, hvorvidt noget er 'bedre' eller 'mere rigtigt' end noget andet. Samlet betragtet strider hele kritikken mod socialkonstruktionisternes egen selvopfattelse, og måske derfor er det mest yndede socialkonstruktionistiske selvforsvar, at kritikken udspringer af en epistemologisk position, som socialkonstruktionismen netop gør op med. Kritikken argumenter og grundlag accepteres ganske enkelt ikke af socialkonstruktionisterne og afvises oftest som værende essentialistisk, dualistisk og universalistisk. Det er i det hele taget kendetegnet for

⁴⁹ Geertz 1973:94

⁵⁰ Hastrup 1999:i

⁵¹ Andersen m.fl. 2005:1

socialkonstruktionister, at de tager afstand til andre teoretiske traditioner og orienteringer⁵², hvorfor også en stor del af den filosofiske retorik er båret af en kritik af andre filosofier.

Når jeg lader mig inspirere af socialkonstruktionismen, er det relevant at afklare radikaliteten af dette forskningsprojekts socialkonstruktionistiske perspektiv. Jeg læner mig op ad en moderat form for kritisk socialkonstruktionisme, hvor princippet er at forholde sig kritisk over for den *naturlighed*, der umiddelbart knytter sig til det at bruge holdningen som objektivt instrument i den arkitektfaglige praksis. Jeg forholder mig således fortolkende til det jeg undersøger, da jeg er bevidst om, at den virkelighed der knytter an til fænomenet arkitektonisk kulturarv, ikke nødvendigvis er hvad den giver sig ud for at være, men kan forstås anderledes til enhver tid⁵³.

Socialkonstruktionismen rummer efter min opfattelse, interessante perspektiver og et kritisk potentiale for at genere ny viden inden for feltet arkitektonisk kulturarv. Viden, der har den fagsproglige interaktion og reaktion som optik. Et potentiale der vanskeligt kan overvurderes. Socialkonstruktionismen har således ændret min grundlæggende ind- og underforståede opfattelse af fagområdet arkitektonisk kulturarv og de instrumenter der finder anvendelse her, og herunder også ændret min opfattelse af sproget. Fra en opfattelse af at der var tale om noget, der blot refererer til en på forhånd eksisterende virkelighed, til en opfattelse af at sproglig kommunikation og formidling i sig selv kan være værdiskabende i forskellige arkitektfaglige sammenhænge.

Jeg har nu redegjort for forskningsprojektets overordnede videnskabsteoretiske forståelsesramme, hvilket leder mig videre til i det følgende afsnit at præsentere forskningsprojektets opbygning.

8 Forskningsprojektets opbygning

Forskningsprojektet er bygget op omkring i alt syv dele, hvoraf DEL I og DEL VI henholdsvis introducerer til og konkluderer på samt perspektiverer forskningsprojektets arbejdshypotese og forskningsspørgsmål. DEL II "Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet", DEL III "Holder holdninger?" og DEL IV "Fagsprogets paradoksale præmisser" kan læses som selvstændige tekster med hvert sit tema,

⁵² Se eksempelvis Davies et al. 1990, Burr 1995, Steffe 1995, Shotter 1995, Gergen 1997.

⁵³ Wenneberg 2002:19, 77

der dog tilsammen underbygger forskningsprojektets arbejdshypotese, påviser forskningsprojektets tematiske aktualitet og endelig skaber en refleksionsplatform for projektets case analyser, som foretages i DEL V "Holdninger i teori og praksis". Samtidig giver DEL II, III, og IV læseren indsigt i de præmisser, der knytter sig til ønsket om holdningen som et håndgribeligt og validt arkitektfagligt beslutningsinstrument, der entydigt kan medieres fagsprogligt. Endvidere knytter disse tre dele sig til intentionen om at gøre holdningsinstrumentet håndgribeligt og dermed tilslutningsdygtigt i arkitekttværfaglige sammenhænge.

I hver af DEL II-V præsenteres det metodiske og teoretiske grundlag. Begrundelsen for denne tilgang er, at jeg anvender forskellige teoretiske og metodiske apparater til hver af undersøgelsens temaer. En anden begrundelse for denne tilgang er, at jeg bruger teorierne meget direkte i mine undersøgelser, hvorfor det skaber en større forståelsmæssig sammenhæng at præsentere dem i hver enkel del. Det er desuden et bevidst valg at præsentere de forskellige teoretiske tilgange på et relativt detaljeret niveau. Det gør jeg dels af hensyn til forståelsen, idet jeg trækker på en række teorier, der ikke er gængse inden for arkitektfaget; og dels idet et vist teoretisk apparat er nødvendigt for at få de holdningsrelaterede og fagsproglige ind- og underforståede mønstre til at træde tilstrækkeligt tydeligt frem. Dette gælder både i relation til begrebsanalysen i DEL II, det teoretiske grundlag vedrørende holdninger i DEL III, de fagsproglige konditioner i DEL IV og endelig indføringen i argumentationsteorien i DEL V. Da det er tanken at hver af DEL II-V skal kunne læses som selvstændige tekster, vil der til hver del være en introduktion, konklusion og litteraturliste. Jeg konkluderer i følgende hierarki: Delkonklusion, konklusion og hovedkonklusion. Delkonklusioner og konklusioner findes i DEL II-V, hvorimod hovedkonklusionen alene er at finde i DEL VI. I en selvstændig DEL VII "Bilag" har jeg valgt at trykke de artikler, som udgør empirien i case analyserne i DEL VI. Jeg bruger [] til *mine* henvisninger eller kommentarer – herunder også når jeg henviser på tværs af de enkelte DELE i afhandlingen.

Alle væsentlige kilder er angivet med navn og profession, første gang de citeres eller refereres. Herefter henvises blot med efternavn. Jeg henviser til mine kilder i fodnoter, der herefter kan findes under hver enkel litteraturliste. Afhandlingens empiri – Tre tekster af henholdsvis Johannes Exner, Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc og John Ruskin er vedlagt i en selvstændig bilagsmappe – DEL VII "Bilag". Eftersom jeg bruger teksterne meget direkte i min analyse, har jeg valgt at de skal være umiddelbart tilgængelige for læseren. Jeg henviser til afhandlingens empiri i fodnoter med henvisning til bilagsnummer og sidetal [eksempelvis Bilag I, s. 56]. Jeg gør opmærksom på, at sidetallet henviser til den pågældende teksts fortrykte sidetal og ikke til et sidetal i afhandlingen.

9 Forskningsprojektets dele

Nedenfor følger en kort introduktion til den problemstilling, som jeg behandler i hver af forskningsprojektets dele. Jeg vil, som tidligere nævnt, i hver enkelt del præsentere mine valg af teorier og metoder.

9.1 DEL II - Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet

I forskningsprojektets anden del rejser jeg spørgsmålet: Hvad kendetegner begrebet arkitektonisk kulturarv? Forskningsprojektet handler netop om arkitekters holdninger til arkitektonisk kulturarv, og måden hvorpå disse holdninger medieres fagsprogligt. Derfor undersøger jeg indledningsvist, hvad der kendetegner arkitektonisk kulturarv som begreb.

Jeg er bevidst om, at begrebets indhold er historisk forankret og at forskellige teorier samt nationale og internationale konventioner, chartre, politikker og love har betydning for, hvordan begrebet arkitektonisk kulturarv betydningstilskrives og 'italesættes'. Jeg kunne således have trukket på Foucault⁵⁴, der med sine diskursanalyseteorier og med genealogien⁵⁵ som historisk analysestrategi argumenterer således: "Det drejer sig [...] om at problematisere de diskurser og praksisser, vi har i dag, ved at vise dem tilbage til de herredømmeforhold, de er etableret under, herunder udpege de brud i de terræner, indenfor hvilke strategier, institutioner og praksisser er formet. Det drejer sig om at opløse samtidens selvfølgeligheder ved hjælp af historien". Det er imidlertid ikke min intention at udrede hvilket diskursivt indhold, der knytter sig til forståelsen af arkitektonisk kulturarv. Dertil kommer, at kunsthistoriker og ph.d. Rikke Stenbro i sin ph.d. afhandling "Bevaringsprocesser – Perspektiver på arkitektur i forandring (2009) præsenterer, hvordan forståelsen af det arkitektoniske objekt forankres som kulturarv - både historisk og institutionelt. Dette giver mig anledning til at gå til undersøgelsen på en anden måde.

At begrebet arkitektonisk kulturarv er omstridt er næppe kontroversielt. Intentionen med denne del af forskningsprojektet er således ikke alene at påvise at begrebet er diffust, men derimod hvordan det er diffust. Jeg indleder med tentativ analyse, der giver et billede af begrebets aktuelle status og form. Herefter går jeg til

⁵⁴ Michel Foucault, fransk filosof

⁵⁵ Genealogi: udredning af slægtskab og afstamning, jf. Den Store Danske Encyklopædi

undersøgelsen af selve begrebet arkitektonisk kulturarv. Det gør jeg med afsæt i Gallies⁵⁶ syv kendetegn for et omstridt begreb. Herefter dekonstruerer jeg begrebet arkitektonisk kulturarv i komponenterne arkitektur, kultur, arv og kulturarv og undersøger hvilke konnotationer og denotationer, der knytter an til disse individuelle komponenter.

9.2 DEL III – Holder holdninger?

I denne del rejser jeg spørgsmålet om hvorvidt holdningen kan demarkeres, det vil sige afgrænses teoretisk. Dette gør jeg med afsæt i spørgsmålet om hvordan holdninger er teoretisk forankret? Hvad er det for en instrumental størrelse vi har med at gøre? Holdningen har ikke tidligere været gjort til genstand for udforskning og holdningsteoriene er derfor mit afsæt. Herfra udleder jeg særlige kendetegn, som jeg problematiserer i forhold til holdningens funktion i den arkitektfaglige kontekst. Hensigten er at give en karakteristik, der kan kvalificere min vurdering af holdningen som objektivt instrument i spørgsmål om værdisætning og arkitektonisk intervention.

9.3 DEL IV – Fagsprogets paradoksale præmisser

Antages det at fagsproget er medskabende faktor i konstruktionen af det værdifulde arkitektoniske kulturarvsobjekt, jf. Hastrup, Smith og Gergen, og anerkendes at holdningen til det værdifulde arkitektoniske kulturarvsobjekt udtrykkes og formidles fagsprogligt, så er det ikke uvæsentligt at undersøge, hvad der kendetegner fagsproget om arkitektonisk kulturarv, og hvordan det fungerer. Intentionen med denne del er således, at skabe indsigt i det medie, som arkitektens holdning til arkitektonisk kulturarv formidles med – nemlig fagsproget og terminologien. Hvad er det for nogle bagvedliggende præmisser, som det fagsproglige medie er betinget af? Efter en indledning der forankrer fagsproget og terminologiens aktuelle samfundsmæssige relevans, rejser jeg følgende spørgsmål: Hvad kendetegner et fagsprog generelt, og hvordan kan arkitekters fagsprog karakteriseres i forhold hertil? Herefter undersøger jeg mere specifikt det fagsprog, der knytter an til fagområdet arkitektonisk kulturarv med fokus på tre centrale termer; restaurering, instaurering og transformation. Med afsæt heri ser jeg nærmere på hvordan restaurering, instaure-

⁵⁶ Walter Bryce Gallie, engelsk filosof

ring og transformation fungerer som termer. I den forbindelse kommer jeg med et bud på, hvordan disse tre termer i højere grad kan opnå terminologisk struktur og systematik.

Hensigten med at rejse ovenstående spørgsmål er at kvalificere min vurdering af, hvorvidt arkitektens fagsprog i tilstrækkelig entydig grad kan formidle holdninger til værdisætning af og arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter.

9.4 DEL V – Holdninger i teori og praksis

I denne del af forskningsprojektet undersøger jeg på det argumentatoriske plan hvad det er for et slør af konsensus, der omgiver holdningsinstrumentet og som bevirker og retfærdiggør, at holdningens paradoksale præmisser ikke i højere grad bestrides. Hvad er det der gør, at holdningen anerkendes som værende objektiv gyldig?

Jeg tager afsæt der, hvor fagudøverne dels henter inspiration, men også henter en form for bevisførelse for deres holdninger, nemlig i feltets teorier. De tre teorier, der analyseres er tekster af arkitekturteoretikeren Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879), den samtidige englænder og kunsthistoriker John Ruskin (1819-1900) og den nutidige danske arkitekt og arkitekturteoretiker Johannes Exner (1926-).

Med afsæt i den engelske filosof Stephen Toulmins argumentationsmodel analyserer jeg teksterne med det formål at kortlægge hvordan disse tre klassiske arkitekturteoretikere argumenterer for deres holdninger. Herunder analyserer jeg teksterne i relation til holdningernes struktur og de argumentatoriske virkemidler, som teoretikerne anvender. I denne del kommer jeg, så at sige, 'bag om' holdningen og afdækker holdningens implicite aspekter, hvorfor jeg fra en anden vinkel identificerer det slør af videnskabelig konsensus, som holdningsinstrumentet antages at være omgivet af.

9.5 DEL VI – Epilog

I den sidste del opsamler jeg konklusioner fra de enkelte dele for endeligt at konkludere på de primære spørgsmål, der er rejst undervejs. Det er også her, at jeg præsenterer en hovedkonklusion på forskningsprojektets hypotese samt perspektiverer forskningsprojektets centrale temaer og herunder også de problematikker, som jeg rejser i min introduktion i denne DEL I.

10 Betragtninger på valg af empiri

Holdninger til værdisætning og intervention i arkitektonisk kulturarv kommunikeres og formidles mellem feltets parter⁵⁷ i en konstant vekselvirkning mellem tale og skrift. Derfor er holdningen som beslutningsdygtigt instrument forankret i både det talte og det skrevne sprog. At denne vekselvirkning ikke er uproblematisk behandler jeg i [DEL IV – "Fagsprogets paradoksale præmisser", afsnit 3 "Det talte og det skrevne fagsprog"], hvor jeg kigger på forskellen mellem det at mediere holdningen i henholdsvis skrift og tale. Denne undersøgelse skal samtidig begrunde mit valg af skriftlig empiri. Jeg bruger udelukkende skriftlig empiri, hvilket der er flere grunde til. En undersøgelse af holdninger som de kommunikeres mundtligt ville fordre et empirisk materiale baseret på eksempelvis lydoptagelser eller ordrette citater fra møder, samtaler eller interviews. Det har imidlertid ikke været muligt at skaffe et tilstrækkeligt omfangsrigt materiale af denne karakter. Eksempelvis har det ikke kunnet lade sig gøre at deltage som observatør til møder i Det Særlige Bygningssyn med henblik på at kunne kortlægge, hvordan bygningssynets medlemmer medierer deres holdninger til de for synet indbragte sager og de sproglige og argumentatoriske virkemidler, som de anvender. Da to [Violet-Le-Duc og John Ruskin] af feltets tre teoretikere [Johannes Exner er den tredje], som udgør forskningsprojektets cases er afgået ved døden har jeg valgt alene at fokusere min empiri på holdningen som den kommunikeres skriftligt, for at sikre konsensus i mit empiriske materiale.

11 Fokusering

Jeg har haft flere teoretiske og metodiske tilgange i spil undervejs i processen, og jeg vil her i hovedtræk præsentere nogle af de mest eklatante fravalg. Gennem disse fravalg har jeg fundet grundlag for mine tilvalg og dermed begrundelse for den form, som forskningsprojektet har fået.

Indledningsvist i mit ph.d.-studie gik jeg til forskningsprojektet med den intention at ville definere centrale de tre centrale fagtermer restaurering, instaurering og transformation endegyldigt og én gang for alle. Behovet for fagsproglig udredning var (og er stadig) relevant, og jeg ønskede at bidrage til at løse de problemer, som et uklart fagsprog fører med sig. I den forbindelse var forskellige begrebsanalytiske tilgange i spil. Samtidig hermed var jeg gennem længere tid optaget af den kritiske diskursanalyse som teori og metode. Denne analyseform kunne give et billede af,

⁵⁷ Det vil sige mellem arkitekter og forvaltere, bygherrer, konstruktører, ingeniører, håndværkere m.fl.

hvordan fagsprogets og termernes indhold har forandret sig over tid, og med afsæt i denne historiske viden kunne jeg skabe forståelse for det aktuelle indhold. Denne metode var imidlertid forbundet med meget indgående tekstanalyser af betydelige tekstmængder, og disse studier følte jeg mig ikke metodisk klædt på til. Metoderne blev dog afprøvet i et pilotprojekt omhandlende vandflyverhangaren af Dorte Mandrup. Med indsigt i diskursteoriene måtte jeg erkende, at en endegyldig definition ikke kunne være målet, eftersom fagsproget og indholdet er i konstant forandring. Denne erkendelse rigere ansporede mig til at søge nye litterære græsmarker, der kunne give mig fornyet teoretisk og metodisk indsigt i, hvordan man går til udforskningen af det uhåndgribelige felt arkitektonisk kulturarv. I den forbindelse stiftede jeg bekendtskab med Kirsten Hastrups artikel omtalt i [denne DEL, afsnit 2 "Hvordan forske i arkitektonisk kulturarv?"]. Denne artikel fik mig til at se på forskningsprojektet med andre øjne. Jeg flyttede mit fokus fra sagen til sagsforholdet og blev dermed også mere fokuseret på genstandsfeltets præmisser frem for selve genstandsfeltet.

Beslutningen om at anlægge forskellige tematiske vinkler på min hypotese er dels at påvise hypotesens kompleksitet, men også fordi holdningen som genstandsfelt er så godt som uudforsket i en arkitektfaglig sammenhæng. Jeg betragter derfor mit forskningsprojekt som et forsøg på at sætte fokus på og forskningsmodne emnet.

12 Motivation

Uanset om jeg eksempelvis har undervist i fagområdet arkitektonisk kulturarv på Arkitektskolen Aarhus, har fungeret som konsulent for arkitektvirksomheder i forbindelse med kulturarvsprojekter eller har fungeret som styregruppemedlem i ICOS Danmarks (og herunder blandt andet deltaget i vurderingen af hvilke emner, der skulle indstilles til optagelse på UNESCO's World Heritage List), så er holdninger konsekvent blevet brugt og refereret til, som om det er en entydig, håndgribelig og objektiv størrelse - og dette selvom der ikke foreligger videnskabelig evidens herfor. Denne tilsyneladende ureflekterede brug har i særlig grad motiveret mig til at ville undersøge, hvad det egentlig er for 'en størrelse', vi bygger vores praksis på. Hvad kendetegner egentlig holdningens anatomi og hvilke præmisser er forbundet med brugen af den i en arkitektfaglig sammenhæng?

Tendensen inden for politik er i øjeblikket, at politikerne af flere kommunikations eksperter opfordres til *ikke* at pakke deres subjektive holdninger ind i en form for

videnskabelig evidens, men derimod bekende kulør og vedstå, at der netop er tale om subjektive holdninger, der skal fremføres med retoriske virkemidler og ikke forklædt i et videnskabeligt sprogbrug. Antages det at arkitekten gør det samme, kan det blive en farlig sammenblanding, fordi subjektive udsagn dermed vil få lige så stor legitimitet som et neutralt og velbegrunder i forskning. Denne problemstilling har ligeledes motiveret mig i mit arbejde med forskningsprojektet.

Med disse introducerende betragtninger in mente vil jeg i det følgende bevæge mig ind i forskningsprojektets DEL II – "Arkitektonisk Kulturarv – om at begribe begrebet" med det formål at undersøge hvad der kendetegner dette begreb.

13 Litteratur

Andersen, Niels Åkerstrøm (2005): Arkitektur N 2009.

Bartholin, Mathilde (2007): Kandidatspeciale. AU

Burr, Vivien. (1995): An Introduction to Social Constructionism. London: Sage.

Christoffersen (2007): Arkitektonisk Kvalitet. Arkitektskolen Aarhus.

Cuff, Dana. (1998): Architecture. The Story of Practice, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Folketinget. Folketingets EU oplysning. Download: <http://www.eu-oplysningen.dk/spsv/off/alle/103/>

Geertz, Clifford. (1973): The interpretation of cultures. Basics books, 2000 edition.

Gergen, Kenneth J. (1999): An Invitation to Social Construction. London: Sage.

Hastrup, Kirsten. (1999): Viljen til viden. En humanistisk grundbog. Gyldendal.

Hastrup, Kirsten (2004): Forskningsbegreber og Vidensformer: Kulturarv, samlinger og kunstuddannelser. Kulturministeriets forskningsudvalg. Grafisk Produktion. Sangill Grafisk Produktion.

Jensen, J.F. og Beim, A. (2003): Synliggørelse af kvalitet i boligbyggeri, By og Byg Dokumentation 043, Statens Byggeforskningsinstitut, Hørsholm

Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (2005): Diskursanalyse som teori og metode. Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag. 4. oplag

Kulturarvsstyrelsens hjemmeside. <http://www.kulturarv.dk/>

Kulturarvsstyrelsen (2011): Vejledning - Vurdering af fredningsværdier. Download: http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/bygninger/dokumenter/Vejledning_til_vurdering_af_fredningsvaerdier_2011.pdf

Lauvås, Kirsti og Lauvås, Per (2006): "Tværfagligt samarbejde" Klim, Århus

Licitationsnews. Download: <http://www.licitationews.com/om/>

Lindhardt, Jan (1991): Tale og skrift – to kulturer, Munksgaard, København.

Ong, Walter J.(1995): Orality and Literacy – The Technologizing of the Word, Routledge, London.

Ordbog over det danske sprog. Historisk Ordbog 1700-1950. Download: <http://ordnet.dk/ods/>

Politikens Filosofi Leksikon (1993):1. udgave, 7. oplag. Politikens forlag,

Politikens Nudansk Ordbog med etymologi, 4. udgave, Politikens Forlag.

Poulsen, Ib (1991): Skriftlig Radio i Mediekultur 15, p. 83-94.

Rienecker, Lotte og Stray Jørgensen, Peter. Den gode opgave. 3. udgave 2. oplag. Forlaget Samfundslitteratur.

Stenbro, Rikke (2009): Bevaringsprocesser – Perspektiver på arkitektur i forandring. Grafisk tilrettelæggelse. Pleks.

Vagle, Wenche (1990): Radiospråket – talt eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i semiotisk perspektiv. Novus Forlag, Oslo.

Wenneberg, Søren Barlebo (2002). Socialkonstruktivisme – positioner, problemer og perspektiver. Samfundslitteratur. 1. udgave, 2. oplag.

DEL II

ARKITEKTONISK KULTURARV OM AT BEGRIBE BEGREBET

INDHOLD

1	Introduktion	49
2	Begrebet introduceres	50
3	Begrebet tager form	51
4	Omstridte begrebers syv kendetegn	54
5	Arkitektonisk kulturarv - Et omstridt begreb	56
5.1	Ad 1: En vurderet og anerkendt værdsat præstation	56
5.2	Ad 2: En værdsat præstation med en intern kompleks karakter	57
5.3	Ad 3: Beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler	58
5.4	Ad 4: En åben karakter	59
5.5	Ad 5: Begrebets anvendelse bestrides af andre	60
5.6	Ad 6: Et oprindeligt eksemplar	60
5.7	Ad 7: Striden opretholder eller udvikler synet på det oprindelige eksemplar	61
6	Delkonklusion	62
7	Begrebets diffuse komponenter	63
7.1	Arkitektur	63
7.2	Kultur	64
7.3	Arv	64
7.4	Kulturarv	65
8	Delkonklusion	67
9	Håndtering af et omstridt begreb - Hvordan?	68
9.1	Forforståelse – Forudsætningen for forståelse og fortolkning	68
10	Konklusion	71
10.1	Begrebsafklaring	72
11	Litteratur	74

“Uline begreper er nyttige for å skape et skinn av enighet, men de forandrer ikke virkeligheten. [...] Det kan ikke sies for ofte. Ullent sagt er ullent tenkt. Derfor er det nødvendig å gå sentrale fagbegreper etter i sømmene”⁵⁸.

⁵⁸ Udtalt af Almaas, Ingerid Helsing redaktør på Arkitektur N, skrevet i lederen til Arkitektur N nr. 04/2009 under titlen ‘Stedkunstens retorikk’. Arkitektur N 2009:9

1 Introduktion

Jeg antager ligesom Pérez-Gómez⁵⁹, at der er en reel sammenhæng mellem de tanker vi tænker, de ord vi siger og de ting vi gør. Det betyder også, at jeg antager, at der er en reel sammenhæng mellem det indhold, som begrebet arkitektonisk kulturarv henviser til og arkitektens holdninger til arkitektonisk kulturarv. I den forstand hænger forståelsen af begrebet arkitektonisk kulturarv således direkte sammen med de holdninger, som arkitekten lægger til grund for værdisætning af og arkitektonisk intervention i det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Denne sammenhæng mellem holdningen som objektivt beslutningsinstrument og begrebet arkitektonisk kulturarv peger på det vigtige i at forholde sig undersøgende og problematiserende til, hvad der kendetegner begrebet arkitektonisk kulturarv.

Et yderligere incitament til at undersøge begrebet er, at flere kulturarvsforskere⁶⁰ anfører, at det er nødvendigt vedblivende at undersøge begreber som kulturarv - og herunder også arkitektonisk kulturarv vil jeg hævde - hvis kulturarvskategorierne skal kunne identificeres på en måde, der både er teoretisk tilfredsstillende og som kan transformere kategorierne fra rodekasser til forsknings-, analyse- og forvaltningsgenstande i egen ret, så at sige. Med ovenstående in mente er det selv sagt væsentligt - som en del af forskningsprojektets refleksionsplatform - at undersøge, hvad der karakteriserer begrebet arkitektonisk kulturarv. Det er ikke nok at konstatere, at vi er uenige om dets indhold eller blot konstatere at der er tale om en flydende betegnelse. Det skal bestemmes hvad vi er uenige om og hvordan vi er uenige.

Jeg refererer i denne sammenhæng til arkitektonisk kulturarv som et begreb og ikke som en term. Jeg forstår en term som et ord eller et udtryk, der bruges inden for et bestemt fagområde, og da arkitektonisk kulturarv anvendes i mange forskellige faglige sammenhænge - eksempelvis arkitektfaglige og politiske - betragter jeg ikke arkitektonisk kulturarv som en arkitektfaglig term. Jeg anvender betegnelsen begreb i betydningen 'almenbegreb', der henviser til den abstrakte egenskab eller relation, der kendetegner og afgrænser en klasse af objekter. Afgrænsningen be-

⁵⁹ I DEL I citerer jeg Alberto Pérez-Gómez for til Arkitektur N at have udtalt: " Det er en reel sammenheng mellom de tankene vi tenker, ordene vi sier og tingene vi lager". Pérez-Gómez er ingeniør, arkitekt, arkitekturteoretiker og ph.d. Han har blandt andet skrevet bogen 'Architecture and the Crisis of Modern Science' (1983).

⁶⁰ Blandt andre: Mads Daugbjerg, Aarhus Universitet, Beate Knuth Federspiel, Kunstakademiets Konservatorskole, Jørn Guldborg, Syddanske Universitet, Eric Bernard Jensen, Danmarks Pædagogiske Universitetsskole, Thijs Maarleveld, Syddansk Universitet. Fra seminar om kulturarv som dansk og internationalt begreb, forskningsgenstand, forvaltningsområde, identitetsstrategi, oplevelseskatalysator m.v., Syddansk Universitet Odense 23.10.2009.

står her i, at der ikke er tale om kulturarv i bred forstand, men alene den del af kulturarven, der relaterer sig til arkitekturen – heraf arkitektonisk kulturarv.

2 Begrebet introduceres

Første gang begrebet arkitektonisk kulturarv anvendes officielt i en dansk kontekst er på Arkitektskolen Aarhus i forbindelse med, at skolen får ny struktur i 2003. "Afdelingen for Restaurering, By- og Bygningspleje" får herefter benævnelsen "Institut for Arkitektonisk Kulturarv"⁶¹. På arkitektskolens hjemmeside kan man indtil 2009 finde følgende definition på arkitektonisk kulturarv: "Arkitektonisk kulturarv er [...], at forstå som ALT byggeri - enkeltbygninger, gaderum og bymiljøer såvel som byer, landsbymiljøer og kulturlandskaber"⁶². Den meget brede definition synes næsten at udvande intentionen om en afklaring og afgrænsning af begrebets betydning, for er alt arkitektonisk kulturarv, så er intet vel i princippet arkitektonisk kulturarv. Men læses den brede definition i en akademisk optik, er hensigten antageligt at vise det empiriske bruttofelt, som undervisningen tager afsæt i. Et helt centralt formål med uddannelsen er netop at give den arkitektstuderende teoretiske og metodiske kompetencer til at prioritere i dette bruttofelt. Der arbejdes således med en bred fortolkningsramme, der ikke på forhånd prioriterer noget arkitektur som kulturarv frem for andet.

I 2007 stadfæstes begrebet arkitektonisk kulturarv politisk. Det sker med regeringens arkitekturpolitik "Arkitekturation Danmark – Rammer for liv – Rammer for vækst" i et selvstændigt kapitel med overskriften "Den arkitektoniske kulturarv skal vedligeholdes og udvikles". Det fremgår ikke af arkitekturpolitikken hvilke arkitektoniske objekter, der præcist er tale om; men der refereres til begrebet som et middel til at nå målet om "livskvalitet og vækst i Danmark"⁶³ og som noget der udgør "en vigtig del af vores kulturarv, vores historie og identitet"⁶⁴. Men selvom begrebet anerkendes af regeringen, så fortsætter Kulturarvsstyrelsen i overvejende grad med at referere til 'bygningskulturen' og 'kulturarven'⁶⁵.

⁶¹ Gert Bech-Nielsen, arkitekt MAA, professor, tidligere institutleder på Institut for Arkitektonisk Kulturarv har udtalt, at betegnelsen 'Institut for Arkitektonisk Kulturarv' blev valgt i sigtet mod en international og tilstrækkelig faglig bred betegnelse, der ikke betonedede en bestemt retning, tilgang, eller holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt, som det var tilfældet med den tidligere betegnelse: Afdeling for *restaurering*, by- og bygningspleje.

⁶² Intro til Institut for Arkitektonisk Kulturarv 2009. Download 23.10.2011: http://aarch.dk/fileadmin/filer/Karin_Thomsen/institutpraesentation_m_tekst.pdf

⁶³ Arkitekturpolitikken 2007:4

⁶⁴ Arkitekturpolitikken 2007:7

⁶⁵ Se Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/>

Antageligt affødt af denne manglende konsensus i brugen af begreber, udfærdiger Arkitektskolen Aarhus⁶⁶ et høringssvar til forslaget om ændring af Bygningsfredningsloven, hvori arkitektskolen blandt andet anbefaler en opdatering af lovens brug af begreber således at lovens formulering "bygninger og bymiljøer" begrebsligt erstattes af "arkitektonisk kulturarv"⁶⁷. Selvom begrebet stadfæstes politisk i arkitekturpolitikken; og skønt arkitektskolen peger på behovet for begrebslig konsensus indenfor uddannelse, forskning, politikker og lovgivning, der netop skal påvirke og styre udvikling og forvaltning af feltet, så integreres begrebet arkitektonisk kulturarv ikke i den reviderede Bygningsfredningslov af 2010.

I den forstand er begrebets gyldighed kun delvist blevet anerkendt. Der er med andre ord ikke enighed om brugen af begrebet, hvilket i min optik peger på nødvendigheden af en undersøgelse af begrebets aktuelle status.

3 Begrebet tager form

Med det formål at få indsigt i, hvorvidt den aktuelle anvendelse af begrebet 'arkitektonisk kulturarv' er smal eller bred, så udgør en google-søgning en oplagt fremgangsmåde⁶⁸. Denne måling kan tentativt pege på, hvorvidt det overhovedet er relevant at undersøge begrebet arkitektonisk kulturarv - i hvilket omfang begrebet bruges og hvordan det bruges? Jeg anvender i denne søgning to kriterier⁶⁹. Det ene søgekriterium er 'den arkitektoniske kulturarv' - det vil sige en måling af begrebets anvendelse i bestemt form ental og det andet søgekriterium er 'arkitektonisk kulturarv' - det vil sige en måling af begrebets anvendelse i ubestemt form flertal. Begrundelsen for at vælge disse søgekriterier er, at jeg har en forventning om, at de kan indikere hvordan begrebet bruges, og herunder indikere hvilke forståelser der knytter sig til begrebet. En avanceret google-søgning med præcis nedenstående kriterier foretaget den 14.11.2009 giver følgende resultat:

⁶⁶ V. Gert Bech-Nielsen

⁶⁷ Høringssvar af den 28. oktober 2009, Arkitektskolen Aarhus. Download:

<https://www.borger.dk/Lovgivning/Hoeringsportalen/Sider/Fakta.aspx?hpid=2146000896>

⁶⁸ Jensen, Bernard Eric, kulturarvsforsker og historiker anvender i artiklen "At forvalte kulturarv - En identitetspolitisk arbejds- og kampplads" google-søgningen som metode til at kortlægge udbredelsen af begrebet kulturarv. Alzén og Aronsson 2006:38-39.

⁶⁹ Jeg tager i denne tentative undersøgelse forbehold for, at Google konstant udvikler og forandrer sin søgemaskine, hvilket i princippet kan indvirke på et givent søgeresultat. Jeg er bevidst om denne usikkerhedsfaktor i mine målinger, men vælger altså at se bort fra den, idet jeg ikke lader målingen stå alene, men netop bruger den som en indikation på en videre undersøgelse af begrebet.

"arkitektonisk kulturarv":	3.380 søgeresultater
"den arkitektoniske kulturarv":	9.050 søgeresultater

En tilsvarende google-søgning foretaget den 14.03.2011 giver følgende resultat:

"arkitektonisk kulturarv":	7.170 søgeresultater
"den arkitektoniske kulturarv":	5.020 søgeresultater.

Endnu en søgning den 14.09.2011 – altså et halvt år senere – giver følgende resultat:

"arkitektonisk kulturarv":	17.900 søgeresultater
"den arkitektoniske kulturarv":	5.290 søgeresultater.

Som det fremgår af ovenstående er der ved målingen den 14.11.2009 knap tre gange så mange hits i brugen af begrebet i bestemt form 'den arkitektoniske kulturarv' i forhold til brugen af den ubestemte form 'arkitektonisk kulturarv'. Denne fremherskende brug af begrebet i bestemt form i 2009 kan tolkes således, at man på dette 'tidlige' tidspunkt i begrebets 'levetid' – i overvejende grad - opfatter arkitektonisk kulturarv som noget håndgribeligt eller som noget, man næsten kan tage at føle på. Noget der har en bestemt form og et bestemt indhold, og noget hvorom der hersker en vis form for konsensus.

Ved målingen den 14.03.2011 har brugen af begrebet i ubestemt form 'arkitektonisk kulturarv' oversteget brugen af begrebet i bestemt form 'den arkitektoniske kulturarv'. Og inkluderes den sidste måling den 14.09.2011 er det bemærkelsesværdigt, at brugen i ubestemt form nu er ca. fire gange så udbredt som brugen i bestemt form⁷⁰.

At bøjningsformen tilsyneladende har ændret sig fra den bestemte form (den arkitektoniske kulturarv) til den ubestemte form (arkitektonisk kulturarv) kan skyldes flere forhold. For det første, at det over tid bliver mere almindeligt at bruge begrebet, hvorfor det optræder i flere forskellige sproglige sammenhænge og i flere forskellige bøjningsformer. For det andet kan det også antages, at dette markante skift fra den bestemte form til den ubestemte form skyldes, at der i 2011 ikke længere hersker den samme konsensus om begrebets indhold, som der gjorde i 2009, da begrebet 'blev født'. Årsagen til at der ikke hersker den samme konsensus kan blandt andet skyldes, at kulturarv i stigende grad gøres til genstand for udforskning og problematisering samtidig med, at det indgår i flere forskellige faglige og tvær-

⁷⁰ Samlet set er der sket et mindre fald i begrebets udbredelse, fra i alt 12.430 til 12.190 i perioden fra 2009-2011, men herefter en stigning til 23.190 ultimo 2011.

faglige sproglige sammenhænge, hvorfor normative forestillinger om 'den arkitektoniske kulturarv' forandres.

Den aktuelle og overvejende brug af begrebet 'arkitektonisk kulturarv' kan derfor læses således, at *begrebet har taget en ubestemt form*.

Ubestemt bøjningsform angiver, inden for sprogvidenskaben, at det som begrebet henviser til, ikke er kendt, men derimod er indefinit eller genstandsløst. Om sådanne diffuse og uklare begreber anfører den tyske filosof Hans Georg Gadamer (1900-2002), at det vigtigste medium til at tilvejebringe overensstemmelser mellem livsverdener⁷¹, er sproget, både i dagligdagen og i forskningen. Hvis der ikke foreligger et fælles sprog, eller der er store forskelle i hvilke betydninger man tillægger ord og begreber, så hæmmes fortolkningsprocesser⁷². Dermed opstår også en risiko for faglige uenigheder og misforståelser.

Denne betragtning understøtter behovet for en mere specifik analyse, der ikke blot konstaterer at begrebet arkitektonisk kulturarv er 'en flydende betegner', hvilket blandt andet betyder, at forskellige diskurser eller fagområder kæmper om at indholdsudfylde begrebet på netop deres måde⁷³. Derimod må der foretages nogle analyser, som giver større indsigt i *hvordan* begrebet er diffust og foranderligt. Derfor forekommer en nærmere analyse af begrebet oplagt.

Men en "begrebsanalyse [er] ikke en operationel *metode* [...]; man kan simpelthen ikke på en operationel måde angive, hvad man skal gøre for at klarlægge indholdet af et begreb"⁷⁴. Således skriver lektor i filosofi Klemens Kappel i artiklen "Begrebsanalyse i filosofi: pointe, metodologiske antagelser og kritik" (2003) om det at analysere begreber. Hans synspunkt efterlader intentionen om – på videnskabelig vis – at analysere begrebet arkitektonisk kulturarv med henblik på en karakteristik i en vanskelig udgangsposition. Men selvom der ikke findes operationelle metoder i egentlig forstand, så kan der ifølge Kappel, fremføres metodologiske antagelser, der kan tjene til at forklare eller begrunde, at en given fremgangsmåde er fornuftig⁷⁵.

Mit udgangspunkt for begrebsanalysen er derfor forankret i forskningsprojektets hypotese, idet jeg antager, at der er en reel sammenhæng mellem begrebet arkitektonisk kulturarv og arkitektens holdning. Måden hvorpå begrebet arkitektonisk kulturarv er omstridt og u håndgribeligt kan således fortælle noget om, hvordan holdningen som objektivt og videnskabeligt beslutningsinstrument udfordres. Derfor

⁷¹ Livsverdenen skal forstås som den umiddelbare hverdagsvirkelighed, hvorfra vi henter de væsentligste dele af vores sprog, begreber og identitet .

⁷² Andersen 1986:205

⁷³ Winther Jørgensen og Phillips 2005:39

⁷⁴ Kappel 2003:131

⁷⁵ Kappel 2003:132

tager jeg metodisk afsæt i Gallies⁷⁶ syv kendetegn for et omstridt begreb for at finde tilstrækkelig indsigt i begrebet arkitektonisk kulturarv til at komme med en præliminær karakteristik. En karakteristik som dels bidrager til et grundlag for at be- eller afkræfte min arbejdshypotese, og som antageligt kan fungere som foranledning til en yderligere udforskning af begrebet.

4 Omstridte begrebers syv kendetegn

I en artikel fra 1956 introducerer den engelske filosof Walter Bryce Gallie (1912-1998) udtrykket "essentially contested concepts"⁷⁷. Gallie peger på, at især begreber fra æstetikken, den politiske filosofi, historiefilosofien og religionsfilosofien er 'essentielt omstridte begreber'. Han anfører om disse begreber, at de er kendetegnet ved at deres rette brug: "inevitably involves endless disputes about their proper uses on the part of their users"⁷⁸. Essentielt omstridte begreber henviser altså til begreber, hvis betydning helt grundlæggende er genstand for uenighed. Det betyder, sagt med andre ord, at der vedblivende vil strides om begrebernes rette anvendelse og indhold. Derfor kan der ikke gives en endegyldig definition på disse begreber, fordi deres indhold konstant er til diskussion og derfor er i konstant forandring.

Eftersom begrebet arkitektonisk kulturarv har rødder i både æstetiske, historiske og politiske sammenhænge, så forekommer det relevant at undersøge arkitektonisk kulturarv som et omstridt begreb, med henblik på at finde ud af hvad der karakteriserer det.

Ifølge Gallie har et omstridt begreb følgende syv kendetegn⁷⁹:

1. "The concept must be appraisive in the sense that it signifies or accredits some kind of valued achievement".

For det første er det omstridte begreb vurderende⁸⁰ (appraisive) på

⁷⁶ Walter Bryce Gallie, skotsk filosof (1912-1998)

⁷⁷ Gallie 1956b. Denne artikel blev efterfølgende genoptrykt med mindre rettelser i 1964.

⁷⁸ Gallie 1956a:169.

⁷⁹ Gallie 1964:161 (kendetegn I-V), 168 (kendetegn VI-VII). De syv kendetegn er refereret på dansk i Albertsen 2002:8.

⁸⁰ At vurdere betyder ifølge Politikens Nudansk Ordbog at undersøge noget for at bestemme forhold som værdi, kvalitet eller størrelse. At vurdere er det samme som at bedømme.

en sådan måde, at *det anerkender en værdsat præstation* (achievement⁸¹).

2. "This achievement must be of an internally complex character, for all that its worth is attributed to it as a whole".
For det andet er et omstridt begreb kendetegnet ved, at den værdsatte præstation har *en intern kompleks karakter*, der hænger sammen med at præstationen tilkendes værdi som helhed.
3. "Any explanation and its worth must therefore include reference to the respective contributions of its various parts or features [...] In fine, the accredited achievement is initially variously describable".
Det tredje kendetegn er, at den anerkendte præstation som følge af den interne kompleksitet, *kan beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler*. Det betyder, at helhedens enkelte komponenter kan tildeles forskellig vægt af de stridende parter.
4. "The accredited achievement must be of a kind that admits of considerable modification in the light and changing circumstances [...] I shall call the concept of any such achievement 'open' in character [...]".
Et fjerde kendetegn er, at den anerkendte præstation har *en åben karakter*, der gør at den kan modificeres betragteligt som følge af ændrede omstændigheder. Omstændigheder, som ikke kan bestemmes eller forudsiges på forhånd.
5. "[...] [E]ach party [must] recognize [...] the fact that its own use of [the concept] is contested by those of other parties [...] [it must be used] both aggressively and defensively".
For det femte er et omstridt begreb kendetegnet ved, at de stridende parter gensidigt erkender, at deres *egen begrebsanvendelse bestrides af andre*. Hertil hører også, at de stridende parter har en vis forståelse for de kriterier, som de andre parter gør gældende. Begrebet bruges således både offensivt og defensivt.
6. "[The concept, or the use of the concept, must be derived] from an original exemplar whose authority is acknowledged by all the contes-

⁸¹ Af Gyldendals røde ordbog fremgår under achievement at det kan betyde: "[...] præstation [...]". Om præstation fremgår af Politikens Nudansk Ordbog at der er tale om "det at man gør noget som giver et resultat [...]". Jeg oversætter således achievement med præstation.

tant users of the concept”

Det omstridte begrebs sjette kendetegn er, at der forefindes det, som Gallie kalder for *et oprindeligt eksemplar*, hvis autoritet er anerkendt af alle de stridende brugere af begrebet.

7. [It must be probable, or plausible, that] the continuous competition for acknowledgement as between the contestant users of the concept enables the original exemplar’s achievement to be sustained or developed in optimum fashion”.

Endelig er det syvende kendetegn for et omstridt begreb, ifølge Gallie, at det med en vis sandsynlighed eller plausibilitet kan hævdes, at den fortsatte strid om begrebets rette anvendelse muliggør en *oprettholdelse eller udvikling af det oprindelige eksemplars præstation* på en optimal måde.

5 Arkitektonisk kulturarv - Et omstridt begreb

Med afsæt i Gallies syv kendetegn følger nedenfor en analyse af hvad der karakteriserer begrebet arkitektonisk kulturarv. Jeg skal i den forbindelse bemærke, at jeg i min fortolkning af Gallie er inspireret af den måde, som forskningsprofessor ved Arkitektskolen Aarhus Niels Albertsen fortolker og bruger Gallie i artiklen ”Arkitekturværkets netværk – Tre samfundsteoretiske perspektiver”, Nordisk Arkitekturforskning (2002). I denne artikel, analyserer Albertsen ’arkitekturbegrebet’ med afsæt i Gallies syv kendetegn.

5.1 Ad 1: En vurderet og anerkendt værdsat præstation

I UNESCO’s Convention concerning the protection of the world cultural and natural Heritage, fremgår følgende om ”cultural heritage”: Der er tale om ”Monuments:

Architectural works [...] which are of outstanding universal value from the point of view of history, art or science"⁸². Arkitekt MAA og professor Gert Bech-Nielsen skriver om arkitektonisk kulturarv blandt andet at: "Den arkitektoniske kulturarv kan kort beskrives som de kulturhistoriske værdier, der knytter sig til et arkitektonisk objekt [...]"⁸³. Også professor Svante Beckmann peger på kulturarvens vurderende aspekt: "Når det overleverede betegnes kulturarv, er det et udtryk for, at det tillægges interesse eller værdi"⁸⁴. I den forstand er begrebet arkitektonisk kulturarv kendetegnet ved at vurdere og anerkende en værdsat præstation, forstået på en sådan måde, at der i begrebet ligger en anerkendelse og værdsættelse af arkitektoniske præstationer [objekter]. Gallies betegnelse 'en værdsat præstation' kan således sidestilles med den nyere betegnelse 'et arkitektonisk kulturarvsobjekt'.

5.2 Ad 2: En værdsat præstation med en intern kompleks karakter

Det andet kendetegn for det omstridte begreb er, at det har en intern og kompleks karakter. Denne karakter hænger sammen, med at den værdsatte præstation – her det arkitektoniske kulturarvsobjekt - tillægges en helhedsværdi. Et eksempel herpå fremgår af vejledningen til vurdering af fredningsværdier, der anvendes i den igangværende gennemgang af landets fredede bygninger: "Så vidt muligt vurderes det samlede indtryk frem for enkelte, bygningsmæssige detaljer. Vurderingen af fredningsværdier skal ikke være en opremsning af enkelte elementer eller detaljer, da en sådan opremsning ikke siger noget værdimæssigt i sig selv. Hvis der fremhæves detaljer, skal disse have særlig betydning og værdien være velbegrundet"⁸⁵. Når eksempelvis arkitektoniske kulturarvsobjekter tilskrives helhedsværdien 'national værdi eller betydning' [og fredes] eller tillægges helhedsværdien 'verdens arv', så bygger denne helhedsværdi på et værdigrundlag, der med rette kan karakteriseres som komplekst og sammensat. For så vidt angår de fredede bygninger, så bygger værdigrundlaget blandt andet på arkitektoniske, kulturhistoriske og miljømæssige kriterier, som det fremgår af bygningsfredningsloven⁸⁶. Værdikriterierne for

⁸² UNESCO 1972, article 1, , Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage.

⁸³ Nordmak, Kompetence Konference 2005:4

⁸⁴ Beckman 2003:8

⁸⁵ Kulturarvsstyrelsens hjemmeside:

http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/bygninger/dokumenter/Vejledning_til_vurdering_af_fredningsvaerdier.pdf

⁸⁶ "Loven har til formål at værne landets ældre bygninger af arkitektonisk, kulturhistorisk eller miljømæssig værdi, herunder bygninger, der belyser bolig-, arbejds- og produktionsvilkår og andre væsentlige træk af den samfundsmæssige udvikling" jf. Bekendtgørelse af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer, kapitel 1, Formål og område, § 1

verdens arv er tilsvarende komplekse og handler eksempelvis om kriterier som; særlig universel betydning, autenticitet og integritet⁸⁷. Både kriterier i lovgrundlag og internationale konventioner er åbne for fortolkning, hvilket forstærker begrebets interne kompleksitet. Begrebet arkitektonisk kulturarv kan således med rette siges at være en værdsat præstation med en intern kompleks karakter, idet præstationens vurderende aspekt (værdigrundlaget) har en intern kompleks karakter, med mangfoldige fortolkningsmuligheder. De mangfoldige fortolkningsmuligheder hænger sammen med at værdigrundlaget kan beskrives med afsæt i forskellige metoder og teorier, der blandt andet afhænger af arkitektens faglige kompetencer. Dermed kan arkitekter lægge forskellig vægt på begrebets værdirelaterede interne komponenter, hvilket leder videre til det omstridte begrebs tredje kendetegn.

5.3 Ad 3: Beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler

Det tredje kendetegn for et omstridt begreb handler om, hvorvidt begrebet bliver beskrevet grundlæggende forskelligt af de stridende parter (det vil sige de fagudøvere, som bruger begrebet).

Der er en tendens til at den anerkendte præstation (det arkitektoniske kulturarvsobjekt) beskrives og opfattes grundlæggende forskelligt, hvorfor de interne komponenter (værdikriterierne) tildeles forskellig vægt af de stridende parter. I artiklen "Æstetik versus Kulturhistorie"⁸⁸ peger kunsthistoriker og ph.d. Henrik Harnow på, hvordan to grupper af arkitekter vægter og beskriver den interne kompleksitet (det vil sige værdigrundlaget) forskelligt. Den ene gruppe af arkitekter tilhører arkitekter med bygningskunst som hovedområde. Den anden gruppe af arkitekter tilhører dem, som Harnow betegner restaureringsarkitekter. Den første gruppe vægter ifølge Harnow, de kunstneriske og æstetiske kriterier, hvorimod den anden gruppe primært fokuserer på de kulturhistoriske kriterier. Jeg forstår Harnow således, at nogle arkitekter primært vurderer og beskriver et arkitektonisk kulturarvsobjekt ud fra stil og form, hvor andre primært forankrer deres vurderinger og beskrivelser i objektets udvikling og forandring over tid i form af spor i murværk eller tagkon-

⁸⁷ De fremhævede kriterier er kriterier som fremgår af UNESCO's tentative liste, der er en liste over de værdier på en medlemsstats territorium, som den pågældende medlemsstat betragter som egnede til optagelse på verdensarvslisten. Medlemsstaternes tentative lister bør derfor indeholde navnene på de emner (præstationer) som de betragter som kultur- og/eller naturarv af særlig universel betydning, og som de har til hensigt at udpege i de kommende år jf. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2008. Et emne eller en præstation (jf. Gallie) skal figurere på tentative listen før de kan optages på Verdensarvslisten.

⁸⁸ Magasinet om Bygningskultur. Historien Fortsætter 2009: 26

struktioner. Jeg mener dog ikke nødvendigvis, at de to anskuelser udelukker hinanden, idet kulturhistorien også indbefatter æstetiske aspekter ligesom æstetikken indbefatter kulturhistoriske aspekter.

Et andet eksempel på, at der til begrebet arkitektonisk kulturarv knytter sig grundlæggende forskellige beskrivelser og opfattelser kan udledes af bogen "Fortiden For Tiden". Heri peger arkitekt MAA og professor Ellen Braae og dr. phil Maria Fabricius Hansen på, hvordan værdsatte præstationer beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler. Eksempelvis fremgår: "Vælger vi bevaring – tilvalget af fortiden – er relationen til det overleverede stof bestemt til at være hands off. Det er urørligt som ethvert kostbart klenodie. Vice versa er ikke-bevaring identisk med kassering, hvorved vi spejlvender situationen, al den stund der efterfølgende ikke er noget at røre ved og forholde sig til"⁸⁹. Begrebet arkitektonisk kulturarv opfylder således Gallies tredje kendetegn for et omstridt begreb, idet den værdsatte præstation kan opfattes og beskrives på forskellige måder, fra forskellige vinkler og i forskellige sammenhænge.

5.4 Ad 4: En åben karakter

Et fjerde kendetegn for det omstridte begreb er, at den anerkendte præstation (det arkitektoniske kulturarvsobjekt) har *en åben karakter*, hvorfor det værdsatte i præstationen – det vil sige værdigrundlaget i det arkitektoniske kulturarvsobjekt – kan modificeres betragteligt som følge af ændrede og u- og forudsigelige omstændigheder. Det som i en given situation eller periode vurderes som værende af værdi eller betydning vil under andre omstændigheder kunne miste denne anerkendelse. Ville man eksempelvis anno 2011 nedrive Viborg Domkirke og genopføre den som en fortolkning af middelalderens arkitekturidealer, som det blev gjort af blandt andre arkitekt Niels Sigfred Nebelong i perioden 1863-1876? Eller ville man anno 2011 genopbygge Warszawa som en iscenesættelse af det der var, som man gjorde det efter 2. verdenskrigs afslutning i 1945? Sandsynligvis ikke og forklaringen er, at værdigrundlaget har forandret sig betragteligt over tid. Det anerkendte i præstationen eller det arkitektoniske kulturarvsobjekt kan dermed siges at have en åben og foranderlig karakter, idet kriterierne for den værdsatte præstation er historisk indlejrede og kontingente. Om de aktuelle omstændigheder, der knytter sig til det arkitektoniske kulturarvsobjekts åbne karakter skriver Braae og Fabricius Hansen: "Forholdet til fortiden er ikke statisk [...] Vi kan iagttage forskydninger fra en vægning af historie til en erindring indenfor historievidenskaben; fra bevaring til trans-

⁸⁹ Braae og Fabricius Hansen 2007:9

formation indenfor arkitekturen; fra en interesse for det særegne til det repræsentative indenfor museumsverdenen, fra genstande til kontekster i bevaringssammenhænge og indenfor kunsten fra afsluttede værker, tiltænkt evigheden, til midlertidige installationer, der sætter spørgsmålstegn ved selve begrebet 'værk' og dets forhold til virkeligheden⁹⁰. Begrebet arkitektonisk kulturarv har altså tydeligvis en åben karakter og opfylder derfor Gallies fjerde kendetegn for et omstridt begreb.

5.5 Ad 5: Begrebets anvendelse bestrides af andre

"Man behøver ikke lytte længe til arkitekters diskussion om arkitektur for at overbevise sig om, at arkitekter er klar over, at deres brug af begrebet bestrides af andre, at de har en vis forståelse for de kriterier andre gør gældende, samtidig med at de forsvarer deres egen begrebsanvendelse"⁹¹. Således skriver Albertsen om begrebet arkitektur, i hans analyse af arkitekturbegrebet. Det samme, vil jeg hævde, gør sig gældende for begrebet arkitektonisk kulturarv. I relation til begrebet arkitektonisk kulturarv er det ofte begrebets vurderende aspekt - det vil sige værdikriterierne, der bestemmer hvorvidt en præstation værdsættes og anerkendes - der bestrides. Begrebet arkitektonisk kulturarv opfylder Gallies femte kriterium og er således kendetegnet ved at dets rette brug bestrides af andre.

5.6 Ad 6: Et oprindeligt eksemplar

Det omstridte begrebs sjette kendetegn er, at der forefindes det, som Gallie kalder for *et oprindeligt eksemplar* - altså et eller flere oprindelige arkitektoniske kulturarvsobjekter - hvis autoritet er anerkendt af alle de stridende brugere af begrebet. I en Europæisk sammenhæng vil ingen næppe anfægte, at eksempelvis den græske og sakrale tempelarkitektur betegnes arkitektonisk kulturarv, idet disse arkitektoniske objekter har haft betydning for hvordan 'ny' Europæisk arkitektur har udviklet sig helt frem til nutiden og samtidig også har haft betydning for, hvordan synet på allerede 'eksisterende' arkitektur har udviklet sig.

⁹⁰ Braae og Fabricius Hansen 2007:7

⁹¹ Albertsen 2009:9

Det forekommer således overvejende sandsynligt, at de fleste arkitekter kan samles om, at visse oprindelige paradigmatiske 'eksempler' ubestrideligt er arkitektonisk kulturarv⁹².

5.7 Ad 7: Striden opretholder eller udvikler synet på det oprindelige eksemplar

Endelig forekommer det også indlysende, at striden om hvad der tillægges værdi eller betydning ikke har udvandet, men derimod både opretholdt og udviklet synet på disse oprindelige præstationers værdier og værdigrundlag.

Striden, der handler om hvordan den værdsatte præstation defineres, tager for alvor fat fra slutningen af 1800-tallet. Striden opstår i takt med at interessen for fortidens arkitektur udbredes i Europa. Med den stigende interesse følger også grundforskellige syn på, hvad der kendetegner værdsatte præstationer. Disse forskellige opfattelser markerer sig i åbenlyse stridigheder - både internationalt og nationalt. Stridighederne tegner sig senere som egentlige bevaringsideologiske retninger eller skoler, der hver især argumenterer for, hvad der kendetegner en værdsat præstation, og hvordan den overleveres til fremtiden. Striden omhandler således både værdigrundlag og principperne for arkitektonisk intervention. Nogle argumenterer for, at præstationer vurderes ud fra én bestemt stil og form, der ofte er styret af middelalderens arkitekturidealer; og først når denne stil eller form er reetableret kan præstationen værdsættes eller anerkendes. Andre argumenterer for at objekterne ikke må røres, men skal 'dø-i-skønhed' og således forfalde for til sidst at forsvinde. For disse er et af de primære argumenter, at den værdsatte præstation ikke er en fuldendt form eller en bestemt stil, men de forandringer, som den værdsatte præstation har gennemgået over tid.

Stridens toneangivende parter er den autodidakte franske arkitekt E. E. Viollet-le-Duc (1814-1879), der er fortalere for tilbageføringsprincippet samt den tyske kunsthistoriker Alois Riegl (1858-1905) og den engelske kunsthistoriker John Ruskin (1819-1900), der begge er modstandere af tilbageføringsprincippet. Riegl og Ruskin argumenterer således på hver deres måde for historiciteten som det bærende i en værdsat præstation. Nationalt føres en tilsvarende åbenlys strid mellem blandt andre arkitekt og professor Hermann Baagøe Storck (1839-1922), der som Viollet-le-Duc argumenterer for tilbageføringsprincippet samt arkitekt Erik Schiødte (1849-1909) og arkitekt og arkæolog Carl Martin Smidt (1872-1947), der netop forholder

⁹² Albertsen 2002:9. Albertsen når frem til en tilsvarende konklusion om begrebet arkitektur.

sig kritisk overfor dette princip. Hen imod første halvdel af 1900-tallet får striden igen et andet indhold og kommer til at handle om det videnskabelige grundlag, som det vurderende aspekt bygger på. Disse forandringer kan ses som en reaktion mod tilbageføringsprincippet, der kritiseres for at være baseret på gætværk, hvorfor der i stigende krav stilles krav til videnskabelig dokumentation for det vurderende aspekt i den værdsatte præstation. Striden om den værdsatte præstation ændrer igen fokus i sidste halvdel af 1900-tallet, hvor æstetikken som værdigrundlag bliver diskussionernes tema.

Ovenstående fungerer således som et billede på, at den vedvarende strid om den værdsatte præstation har udviklet selve synet på den værdsatte præstation og på de kriterier, som det vurderende aspekt bygger på. Begrebet opfylder således også Gallies syvende kendetegn.

6 Delkonklusion

På baggrund af ovenstående begrebsanalyse kan det konkluderes, at arkitektonisk kulturarv er et essentielt omstridt begreb. Det betyder at begrebet er kendetegnet ved, at det vurderer og anerkender en værdsat præstation, og at det vurderende aspekt har en intern og kompleks karakter. Kendetegnende er også, at begrebet kan beskrives grundlæggende forskelligt fra forskellige vinkler, hvilket hænger sammen med at det er åbent for fortolkning, hvorfor begrebets 'rette' anvendelse og indhold kan bestrides af andre. Selvom begrebet er kendetegnet ved at være i konstant forandring og til konstant diskussion, så kan stridens parter nå til enighed om at nogle værdsatte præstationer (værker) er arkitektonisk kulturarv, og på baggrund heraf kan forskellige opfattelser og fortolkninger formes. Endelig kan begrebet arkitektonisk kulturarv også karakteriseres ved at den rette brug af begrebet uundgåeligt indebærer uendelig strid mellem brugerne om deres rette brug, som også Albertsen påpeger⁹³.

Der hersker således ikke enighed om, hvad begrebet betyder, og striden herom vil være vedblivende. Yderligere belæg for denne karakteristik kan findes ved at kigge nærmere på arkitektonisk kulturarv som et sammensat begreb bestående af komponenterne arkitektur, kultur, arv og kulturarv.

⁹³ Albertsen 2002:8

7 Begrebets diffuse komponenter

I det følgende vil jeg undersøge hvad der kendetegner begrebets enkeltstående komponenter for derved at give bredere indsigt i, hvilke forståelser vi, så at sige, læser ind i begrebet arkitektonisk kulturarv.

7.1 Arkitektur

Om begrebet arkitektur skriver Albertsen: "Det forekommer (...) umiddelbart plausibelt, at arkitekturbegrebet er væsentligt omstridt"⁹⁴. Opfattelsen af at begrebet arkitektur er omstridt, deles også af arkitekt og forsker Jan Eriksson⁹⁵, der i en artikel i "Tidskrift för arkitekturforskning" under titlen "Vad är arkitekturforskning egentligen?" anfører: "Arkitektur tycks vara ett i grunden omstritt begrepp"⁹⁶. Albertsen anfører blandt andet, at arkitektur på et begrebsligt plan kan bestemmes i et omstridt netværk af positioner, der mere eller mindre direkte modsvarer det netværk af sociale kraft- og konfliktpositioner, som kendetegner arkitekturens felt. Denne forståelse deles af den engelske arkitekt Kenneth Frampton, der påpeger at: "[...] arkitekturen tilegnes af samfundet på en måde, som er kategorisk forskellig fra kunsten, idet arkitektur adskiller sig fra 'fine art' ved at blande sig med livsverdenen"⁹⁷. Vores forståelse af arkitektur adskiller sig altså fra den 'frie kunst' fordi den er integreret i den samlede socialiseringsproces – vi fødes i den, lever i den, rekreerer i den, arbejder i den og dør i den. Dertil kommer at arkitekturen har forgreninger til så forskellige områder som eksempelvis teknologi, politik, antropologi, historie, jura, filosofi, æstetik og kunst – blot for at nævne nogle. Arkitekturbegrebet har således betydningsmæssige forgreninger til snart sagt hvad som helst, hvilket vanskeliggør en egentlig afgrænsning og præcisering, når også tages i betragtning, at begrebet i sig selv er omstridt og dermed i konstant indholdsmæssig forandring.

⁹⁴ Albertsen 2002:9

⁹⁵ Jan Eriksson.

⁹⁶ Eriksson 1987:51

⁹⁷ Citeret efter Albertsen 1999:6

7.2 Kultur

En tilsvarende opfattelse synes at herske om begrebet kultur. Lene Otto, ph.d. og etnolog skriver om kultur: "Begrebet kultur er i dag det mest uhåndgribelige af alle. I daglig tale tillægges det en lang række betydninger, der tilsyneladende er indbyrdes modstridende"⁹⁸. I forlængelse heraf er betegnelsen kultur blevet en form for 'etikette', der betegner uendeligt mange betydninger opsamlet over tid⁹⁹. Begrebet kultur kan dermed siges, tilsvarende begrebet arkitektur, at bidrage til en yderligere problematisering af begrebets omstridte kendetegn.

7.3 Arv

"Arv kan forstås som et generelt generationsoverskridende princip, der gælder for alt levende og som spænder fra kultur til biologi"¹⁰⁰. Heri ligger både, at noget overleveres eller bringes videre til næste generation eller til tiden efter den nulevende generation, og at noget modtages. I denne overordnede forståelse har professor og overlæge Povl Riis¹⁰¹ for så vidt ret, når han om begrebet arv anfører: "Som andre arveord har det en indlysende betydning, som hverken kræver viden eller eftertanke. På denne måde har begrebet også opnået en selvfølgelighed i overførte sammenhænge, som hermed ikke tvinger brugeren til at søge efter den fælles, bagvedliggende betydning"¹⁰². Jeg vil, for god ordens skyld, efterprøve denne påstand om begrebets indlysende betydning ved at problematisere overlevering i biologisk og juridisk forstand og herefter sætte disse forståelser i forhold til overlevering af arkitektonisk kulturarv.

I almindelighed og overordnet betragtet, kan skelnes mellem biologisk arv og retlig (juridisk) arv. Når vi taler om biologisk arv, så er arvets objekt iboende og til en vis grad kendt før overleveringen. Men den biologiske arv er også forbundet med tilfældighed, idet ingen jo præcist ved hvilken del af det genetiske arvemateriale, der videreføres til næste generation. I den forstand beror selve overleveringen af arvets objekt på tilfældigheder i den biologiske arv. Dertil kommer at den biologiske arv ikke kan fraskrives, men altid må vedgås.

For den retlige arv gælder det modsatte. Her er arvets objekt ikke nødvendigvis kendt før overleveringen, idet arvelader (som hovedregel) råder over arvets objek-

⁹⁸ Otto 2002:391

⁹⁹ Otto 2002: Kultur

¹⁰⁰ Den Store Danske Encyklopædi: Arv

¹⁰¹ Povl Riis, overlæge og professor

¹⁰² Riis 2002: Arv

ter i form af eksempelvis løsøre, fast ejendom, værdipapirer eller kontanter. Derfor er arvens objekt i retlig forstand ubekendt før selve overleveringen – før selve skæringsdatoen. Overlevering af arvens objekter er derimod ikke fuldstændig tilfældig i den retlige arv, da arveretlige rammer til en vis grad styrer, hvad og hvordan der arves. Til gengæld kan arvens objekter i arveretlig forstand fraskrives eller vedgås. Alt afhængig af om man læser den biologiske eller den retlige arv ind i begrebet arkitektonisk kulturarv, så er min pointe, at begrebet kan forstås forskelligt. Arves arkitektoniske kulturarvsobjekter i biologisk forstand, kan overleveringen betragtes som naturgiven, tilfældig og obligatorisk – det vil sige tvungen. Arves arkitektoniske kulturarvsobjekter derimod i retlig forstand kan overleveringen opfattes som kontrolleret, kun delvis tilfældig og fakultativ – det vil sige valgfri. Spørgsmålet er herefter, hvorvidt disse forskellige opfattelser til det at arve indvirker på begrebet arkitektonisk kulturarv.

Det kunne eksempelvis antages, at fagudøveren i form af arkitekten forholder sig mindre kritisk til værdigrundlaget i 'den biologiske overlevering' af arkitektoniske kulturarvsobjekter fordi disse netop betragtes som naturlige og til en vis grad forudbestemte. Ligesom det kan antages, at arkitekten forholder sig mere kritisk til 'den juridiske overlevering', fordi denne overlevering i en vis grad er pålagt og samtidig kan være juridisk bindende og dermed forbundet med konsekvenser. Antages det, at arkitekten forholder sig mindre kritisk til værdigrundlaget hvor han 'læser' forståelsen af den biologiske arv ind i begrebet arkitektonisk kulturarv, så kan det få konsekvenser for holdningen som objektivt beslutningsgrundlag. Dette fordi arkitekten ikke forholder sig tilstrækkeligt undersøgende og vurderende i sin tilgang og dermed i sin holdning til værdisætning af og arkitektonisk intervention i det arkitektoniske kulturarvsobjekt.

Under alle omstændigheder kan det at arve eller at overlevere arkitektoniske kulturarvsobjekter anskues på forskellige måder, hvilket anfægter den indlysende betydning som Riis argumenterer for.

7.4 Kulturarv

Sammensætningen af kultur og arv til kulturarv er relativ ny i det danske sprog. For 15 år siden var brugen af ordet kulturarv så usædvanlig, at det end ikke var medtaget i Pia Jarvads "Nye Ord, Ordbog over nye danske ord 1955-1998". Kulturarv figurerer således første gang i en almindelig dansk ordbog i 2001 og herefter i en dansk encyklopædi i 2002 i "Gyldendals Store Danske Encyklopædis supple-

mentsbind" sammen med opslagsordet 'Kulturarvsstyrelsen'¹⁰³. Og netop med etableringen af Kulturarvsstyrelsen i 2002, introduceres begrebet kulturarv. På Kulturarvsstyrelsens hjemmeside kan man læse følgende under overskriften 'Hvad er kulturarv?': "Den danske kulturarv omfatter *alt*, hvad mennesket har efterladt sig gennem tiderne: strukturer, konstruktioner, bygningsgrupper, bopladser, grave og gravpladser, flytbare genstande og monumenter og den sammenhæng, hvori disse spor er anbragt. Det vil sige hele samfundsudviklingen frem til i dag"¹⁰⁴.

Et andet eksempel på en definition er formuleret af Riis, der om kulturarv skriver, at den omfatter "den del af en generations faste vaner i livssyn, livsstil, omgangsformer, æstetiske og andre kunstneriske normer og udtryk, som helt eller delvis overtages af de følgende generationer, sommetider så langt som i et historisk perspektiv. Man kan således tale både om en materiel og en ikke-materiel kulturarv"¹⁰⁵. Begge definitioner må siges at være omsiggribende og som udgangspunkt ganske upraktiske at håndtere i praksis. Der er med andre ord tale om en "yderst kompleks størrelse"¹⁰⁶, som kulturarvsforsker og historiker Bernard Eric Jensen skriver om begrebet kulturarv. Også kulturarvsforsker David Lowenthal deler opfattelsen af, at kulturarv har en meget bred betydning. I den indledende sætning i bogen "Possessed by the Past": The Heritage Crusade and the spoils of History' anfører han således: "All at once heritage is everywhere – in the news, in the movies, in the marketplace – in everything from galaxies to genes"¹⁰⁷. Både i de danske og de udenlandske diskussioner om kulturarv peges der således på, at begrebets indhold og betydning ekspanderer, og at kulturarv efterhånden er et meget bredt og rummeligt begreb¹⁰⁸.

I en skandinavisk sammenhæng er kulturarv relativt nyt som forskningsfelt, når der sammenlignes med forskning indenfor 'cultural heritage / heritage' i England. Det nye kommer blandt andet til udtryk i mange forskellige teoretiske og metodiske tilgange, der antageligt skyldes manglen på et akkumulerende teoriapparat¹⁰⁹. Nogle afviser fænomenet kulturarv som rent bluff, mens andre problematiserer kulturarvens historiske autenticitet, og atter andre ser kulturarv som en mulighed for styrkelse af menneskers historie- og traditionsbevidsthed. Beckmann arbejder eksempelvis med en kategorisering af kulturarven i fire hovedtyper: "Materiel kulturarv" overfor "Ideel kulturarv" og "Holistisk kulturarv" overfor "Partikulær kulturarv". Inden for disse hovedtyper indskriver Beckmann henholdsvis fysiske kulturmiljøer, åndelige kulturmiljøer og særlige objekter. Centralt i Beckmanns tanker er, at der

¹⁰³ Alzén og Aronsson, jf. Jensen, 2006:38 f.

¹⁰⁴ Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/om-os/om-kulturarvsstyrelsen/hvad-er-kulturarv/>

¹⁰⁵ Riis 2005: Kulturarv

¹⁰⁶ Alzén og Aronsson 2006:42

¹⁰⁷ Lowenthal 1996:11

¹⁰⁸ Jensen 2006, Graham 2000, Lund 2004

¹⁰⁹ Arronsson 2005:9

skelnes mellem flere forskellige typer kulturarv. Ifølge Beckmann er der altså ikke tale om én kulturarv, men flere¹¹⁰.

Men trods utallige forsøg på at udrede fænomenet har det - Siden Torben Witt i 1998 rejste spørgsmålet: "Kulturarv - hvad taler vi om?"¹¹¹, været vanskeligt at identificere en egentlig videnskabelig konsensus, om hvad kulturarv er. "Den eneste form for akademisk konsensus er, at 'kulturarv' ikke er identisk med 'historie' slet og ret, men derimod et produkt af nutidige processer af politisk-ideologisk og kommerciel art", som det hedder i beskrivelsen til et seminar med titlen: 'Om kulturarv som dansk og internationalt begreb, forskningsgenstand, forvaltningsområde, identitetsstrategi, oplevelseskatalysator m.v.'¹¹². Begreberne historie og kulturarv betragtes altså i denne sammenhæng som to adskilte størrelser.

8 Delkonklusion

Anskuet som et sammensat begreb bestående af komponenterne arkitektur, kultur, arv og kulturarv, så vanskeliggøres en entydig og håndgribelig forståelse af begrebet arkitektonisk kulturarv altså yderligere derved, at der er tale om en sammensætning af komponenter, hvis indhold og brug overvejende - i sig selv - er uhåndgribelige og diffuse. Når disse diffuse komponenter sættes sammen, vil ikke alene deres individuelle betydningsfelter blive vævet ind i hinanden. Også de betydningsfelter, der er knyttet til (andre) sammensatte ord, hvori arkitektur, kultur, arv og kulturarv indgår, vil kunne influere på begrebet arkitektonisk kulturarv. Eksempelvis betydningsfelter, der er relateret til ordene arkitekturhistorie, kulturhistorie og arkitekturarv. Således kan der ved sammenstillingen *arkitektonisk kulturarv*, være indlejret et komplekst sæt af denotationer og konnotationer, hvorved begrebet forekommer at være både restriktiv (begrænsende) og inklusiv (omfattende), deskriptiv (beskrivende) og præskriptiv (retningsgivende).

¹¹⁰ Beckmann 2003:9. Forskellige analytiske og undersøgende vinkler afspejler også begrebets flertydighed. Historiker Bernard Eric Jensen anlægger blandt andet en begrebsanalytisk tilgang [Afsnit 3 "Begrebet tager form", samt eventuelt note 68] og betragter endvidere kulturarv som et identitetspolitisk værktøj. Mette Guldborg, etnolog og ph.d. arbejder med kulturarvens ontologi og semiotik og konservator Beate Knuth Federspiel forsker i kulturarv og den internationale og institutionelle orden, idet undersøger centrale begreber som verdensarv, kulturel diversitet og distinktionen mellem materiel og immateriel kulturarv i et normativt perspektiv - det vil sige med fokus på det administrative og juridiske system.

¹¹¹ Witt 1998:17 ff

¹¹² Seminaret er arrangeret som et samarbejde mellem Kulturarvens Forskerskole under Kulturministeriet og det FKK-støttede Poul Henningsen Forskningsprojekt ved Institut for Litteratur, Kultur og Medier, SDU i oktober 2009. Seminaret bestyrker den højaktuelle problematik knyttet an til vigtigheden i at skabe konsensus om begrebers indhold og brug.

Spørgsmålet er herefter, om det er muligt at blive bedre til at håndtere dette omstridte begreb? Når det tilsyneladende ikke er muligt at blive enige om, *hvordan* begrebet indholdsudfyldes eller forstås er det så muligt at pege på omstændigheder, der kan fungere som en fælles forståelsesramme, og som derfor er væsentlige at bekende i brugen af begrebet?

Med afsæt i hermeneutikkens begreb 'forforståelse' vil jeg, nedenfor problematisere disse spørgsmål.

9 Håndtering af et omstridt begreb

- Hvordan?

Ordet hermeneutik stammer fra det klassiske græske ord 'hermeneuein' og er forbundet med guden Hermes, som leverede og fortolkede meddelelser til andre guder. Hermeneutik kan beskrives som en fortolkningslære, der behandler præmisserne for at opnå forståelse gennem fortolkning¹¹³. Hermeneutikken kan derfor bruges til at pege på præmisser for, hvordan arkitekter fortolker og forstår begrebet arkitektonisk kulturarv, og dermed kan hermeneutikken indirekte demonstrere, hvordan begrebet kan håndteres - ikke nødvendigvis mere objektivt, men mere entydigt.

9.1 Forforståelse

- Forudsætningen for fortolkning og forståelse

Helt centralt i hermeneutikken er, at forudsætningen for enhver fortolkning og forståelse er fortolkerens *forforståelse*. I den forstand er forforståelsen holdningsdannende. Ifølge hermeneutikken har en fortolkning eller analyse altid ophav i den forforståelse, som fortolker møder sin empiri med. Når eksempelvis arkitekten fortolker en given empiri – hvad enten der er tale om fortolkning af begrebet arkitektonisk kulturarv eller der er tale om fortolkning af et arkitektonisk kulturarvsobjekt - så har arkitekten altså bestemte 'briller' på. 'Briller' der styrer hvad arkitekten 'ser', og dermed også hvad arkitekten forstår. Arkitektens forforståelser er foran-

¹¹³ At fortolke skal her forstås som det at analysere noget med henblik på forståelse. En analyse er en tilbunds gående undersøgelse af noget, for at finde ud af hvilke bestanddele og sammensætninger det, der undersøges, består af, jf. Politikens Nudansk Ordbog.

kret i uendeligt mange forhold – eksempelvis kulturelle og historiske forhold og herunder også forankret i arkitektens livserfaring og faglighed. Arkitektens forforståelse kan dermed siges at være betinget af uendelige omstændigheder i tid og rum. Uendelige omstændigheder, der altså indvirker på, hvordan arkitekten forstår arkitektonisk kulturarv, og omstændigheder som arkitekten lægger til grund for sine holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention. Lad mig komme med et eksempel herpå.

“There is, really no such thing as heritage [...] heritage is heritage because it is subjected to the management and preservation / conservation proces, not because it simply is”¹¹⁴ anfører kulturarvsforsker Laurajane Smith i bogen “Uses of Heritage”. Ifølge Smith er kulturarv en konstruktion, hvorfor kulturarv ikke eksisterer i sig selv, men alene eksisterer som et kunstigt opretholdt kulturelt instrument af tillagte værdier og betydninger, der anvendes i politiske praksisser til at definere, be- og afkræfte identiteter og magtpositioner i samfundet. Værdier og betydninger der således ikke er iboende og uforanderlige, men derimod tillagte og i konstant forandring. Hvad der tillægges værdi i dag, har derfor ikke nødvendigvis den samme værdi eller betydning i fremtiden.

I skærende kontrast hertil står en helt anden opfattelse af kulturarv: “kulturarven er autentisk, den er bundet til konkrete steder, og sporene vidner om det levede liv”¹¹⁵, som Kulturarvsstyrelsen og Realdania påpeger i publikationen “Kommune – kend din kulturarv” (2006). Her refereres til kulturarven som værende autentisk og konkret og bærer af iboende værdier eller betydninger.

Er arkitektens forforståelse forankret i Smith, så vil arkitekten antageligt opfatte arkitektoniske kulturarvsobjekter som flygtige og foranderlige, ligesom også værdigrundlaget vil blive betragtet som overvejende dynamisk. I praksis vil denne arkitekt antageligt udfordre bygningsfredninger, fordi denne forforståelse strider mod intentionen om at overlevere en bygning til fremtiden, når det ikke med sikkerhed kan slås fast, om bygningen vil blive tillagt den samme værdi over tid. Er arkitektens forforståelse derimod forankret i Kulturarvsstyrelsens syn på kulturarv, vil arkitektoniske kulturarvsobjekter derimod blive betragtet som bærere af immanente - og i den forstand mere evigt gyldige - værdier eller betydninger. Derfor giver det for arkitekter med denne forforståelse, god mening at praktisere bygningsfredninger med det sigte, at overlevere disse bygninger for fremtiden.

¹¹⁴ Smith 2006:11

¹¹⁵ Kulturarvsstyrelsen og Realdania. Kommune – Kend din kulturarv. 2006:2-3.
<http://www.kulturarv.dk/publikationer/publikation/artikel/kommune-kend-din-kulturarv-1/>

Ovenstående afspejler to meget forskellige, men tidstypiske syn på kulturarv. Forskellige forforståelser, som arkitekten trækker på i sin forståelse af arkitektonisk kulturarv. På den ene side repræsenterer begge anskuelser entydige forestillinger om, hvad kulturarv *kan være* eller *er*, men samtidig er der også tale om så fundamentalt forskellige forforståelser, at klarheden let kan blive til en strid, såfremt to samarbejdende parter ikke har det samme forståelsesmæssige udgangspunkt. Skal en tilhænger af Smith således ansøge Kulturarvsstyrelsen om arkitektonisk intervention i en fredet bygning, er det ikke vanskeligt at forestille sig en strid om projektets værdi- og projektforslag.

Netop fordi forforståelse er en forudsætning for fortolkning og forståelse, og netop fordi forforståelsen kan være forankret i en uendelig horisont af betydninger, så er det vigtigt, at arkitekten eksplicit bekender det fortolkningsperspektiv, som han læser ind i begrebet arkitektonisk kulturarv. Indenfor faget Litteraturhistorie (el. Litteraturvidenskab) anses det ganske enkelt som utænkeligt, at analysere en tekst uden forudgående at have redegjort eksplicit for det fortolkningsperspektiv teksten læses med – eksempelvis et bestemt verdensbillede eller sprogvidenskabelig optik. Det samme burde gøre sig gældende både i forbindelse med arkitekturanalyser og i forbindelse med brugen af begrebet arkitektonisk kulturarv – netop fordi det er et diffust og u håndgribeligt begreb.

Således er det min påstand, at begrebet vil kunne håndteres mere entydigt i hvert enkelt tilfælde.

10 Konklusion

I [denne DEL, afsnit 3 "Begrebet tager form"] har jeg tentativt vist, hvordan den sproglige brug af begrebet – over ca. 2 år - har ændret sig fra en overvejende brug af den bestemte bøjningsform 'den arkitektonisk kulturarv' - der indenfor sprogvidenskaben netop henviser til noget kendt og definit - til en gennemgående brug af den ubestemte bøjningsform 'arkitektonisk kulturarv', der netop henviser til noget, som *ikke* er klart og afgrænset. Denne forandring i sprogbrugen har jeg tolket som et udtryk for, at begrebet arkitektonisk kulturarv dels er blevet mere uklart, men også som et udtryk for at begrebet, i takt med at det er blevet mere udbredt, samtidig er blevet stadig mere vanskeligt at begribe. Denne indledende tilgang foranlediger mig herefter til at foretage en begrebsanalyse af begrebet arkitektonisk kulturarv. Med afsæt i Gallies syv kriterier for et omstridt begreb, giver jeg en karakteristik af begrebet arkitektonisk kulturarv, som et essentielt omstridt begreb. Dette betyder blandt andet, at der vedblivende vil strides om begrebets rette indhold og brug. En karakteristik som jeg udfolder yderligere ved at betragte begrebet som sammensat af komponenterne arkitektur, kultur, arv og kulturarv, idet alle disse komponenter er tilsvarende uhåndgribelige med referencer til et uendeligt betydningsmæssigt landskab.

Omstridte begreber kan ikke defineres endegyldigt, fordi der konstant vil være strid om begrebets rette indhold. Men som Gallie anfører, så er striden ikke nødvendigvis et problem. Derimod kan den begrebsmæssige uenighed anskues som værende rationel i den forstand, at den ikke kan reduceres til blot at være et spørgsmål om interesse, smag eller holdning eller tages som udtryk for metafysisk tænkning. Nej, uenigheden er ifølge Gallie, genuin argumentatorisk. Det betyder, at den indholds-mæssige uenighed ikke kan bringes til afslutning med argumenter, men derimod kan *opretholdes* med fuldstændigt respektable argumenter og belæg.¹¹⁶ Spørgsmålet er blot, i hvilken grad fagudøverne udtrykker, hvad Gallie betegner som "fuldstændig respektable argumenter og belæg"¹¹⁷ om deres forståelse af begrebet arkitektonisk kulturarv og således også om deres holdninger til det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Disse spørgsmål vender jeg tilbage til i [DEL V – "Holdninger i teori og praksis"].

Da et omstridt begreb ikke kan defineres endegyldigt, foreslår jeg, at arkitekten eksplicit bekender, hvilke forforståelser han 'trækker på' i sin brug af begrebet, idet denne indsigt vil gøre beslutningsgrundlaget mere åbenlyst. Dermed være ikke

¹¹⁶ Albertsen 2002:4

¹¹⁷ Albertsen 2002:8

sagt, at objektiviteten indfries eller opnås, men der opnås en form for håndgribelig-gørelse af begrebet og dermed også en mere entydig holdning.

Antages det, at arkitekten bygger sine beslutninger vedrørende værdisætning og arkitektonisk intervention i et arkitektonisk kulturarvsobjekt på sine 'holdninger', og antages det samtidig, at der er en sammenhæng mellem holdningen og det her behandlede omstridte og uhåndgribelige begreb 'arkitektonisk kulturarv', betyder det så, at arkitektens holdning som beslutningsinstrument er tilsvarende omstridt og diffust? Eller er holdningen tilstrækkelig håndgribelig og teoretisk velfunderet til at det omstridte begreb, trods den direkte sammenhæng, ikke kan udfordre holdningens validitet?

Inden jeg konkluderer på ovenstående spørgsmål, så ønsker jeg at udfolde mit belæg yderligere. Dette gør jeg i den følgende [DEL III – "Holder holdninger?"], hvor jeg vil undersøge nærmere, hvad holdningen egentlig er for en størrelse. Viser det sig eksempelvis at holdningen kan forankres teoretisk og defineres entydigt vil det – alt andet lige – styrke holdningen som objektivt beslutningsinstrument. Viser det sig derimod at holdningen er teoretisk ubestemt, og sammenholdes dette med at begrebet arkitektonisk kulturarv er væsentligt omstridt, så vil holdningen som validt og objektivt beslutningsinstrument for alvor blive 'truet'.

10.1 Begrebsafklaring

Men inden jeg forlader begrebet arkitektonisk kulturarv vil jeg kort redegøre for, hvordan jeg fremadrettet i forskningsprojektet forstår og bruger begrebet arkitektonisk kulturarv.

For det første forstår og refererer jeg til arkitektonisk kulturarv som et arkitektfagligt speciale eller fagområde, hvortil der knytter sig bestemte metoder og teorier, fagsprog og termer, som adskiller sig væsentligt fra andre arkitektfaglige specialer som eksempelvis 'landskab' eller 'industrielt design'. Denne betragtningsmåde understøttes af den struktur, som indtil sommeren 2011, var gældende på Arkitekt-skolen Aarhus. Strukturen bestod indtil da af fire institutter; Institut for Arkitektur, Institut for By og Land, Institut for Arkitektonisk Kulturarv og Institut for Design. De fire institutter repræsenterede hver i sær discipliner, der "til sammen dækkede fagets faglige bredde fra lille til stor skala"¹¹⁸, som det fremgik af Arkitektskolens hjemmeside. Undervisningsgrundlaget på de enkelte institutter, var forankret i for-

¹¹⁸Arkitektskolen Aarhus, hjemmeside. Download 03.02.2011: <http://aarch.dk/35/institutter/>

skellige metodiske og teoretiske tilgange, hvorfor der på institutterne også blev brugt forskellige fagsprog og termer. Det vil fremgå eksplicit af teksten, såfremt jeg henviser til arkitektonisk kulturarv som et fagområde eller speciale.

For det andet bruger jeg begrebet arkitektonisk kulturarv og arkitektoniske kulturarvsobjekter synonymt om den del af kulturarven, som har med arkitektur at gøre og mere specifikt om den del af kulturarven, der er underlagt offentlig forvaltning. Jeg afgrænser forståelsen yderligere, idet jeg primært har de fredede bygninger i tankerne, når jeg refererer til arkitektoniske kulturarvsobjekter. Det betyder dog ikke, at problemstillingerne ikke kan overføres på andre kategoriserede og ikke-kategoriserede arkitektoniske kulturarvsobjekter, blot er denne afgrænsning med til at sætte holdningens validitet på spidsen, idet de arkitektfaglige omstændigheder, der knytter sig til de fredede bygninger – alt andet lige – kunne hævdes at fordrer en høj grad af videnskabelig evidens.

11 Litteratur

Albertsen, Niels (2002): Arkitekturværkets netværk. Tre Samfundsteoretiske perspektiver. Nordisk Arkitekturforskning. Side 7-22.

Almaas, Ingerid Helsing (2009): Stedkunstens retorikk, Arkitektur N nr. 04/2009.

Andersen, H (1986): Fortolkningsviden. I:H. Andersen (red.). Videnskabsteori og metodelære for erhvervsøkonomer. Gylling: Samfundslitteratur s. 173-220.

Alzén og Aronsson (2006): Demokratisk Kulturarv? Natinella Institutioner, Universelle Værdien, Lokale Praktiker. Skriftserie 2006:1.

Arkitekturpolitik (2007): Arkitekturnation Danmark – Rammer for liv – rammer for vækst, udgivet af regeringen.

Aronsson (2005): Ett forskningsfält tager form. S. 9-24 i Aronsson & Hillström (red.)(2005): Kulturarvens dynamik. Det institutionaliserade kulturarvets förändringar. Tema, kultur og samhälle, Skriftserie 2005:2 Linköpings Universitet, UniTryck.

Beckmann, Svante (2003): Atlas – Quo Vadis? Kulturarvens væsen og værdi – synsmåder på kulturarven. Seminar om Kulturmiljø afholdt i 2003. Arrangeret af Kulturarvsstyrelsen.

Bekendtgørelse af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer. Download den 23.20.2011:

<http://www.unesco.org/culture/natlaws/media/pdf/denmark/denm law 480 danorof.pdf>.

Sammenholdt med forslag til lov om ændring af lov om bygningsfredning og bevaring af bygninger og bymiljøer, ligningsloven og skattekontrollen. Download den 23.10.2011:

<https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=128136>.

Braae, Ellen og Fabricius Hansen, Maria (2007): Fortiden for tiden. Om genbrugskultur og kulturggenbrug i dag. Arkitektskolen Aarhus.

Christensen, Marianne L (1994): Hermeneutik – fortolkning og forståelse. Biblioteksarbejde nr. 4.

Eriksson, Jan (1987): Vad är arkitekturforskning, egentligen? *Tidskrift för arkitekturforskning*, Vol 1 No 1, p. 51.

Gallie, W.B. (1956a): Art as an Essentially Contested Concept, *Philosophical Quarterly* 6, 97-114.

Gallie, W.B. (1956b): Essentially Contested Concepts, *Proceedings of the Aristotelian Society* 56, 167-198.

Gallie, W.B. (1964): *Philosophy and the Historical Understanding* . London: Chatto and Windus.

Intro til Institut for Arkitektonisk Kulturarv (2009): Downlaod 23.10.2011:
http://aarch.dk/fileadmin/filer/Karin_Thomsen/institutpraesentation_m_tekst.pdf

Intro til Institut for Arkitektonisk Kulturarv 2009. Downlaod 23.10.2011:
http://aarch.dk/fileadmin/filer/Karin_Thomsen/institutpraesentation_m_tekst.pdf

Historien fortsætter (2009): Magasinet om Bygningskultur. Bygningskultur Danmark.

Historien fortsætter (2007): Bygningskultur Danmarks Debatmagasin. Bygningskultur Danmark.

Kappel, Klemens (2003): Begrebsanalyse i filosofi: pointe, metodologiske antagelser og kritik. Filosofiske studier. Download 04.10.2011:
<http://www.filosofiskestudier.dk/default.asp?articleid=76>

Kappel, Klemens (2003): Begrebsanalyse i filosofi: pointe, metodologiske antagelser og kritik. Downlaod 23.10.2011: <http://www.filosofiskestudier.dk/log/multimedia/KAPPEL2004.PDF>

Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/>.

Kulturarvsstyrelsens hjemmeside:
http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/bygninger/dokumenter/Vejledning_til_vurdering_af_fredningsvaerdier.pdf

Lowenthal, David (1996): *Possessed by the Past. The Heritage Crusade and the spoils of History*. The Free Press, New York.

Graham, Ashworth & Tunbridge (2000): *A Geography of Heritage. Power, Culture and Economy*. Arnold Publishers, London.

Lund, N. (2004): Kulturarv – et begreb mellem politik og information. s. 7-27 i Biblioteksarbejde nr. 67/68, årg. 23/24 2004.

Nordmak (2005): Kompetence Konference afholdt den 3.-4. oktober i København.

Otto, Lene. Den Store Danske Encyklopædi: Kultur

Politikens Nudansk Ordbog med etymologi (2010): 4. udgave, 1. oplag.

Shapiro, Stuart C et al. (1992): *Encyclopedia of Artificial Intelligence*, Vol. 1-2. Ed. af New York: John Wiley and Sons, ibid. 'hermeneutics', vol. 1. S. 596-611.

Smith, Laurajane (2006). *Uses of Heritage*. Routledge, London.

Winther Jørgensen, Marianne og Phillips, Louise (2005): Diskursanalyse – som teori og metode. Roskilde Universitetsforlag.

UNESCO (1972): Convention Concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage. article 1: Definition of the cultural and Natural Heritage. Download 23.10.2011: <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>

UNESCO (2008): Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. Download: 23.10.2011: <http://whc.unesco.org/archive/opguide08-en.pdf#annex2>

Wind, H.C. (1976): Filosofisk hermeneutik. København. Berlingske forlag.

Witt, T. (1998): Kulturarv – hvad taler vi om?, Nordisk museologi nr. 1.

DEL III

HOLDER HOLDNINGER?

INDHOLD

1	Introduktion	81
2	Holdninger praktiseres	82
2.1	Paradoksale parametre	84
3	Om at udforske holdninger	86
4	Holdningsteorier – indføring og problematisering	88
4.1	Præliminær afgrænsning – Eksplicitte / implicitte holdninger	88
4.2	Anerkendte men u håndgribelige betragtninger	89
4.2.1	Tre Præmisser: Holdningsbærer, holdningsobjekt, evaluering	89
4.3	Integrerende betragtninger...	90
4.3.1	File-drawer	91
4.3.2	Attitudes-as-construction	91
4.3.3	Både / og	92
4.4	... men hypotetiske definitioner	93
4.4.1	Generel definition: At kunne lide eller ikke kunne lide	93
4.4.2	Komponentiel definition: Affekt, adfærd og kognition	94
4.4.3	Hverken / eller	95
4.5	Signifikante men tvivlsomme kendetegn	96
4.5.1	Styrke	96
4.5.2	Ambivalens	98
4.5.3	Generel eller specifik	99
4.6	Institutionelle versus individuelle holdninger	100
4.7	Mellem værdier og meninger	102
5	Delkonklusion	104
6	Holdbare holdninger	106
6.1	Generaliseringer	106
6.2	Et defineret holdningsobjekt	107
6.3	Metoder for evaluering	107
6.4	Stabile og ustabile holdninger	107
6.5	Holdningens komponenter	108
6.6	Holdningens kendetegn	109
7	Konklusion	110
8	Litteratur	112

“The Notion of a True Attitude

A common thought experiment asks the question, “What color would a chameleon appear in a room of mirrors?”

Of course, this brainteaser relies on the assumption that chameleons do, in fact, possess one true color, which, because the chameleon rapidly assimilates to its environment, is never directly observed.

In much the same way, social psychologists have tacitly assumed that for any given attitude object, a perceiver must possess one true attitude, although expression of this authentic attitude is prevented by self-presentational biases or the impossibility of accurate introspection. Just as the chameleon may have one true but rarely observed color, so too have people been assumed to have one true rarely observed attitude toward an attitude object”

Mitchell, Nosek, and Banaji 2003¹¹⁹

¹¹⁹ Jason P. Mitchell, Harvard University, Brian A. Nosek 2003: 455-469, University of Virginia, Mahzarin R. Banaji, Harvard University. ‘Contextual Variations in Implicit Evaluation’ Journal of Experimental Psychology: General Copyright 2003 by the American Psychological Association, Inc. 2003, Vol. 132, No. 3, 455-469.

1 Introduktion

“Attitudes determine for each individual what he [or she] will see and hear, what he [or she] will think and what he [or she] will do. [...]They draw lines about, and segregate, an otherwise chaotic environment; they are our methods for finding our way about in an ambiguous universe”¹²⁰. Det, som den amerikanske psykolog Gordon W. Allport (1897-1967) her peger på er, at holdninger for hvert enkelt individ fastslår hvad han eller hun ser, hører, tænker og gør. Holdninger trækker ifølge Allport, linjer i et ellers kaotisk miljø og fungerer som en metode til at finde vej i et tvetydigt univers. Han peger hermed på holdningers konstituerende og metodiske betydning i alt, hvad mennesker foretager sig.

Det er imidlertid ikke ligegyldigt, hvordan holdninger bruges metodisk, og slet ikke når de bruges som et videnskabeligt instrument i en arkitektfaglig praksis. “Når hverdagslivet overskrides og holdningsbegrebet anvendes videnskabeligt, er det afgørende at definere og demarkere¹²¹ begrebet”¹²², anfører Henning Olsen, adjungeret docent i samfundsvidenskabelige metoder.

Disse ovenstående betragtninger foranlediger mig til at se nærmere på, hvordan holdningen aktuelt fungerer i den arkitektfaglige praksis? Hvordan er holdningen demarkeret? Er der teoretiske omstændigheder ved holdningen, der bevirker at holdningen ikke bliver anfægtet, og som derfor medvirker til at holdningen som arkitektfagligt instrument er blevet ontologisk dumpet? Og i givet fald hvilke? Jeg ønsker, sagt på en anden måde, at undersøge om holdninger holder? Er holdninger tilstrækkeligt modstandsdygtige overfor et nærmere teoretisk og problematiserende eftersyn – og hvis ikke, hvad skal der så til for at gøre holdninger mere holdbare, håndgribelige og således også tilslutningsdygtige i et tværfagligt samarbejde?

¹²⁰ Gordon 1935:806

¹²¹ At demarkere betyder at afgrænse.

¹²² Olsen 2008:19

2 Holdninger praktiseres

På platformen for Arkitektonisk kulturarv på Arkitektskolen Aarhus fremgår følgende af beskrivelsen til et af grundkurserne på kandidatuddannelsen: "Det er kursusforløbets formål at introducere til de mest fremtrædende og i litteraturen mest omtalte [arkitektur-] teorier og manifeste inden for fagområdet. De er udvalgt med henblik på at opnå et bredt diskussionsgrundlag, idet de hver især repræsenterer forskellige holdninger til arkitektonisk værdisætning og anvisninger af nye arkitektoniske designprincipper. Forståelse for og kendskab til disse [arkitektur-] teorier/manifeste eller holdninger kvalificerer den enkelte til bedre selv at kunne vurdere og vægte forholdet mellem værdierne i den arkitektoniske kulturarv og det nye arkitektoniske design"¹²³. Holdningen tilskrives også en central rolle på et efteruddannelseskursus arrangeret af Center for Bygningsbevaring i Raadvad, Kulturarvsstyrelsen og Arkitekternes Efteruddannelse: "Kursusdagen introducerer forskellige restaureringsholdninger [arkitekturteorier] og sætter dem i relation til både restaureringshistorien i Danmark og til fagets praksis i dag. Hvor meget skal bevares og hvordan? Kan man tilføje nyt til gammelt og hvordan?"¹²⁴. Endvidere fremgår det: "Det er kursusdagens mål at give deltagerne kendskab til forskellige restaureringsholdninger og herigennem give deltagerne et teoretisk fundament for at træffe de valg, der knytter sig til restaureringsprocessen"¹²⁵.

Et andet eksempel på holdningens centrale funktion fremgår af Slots- og Ejendomsstyrelsens¹²⁶ "Restaureringspolitik" fra 2005. Heri betones holdningen i særlig grad som et konstituerende instrument, der tilmed indarbejdes i projektets byggeprogram, som grundlag for igangsætning af projektering¹²⁷. Dermed fungerer holdningen som et egentligt aftalevilkår for projektet. Af Slots- og Ejendomsstyrelsens "Restaureringspolitik" (2005) fremgår: "Politikken har [...] til formål at sikre, [at] der gennem en åben proces er formuleret en klar og velargumenteret restaure-

¹²³ http://aarch.dk/fileadmin/filer/Karin_Thomsen/webmaster/Inst._prae_2009/K3_-_Kandidatuddannelse.pdf

¹²⁴ Kursusprogram: <http://www.bygningsbevaring.dk/default.asp?pid=355>

¹²⁵ Download af kursusprogram den 23.06.2011:

<http://www.bygningsbevaring.dk/default.asp?pid=355>

¹²⁶ "Slots og Ejendomsstyrelsen [SES] drev indtil regeringsskiftet i 2011 statens slotte og haver til brug for Kongehuset, statsinstitutioner og museer – og til glæde for offentligheden", som det fremgår af hjemmesiden: <http://www.ses.dk/>. Slots- og Ejendomsstyrelsen forkortes SES.

¹²⁷ Ydelsesbeskrivelser Byggeri og Anlæg December 2009. Download: 21.08.2011.

<http://danskeark.dk/Medlemsservice/Raadgiverjura/Aftalegrundlag/Ydelsesbeskrivelser/~media/Dark/Medlemsservice->

[dokumen-](#)

[ter/Raadgiverjura/Ydelsesbeskrivelser/221ydelsesbeskrivelserbyggeriogplanlgnningdec2009.as">ter/Raadgiverjura/Ydelsesbeskrivelser/221ydelsesbeskrivelserbyggeriogplanlgnningdec2009.as](#)
[hx](#). Af ydelsesbeskrivelsen fremgår endvidere en præcisering af de øvrige projektfaser.

ringsholdning, inden restaureringsprojektet gennemføres"¹²⁸. Endvidere fremgår det: "Ved opstart af større anlægsprojekter udarbejder SES et oplæg til [en] restaureringsholdning, der indgår som en del af udbudsmaterialet ved valg af rådgivere på større opgaver. Den valgte eksterne rådgiver forestår gennemførelse af arkiv- og bygningsundersøgelser herunder bygningsarkæologiske undersøgelser, i det omfang de ikke allerede forefindes. Med dette som udgangspunkt drøftes bevaringsværdier, og den endelige restaureringsholdning formuleres i samarbejde mellem SES og den eksterne rådgiver. Holdningen drøftes med Kulturarvsstyrelsen og brugere og indarbejdes i projektets byggeprogram. Ved haveprojekter drøftes projektindhold og den restaureringsfaglige holdning i et fagligt forum med eksterne opponenter, der har relevante kompetencer i forhold til projektet. Hvis projektet ikke kan gennemføres inden for de givne fredningsbestemmelser, forelægges projektet for Fredningsnævnet"¹²⁹.

Som det fremgår af ovenstående citat(er), så fungerer holdningen som beslutningsinstrument gennem hele processen: a) Ved opstart af større (og mindre¹³⁰) anlægsprojekter, b) i forbindelse med udarbejdelse af udbudsmateriale, c) ved valg af rådgivere, d) ved drøftelse og prioritering af bevaringsværdier og e) som beslutningsgrundlag for hvordan der skal interveneres arkitektonisk jævnfør "den endelige restaureringsholdning". Den videre proces foregår herefter med "den endelige restaureringsholdning" som projektgrundlag, idet denne skal f) formidles til og drøftes med Kulturarvsstyrelsen og brugerne for til sidst g) at blive indarbejdet i projektets byggeprogram som videre afsæt for projektets projektering og udførelse. Der refereres således konsekvent til 'holdningen' som det bærende og gennemgående instrument i processen. Endvidere ønsker Slots- og Ejendomsstyrelsen som statslig bygherre, med Restaureringspolitikken at styrke og signalere valide forvaltningspræmisser. Det fremgår således: "Der skal være tiltro til, at SES håndterer vores kulturarv på en forsvarlig måde, og SES skal sagligt kunne formidle til omverdenen, hvilke indgreb, der foretages og hvorfor"¹³¹.

Eksemplerne ovenfor demonstrerer hvordan holdninger fungerer som konstituerende instrument indenfor arkitektuddannelsen, efteruddannelsen af arkitekter, i forvaltningsregi og i praksis. Eksemplerne viser også, at holdningsinstrumentet berettiges gennem *arkitekturteoretisk* og *saglig* forankring. Koblingen mellem fagområdets arkitekturteorier sammen med det saglige parameter og holdningen som arkitektfagligt instrument i forbindelse med værdisætning og arkitektonisk intervention,

¹²⁸ Restaureringspolitik 2005:2. Slots- og Ejendomsstyrelsen (SES) Download 23.08.2011: <http://www.ses.dk/da/Publikationer/~media/Files/koncepter%20og%20politikker/restaureringspolitik.ashx>

¹²⁹ Restaureringspolitik 2005:3

¹³⁰ Af Restaureringspolitikken 2005:3 fremgår at retningslinjerne for mindre opgaver er stort set de samme som for større projekter.

¹³¹ Restaureringspolitikken 2005:2

kan læses som et forsøg på at videnskabeliggøre holdningen der således også medvirker til at holdningens objektivitet ikke umiddelbart anfægtes. Spørgsmålet er blot om denne forankring af holdningen er tilstrækkelig valid? Giver arkitekturteoriene og parameteret om saglighed holdningen tilstrækkelig objektiv gyldighed?

Sagt med andre ord: Er holdningen arkitekturteoretisk og sagligt forankret, så antages den som objektiv gyldig. Nedenfor vil jeg kigge nærmere på arkitekturteorien og sagligheden som parametre for denne objektivitet.

2.1 Paradoksale parametre

Om parameteret arkitekturteori anfører arkitekturteoretikerne Linda Groat og David Wang i bogen "Architectural Research Methods", at det er svært og måske umuligt, at referere til arkitekturteori som et konceptuelt og homogent felt¹³². Dog kan det konstateres at: "Theory and method [...] are intimately related"¹³³, hvilket betyder, at teori og metode er intimt forbundet med hinanden, hvorfor arkitekturteorier kan siges at være fagspecifikke og derfor forskellige. Opfattelsen af, at arkitektfagets teorier er intimt forbundet med fagets metoder, understreges også af arkitekturteoretiker Kate Nesbitt, der specifikt om arkitekturteorier anfører: "Within the discipline of architecture, theory is a discourse that describes the practice and production of architecture and identifies challenges to it"¹³⁴. Der peges altså på, at arkitekturteorier afspejler arkitektfaglige metodiske tilgange til praksis. Arkitekturteorier er dog ikke teorier, der rejser antagelser om kausale forhold og indeholder hypotese-genererende og forklarende elementer knyttet an til feltets metodiske tilgange. Der er ikke tale om elementer, der kan indskrives i et større systematisk system, som det eksempelvis kendes fra andre fagområder, som Christoffersen påpeger¹³⁵. Derimod er der, ifølge Christoffersen, ofte tale om "den individuelle arkitekts normative perspektiv på et tema"¹³⁶. Det vil ifølge Christoffersen sige, at arkitekturteorier kan beskrives som individuelle og personlige - dog stadig retningsgivende - synsvinkler på, hvordan noget bør gøres. Antages det, at arkitekturteorier - i overvejende grad - er af en sådan 'individuel og personlig' karakter, så indfrier det arkitekturteoretiske parameter ikke umiddelbart intentionen om objektivitet. Omvendt vil manglende indsigt i arkitekturteoriernes beskaffenhed bidrage til at opretholde opfattelsen

¹³² Groat og Wang 2002:77

¹³³ Ibid.

¹³⁴ Nesbit 1996:16

¹³⁵ Christoffersen 2006:22

¹³⁶ Ibid.

af, at så længe holdningen er forankret heri, så kan den anerkendes som et validt og objektivt beslutningsinstrument.

Det paradoksale forhold opstår, når det arkitekturteoretiske parameter sammenholdes med parameteret om saglighed.

Parameteret om saglighed refererer, som tidligere anført, til noget, "[...] som (primært) bygger på eller holder sig til objektive og nøgterne kendsgerninger uden at inddrage uvedkommende personlige vurderinger, interesser el.lign."¹³⁷. En saglig holdning må således primært være baseret på kendsgerninger og ikke på følelser, intuition og personlige vurderinger¹³⁸. Skal holdningen indfri intentionen om saglighed, må den således basere sig på omstændigheder eller forhold, der ikke kan bestrides. Det kan blandt andet ske ved, at arkitekten forankrer sin holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt i *valide* arkitektfaglige og akademiske kompetencer, det vil sige i viden og metoder, der kan anerkendes som objektive indenfor faget. Indenfor det arkitektfaglige felt, der betegnes arkitektonisk kulturarv, er det eksempelvis en anerkendt opfattelse, at metoder som arkæologiske studier og opmålinger er med til at sikre, at en holdning til værdisætning og intervention baseres på kendsgerninger og ikke på personlige vurderinger.

Det kan umiddelbart konstateres, at holdningen som objektivt beslutningsinstrument i den arkitektfaglige praksis er forankret i to paradoksale parametre. Det ene parameter - arkitekturteoriene - bygger jævnfør Christoffersen, i overvejende grad på individuelle og personlige synsvinkler på arkitektfaglige metodiske tilgange. Dette strider principielt direkte imod det andet parameter om saglighed, der foreskriver, at holdninger skal bygge på metoder, der er faktuelle, nøgterne og fri for personlige og følelseladede aspekter. Med disse paradoksale parametre, kan holdningsinstrumentet ikke umiddelbart siges at indfri intentionen om objektivitet. Derimod virker det som om, at parametrene aktuelt forudsættes at være objektive, hvorfor de også bidrager til at fastholde opfattelsen af, at beslutningsinstrumentet er objektivt forankret.

Ovenstående viser, at holdningen ikke er tilstrækkelig teoretisk forankret og det er ifølge Olsen problematisk. Han peger på at det er vigtigt at holdninger i en eller anden forstand demarkeres, når de anvendes videnskabeligt¹³⁹. For at komme denne anbefaling et skridt nærmere, vil jeg nu vende mig mod det holdningsteoretiske landskab og med afsæt i holdningsteoriernes muligheder og betingelser give indsigt i, hvad holdningen er for en størrelse, og hvordan den er teoretisk forankret. Ind-

¹³⁷ Den Danske Ordbog: <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=saglig>

¹³⁸ Politikens Nudansk Ordbog 4. udgave: Saglig

¹³⁹ Olsen 2008:19

ledningsvist skal jeg dog positionere mig i forhold til spørgsmålet om hvorvidt holdninger overhovedet lader sig udforske og demarkere teoretisk?

3 Om at udforske holdninger

I artiklen "The Nature of Attitude" (1934) anfører sociolog Daniel Droba (1898-1998) følgende: "It is true that research [af holdninger] can be carried on without a definition, but a theoretical analysis of the concept will very likely help to carry on such research with greater precision, because the underlying phenomena are understood with greater accuracy. Such an analysis may also suggest new problems that could otherwise not be uncovered"¹⁴⁰. Udforskning af holdninger kan altså godt, ifølge Droba, gennemføres uden en definition af begrebet. Men en teoretisk forankring vil gøre udforskningen mere præcis og afdække problemstillinger, som ellers ikke vil blive identificeret. Dette understøttes af Henning Olsen, der om brugen af holdninger anfører at: "Konceptualisering af holdningsbegrebet og beslægtede begreber er en forudsætning for at bevæge sig ned af abstraktionsstigen fra u håndgribelige begreber uden egentlig betydning til konkrete empiriske begrebsindikatorer [...]"¹⁴¹.

Kritikere, der anfægter at holdninger kan gøres til genstand for udforskning anfører blandt andet at: Holdninger "[...] are too intangible and too hypothetical [a] phenomena to be amenable to a satisfactory description and explanation"¹⁴². Men som Droba anfører så er holdninger: "[...] no more 'hypothetical' than any other psychological phenomena, such as intelligence, mechanical ability, and musical ability. They are made 'tangible' through certain indicators, such as statements that are accurate enough for the purposes of measurement"¹⁴³.

I udgangspunktet for denne del af forskningsprojektet, tilslutter jeg mig den overordnede betragtning; at holdningsfænomenet kan gøres til genstand for udforskning og dermed også for problematisering. Jeg tilslutter mig også betragtningen; om at en teoretisk forankret analyse er en forudsætning for at kunne identificere centrale præmisser for holdninger som objektivt eller sagligt instrument i en arkitektfaglig praksis.

Med holdningsteoriene er det min intention at identificere de muligheder og betingelser, som teoriene byder på, i forhold til en vurdering af hvorvidt holdninger

¹⁴⁰ Droba 1934:444

¹⁴¹ Olsen 2008:159-160

¹⁴² Droba 1934:445

¹⁴³ Droba 1934:445

lader sig definere entydigt; eller hvorvidt der er diffuse aspekter, som udfordrer holdningen som objektivt instrument. Jeg forventer således med afsæt i teorierne, at kunne pege på centrale omstændigheder og præmisser for holdningens funktion som arkitektfagligt instrument. Spørgsmålet er derfor ikke længere, hvorvidt det er muligt at give en karakteristik af holdninger med henblik på problematisering og demarkering, men snarere hvordan dette gøres i overensstemmelse med instrumentets karakter og funktion i en arkitektfaglig sammenhæng.

Da holdningen som beslutningsinstrument ikke tidligere har været gjort til genstand for udforskning i en arkitektfaglig sammenhæng, vil jeg undersøge, hvordan holdninger er teoretisk forankret. Når jeg nedenfor vælger at give disse teorier relativ meget opmærksomhed, er det med henblik på at finde ud af, om holdninger kan konceptualiseres på en måde, der i tilstrækkelig grad berettiger en anvendelse af dem som objektive beslutningsinstrumenter. Denne del af forskningsprojektet skal således læses som et forsøg på, at forskningsmodne fagområdets helt centrale arkitektfaglige instrument.

En introduktion til holdningens teoretiske landskab er en forudsætning for at kunne identificere og forankre holdningsinstrumentets centrale problemstillinger, og med afsæt heri give en kvalificeret karakteristik og perspektivering af de udfordringer, der knytter sig til brugen af instrumentet.

Jeg trækker, i denne bestræbelse i særlig grad på bogen "Holder Holdninger" (2008), som er skrevet af Henning Olsen. Bogen sætter blandt andet fokus på aktuelle tendenser i et bredspektret udvalg af nyere¹⁴⁴ - primært engelsksproget - litteratur om holdningsbegreber og holdningsmålinger, som disse emner behandles inden for psykologien og socialpsykologien. Bogen giver således indsigt, i hvordan holdninger søges videnskabeliggjort fra forskellige vinkler. Jeg trækker blandt andre også på teoretikere som Krosnick, Aronson, Oskamp, Fazio, Schwatz og Potter, der bliver fremhævet i forskellige sammenhænge til at illustrere teoriernes muligheder og betingelser.

Ifølge Olsen er holdninger som forskningstema "ret upåagtet i dansk metodeforskning"¹⁴⁵, men vil "forventeligt [...] vokse i omfang i de kommende år"¹⁴⁶. Dette indikerer temaets aktualitet og denne del af forskningsprojektet skal således også betragtes som et forsøg på at imødekomme disse tendenser – blot i arkitektfaglig regi.

¹⁴⁴ Jeg trækker primært på litteratur fra 1990'erne og fremefter.

¹⁴⁵ Olsen 2008:15

¹⁴⁶ Olsen 2008:14

4 Holdningsteorier

- Indføring og problematisering

Ordet holdning hidrører fra det latinske ord *aptitudo*, der er afledt af *aptus*, som refererer til betydningen 'egnet' eller 'tilpasset'. Ordet holdning og det at have en holdning til noget anvendes hyppigt i almindeligt sprogbrug og dækker her over mange forskellige betydninger¹⁴⁷. Eksempelvis kan ordet holdning referere til særlige kropslige kendetegn, til personlighedstræk eller til måder at forholde sig mentalt til noget. Måden at forholde sig mentalt til noget på kaldes af socialpsykolog og professor emeritus Stuart Oskamp meget præcist for "posture of the mind"¹⁴⁸ i bogen "Attitudes and Opinions" (1991). Det er denne anskuelse af holdninger som en måde at forholde sig mentalt til noget, som jeg fokuserer på. I det følgende vil jeg bevæge mig ind i det teoretiske landskab af ofte paradoksale betragtninger, definitioner og kendetegn, der synes at knytte sig til fænomenet. Herefter vil jeg problematisere holdninger som objektivt instrument i en arkitektfaglig praksis med afsæt i teoriernes muligheder og betingelser.

4.1 Præliminær afgrænsning

- Eksplicite / implicite holdninger

Inden for holdningslitteraturen skelnes der typisk mellem en opfattelse af, at holdninger er henholdsvis eksplicite og implicite¹⁴⁹. Eksplicite holdninger¹⁵⁰ er dem, som kommer til udtryk gennem bevidste ytringer og/eller handlemåder; hvorimod implicite holdninger er dem, som eksisterer uden at mennesker er bevidste om deres oprindelse eller forekomst¹⁵¹. Olsen peger på, at de to holdningstyper kan eksistere sideløbende og påvirke hinanden, hvorved blandt andet problematikken om hvorvidt der er kongruens imellem implicite og eksplicite holdninger ansføres. Dette kunne indikere det væsentlige i også at inddrage implicite holdninger i en undersøgelse som denne, idet iboende holdninger til det arkitektoniske kulturarvsobjekt dermed også konstituerer praksis. Men som psykolog Elliot Aronson også peger på, så er "forskning om implicite holdninger [...] endnu i sin vorden, og psy-

¹⁴⁷ Olsen 2008:11

¹⁴⁸ Oskamp 1991

¹⁴⁹ Olsen 2008:55

¹⁵⁰ At holdninger er eksplicite har været den gængse opfattelse siden holdningsbegrebets fremkomst for snart 100 år siden.

¹⁵¹ Olsen 2008:55

kologer er i færd med at undersøge deres oprindelse, hvordan de kan måles, og hvilken relation de har til eksplicite holdninger¹⁵². Da jeg som udgangspunkt for forskningsprojektet antager, at arkitekters holdninger kan gøres til genstand for udforskning, fordi de netop kommer eksplicit til udtryk gennem fagsproglig artikulation (og endvidere eksplicit gennem arkitektonisk intervention), vil jeg alene fokusere min indføring og problematisering på de holdningsteorier, der omhandler eksplicite holdninger.

4.2 Anerkendte, men uhåndgribelige betragtninger

Det er en anerkendt betragtning inden for holdningslitteraturen, at mennesket vil have vanskeligt ved at forholde sig til begivenheder og oplevelser, træffe beslutninger og indgå i sociale relationer uden at have holdninger. At elske og hade, bifalde og misbillige, tilslutte sig eller erklære sig uenig, argumentere for og imod er således basale menneskelige vilkår, der stammer fra menneskelige socialiseringsprocesser. Der hersker også enighed om, at holdninger har væsentlige psykologiske og interaktionelle funktioner, hvilket betyder, at der er en forventelig sammenhæng mellem menneskers holdninger og deres adfærd¹⁵³. Det betyder også, at der er en forventelig sammenhæng mellem arkitektens holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt, og måden hvorpå arkitekten intervenserer i objektet.

4.2.1 Tre præmisser: Holdningsbærer, holdningsobjekt, evaluering

Der er ligeledes udbredt enighed om, at holdninger forudsætter tre præmisser: 'En holdningsbærer', 'et holdningsobjekt' – og en 'evaluering/vurdering'. Om holdningsobjektet skriver Droba: "One of the indispensable components of an attitude is the object of reference. It is a concrete goal toward which an attitude is directed. It is the point with reference to which a man becomes disposed so that he can act for or against it whenever the appropriate motive presents itself. In fact, an object of reference is the center around which the attitudinal feelings will form a net of an integrated whole"¹⁵⁴. Droba anfører dermed, at holdningsobjektet er et ufravigeligt element i en holdning, fordi objektet er det konkrete mål, som holdningen er rettet

¹⁵² Aronson 2007:196

¹⁵³ Olsen 2008:12

¹⁵⁴ Droba 1933:454

i mod. Holdninger handler altid om noget, og derfor vil der altid være et holdningsobjekt i relation hertil.

Holdningsobjektet kan eksempelvis være begrebet arkitektonisk kulturarv eller det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Holdningsobjektet kan være konkret 'den materielle kulturarv' eller abstrakt 'den immaterielle kulturarv'. Det kan også være en ytring eller en handling. En holdning kan også rettes mod enkeltpersoner eller grupper, institutioner eller idéer – ja, stort set alt og dermed også mod holdningsbæreren selv¹⁵⁵.

Foruden enigheden om, at holdninger forudsætter et holdningsobjekt og en holdningsbærer, er der også bred konsensus om, at holdninger forudsætter, at objektet udsættes for en form for bedømmelse, evaluering eller vurdering¹⁵⁶: "Der er en generel enighed om, at holdninger repræsenterer en summarisk evaluering af et [...] objekt ud fra egenskabsdimensioner som god/dårlig, skadelig/uskadelig, behagelig/ubehagelig og taltalende/utaltalende"¹⁵⁷.

Disse anerkendte betragtninger er imidlertid relativt snævre og giver ikke en tilstrækkelig håndgribelig karakteristisk af holdningen til, at den eksempelvis kan efterprøves empirisk. "At oversætte begrebet holdning til evaluering tilbyder nemlig ingen blot nogenlunde nøjagtig konceptualisering"¹⁵⁸. Vil man længere ned i holdningens anatomi, er de anerkendte betragtninger nemlig ikke vedvarende, men deler sig i flere forskellige retninger eller felter. Jeg vil således forlade de anerkendte - det vil sige de aspekter, hvorom der hersker konsensus - om uhåndgribelige betragtninger, for at bevæge mig ind i holdningens mere kontroversielle teoretiske landskab. Det gør jeg med det formål at undersøge, hvorvidt det er muligt med afsæt i teorien, at overskride hvad der kan kaldes, normative og anerkendte forståelser af holdningers beskaffenhed. Endvidere for at identificere centrale parametre, der kan forankres empirisk og således forventeligt kunne bidrage til en håndgribelig gørelse af holdningen som arkitektfagligt instrument.

4.3 Integrerende betragtninger...

Det holdningsteoretiske landskab tegnes af tre grundlæggende forskellige felter, der i litteraturen ofte betegnes; 'file drawer' og 'attitude-as-construction' samt et

¹⁵⁵ Olsen 2008:21

¹⁵⁶ Olsen 2008:22

¹⁵⁷ Olsen 2008:22

¹⁵⁸ Olsen 2008:22-23. Dog skal det nævnes at den nyere 'attitude-as-construction' opfattelse er voksende i udbredelse, jf. Olsen 2008:44.

sidste unavngivent felt – som jeg her benævner 'både/og' - der er et konglomerat af de to første.

4.3.1 File-drawer

De tidligste – og klassiske - holdningsdefinitioner bygger på den såkaldte 'file drawer-logik', der historisk set har været - og fortsat er - den dominerende holdningsopfattelse¹⁵⁹. I dette felt anskues holdninger som vurderinger, der altid konstrueres fra grunden, men dog på basis af allerede eksisterende informationer, der er adgang til i det givne øjeblik¹⁶⁰, hvor holdningen nødvendiggøres. Det særlige i denne forståelse er, at holdninger bygger på allerede tilgængelige informationer, der er lagret i den menneskelige hukommelse (i en 'file-drawer' – altså 'en arkivskuffe'). Her er holdninger forankret i hukommelsen og bygger i den forstand på mere vedvarende informationer og kan derfor karakteriseres som overvejende stabile.

4.3.2 Attitudes-as-construction

Den senere 'attitudes-as-construction'-betragtning bygger på den opfattelse, at holdninger ikke kan genkaldes i den menneskelige hukommelse, men derimod genereres situationelt. I den forstand er holdningen af en mere provisorisk beskaffenhed, fordi den bliver til eller konstrueres i det øjeblik, den bliver udformet og udført. Denne konstruktionistiske tilgang bygger altså på, at holdninger er baseret på de tilgængelige informationer og følgeslutningsprocedurer, der er mest tilgængelige på det pågældende tidspunkt. Det menes derfor også, at mennesker genererer forskellige kontekstuelte betingede og undertiden modsætningsfyldte holdninger til samme holdningsobjekt alt afhængig af de informationer, der er tilgængelige i holdningsøjeblikket. Derfor kan holdninger, der bygger på 'attitudes-as-construction' betragtningen, ikke opfattes som vedvarende. Lektor i diskursteori Jonathan Potter anfører i bogen "Discursive and Social Psychology" (1998) blandt andet, at en holdningsbærers evalueringer af holdningsobjekter ikke kan behandles som noget man bærer rundt på i færdiglavet tilstand, som det forudsættes i 'file drawer' opfattelsen. Derimod er vurderingerne i 'attitudes-as-construction'-tilgangen udformet på en sådan måde, at de passer til det, man gør – her og nu.

¹⁵⁹ Olsen 2008:30

¹⁶⁰ Fazio og Olson 2003:154

Det betyder altså, at holdninger ikke er udformet på forhånd, men derimod *bliver* udformet og udført¹⁶¹.

4.3.3 Både / og

Endelig findes også et felt, der kan betragtes som et konglomerat af de to andre felter. Her lyder et af argumenterne: "[...] den konstruktivistiske [attitudes-as-construction] opfattelse af holdninger er ligeså usandsynlig ekstrem som den klassiske [file-drawer], men nu forældede forståelse af holdninger, som altafgørende determinanter for perception, bedømmelse og adfærd"¹⁶². Ifølge denne 'både/og'-betragtning menes der at være allerede på forhånd eksisterende holdninger i hukkommelsen, mens andre holdninger genereres kontekstuel.

Særlig karakteristisk for de tre teoretiske felter er således følgende: 'file-drawer' holdninger betragtes i overvejende grad som stabile, fordi de bygger på lagrede informationer. Holdninger er, i henhold til 'attitudes-as-construction'-opfattelsen, derimod mere ustabile, fordi de netop bygger på de på holdningstidspunktet forhåndenværende forhold og informationer. Holdninger, der bygger på en sammen-smeltning af de to forståelser, kan selvsagt være både stabile og ustabile. Disse overordnede betragtninger, der henholdsvis skelner holdninger som værende stabile og ustabile – eller både / og - udfordrer holdningen som beslutningsinstrument i den arkitektfaglige praksis, der har med fredninger at gøre. "En fredning er som udgangspunkt bindende i al fremtid"¹⁶³, som det blandt andet fremgår af Kulturarvsstyrelsens hjemmeside. Men er de holdninger, som eksempelvis fredninger bygger på, så stabile og langvarige, at de også rækker frem i tiden? Har disse holdninger tilstrækkelig 'essens' eller er de rene 'ad-hoc-konstruktioner' og dermed betinget af holdningsbærers 'dagsform' og de faktiske ydre omstændigheder, hvorunder holdningen formes? Eller er der i stedet tale om længerevarende og mere stabile holdninger, som holdningsbærer trækker på i den givne situation jævnfør 'file-drawer-betragtningen'?

Uanset svaret på disse spørgsmål så er denne indsigt i holdningens anatomi med til at destabilisere holdninger som objektivt beslutningsinstrument i den arkitektfaglige praksis og i særlig grad i relation til fredninger. Antages det, at holdninger er rene ad-hoc-konstruktioner, så betyder det eksempelvis at en beslutning om *ikke* at

¹⁶¹ Potter 1998:246

¹⁶² Fazio og Olsen 2003:154

¹⁶³ Kulturarvsstyrelsens hjemmeside: <http://www.kulturarv.dk/fredede-bygninger/fredning/hvordan-freder-vi/sagens-forloeb/>

frede en bygning, i princippet kunne være anderledes, hvis den var truffet under andre omstændigheder. Det kunne eksempelvis være, at Det Særlige Bygningssyn – en anden dag under andre omstændigheder - ville have en anden holdning til sagen¹⁶⁴.

4.4 ... men hypotetiske definitioner

Med afsæt i de ovenstående integrerende betragtninger søger forskellige teoretikere og forskere at definere og konceptualisere holdninger; men som det fremgår af nedenstående, så er definitionerne ofte hypotetiske og dermed også anfægtelige. Der skelnes ofte mellem generelle definitioner og komponentielle definitioner.

4.4.1 Generel definition: At kunne lide eller ikke kunne lide

I 'file-drawer-feltet' behandles holdninger af nogle på et overordnet og alment plan, og holdninger defineres her som det at kunne lide eller ikke at kunne lide noget. Eksempelvis definerer socialpsykolog Elliot Aronson i bogen "Social Psychology" (2007) disse generelle holdninger således: "[...] evaluations of people, objects or ideas"¹⁶⁵ eller som psykolog Icek Ajzen, der definerer de generelle holdninger som: "[...] et anlæg for at reagere positivt eller negativt på et objekt, en person, institution eller hændelse"¹⁶⁶. Sådanne definitioner kan betegnes 'de generelle definitioner', og de er ifølge Olsen "[...] almindeligvis så bredspektrede og diffuse, at de i bedste fald kun yder marginale bidrag til holdningsbegrebets teoretiske bestemmelse"¹⁶⁷.

Antages holdningen at være af en sådan generel beskaffenhed betyder det eksempelvis, at holdningen til værdisætning af arkitektoniske kulturarvsobjekter kan bestemmes af, hvorvidt holdningsbærer 'kan lide' eller 'ikke kan lide' det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Dermed bliver evalueringen eller bedømmelsen af holdnings-

¹⁶⁴ Af referaterne fra sagsbehandlinger vedrørende fredningsforslag i Det Særlige Bygningssyn bruges ofte formuleringen: "Det Særlige Bygningssyn finder at [...]". 'At finde' er det samme som 'at synes', der betyder "at have en bestemt opfattelse af og holdning til noget", jævnfør Politikens Nudansk Ordbog. Det Særlige Bygningssyn bygger således deres beslutninger på medlemmernes holdninger.

¹⁶⁵ Aronson 2007:191

¹⁶⁶ Ajzen, citeret efter Olsen 2008:24

¹⁶⁷ Olsen 2008:24

objektet et spørgsmål om 'smag'¹⁶⁸. Om smag som evaluerende faktor anfører Christoffersen at: "Konventionen om smagens flygtige og upræcise karakter hænger sammen med at smag traditionelt forstås som noget strengt subjektivt, noget der er indfældet i den enkeltes personlige konstitution - "smag og behag er forskellig" siger man og "enhver har sin egen smag." Smag er samtidig noget vi alle *har ret til* – god eller dårlig, og kan netop ikke anfægtes af andre ved argumentets kraft. Smag opfattes altså i nogen udstrækning som personlig, uangribelig og samtidig en demokratisk rettighed"¹⁶⁹. Bygger værdigrundlag og beslutninger om arkitektonisk intervention således på, hvorvidt holdningsbærer 'kan lide' eller 'ikke kan lide' det arkitektoniske kulturarvsobjekt, kan man altså ifølge Christoffersen tale om smag og dermed om personlige holdninger, hvorfor holdningen ikke indfrier intentionen om objektivitet og saglighed.

4.4.2 Komponentiel definition: Affekt, adfærd og kognition

Andre i 'file-drawer-feltet' argumenterer for, at holdninger består af forskellige komponenter – de såkaldte 'komponentielle definitioner'. I denne kategori har trekomponent-definitionen (også betegnet ABC-modellen¹⁷⁰) stor udbredelse. Modellen beskrives ofte således: "Den kognitive [komponent¹⁷¹] [...] består af reaktioner, der afspejler perceptioner af og informationer om holdningsobjektet, den affektive [komponent] [...] består af følelser i forhold til objektet, og den konative [komponent] [...] består af adfærdsmæssige tilbøjeligheder, intentioner, engagementer og handlinger i forhold til holdningsobjektet"¹⁷². Kognition er således her holdningens fornuftsmæssige opfattelser eller overbevisninger, der retter sig mod specifikke objekter. Affekt er holdningens emotioner eller sindsstemninger med fokus på mere eller mindre specifikke objekter. Konation er derimod en potentiel handleparathed, der ifølge Olsen ikke må forveksles med faktisk adfærd: "Det konative element er den enkeltes intention om eller parathed til at opføre sig på en bestemt måde i forhold til et holdningsobjekt. Der er tale om en forberedende tendens, orientering eller tilbøjelighed snarere end om adfærd som sådan"¹⁷³.

¹⁶⁸ Koblingen mellem det at kunne lide og ikke kunne lide sættes i forbindelse med det at have smag og smags-bedømme noget omkring 1650, jævnfør Christoffersen 2006:38

¹⁶⁹ Christoffersen 2006:38

¹⁷⁰ ABC står for komponenterne Affect, Behavior og Cognition. På dansk: Affekt, Adfærd og Kognition.

¹⁷¹ Jeg udskifter her 'kategori' med 'komponent' af formidlingsmæssige årsager.

¹⁷² Citeret efter Olsen 2008:26

¹⁷³ Olsen 2008:27

Den komponentielle definition betyder blandt andet, at en holdning til værdisætning af et arkitektonisk kulturarvsobjekt kan være betinget af, hvilke følelser det arkitektoniske kulturarvsobjekt vækker i holdningsbærer. Holdningen kan også være betinget af den viden, som holdningsbærer har om objektet, ligesom holdningen kan afspejle holdningsbærers handleparathed overfor objektet - eksempelvis i form af *en potentiel intention* om at intervenere på en bestemt måde i objektet.

Uagtet udbredelsen af den komponentielle definition er der ikke konsensus om *hvilke* komponenter holdningen består af. Der er heller ikke enighed om, hvorvidt der kan eller skal være overensstemmelse komponenterne i mellem – det vil sige komponentiel kongruens. Komponentiel kongruens refererer til den antagelse, at alle tre komponenter; affekt, adfærd og kognition skal være til stede og i overensstemmelse med hinanden og dermed alle afspejle de samme underliggende værdier. Ifølge Olsen, mener nogle forskere at holdninger udelukkende er affektive, mens andre medinddrager holdningers kognitive aspekter¹⁷⁴.

Antages det, at holdninger har 'essens' - i form af eksempelvis komponenterne affekt og kognition – så udfordres holdningen igen som objektivt beslutningsinstrument, idet der i så fald blandt andet skal tages stilling til hvorvidt en holdning til et arkitektonisk kulturarvsobjekt kan eller skal være forankret i alle tre komponenter eller hvorvidt den ene komponent betragtes som mere tungtvejende end den anden i forhold til intentionen om objektivitet. Kan det eksempelvis anerkendes som objektivt, at en arkitekts værdisætning af et arkitektonisk kulturarvsobjekt primært er forankret i de følelser, som objektet vækker i ham / hende? Under alle omstændigheder, så udfordrer også denne indsigt i holdningens teoretiske beskaffenhed den måde, som holdningen aktuelt fungerer og anerkendes i den arkitektfaglige praksis.

4.4.3 Hverken / eller

I 'attitude-as-construction-feltet' er opfattelsen derimod, at der ikke findes underliggende 'sande' holdninger. Da holdninger i dette felt betragtes som flydende kontekstuel afhængige ad hoc-konstruktioner, arbejdes der ikke med egentlige definitioner. I stedet fokuseres på at definere og indkredse holdningens sagsforhold, det vil sige de aktuelle omstændigheder eller præmisser hvorunder holdningsobjektet vurderes, formes eller bliver til. Forhold som eksempelvis interaktion, talehandlin-

¹⁷⁴ Olsen 2008:33

ger, informationers kontekstualitet, holdningers fleksibilitet og måden hvorpå holdningsobjektet konstrueres¹⁷⁵.

4.5 Signifikante, men tvivlsomme kendetegn

Som antydnet ovenfor, er der ikke teoretisk konsensus om hverken opfattelser, definitioner eller holdningens metateoretiske grundlag. I forsøget på at blive mere afklaret omkring holdningens anatomi vil jeg herefter kigge nærmere på, om der er særlige kendetegn, der knytter sig til holdningen, og som dermed kan bidrage til en mere præcis karakteristik af de teoretiske muligheder og betingelser.

4.5.1 Styrke

Et af holdningens mest centrale kendetegn – centralt fordi dette kendetegn i stigende grad udforskes¹⁷⁶ – er at holdninger siges at have *styrke*. Årsagen til denne bevågenhed er antageligt, at stærke holdninger betragtes som stabile og dermed vanskelige at ændre – både i forbindelse med overtalelse og manipulation. Samtidig karakteriseres stærke holdninger som modstandsdygtige overfor forandring og som varige over tid, hvorfor de også betragtes som stærkt adfærdsforudsigende¹⁷⁷. Men som det gælder for de fleste af holdningens andre aspekter, så er der heller ikke konsensus om styrkebegrebets konceptualisering. Eksempelvis anfører socialpsykolog og ph.d. Jon A. Krosnick om holdningens styrke, at der snarere er tale om "a vague metaphor than a formally defined social scientific construct"¹⁷⁸. Styrke-markøren opfattes af Krosnick snarere som en svag metafor¹⁷⁹ end et egentligt videnskabeligt kendetegn, og måske i tilslutning til denne opfattelse anvendes styrkemarkøren i store dele af litteraturen som et signifikant kendetegn uden egentlige eksplicite definitioner¹⁸⁰. Endvidere påpeger han om det tvivlsomme kendetegn, at der er tale om en "heuristisk etiket, der anvendes om visse holdninger som en effektiv måde at understrege, at de besidder visse karakteristika"¹⁸¹. Trods denne

¹⁷⁵ Olsen 2008:31

¹⁷⁶ Olsen 2008:41

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Krosnick og Petty 1995:3, citeret efter Olsen 2008:43

¹⁷⁹ Metafor er et græsk ord, der betyder 'overføring' eller 'ombytning'. I sin oprindelige betydning referer metafor til, at ordene og orddelene i en metaforforbindelse overfører betydning til hinanden.

¹⁸⁰ Olsen 2008:42

¹⁸¹ Krosnick og Petty 1995:3

modvilje mod styrke som markør for holdningen, refereres Krosnicks definition ofte, og den lyder som følger: "The degree to which an attitude is resistant to change and influences cognition and behavior"¹⁸². Styrke henviser således ifølge Krosnick til, hvorvidt en holdning er modstandsdygtig overfor forandring, samt hvorvidt den er kognitiv og adfærdsmæssig påvirkelig.

Når holdningen bruges som objektivt og konstituerende beslutningsinstrument i eksempelvis fredningssager, hvor beslutningerne dels skal være saglige (objektive), fordi der tages beslutninger på hele nationens vegne, og tilmed beslutninger der rækker frem i tiden, så er det selvsagt ønskværdigt, at disse holdninger er stabile og varige. Jeg vil dog påpege, at en stærk, stabil og varig holdning ikke nødvendigvis er det samme, som en 'optimal' eller 'ideal' holdning, hvorfor det ikke kan betragtes som et mål i sig selv at stræbe efter stærke holdninger. Det giver eksempelvis ikke mening at fastholde holdningen til, at gulv og bjælkelag i riddersalen på Kronborg Slot skal udskiftes med nye materialer i en ny form, hvis turisterne alligevel ikke skal have adgang til riddersalen og hvis det viser sig, at der alligevel ikke er råd i bjælkekonstruktionen.

Andre bruger importance [*vigtighed*], accessibility [*tilgængelighed*] og certainty [*sikkerhed*] som parametre for holdningens styrke. Her refererer holdningens *vigtighed* til holdningsbærers personlige erfaringer med holdningsobjektet, idet holdninger baseret på personlige erfaringer, ifølge socialpsykolog Michael A. Hogg og socialpsykolog Graham Vaughan, ofte er stærke og adfærdspåvirkende¹⁸³. *Tilgængelighed* har at gøre med, hvor ubesværet objektivevalueringer lader sig genkalde. Genkaldeshastigheden virker således som en indikator for holdningens styrke. For stærke holdninger gælder således, at de bliver aktiveret automatisk når holdningsbærer konfronteres med holdningsobjektet¹⁸⁴. Parameteret *sikkerhed* har at gøre med, hvorvidt holdningsbærer føler sig sikker eller overbevidst om, at evalueringen er indkodet¹⁸⁵.

Særligt parameteret om *vigtighed* peger på, at holdningens styrke kan være betinget af, hvorvidt arkitekten har personlige erfaringer med det arkitektoniske kulturarvsobjekt. I den forstand vil holdningen eksempelvis blive styrket, såfremt arkitekten som holdningsbærer selv har kortlagt de bærende bevaringsværdier gennem eksempelvis bygningsarkæologiske studier på stedet. På denne vis har arkitekten således interageret med det arkitektoniske kulturarvsobjekt og dermed opbygget sin holdning på baggrund af personlige erfaringer med holdningsobjektet.

Stenbro gør i sin ph.d. afhandling gældende, at det blandt arkitekter er en accepte-

¹⁸² Krosnick og Smith 1995:279

¹⁸³ Hogg & Vaughan 2002

¹⁸⁴ Fazio & Olson 2003:143

¹⁸⁵ Olsen 2008:42

ret og udbredt faglig praksis at projektudvikle steder og tegne arkitektur til lokaliteter, uden at stedet er besøgt, hvorfor arkitektens projektgrundlag ofte er baseret på andres kortlægning¹⁸⁶. Antages det, at der i denne uspecificerede kategori af arkitekter, også er arkitekter, der arbejder med arkitektoniske kulturarvsobjekter og antages denne praksis at gøre sig faktisk gældende, så må man spørge om denne metodiske tilgang kan anerkendes som udgangspunkt for *en saglig holdning* til værdisætning og arkitektonisk intervention i et arkitektonisk kulturarvsobjekt – eksempelvis en fredet bygning. I hvert fald kan det i forhold til parameteret om vigtighed antages, at en holdning der bygger på et sådant metodisk grundlag, hvor holdningsbærer ikke har interageret direkte med holdningsobjektet, ikke kan betragtes som en stærk holdning.

Endelig bliver også holdningens komponenter, jf. den tidligere nævnte ABC-model (affect, behavior, cognition), brugt som markør for holdningens styrke, idet nogle peger på, at de holdninger, der er kendetegnet ved kognitiv/affektiv kongruens, hører til de stærkeste holdninger¹⁸⁷. Stærke holdninger er dermed de holdninger, hvor der er overensstemmelse mellem de reaktioner, der på den ene side afspejler perceptioner af og informationer om holdningsobjektet, og på den anden side afspejler holdningsbærers følelser i forhold til objektet.

Overfor den stærke holdning står naturligvis, indeholdt i det stærke kendetegn, den *svage eller ikke eksisterende holdning*. I den forstand kan holdningen være kendetegnet ved simpelthen ikke at være til stede. Holdningsbærer kan således godt 'undlade' at forholde sig vurderende til et holdningsobjekt, og dermed er holdningen ikke eksisterende.

4.5.2 Ambivalens

Holdninger kan ikke kun være stærke, svage eller ikke eksisterende, men kan også kendetegnes ved deres *ambivalens*. Ikke overraskende er der heller ikke konsensus om, hvordan dette kendetegn defineres. En holdning kan kendetegnes som ambivalent ved samtidig forekomst af positive og negative opfattelser eller følelser mod et og samme holdningsobjekt¹⁸⁸. Er holdningsobjektet eksempelvis et projektforslag om arkitektonisk intervention i en fredet bygning, kan et medlem i Det Særlige Bygningssyn godt være positivt indstillet over for kortlægningen og værdiprioriteringen i projektforslaget, men samtidig være negativt indstillet overfor hvordan der

¹⁸⁶ Stenbro 2009:27

¹⁸⁷ Huskinson & Haddock 2006: 453-468.

¹⁸⁸ Olsen 2008:44

interveneres arkitektonisk i bygningen i forhold til værdigrundlaget. I modsætning til stærke holdninger er de ambivalente holdninger kendetegnet ved at være mindre stabile og dårligere til forudsigelse af adfærd. Holdningens ambivalens kan bero på interkomponentiel inkongruens mellem eksempelvis kognitivt og affektivt ladede holdninger, men også intrakomponentielle uoverensstemmelser kan føre til ambivalente holdninger¹⁸⁹.

4.5.3 Generel eller specifik

Det sidste kendetegn der også fremhæves som signifikant i holdningslitteraturen, er hvorvidt holdningen er *generel eller specifik*. Heller ikke her er der enighed om sondringen, men forståelsen angår i almindelighed det forhold, hvorvidt holdningen inkluderer holdningsbærere som hypotetisk/forestillede deltagere i relation til holdningsobjekter eller ikke. Generelle holdninger er, sagt med andre ord, en slags almenjorte forestillingsbilleder, mens specifikke holdninger er situationelle. Sondringen mellem generelle og specifikke holdninger er særlig interessant i forhold til forudsigelse af adfærd, idet "adskillelige forskere påpeger og underbygger empirisk, at generelle holdninger er problematiske til forudsigelse af specifik adfærd [...]"¹⁹⁰. Det betyder, at der eksempelvis godt kan herske en generel positiv holdning til kulturarven og herunder til arkitektoniske kulturarvsobjekter, hvilket også Kulturarvsstyrelsens og Fonden Realdanias analyse af danskernes holdninger til kulturarven peger på¹⁹¹. Det betyder dog ikke nødvendigvis at den enkelte borger faktisk er indstillet på at lade sit hus frede, eller at den enkelte borger direkte prioriterer at købe et bevaringsværdigt hus, som et adfærdsmål for selve evalueringen eller bedømmelsen af kulturarven.

¹⁸⁹ Olsen 2008:45

¹⁹⁰ Olsen 2008:48

¹⁹¹ Kulturarv en værdifuld ressource for kommunernes udvikling. "Analysen bygger på en landsdækkende undersøgelse om borgernes og virksomhedernes holdninger til kulturarv. Resultaterne af undersøgelsen viser, at der i kulturarven er et potentiale, som kommunerne med stor fordel kan inddrage i det politiske arbejde og i planlægningen på linje med områder om erhverv og turisme", som det blandt andet fremgår af forordet.
http://www.kulturarv.dk/fileadmin/user_upload/kulturarv/publikationer/emneopdelt/kommuner/kulturarvsanalyse/kulturarv1.pdf

4.6 Institutionelle versus individuelle holdninger

Ovenstående holdningskendetegn der vedrører generelle og specifikke holdninger foranlediger også opmærksomhed på et andet – dog relateret tema; nemlig hvad der kendetegner henholdsvis institutionelle eller kollektive holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter overfor individuelle holdninger.

En umiddelbar og overordnet karakteristik og skelnen mellem de to holdningstyper kunne lyde som følger: En institutionel og kollektiv holdning, er en holdning, der deles af mere end et individ, hvorimod den individuelle holdning er personlig og individuel, og derfor ikke nødvendigvis deles af flere individer. I den forstand kan en kollektiv holdning i forhold til en individuel holdning karakteriseres som værende overvejende objektiv, fordi der er tale om en holdning som kan forstås og deles af flere individer, [jævnfør DEL I – Prolog, afsnit 5.1 "Arbejdshypotesens parametre: Det subjektive versus det objektive"].

Et eksempel på en institutionel holdning til arkitektoniske kulturarvsobjekter findes på uddannelsesinstitutionen Arkitektskolen Aarhus. Her kommer den institutionelle holdning blandt andet til udtryk gennem bestemte valg af metoder og teorier, der udgør fundamentet i undervisningen relateret til fagområdet arkitektonisk kulturarv. Den institutionelle holdning udtrykkes således i særlige læringsmål og særlige didaktikker. De til fagområdet tilknyttede undervisere er alle bevidste om dette fælles fundament og tager således afsæt heri, men eftersom de ikke er endegyldigt formulerede, så trækker den enkelte underviser samtidig på deres egen individuelle holdninger i fortolkningen af den institutionelle holdning.

Et tilsvarende eksempel findes hos Kulturarvsstyrelsen, der også repræsenterer en institutionel holdning. Her sikrer den institutionelle holdning sammenhæng og kontinuitet i den offentlige forvaltning af eksempelvis de fredede bygninger og landskabsarkitektoniske værker.

For de institutionelle og kollektive holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter gælder således, at de tilstræber sammenhæng og kontinuitet med det formål, at systematisere og koordinere arbejdet med arkitektoniske kulturarvsobjekter. Dette opnås blandt andet ved at holdningsfællesskabets medlemmer, i overvejende grad, indvilger i at arbejde *for* den holdning, som institutionen repræsenterer.

Særligt for de institutionelle holdninger er ligeledes, at de - i overvejende grad - er heteronome. Det vil sige, at de er underlagt overordnede bestemmelser og love, der i mere eller mindre grad kan fortolkes, og som i mere eller mindre grad er juridisk bindende. Den institutionelle holdning, som Arkitektskolen Aarhus repræsente-

rer, er således eksempelvis betinget af de arkitektfaglige kompetencer, som samfundet efterspørger. Dette betyder selvsagt, at holdningen og de til uddannelsen knyttede teoretiske og metodiske tilgange forandrer sig over tid. Også Kulturarvsstyrelsens holdning er betinget af en række overordnede eller eksterne forhold, der kan være både politisk og ikke-politisk forankret. Eksempelvis er Kulturarvsstyrelsens institutionelle holdning betinget af den til enhver tid siddende regerings overordnede mål med kulturarven. Ligeledes er den betinget af ikke-politiske internationale kulturarvskonventioner og chartre, som Danmark har forpligtet sig til at integrere i forvaltningen af kulturarven. Det være sig eksempelvis Athen Chartret (1931), Venedig Chartret (1964), UNESCOs Verdensarvskonvention (1972), Granadakonventionen (1985), Naradokumentet (1994), Burra Chartret (1999) og Krakow Chartret (2000).

I modsætning til den institutionelle og kollektive holdning er den individuelle holdning mere autonom i sin karakter. Det betyder blandt andet, at den individuelle holdning ikke nødvendigvis afhænger af andre eller er i overensstemmelse med andres holdninger, og den er således i udgangspunktet mere subjektiv i sin karakter [jævnfør DEL I – Prolog, afsnit 5.1 "Arbejdshypotesens parametre: Det subjektive versus det objektive"]. Den individuelle holdning er heller ikke i samme grad som den institutionelle holdning, juridisk bundet eller forpligtet.

Det er interessant at inddrage denne betragtning, fordi disse to forskellige holdningstyper begge fungerer som konstituerende beslutningsinstrumenter i forskellige arkitektfaglige processer indenfor fagområdet arkitektonisk kulturarv. Men også ud fra den betragtning at de to holdningstyper, i disse forskellige arkitektfaglige processer, konstant så at sige holdes op mod hinanden, interagerer, påvirker og forandrer hinanden, ligesom det i andre sammenhænge kan være vanskeligt at drage en egentlig grænse mellem den konstitutionelle og individuelle holdning. Netop derfor er det særligt interessant, hvordan de to holdningstyper konstrueres, påvirker hinanden og herunder hvorvidt eller hvornår den ene holdningstype tillægges mest betydning i beslutningsprocessen og ikke mindst hvorfor. Disse spørgsmål tillader jeg mig at lade stå ubesvarede hen. Blot vil jeg ganske overordnet med dette afsnit pege på endnu et aspekt af holdningen, som eksempelvis med afsæt i teoriretningen 'social choice' kan problematiseres.

Teoriretningen 'Social Choice' behandler analyse og konstruktion af beslutningsregler for et fællesskab med henblik på at afspejle medlemmernes vurderinger af disse beslutningsregler på en passende måde. Den amerikanske teoretiker K. J. Arrow peger blandt andet på det generelt problematiske i at sammenlægge præferencer, det vil sige at sammenlægge flere individuelle holdninger til én fælles holdning, idet han anfører, at der er snævre grænser for i hvor høj grad man tilstrækkeligt konsi-

stent kan udlede en samfundsmæssig ordning på baggrund af individuelle holdninger. Med afsæt i Arrow kan man således rejse spørgsmålet: Hvordan kan man på en tilstrækkelig konsistent måde konstruere institutionelle holdninger, beslutningsregler og beslutningsgrundlag, der i tilstrækkelig grad afspejler individernes individuelle holdninger til kulturarven? Arrow formulerer, som et muligt svar herpå, i bogen "Social Choice and Individual Values" (1951) den såkaldte umulighedssætning. Denne peger netop, kort forklaret, på at det *ikke* er muligt at aggregere individuelle holdninger til én samfundsholdning på en tilstrækkelig konsistent måde, når denne aggregering skal gælde ethvert tænkeligt aspekt af de individuelle holdninger¹⁹².

Antages det jævnfør Arrow, at der ikke findes nogen almen gyldig metode, hvorved individers forskellige holdninger kan samles til én samfundsmæssig vurdering, så udfordres holdningsinstrumentets aktuelle status som beslutningsgrundlag i forhold til prioritering af fredninger og i relation til udpegning af verdensarv, der netop søges berettiget i kollektive beslutningsgrundlag.

4.7 Mellem værdier og meninger

Foruden ovennævnte karakteristik, der bygger på forskellige overordnede paradoksale betragtninger, definitioner og kendetegn, så peger holdningslitteraturen også på relaterede begreber, der kan være med til at vise, hvad holdninger *ikke* er. Disse tages med her for at vise, at ikke alle evalueringer nødvendigvis er holdninger. Når jeg skriver 'nødvendigvis' skyldes det igen, at der heller ikke hersker entydig konsensus om demarkationslinjer til tilgrænsende begreber som mening og værdi. Men det skal imidlertid ikke afholde mig fra at fremhæve de forskelle som teorierne peger på. Forskellene er interessante i forhold til, at holdningen i arkitektfaglig regi netop indebærer en evaluering eller værdisætning af arkitektoniske kulturarvsobjekter, hvorfor en væsentlig betingelse er, at holdningsbegrebet og værdibegrebet kan blive blandet sammen. "Ett grundläggande problem när man vill söka sanningen om attityder och värderingar [...] er att det fordrar en begreppsklarhet som ofta inte föreligger"¹⁹³, anfører Forsman i bogen "I kalla siffror? Att studera attityder, värderingar och handlingberedskap" (1998).

¹⁹² Arrow 1951. Det bør lige nævnes, at Arrows betragtninger har som udgangspunkt, at der er mere end to individer og mere end tre valgmuligheder.

¹⁹³ Forsman 1998:24

Den fremherskende opfattelse er, at *meninger* normalt bliver opfattet som åbne, direkte og bevidste evaluerende manifestationer¹⁹⁴ og derfor anskues meninger som værende mere *labile og overfladiske* end holdninger.

Værdier adskiller sig fra holdninger derved, at de sætter fokus på abstrakte mål, mens holdninger i højere grad omhandler konkrete objekter. Værdier opfattes ofte som overskridende specifikke handlinger og situationer: "Values transcend specific actions and situations. They are abstract goals. The abstract nature of values distinguishes them from concepts like norms and attitudes, which usually refer to specific actions, objects, or situations"¹⁹⁵. Værdier adskiller sig altså fra holdninger derved, at værdier har en abstrakt karakter, hvorimod holdninger sædvanligvis refererer til specifikke holdningsobjekter, handlinger og adfærd. Til gengæld menes værdier at virke som ledetråde for menneskelig perception, evaluering og adfærd. Men den egentlige grænsedragning mellem holdninger og værdier forbliver dog teoretisk uklar¹⁹⁶. Shalom. H. Schwartz, socialpsykolog og forsker anfører eksempelvis om værdier: "Når vi tænker på værdier, tænker vi på det, der har betydning i vores tilværelse [...]. Vi har hver i sær utallige værdier med varierende grader af vigtighed. En bestemt værdi vil kunne være betydningsfuld for én person, men uden betydning for en anden"¹⁹⁷. Dette udsagn kunne imidlertid også gælde for holdninger, som også Olsen påpeger. Andre anfører at værdier, i modsætning til Schwartz, netop veksler fra individ til individ og derfor gælder sociale grupper. "Når værdier ikke [kun] er individuelle, bliver de fx [...] en gruppe aktørers kognitive og affektive evaluering af forskellige objekter"¹⁹⁸.

Alt i alt synes det dog rimeligt at indskrive de tre begreber i nedenstående evaluerende rangorden [Figur 1]:

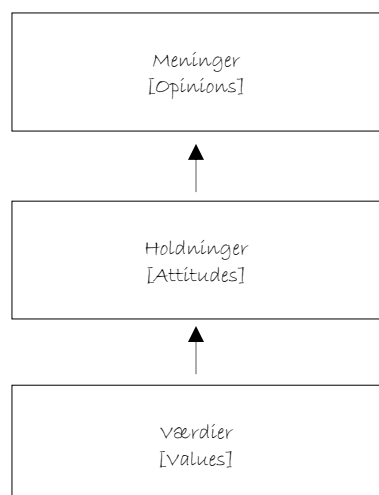
¹⁹⁴ Olsen 2008:50

¹⁹⁵ Schwartz 2005:1, Citeret efter Olsen 2008.

¹⁹⁶ Olsen 2008:53

¹⁹⁷ Citeret efter Olsen 2008:52

¹⁹⁸ Olsen 2008:52

Figur 1: Figuren viser hvordan værdier, holdninger og meninger kan rangordnes i forhold til hinanden. Figuren er gengivet efter Olsen 2008:51.

Værdier er færre, mere generelle og mere abstrakte end holdninger, ligesom det også kan bestemmes, at såfremt 'overfladiske' holdninger er meninger om specifikke objekter, så er 'underfladiske' holdninger mere generelle og robuste værdier, jævnfør den hierarkiske rangorden¹⁹⁹.

5 Delkonklusion

Samlet set kan det konkluderes, at holdningsteoriene hverken byder på entydige eller tilstrækkeligt håndgribelige konceptualiseringer af holdningsbegrebet. En fundamental betingelse eller præmis for holdningen som konstituerende instrument i en arkitektfaglig praksis er derfor, at holdningen i udgangspunktet er en teoretisk ubestemt og uhåndgribelig størrelse, hvorfor en tilstrækkelig entydig og endegyldig karakteristik ikke umiddelbart er mulig. Der findes med andre ord ikke endegyldige definitioner, der overskrider normative forståelser af holdningers beskaffenhed²⁰⁰.

En adækvat tilgang kan derfor være at indskrive sig et sted mellem de to nævnte felter; 'file drawer' og 'attitude-as-construction', hvorefter holdninger både kan opfattes som iboende og dermed stabile og længerevarende, men også som værende kontekstbestemte og således ustabile og kortvarige. Denne positionering

¹⁹⁹ Gengivet efter Olsen 2008:51

²⁰⁰ Olsen 2008:124

giver dog ingenlunde holdningen tilstrækkelig teoretisk og håndgribelig krop, men stiller derimod holdningen som konstituerende instrument i en noget betænkelig situation: Hvornår i de arkitektfaglige processer foretrækkes den ene holdningstype frem for den anden, og kan man overhovedet styre hvilken type holdning, der trækkes på i forskellige arkitektfaglige sammenhænge? Den manglende anfægtelse af holdningsinstrumentet kan ifølge Olsen, skyldes en (selv-) opfattelse af, at arkitekter netop besidder en enkelt sand holdning til et givent arkitektonisk kulturarv-objekt - på samme måde som kamæleonen antages at have én (men sjældent observeret) sand farve. Indføringen i de ovenstående holdningsteorier, viser dog med al sandsynlighed, at det ikke kan forholde sig så enkelt og lige til.

Som jeg har problematiseret løbende samtidig med indføringen i teorierne, så er et helt centralt spørgsmål, hvorvidt de holdninger, som fredningerne eksempelvis bygger på, er så stabile og langvarige, at de faktisk rækker frem i tiden. Og hvis ikke, freder vi så i højere grad for nutiden end for fremtiden?

Indføringen i holdningsteorierne giver ikke entydige svar på, hvorvidt og hvordan holdningen kan konceptualiseres og demarkeres, men effektuerer derimod uendeligt mange kritiske spørgsmål til holdninger som objektivt arkitektfagligt instrument. Kritiske spørgsmål, som ikke nødvendigvis kan besvares entydigt, men som alligevel kan integreres i den måde som holdningen bruges i praksis, for derved at gøre holdningen mere holdbar og gennemskuelig som arkitektfagligt instrument. At der er markant teoretisk uenighed, om hvad holdninger er for en størrelse, er en grundlæggende præmis for vores anvendelse af holdningen som objektivt instrument. Det betyder altså, at instrumentet ikke sådan uden videre lader sig konceptualisere og demarkere. Men selvom teoretikerne ikke kan blive enige om, hvad holdninger er for en størrelse, så tilbyder de alligevel en række muligheder - ofte i form af empirisk underbyggede begreber - der med fordel kan inddrages i overvejelserne om, hvordan holdninger kan gøres mere håndgribelige i en arkitektfaglig sammenhæng. Og selvom teoretikerne ikke er enige, så må de fagudøvere, der arbejder med fagområdet arkitektonisk kulturarv og dermed også med holdningen som konstituerende arkitektfagligt instrument - *blive enige* om hvordan holdningsinstrumentet demarkeres. Med afsæt i holdningsteorierne vil jeg således i det følgende pege på holdningsaspekter, der kan bidrage til at gøre holdningsinstrumentet mere holdbart, konsistent og gennemskueligt.

6 Holdbare holdninger

Holdningsteoretisk er der bred enighed om, at holdninger forudsætter et holdningsobjekt, en holdningsbærer og denne holdningsbærers vurdering eller bedømmelse af holdningsobjektet. Skal holdningen som objektivt og konstituerende arkitektfagligt instrument gøres mere håndgribeligt og holdbart og dermed modstandsdygtigt overfor nærmere efterprøvelse, så må holdningens grundlæggende forudsætninger præciseres og gøres mere begribelige. Det kan umiddelbart virke som en banal konstatering, men ikke desto mindre er den væsentlig at pointere, idet en manglende afklaring af disse grundlæggende præmisser kan medvirke til at fastholde det slør af objektiv konsensus og videnskabelig validitet, der synes at knytte sig til holdningen som arkitektfagligt instrument. Med henblik på at løfte dette slør, vil jeg derfor anbefale, at det altid i forbindelse med brugen af holdningsinstrumentet aktualiseres eksplicit fremgår *hvem* der er holdningsbærer, *hvad* holdningsobjektet er, og *hvordan* evaluering/vurdering finder sted.

6.1 Generaliseringer

“Vi har et ansvar for at bringe den overleverede kulturarv videre til de kommende generationer [...] kulturarven kan både konkret og i mere overført betydning forstås som nationens fælles gods”²⁰¹ hedder det i “Udredning om bevaring” af kulturarven (2003). Med sproglige vendinger hvor der eksempelvis konsekvent anvendes stedord som ‘vi’ og ‘vores’ om kulturarven og herunder om arkitektoniske kulturarvsobjekter og deres betydning, så forbliver det uklart, hvem der er holdningsbærer, og på hvis vegne der ‘tales’. Dersom holdninger generaliseres gennem bestemte sproglige vendinger, bidrager de til at fastholde et slør af konsensus om, hvad der tillægges værdi eller betydning og hvorfor. Men med generaliseringen følger også en risiko for, at holdningen mister sin autoritet i forhold til de tilsigtede adfærdsmål om viderebringelse og overlevering, der ligger i holdningen, idet de generelle holdninger er problematiske i forhold til specifikke adfærdsmål, som jeg tidligere har peget på.

²⁰¹ Kulturministeriet 2003:9

6.2 Et defineret holdningsobjekt

Det forbliver også uklart hvad holdningsbærer retter sin evaluering imod, hvis ikke holdningsobjektet er defineret i den specifikke sammenhæng. Særligt når holdningsobjektet er omstridt, hvilket er tilfældet med begrebet arkitektonisk kulturarv, - som påpeget i forskningsprojektets [DEL II - "Arkitektonisk kulturarv - om at begribe begrebet"] - er det vigtigt, at arkitekten og andre fagudøvere præciserer og afgrænser eksempelvis hvilke forforståelser der læses ind i holdningsobjektet. Disse forforståelser er som anført med til at styre vurderingen eller bedømmelsen af holdningsobjektet. Dertil kommer, at et diffust holdningsobjekt indebærer en risiko for at holdningsbærers evaluering eller bedømmelse retter sig mod et andet holdningsobjekt end det tilsigtede²⁰².

6.3 Metoder for evaluering

En tilsvarende eksplicit præcisering må forventes af holdningsbærers evaluering/bedømmelse. Hvordan interagerer holdningsbærer med holdningsobjektet når holdningen formes? Er holdningsbærer i direkte interaktion med holdningsobjektet eller er der tale om indirekte interaktion? Med direkte interaktion mener jeg om holdningsbærer eksempelvis i forbindelse med værdisætning af en bygning har været på stedet for at analysere og kortlægge bygningens værdier, eller om holdningsbærer baserer sin holdning på indirekte informationer, der kan være fra hentet fra internettet eller fra andre, der har besøgt bygningen. Er vurderingerne overvejende forankret i kendsgerninger eller gisninger? Hvilke faglige metoder lægger holdningsbærer til grund for sin bedømmelse og evaluering? Er der tale om anerkendte arkitektfaglige metoder eller improviserede og ukendte metoder? En redegørelse for de metoder, der lægges til grund for vurderingen eller bedømmelsen af holdningsobjektet vil bidrage til at gøre holdningen mere håndgribelig.

6.4 Stabile og ustabile holdninger

Holdningsteorierne peger også på, at holdninger kan være *performed* 'file-drawer'-holdninger og *performed* 'attitudes-as-construction'-holdninger. Det er imidlertid

²⁰² Olsen 2008:123

ikke muligt - hverken neurologisk eller på anden måde - at verificere eller falsificere, hvorvidt holdninger genkaldes eller konstrueres situationelt²⁰³. Disse integrerende betragtninger kan således ikke måles empirisk, hvorfor det ikke kan afgøres hvorvidt arkitektens holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt er 'preformed' og stabil eller 'performed' og ustabil.

På den ene side viser nyere forskning, at i det mindste nogle holdninger er indkodet i hukommelsen, og derfor ikke er rene ad hoc konstruktioner. På den anden side peger meget forskning på, at eksplicite holdninger ofte er skrøbelige, foranderlige og kontekstuel afhængige²⁰⁴. Disse omstændigheder er væsentlige at holde sig for øje, når holdninger bruges som konstituerende instrument i beslutningsprocesser, der rækker frem i tiden, som det er tilfældet med eksempelvis fredninger og interventioner i fredede bygninger. Dels fordi holdningerne i disse sammenhænge ofte ekspliciteres og dermed, ifølge holdningsteoriene, ikke er tilstrækkeligt stærke og stabile; og dels fordi det ganske enkelt ikke er muligt at afgøre, hvornår en holdning er 'preformed' eller 'performed'. Disse betingelser kan med rette siges at udfordre holdningens validitet som objektivt beslutningsinstrument.

6.5 Holdningens komponenter

Betingelserne kan dog umiddelbart imødekommes ved at betragte holdningen som komponentiel. Hvad eksplicite holdningers komponenter angår, så er det nemlig empirisk underbygget, at holdninger kan være både kognitivt, affektivt eller konativt forankret, hvilket giver holdningen en vis form for 'essens'. Disse komponenter kan enten anerkendes som én modsigelsesfri holdning eller anerkendes som uoverensstemmende. Uanset om der er konsonans eller dissonans komponenterne imellem, og uanset om opfattelsen er, at holdninger forudsætter én, to eller alle tre af disse komponenter, så peges der i holdningsslitteraturen på det vigtige i, at komponenterne inddrages i forbindelse med demarkering af holdninger. Eksempelvis kan det overvejes, hvorvidt disse komponenter skal forblive implicitte eller skal ekspliciteres udtrykkeligt.

Det kan altså vurderes, hvorvidt der i en holdningstilkendegivelse eksplicit skal sondres mellem komponenterne. Det vil sige om holdningsbærer skal tilkendegive, hvordan holdningen er henholdsvis kognitivt, affektivt eller konativt forankret. Ved eksplicit at tilkendegive hvordan holdningen er forankret, bliver det muligt at disku-

²⁰³ Olsen 2008:126

²⁰⁴ Ibid.

tere, hvorvidt eksempelvis en affektiv holdning kan anerkendes som tilstrækkelig saglig og objektiv. Gennem eksplicitering bliver det altså muligt at gennemskue, hvordan holdningsbærer vægter de forskellige komponenter og på hvilket grundlag holdningen hviler. Således kan holdningen efterfølgende anerkendes eller problematiseres. Under alle omstændigheder bør holdningens komponenter tages ad notam med den vigtige tilføjelse, at holdninger ikke nødvendigvis har alle tre komponenter, og at der ikke nødvendigvis altid er indbyrdes overensstemmelse mellem dem.

6.6 Holdningens kendetegn

For så vidt angår holdningers kendetegn vil jeg fremhæve holdningens styrke som et vigtigt fokusområde. Antages det, at stærke holdninger er mere stabile over tid og forholdsvis vanskelige at ændre og mere adsfærdsforudsigende end svage holdninger, så er stærke holdninger umiddelbart at foretrække som beslutningsinstrument i den arkitektfaglige praksis. Det skyldes, at en svag holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt i princippet kan være i konstant forandring i processen, hvorved et 'oprindeligt værdigrundlag' kan blive sløret eller fuldstændig ændret og, præmisserne for en arkitektonisk intervention dermed blive vanskelige at gennemskue og gennemføre. Hvorvidt en holdning er stærk eller svag lader sig dog ikke måle empirisk, men teorierne peger dog på, at holdningsbærers personlige forhold til holdningsobjektet er med til at gøre holdningen *vigtig* for holdningsbærer og dermed også mere stærk, [jævnfør denne DEL, afsnit 6.3 "Metoder for evaluering"]. Sammenholdes dette med, at holdningens affektive og kognitive komponenter styrker holdningen, så er der meget der taler for, at holdningen som konstituerende værdigrundlag må forudsætte, at holdningsbærers holdning er kognitivt og affektivt forankret, og at der ideelt set er overensstemmelse mellem disse to komponenter.

7 Konklusion

Til spørgsmålet om hvorvidt holdninger holder som arkitektfagligt konstituerende instrument i relation til værdisætning og arkitektonisk intervention i eksempelvis fredede og bevaringsværdige bygninger, så må svaret være: Nej - ikke med mindre at holdningsinstrumentet i én eller anden grad bliver demarkeret.

Indføringen i og problematiseringen af det holdningsteoretiske landskab har vist, at holdninger har iboende komplekse og paradoksale aspekter, der udfordrer den gængse brug og opfattelse af holdningen som værende objektiv gyldig. Gennem en præcisering af hvem der er holdningsbærer, hvad holdningsobjektet er, og med hvilke arkitektfaglige metoder evaluering og bedømmelse foregår, er det muligt at gøre holdningen til et mere holdbart og håndgribeligt instrument i den arkitektfaglige praksis. Disse præmisser må sammenholdes med en bevidsthed om, at holdninger kan være både 'preformed' og 'performed' og at holdninger kan være affektive, kognitive og konative. Disse komponenter bør ekspliciteres og endelig sammenholdes med, at holdningers styrke, stabilitet og varighed er blandt andet betinget af, hvordan holdningsbærer interagerer med holdningsobjektet.

I forskningsprojektets [DEL II - "Arkitektonisk kulturarv - Om at begribe begrebet"], har jeg, med afsæt i filosofien Gallies syv kendetegn for et omstridt begreb, blandt andet påvist, at begrebet arkitektonisk kulturarv er omstridt og derfor ikke lader sig definere entydigt og endegyldigt. Faktisk er det en præmis for begrebet, at der konstant vil strides som dets 'rette' indhold. Det betyder reelt, at den gængse videnskabeligt evidente fremstilling af, hvad arkitektonisk kulturarv er, bliver udfordret, fordi der ikke hersker en entydig forståelse af hvad begrebet refererer til. Det betyder også, at arkitekters holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter udfordres. Jeg har endvidere i denne [DEL III - "Holder holdninger?"] påvist, at holdninger er tilsvarende vanskelige at bestemme teoretisk og entydigt. Til sammen peger holdningsteoriene på forskellige opfattelser, definitioner og aspekter, som med rette kan siges at destabilisere den gængse opfattelse af holdninger som et objektivt og videnskabeligt arkitektfagligt instrument.

Holdningers validitet destabiliseres blandt andet, fordi holdninger kan være mere eller mindre situationsbestemte. Derfor kan holdninger i princippet forandre sig over kort tid og således hverken betragtes som endegyldige eller objektive. Disse to forhold udfordrer holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter som konstituerende beslutningsgrundlag i den arkitektfaglige praksis. Forholdene peger i retning af, at den aktuelle og 'ukritiske' forståelse og brug af dette holdningsinstrument, blot er forankret i en umiddelbar forståelse. En umiddelbar forståelse, der gennem

konsekvent sprogliggørelse er blevet til videnskabelig evidens. Forskningsprojektets DEL II og III peger derfor i retning af, at holdningsinstrumentet er blevet ontologisk dumpet.

Jeg ønsker dog at finde yderligere belæg for at kunne be- eller afkræfte min hypotese, og derfor anlægger jeg endnu et analytisk perspektiv på den. For ligesom begrebet hund ikke kan gø, så kan holdningsbegrebet ikke tale; men det kan mennesker²⁰⁵. Det betyder, at holdninger gennem sproglige ytringer og udsagn kan gøres til genstand for udforskning. Skal holdningen undersøges nærmere, så er det derfor oplagt at undersøge det medie, hvormed holdningen yttes. Spørgsmålet om hvorvidt holdninger holder, bliver dermed til et spørgsmål om, hvordan holdninger medieres sprogligt. I den følgende [DEL IV – "Fagsprogets paradoksale præmisser"] vil jeg derfor undersøge, hvad der kendetegner arkitektens fagsprog. Er fagsproget som holdningens medie, entydigt og klart, vil holdningen som objektive beslutningsinstrument - alt andet lige - stå stærkere.

²⁰⁵ Olsen 2008:159-160

8 Litteratur

Allport, G. W. (1935). Attitudes. In C. A. Murchinson (Ed.), *A Handbook of Social Psychology*, Vol. 2, pp. 798-844. Worcester, MA: Clark University Press.

Aronson, E. et al. [eds.] (2007): *Social Psychology*. Upper Saddle River: Pearson Educ.

Arrow, K.J. (1951): *Social choice and individual values*. New-Haven. London.

Christoffersen, Louise Kjær. (2006): *Arkitektonisk Kvalitet*. Arkitektskolens Forlag.

Daniel D. Droba. (1933): The Nature of Attitude. *The Journal of Social Psychology* 4, (1933): 444-462.

Fazio, R.H. & Olsen, M.A. (2003): Implicit measures in social cognition research: Their meaning and use. *Annual Review of Psychology*. Vol. 54, pp. 297-327.

Forsman, B. (1998): *I kalla siffror? Att studere attityder, värderingar of handlingsberedskap*. Lund: Dept. Of Medical Etics.

Hastrup, Kirsten (2004): *Forskningsbegreber og vidensformer. Kulturarv, samlinger og kunstdannelser. Siderne 9-20. Kulturministeriets forskningsudvalg*

Hogg, Michael A. & Vaughan, Graham (2002): *Social Psychology. An Introduction*. Essex: Pearson.

Huskinson, T.L.H. & Haddock, G. (2006): Individual differences in attitude structure and the accessibility of the affective and cognitive components of attitude. *Social Cognition*. Vol 24, pp. 453-468.

Karpinski, A. and Hilton J. L. (2001): Attitudes and the implicit association test. *Journal of Personality and Social Psychology*. Vol. 81, pp. 774-778.

Krosnick, J.A. & Petty, R. E. (1995): Attitude Strength. Antecedents and consequences. pp. 1-24. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.

Kulturministeriet (2003): *Udredning om bevaring af kulturarven*. Phønix-Trykkeriet as. Download:

<http://www.kum.dk/Documents/Publikationer/2003/Udredning%20om%20bevaring%20af%20kulturarven/Udredning%20om%20bevaring%20af%20kulturarven.pdf>

Nesbitt, K. (1996): *Theorizing a New Agenda for Architecture*, Princeton Architectural Press, NY.

Mitchell, Jason P., Nosek, Brian A., Banaji, Mahzarin R. (2003): Contextual Variations in Implicit Evaluation. *Journal of Experimental Psychology: General* Copyright 2003 by the American Psychological Association, Inc. 2003, Vol. 132, No. 3, 455–469.

Olsen, Henning (2008): *Holder holdninger?* Akademisk Forlag.

Oskamp, Stuart (1991): *Attitudes and Opinions*. Englewood Cliffs: Prentice-hall Inc.

Potter, J. (1998): *Discursive and social psychology: Beyond attitudes and behavior*. London: Sage Publ.

Schwartz, Shalom A. (?): *Basic Human Values: An Overview* Shalom H. Schwartz. The Hebrew University of Jerusalem *Basic Human Values: Theory, Methods, and Applications*. Download: <http://segr-did2.fmag.unict.it/Allegati/convegno%207-8-10-05/Schwartzpaper.pdf>

Stenbro, Rikke (2009): *Bevaringsprocesser – Perspektiver på arkitektur i forandring*. Grafisk tilrettelæggelse: Pleks

DEL IV

**FAGSPROGETS PARADOKSALE
PRÆMISSER**

INDHOLD

1	Introduktion	119
2	Dansk fagsprog og terminologi	120
	- En politisk mærkesag	
3	Det talte og det skrevne fagsprog	122
	- To forskellige kulturer	
3.1	En historisk-kulturel vinkel	124
3.2	En lingvistisk-kognitiv vinkel	124
4	Delkonklusion	126
5	Et fagsprogs funktionelle potentialer og kendetegn	127
6	Delkonklusion	128
7	Arkitekters fagsprog	129
7.1	En generel karakteristik	129
8	Delkonklusion	131
9	Fagsproget i diskursive kampe	132
10	Fagsproget om arkitektonisk kulturarv	133
10.1	Centrale termer: Restaurering og transformation	134
10.2	Forsøg på etymologisk udredning	135
10.2.1	Fællesnævneren '-staurere'	136
10.2.2	Præfikserne 're-', 'in-' og 'trans-'	137
10.3	En ny systematisk terminologisk struktur	140
11	Konklusion	142
12	Litteratur	144

“Communication is an important tool for preservationists. In fact, preservation is communication on, an understanding of and dialogue with the existing built environment, and it means information flows between all stakeholders”²⁰⁶.

²⁰⁶ Jukka Jukilehto. Preservation Theory Unfolding in Future Interior, n. 1, v. 3. 2006:1-9

1 Introduktion

Arkitekters fagsprog hænger uløseligt sammen med deres holdninger til værdisætning af arkitektoniske kulturarvsobjekter og principperne for intervention heri. Inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv består sammenhængen i, at arkitekter bruger fagsproget som medie for deres holdninger, altså som en måde at formidle og dele deres holdninger med andre. I den aktuelle arkitektfaglige praksis foregår denne mediering både inden for, på tværs af og uden for arkitektfaget.

I denne del af forskningsprojektet vil jeg udforske den sidste centrale komponent i den praksis, der knytter an til brugen af holdningsinstrumentet. Det fagsproglige medie. Dette gør jeg med afsæt i spørgsmålene: Hvad kendetegner arkitekters fagsprog generelt? Hvad kendetegner fagsproget relateret til fagområdet arkitektonisk kulturarv og herunder hvad kendetegner dette fagområdes terminologi – helt specifikt med fokus på de tre centrale termer restaurering, instaurering og transformation? Jeg foretager denne undersøgelse for at finde ud af, om der er kendetegn ved arkitekters fagsprog, eller om der er arkitektfagsproglige præmisser, der styrker antagelsen om at holdningsinstrumentet er blevet ontologisk dumpet.

2 Dansk fagsprog og terminologi - En politisk mærkesag

Siden årtusindskiftet har det danske sprog og herunder danske fagsprog og terminologier fået særlig politisk opmærksomhed - både i en national og en international sammenhæng²⁰⁷.

Rapporten "Sprog på spil" (2003), der er et udkast til en dansk sprogpolitik, peger blandt andet på, at: "Et sprog, hvis fagsproglige grundelementer (terminologierne) ikke løbende videreudvikles eller ligefrem vanrøgttes, bliver - set ud fra en kulturel og ikke mindst faglig synsvinkel - til et lemlæstet eller ufuldstændigt sprog, der ikke længere kan sikre kommunikationen på alle områder og niveauer"²⁰⁸. Hermed peger rapporten entydigt på det vigtige i, at fagsprog og terminologier ajourføres og opdateres i takt med udviklingen i samfundet.

Dertil kommer, påpeger arbejdsudvalget²⁰⁹ bag rapporten, at anvendelsen af et fagligt 'erstatningsprog', eksempelvis engelsk, vil betyde at alle, også de vordende medlemmer af et fagfællesskab, skal kunne beherske dette erstatningsprog fuldt ud, hvilket ikke uden videre kan forudsættes. Det anbefales derfor *ikke*, at danske fagsprog uden videre oversættes og erstattes med engelsk. Begrundelsen for ikke at anvende engelsk som erstatningsprog for det danske fagsprog er blandt andet, at vidensformidling til store dele af det øvrige sprogsamfund vil blive hæmmet betydeligt ved brug af 'erstatningsprog', hvorved den demokratiske ret og adgang til viden krænkes og bliver vanskeligere at indløse, end det i forvejen er tilfældet. Ydermere fastslår arbejdsudvalget i rapporten, at det er en kendsgerning, at kultur og sprog (herunder fagsprogene) ikke lader sig skille fra hinanden. Heraf følger, at et dominerende erstatningsprog efterhånden også vil komme til at dominere et samfunds faglige kultur og derved nedbryde den nævnte enhed, hvilket i yderste konsekvens fører til en ensretning i kultur og faglig tænkning, som det hedder i rapporten²¹⁰ - og dette er ikke et ønskeligt mål. Arbejdsgruppen anbefaler derfor blandt andet, at der igangsættes et terminologisk udredningsarbejde, der kan give indsigt i forholdet mellem dansksproget og fremmedsproget terminologi inden for centrale fagområder²¹¹. Rapporten peger altså på, at danske fagsprog ikke uden videre skal erstattes med engelsk, fordi sprog er bærer af kultur og faglig tænk-

²⁰⁷ Eksempelvis 'Den nordiske sprogdeklaration' fra 2006. Kan downloades på:

http://www.norden.org/da/publikationer/publikationer/2007-746/at_download/publicationfile

²⁰⁸ Kulturministeriet. Sprog på spil 2003:31

²⁰⁹ Arbejdsudvalget bestod af en række medlemmer fra Kulturministeriet og fra Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling. Desuden var en række af eksterne medlemmer udpeget: [Udpeget er Kulturministeriet]: Jørn Lund, fmd. direktør for Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Anne-Marie Mai, tidl. Fmd. Litteraturrådet, Niels Davidsen, fmd. Dansk Sprognævn. [Udpeget af Ministeriet for Videnskab, Teknologi og Udvikling]: Ole Togeby, professor, Aarhus Universitet.

²¹⁰ Kulturministeriet. Sprog på spil 2003:31

²¹¹ Ibid.

ning. En ureflekteret erstatning af dansk fagsprog med eksempelvis engelsk fagsprog indebærer således ifølge ekspertgruppen, en risiko for at den faglige kultur, som sproget bærer, vil blive nedbrudt.

Efter rapporten "Sprog på spil" følger en sprogpolitisk redegørelse fra regeringen i 2004, der fastslår at: "Det hører med til et kultursprog, at sproget også benyttes som videnskabsprog [...] Internationalisering er ikke i modstrid med en styrkelse af formidlingen på dansk af videnskabelige resultater. For at imødegå domænetab er det regeringens ønske, at doktorafhandlinger, herunder ph.d.-afhandlinger, udarbejdet af danske forskere på fremmede sprog i fremtiden skal ledsages af en mere udførlig sammenfatning på dansk end den, der stilles krav om i dag. Tilsvarende bør afhandlinger skrevet på dansk ledsages af en mere udførlig sammenfatning på det relevante hovedsprog end den, der stilles krav om i dag"²¹². Samlet set, skaber denne redegørelse fornyet debat og opmærksomhed på fagsprog og terminologier. Et fokus der blandt andet medfører at flere private virksomheder og videregående uddannelser formulerer egentlige sprogpoltikker, der skal sikre udvikling af fagsprog og terminologier i overensstemmelse mellem nationale behov og den stigende internationalisering og globalisering.

I 2008 udkommer endnu en rapport udgivet af Kulturministeriet og denne gang med titlen "Sprog til tiden". Af denne rapport fremgår følgende om fagsprog og terminologier: "Centralt i løsningen af universiteternes udfordringer står parallelsprogsbegrebet. Formålet med en parallelsprogsstrategi er at sikre forskeres, kandidaters og studerendes mulighed for at begå sig internationalt, og at der samtidig udvikles et fagsprog og en terminologi inden for alle områder, som er anvendelig i en dansksproget sammenhæng [...]. Men parallelsproglighed skal ikke praktiseres således, at al undervisning og uddannelsesaktivitet skal dubleres"²¹³. Derimod peger rapporten på, at parallelsproget bruges indenfor de fagområder, hvor det er relevant.

Endvidere peger udvalget på, at "der er brug for en systematisk og kontinuerlig indsats for at sikre og udbygge *dansk fagsprog*, og det skal være klart, hvor ansvaret er placeret. Et centralt, nationalt terminologiarbejde bør iværksættes, herunder bør der oprettes en offentligt tilgængelig termbank, som skal indeholde termer, definitioner, synonymer, eksempler mv. på dansk, engelsk og andre sprog. Arbejdet skal udføres i tæt samarbejde med uddannelsesinstitutioner og erhvervslivet for at sikre, at resultatet bliver et fælles fagsprog [min kursivering]"²¹⁴.

²¹² Kulturministeriet. Sprogpolitisk Redegørelse 2004:8

²¹³ Kulturministeriet. Sprog til tiden 2008:47, 49

²¹⁴ Kulturministeriet. Sprog til tiden 2008:76

Som det fremgår af ovenstående er der aktuelt et politisk fokus på udvikling af *dansk fagsprog og terminologier* som helt centrale parametre indenfor uddannelse, forskning og erhvervsmæssig praksis. Nødvendigheden af entydige fagsprog og terminologier er altså kommet på den politiske dagsorden og der er igangsat en række af politiske, erhvervs- og uddannelsesrelaterede initiativer, der skal sikre og udvikle danske fagsprog, så de både afspejler de nationale og internationale funktioner, som de skal opfylde. Initiativer, der også bør afspejle sig indenfor arkitektfaget, hvorfor nærværende del af forskningsprojektet kan betragtes som et bidrag til løsning af de fagsproglige udfordringer, som de ovenfor nævnte rapporter peger på. Mit bidrag er ikke en udredning af arkitekters sprogbrug, men derimod en undersøgelse, der skal bidrage til at pleje og forandre det, hvilket ifølge sprogforsker Jan Engberg og bogen "Introduktion til fagsprogslingvistikken" er et manglende fokus indenfor størstedelen af sproglige arbejder²¹⁵.

Inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv fungerer arkitekters holdninger til det arkitektoniske kulturarvsobjekt aktuelt som et konstituerende beslutningsinstrument, der medieres fagsprogligt i forskellige sammenhænge. Fagsprogets funktion som medie for et centralt arkitektfagligt instrument indikerer i sig selv, det væsentlige i at undersøge hvad der kendetegner arkitekters fagsprog og hvordan det fungerer [Se eventuelt DEL I – "Prolog" samt DEL II – "Holder Holdninger?"]. Inden jeg bevæger mig ind i en egentlig undersøgelse af arkitekters fagsprog, og herunder ind i en undersøgelse af centrale termer relateret mere specifikt til fagområdet arkitektonisk kulturarv, vil jeg dog indledningsvist problematisere holdninger, som de medieres fagsprogligt - henholdsvis mundtligt og skriftligt. Nedenfor følger en begrundelse for denne præliminære tilgang.

3 Det talte og det skrevne fagsprog – To forskellige kulturer

Holdninger til værdisætning og intervention i arkitektonisk kulturarv kommunikeres og formidles mellem feltets fagudøvere i en konstant vekselvirkning mellem tale og skrift. Det betyder, at holdningen som beslutningsdygtigt instrument er forankret i både det talte og det skrevne fagsprog. Dette kan eksemplificeres med reference til en sagsgang i Det Særlige Bygnings-syn: En arkitekt ansøger Det Særlige Bygnings-syn om tilladelse til at foretage bygningsændringer i et fredet hus. Eftersom arki-

²¹⁵ Bergeholtz og Engberg 1995: 179

tekten ikke selv er til stede under sagsbehandlingen i Bygningssynet, kommunikerer arkitekten sit projektforslag og herunder sin holdning til værdisætning og intervention i tegning og skrift. Under sagsbehandlingen ved et møde i Det Særlige Bygningssyn, udveksler bygningssynets medlemmer mundtligt deres individuelle holdninger til arkitektens skriftlige ansøgning. Medlemmernes mundtlige holdningstilkendegivelser sammenfattes herefter i et skriftligt beslutningsreferat, der ofte starter med: "Bygningssynet finder²¹⁶ [...]"²¹⁷, hvilket betyder at det er bygningssynets holdning at [...]. Bygningssynets skriftlige referat fungerer herefter som beslutningsgrundlag i den videre sagsbehandling og de efterfølgende projektfaser, der igen indgår og bearbejdes i en vekselvirkning mellem det talte og det skrevne.

Denne vekselvirkning mellem det talte og det skrevne sprog er imidlertid ikke uproblematisk, og det skyldes, at det talte og det skrevne sprog tilhører to forskellige kommunikative kulturer.

I det følgende vil jeg kort beskrive de forskelle, der kendetegner det skrevne og det talte sprog. Det gør jeg af to grunde. For det første med det formål at påpege, hvorfor det ikke er uproblematisk at skabe en kommunikativ eller formidlende hybridgenre mellem tale og tekst, når holdninger kommunikeres og flyder i forskellige kommunikative processer og projektfaser. Her kigger jeg på, hvilke forskelle mellem de to kulturer der gør, at de synes at modarbejde hinanden. For det andet kigger jeg på forskellen mellem det talte og det skrevne sprog med henblik på at begrunde mit gennemgående valg af 'det skrevne' som empiri for de caseanalyser, som jeg foretager i [DEL V – "Holdninger i teori og praksis"].

I litteraturen synes der at tegne sig to tilgange til at forstå forskellen på det talte og det skrevne sprog som to individuelle kommunikative kulturer. Enten kan disse forskelle ses fra en historisk-kulturel vinkel, eller også kan de betragtes fra en mere generel, lingvistisk-kognitiv vinkel. Nedenfor har jeg fremhævet centrale forskelle, der belyser det problematiske i at skifte mellem det talte og skrevne sprog som medie for holdningen.

²¹⁶'At finde' betyder at mene noget bestemt om noget, hvilket er det samme som at synes. At synes betyder det samme som at have en bestemt opfattelse af og holdning til noget, jævnfør Politikens Nudansk Ordbog.

²¹⁷ Mødereferater fra Det Særlige Bygningssyn: <http://www.kulturarv.dk/om-os/raad-og-udvalg/det-saerlige-bygningssyn/moedereferater/referat-1512-2011/>

3.1 En historisk-kulturel vinkel

Anskuet fra en *historisk-kulturel* vinkel anfører historiker og filosof Walter Ong blandt andet om *den talte kultur*, at den er overvejende "empathetic and participatory rather than objectively distanced"²¹⁸ og "Aggregative [hvilket jeg forstår som 'detaljeophobende'] rather than analytic"²¹⁹. Med denne karakteristik peger Ong altså på, at en mundtlig formidling af holdningen, i overvejende grad vil være indfølelse og deltagende frem for objektivt distancerende og endvidere detaljeophobende frem for analyserende.

Om *den skrevne kultur* anføres fra den historisk-kulturelle vinkel, at den i overvejende grad er eksponent for værdier som individualitet, analytiske egenskaber, objektivitet og selvkontrol, hvilke kendetegn umiddelbart valoriserer den skrevne kultur frem for den talte i forhold til en objektiv formidling af holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention.

3.2 En lingvistisk-kognitiv vinkel

Den *lingvistisk-kognitive* vinkel beskriver det talte og det skrevne sprog med to modsætningspar. Det ene modsætningspar, som handler om det strukturelle sproglige, er *fragmentering* overfor *integrering* (*fragmentation-integration*²²⁰). Det andet, der handler om det funktionelle og kognitive, er *nærhed* overfor *afstand* (*involvement-detachment*²²¹). Jeg beskriver først det strukturelle sproglige, dernæst det funktionelle kognitive.

Sprogforsker Wallace L. Chafe anfører om *det talte sprog*, at det er kendetegnet ved *fragmentering*, mens *det skrevne* er kendetegnet ved *integrering*. "In speaking, we normally produce one idea unit at a time. That is apparently about all we have the capacity to pay attention to, and if we try to think about much more than that we are likely to get into trouble [...] [I skrift-sproget] ideas are combined to form more complex idea units and sentences. I will say that written language tends to have an 'integrated' quality which contrasts with the fragmented quality of spoken language"²²². Chafe påpeger her, at de strukturelt sproglige karakteristika som ved det talte sprog er fragmenterende, og som ved det skrevne sprog er integrerende, hænger sammen med den måde, som henholdsvis tale og skrift bliver til på.

²¹⁸ Ong 1995:45 f

²¹⁹ Ong 1995:38

²²⁰ Vagle 1990:104

²²¹ Vagle 1990:101

²²² Vagle 1990:104

Det virker måske som en banal betragtning, Chafe her laver, i og med at det er åbenlyst, at vi i vores talte sprog ikke kan overskue den samme kompleksitet, som vi kan i det skrevne sprog, hvor vi har mulighed for at gå tilbage og redigere. Ikke desto mindre er det en vigtig pointe at fremhæve, fordi holdningen som beslutningsdygtigt instrument i praksis netop flyder i en vekselvirkning mellem det talte og det skrevne. En mundtlig formidling af holdningen vil således, i et lingvistisk-kognitivt perspektiv, indebære en risiko for at informationer fragmenteres og derfor også kan gå tabt i processen.

Man kan tentativt tage Chafes ræsonnement et skridt videre og antage at de træk, der kendetegner det talte 'fragmenterede' sprog, også er de træk, der gør at det sprog, *vi hører* er mest forståeligt for os. Ligesom en skrevet tekst kan tillade sig en større grad af kompleksitet, fordi læserens øjne kan vandre tilbage, hvis det bliver nødvendigt. Det betyder, at der måske er en direkte sammenhæng imellem arkitekternes evne til at forstå og formidle holdninger i det talte sprog overfor en mere kompleks formidling af holdninger i det skrevne sprog. Denne betragtning kunne således umiddelbart tale *for* en mundtlig formidling af holdningen, hvilket dog ville stride mod intentionen om objektivitet.

I forhold til det andet modsætningspar *nærhed overfor afstand* forklarer sprogforsker Wenche Vagle, at "Det er en allmenn 'sannhet', i litteraturen om tale og skriftspråk, at talespråksituasjoner fokuserer deltakerne og interaksjonen, mens skriftspråksituasjoner fokuserer det proposisjonelle innholdet"²²³. Talen fordrer nærhed, idet to talende arkitekter oftest står overfor hinanden og dermed deler en viden om den kontekst samtalen foregår i. Nærheden betyder også, at "[...] the speaker is aware of an obligation to communicate what he or she has in mind in a way that reflects the richness of his or her thoughts – not to present a logically coherent but experientially stark skeleton, but to enrich it with the complex details of real experiences – to have less concern for consistency than for experiential involvement"²²⁴. Chafe understreger her, at det er centralt, at holdningsbærer bruger egne *erfaringer* i formidlingen og dermed løbende *eksemplificerer* i deres ordstrøm, hvilket igen vil afhænge af, hvorvidt holdningsbærer har interageret med holdningsobjektet – det arkitektoniske kulturarvsobjekt. I forhold til det kommunikative aspekt er dette meget vigtigere end det logisk kohærente. Konsistens er ikke lige så vigtigt i det talte sprog som nærhed. Hvor tale altså ifølge Chafe og andre er kendetegnet ved nærhed, er det skrevne sprog kendetegnet ved afstand. Dette skal forstås i den forstand, at den der skriver, sidder i en fundamentalt anderledes situation end den der taler: "The situation of the writer is fundamentally different. His

²²³ Vagle 1990:102

²²⁴ Ibid.

or her readers are displaced in time and space, and he or she may not even know in any specific terms who the audience will be. The result is that the writer is less concerned with experiential richness, and more concerned with producing something that will be consistent and defensible when read by different people at different times in different places, something that will stand the test of time. I will speak of "involvement" with the audience as typical for a speaker, and "detachment" from the audience as typical for a writer"²²⁵.

4 Delkonklusion

At holdninger kommunikeres i en hybrid vekselvirkning mellem to forskellige sproglige kulturer er altså ikke uproblematisk, fordi de to kulturer i nogen grad synes at modarbejde hinanden. Overordnet betragtet peger de to vinkler på markante forskelle mellem den talte og den skrevne kultur. Den skrevne kultur opfattes objektiv, analyserende og integrerende, men kompleks. Den mundtlige kultur beskrives derimod som indfølelse og dermed subjektiv samt fragmenterende, dog umiddelbart lettere at forstå. Disse paradoksale præmisser kunne give anledning til en undersøgelse af arkitekters holdninger, som de kommunikeres i både skrift og tale og herunder, hvad der sker med holdningen i denne vekselvirkning. Går der eksempelvis væsentlige informationer om værdisætning og arkitektonisk intervention tabt i denne vekselvirkning og givet fald hvilke? Kan man på baggrund af ovenstående bestemme, at en holdning, der medieres mundtligt i overvejende grad er kontekstbestemt, kortvarig, følelsesmæssigt forankret og subjektiv, og at en holdning, der medieres skriftligt, i overvejende grad er længerevarende og objektiv? Eller betyder det, at den mundtligt formidlede holdning er mere forståelig og dermed lettere at anerkende end den skriftlige? Spørgsmålene er mange og interessante. Det er dog ikke intentionen med dette forskningsprojekt at give svarene. Blot vil jeg gerne med ovenstående pege på de paradoksale præmisser og dermed også de potentielle udfordringer, der aktualiseres ved ureflekteret at veksle mellem det skrevne og det talte fagsprog som medie for et arkitektfagligt konstituerende beslutningsinstrument. Med denne indsigt i de to kommunikative kulturer indikeres det væsentlige i at forholde sig kritisk og gentænkende til brugen af både det mundtlige og skriftlige fagsprog i en hybridform som medie for holdningen i arkitektfaglige processer. Den form for talt sprog, som arkitekter er involveret i og interagerer via, har altså helt andre succeskriterier end det skrevne sprog.

²²⁵ Vagle 1990:103

I det følgende vil jeg igen vende mig mod fagsproget og med fagsprogets funktionelle potentialer og kendetegn som målestok undersøge, hvad der kendetegner arkitektens fagsprog, og hvilke præmisser der knytter an til brugen af det som medie for det arkitektfaglige og konstituerende instrument: Holdningen.

5 Et fagsprogs funktionelle potentialer og kendetegn

Udviklingen²²⁶ indenfor fagsprogsforskningen har ført til forskellige bud på hvilke kriterier, der kendetegner et fagsprog, og hvilke funktioner det skal opfylde. Og som det også gør sig gældende for holdningers teoretiske bestemmelse, er der ikke enighed om, hvordan kriterierne for et fagsprog defineres. Denne fagsproglige præmis anfægter imidlertid ikke, at fagsprog generelt inden for fagsprogsforskningen og -litteraturen anerkendes som "en eller anden form for varietet i forhold til den alment anvendte sprogbrug"²²⁷. Ligeledes er det en anerkendt opfattelse, at "en skellen mellem almensprog og fagsprog både anses som *nødvendig* og mulig [...]"²²⁸ [min kursivering].

Fagsprogets nødvendighed formuleres af den tyske fagsprogsforsker Lothar Hoffmann således: "Fachsprache – das ist die Gesamtheit aller sprachlichen Mittel, die in einem fachlich begrenzbaeren Kommunikationsbereich verwendet werden, um die Verständigung zwischen den in diesem Bereichtätigen Menschen zu gewährleisten"²²⁹. Ifølge Hoffmann udgør fagsproget altså helheden af alle de sproglige midler [det vil sige både det talte og det skrevne], som anvendes inden for et fagligt afgrænset område, og disse sproglige midler *skal sikre indbyrdes forståelse mellem de mennesker, der arbejder inden for det pågældende område*. Der er sagt med Engbergs ord tale om "et kommunikationsredskab, der anvendes, når specialister taler med hinanden om det, de er specialister i"²³⁰. Også sprogforsker Hans-Rüdiger Fluck peger på et tilsvarende formål, idet han anfører: "Fachsprachen sind ein spezifisches Kommunikationsmittel. Sie sollen möglichst genaue, ökonomische und eindeutige Verständigung zwischen Fachleuten auf einem bestimmten Fachge-

²²⁶ Fagsprogsforskningens analyseobjekt og de hertil anvendte teoretiske og metodiske tilgange har forandret sig over tid. Således er eksempelvis *fagord* genstand for udforskning op gennem 1960'erne, *fagsprogets syntaks* er i fokus i 1970'erne, *fagteksten* central i 1980'erne og senest er *den faglige kommunikationshandling* fra 1990'erne blevet gjort til genstand for udforskning.

²²⁷ Engberg 1995:183

²²⁸ Engberg 1995:182

²²⁹ Hoffmann 1985:53

²³⁰ Engberg 1998:25

biet ermöglichen"²³¹. Ud over formålet at være et kommunikationsmiddel mellem fagfolk med en bestemt faglighed, peger Fluck på, at et fagsprog bør være præcist og økonomisk. Det er netop denne præcision inden for det videnskabelige og fagtekniske område, der sammen med et økonomisk sprogbrug bidrager til at kendetegne et fagsprog. Endvidere fremhæver Fluck også brugen af tempusformer og bisætninger²³², hvilke fagsproglige kendetegn jeg dog ikke vil komme nærmere ind på her. Jeg vil blot nøjes med at konstatere, at ikke alle karakteristika optræder i alle fagsprog. Inden for fagsprog er der således ikke et sæt af 'standardkarakteristika', som til sammen udgør et fagsprog.

Fagsprogets præcision og økonomi opfyldes blandt andet gennem den til fagsproget knyttede terminologi og fagsproglige termer, der således bliver et af fagsprogets særlige kendetegn. "Auffälligstes Kennzeichen der engeren Fachsprache bleiben zweifellos spezielle Terminologie und Fachwortschatz [...]"²³³, påpeger Fluck. Ved terminologi forstås en systematisk beskrivelse af fagsproglige begreber på et eller flere sprog. Ordet systematisk er centralt, fordi systematikken gør det muligt at forstå relationerne mellem begreberne, så man let kan orientere sig indenfor et fagområde. På samme måde som organisationsdiagrammer gør det lettere at gennemskue en virksomheds opbygning og beslutningsstrukturer, kan man aflæse en terms betydning ud fra dens placering i et begrebssystem. Terminologi er typisk organiseret i termbaser, som blandt andet kan indeholde definitioner, oversættelser til forskellige sprog, eksempler og kildeangivelse for hver enkelt term. Termer kan således defineres som ord (herunder også ordforbindelser og forkortelser) med "en fastlagt betydning som led i et vist fagområdes begrebsstruktur"²³⁴. - En betydning der afspejler fagområdets praksisser og værdier.

6 Delkonklusion

På baggrund af ovenstående kan det konkluderes, at der til beskrivelsen af fagsprogs og terminologiers funktionelle potentialer og kendetegn, knytter sig fire centrale adjektiver; entydighed og præcision, struktur og systematik. Men lever arkitekters fagsprog overhovedet op til disse funktionelle fagsproglige og terminologiske intentioner? Og hvad kendetegner de centrale fagudtryk og termer, der anvendes inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv?

²³¹ Fluck 1997:18

²³² Fluck 1997:17

²³³ Fluck 1997:17

²³⁴ Spang-Hansen 1988:93, citeret efter Engberg-Pedersen 1990:161

Dette vil jeg i det følgende undersøge nærmere.

7 Arkitekters fagsprog

Indledningsvist finder jeg det relevant at differentiere en undersøgelse af det arkitektfaglige sprog i to niveauer. Denne niveaudeling giver anledning til at problematisere fagsproget fra forskellige vinkler, der henholdsvis peger på noget generelt og specifikt ved fagsproget. På et overordnet niveau betragter jeg arkitekters fagsprog som et fagsprog, der adskiller sig eksternt fra andre fagområders fagsprog, som eksempelvis juridisk fagsprog eller medicinsk fagsprog. På dette niveau kan der gives en generel karakteristik af fagsprogets kendetegn og præmisser. På et underordnet niveau betragter jeg arkitekters fagsprog som et fagsprog, der kan differentieres internt, fordi arkitekten med speciale i industrielt design ikke taler det samme fagsprog og ikke trækker på de samme termer, som arkitekten med speciale i fagområdet arkitektonisk kulturarv. I første omgang vil jeg søge at identificere de mere overordnede og generelle kendetegn og præmisser, hvorefter jeg kigger nærmere på nogle af de specifikke termer, der knytter an til fagområdet arkitektonisk kulturarv. Jeg foretager disse undersøgelser for at kunne identificere fagsproglige omstændigheder, der kan være medvirkende årsag til, at holdninger – sådan uden videre - anerkendes som et objektivt beslutningsinstrument, hvilket jeg også berører i forbindelse med [DEL V – "Holdninger i teori og praksis"].

7.1 En generel karakteristik

Arkitekters fagsprog er et omdiskuteret område at bevæge sig ind på. På den ene side anerkendes fagsprogets status, af arkitekterne selv, som konstituerende for fagets praksis, som værende af betydning for arkitektens identitet og gruppemæssige sammenhæng. På den anden side anfægtes sprogets betydning i det hele taget²³⁵. Forholdet mellem fagsproget og den arkitektfaglige praksis som sådan udmønter sig altså i to paradoksale præmisser, idet fagsprogets funktion på én og samme tid anfægtes og anerkendes.

Den anfægtende præmis kommer ofte til udtryk i umiddelbare mistænkeliggørelser af det mulige og meningsfulde i at forsøge at give arkitektur et sprog og kan ek-

²³⁵ Christoffersen 2007:186

simplificeres med udsagn som "Built – don't talk"²³⁶. Anfægtelsen af sprogets betydning hænger antageligt sammen med, at hovedparten af arkitekter foretrækker at referere til sig selv som "visuel people"²³⁷, jævnfør arkitekturteoretiker Ellen Dunham-Jones og hendes bog "Stars, Swatches and Sweets: Thoughts on Postfordis Production and the Star System in Architecture" (1997).

Hos de fagudøvere der anfægter fagsprogets betydning argumenteres eksempelvis for, at der er fænomener, som arkitekter godt kan tegne men ikke nødvendigvis kan forklare. Den omvendte situation synes dog at være den mest iøjnefaldende inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv; nemlig hvorvidt der er fænomener som arkitekter ikke kan tegne, men godt kan forklare. Eksempelvis anfører arkitekt MAA og master i Nordmark Peder Elgaard²³⁸: "Det er meget svært at tegne det autentiske ved en eksisterende bygning. Man kan til dels beskrive det, men sjældent opnå en lysende klar formidling, og sådan er det i mere eller mindre grad også med de andre begreber til forståelse af det historiske"²³⁹. Og videre anfører han: "Begreberne originalitet, autenticitet og narrativitet er traditionelt gode og klare overskrifter, mens det ofte bliver mindre klart, når man forsøger sig med projektspecifikke uddybelser af begreberne"²⁴⁰.

Som eksempel på et anerkendende syn på fagsproget anfører arkitekt Thomas A. Markus og lingvist Deborah Cameron, at fagsproget er en forudsætning for overhovedet at kunne udøve arkitektfaget: "In architecture as in medicine or law, 'learning the language' is inseparable from mastering the crafts as a whole"²⁴¹. Arkitekters fagsprog betragtes her som en væsentlig og uadskillelig del af arkitektens kompetencer og er i den forstand et instrument på lige fod med arkitektens øvrige teoretiske, analytiske eller mere abstrakte metoder.

Betragtningen at fagsproget så at sige 'gennemsyrer' den arkitektfaglige praksis skyldes naturligvis, at arkitekter i forskellige projektfaser taler med klienter og hinanden, afholder møder, skriver mødereferater, skriver prækvalifikationer og projektbeskrivelser, læser lovgivningstekster og lokalplaner og så videre. "[...] architects' work is both visual and verbal: Language plays some part in almost everything they do"²⁴². Dana Cuffs undersøgelser af arkitekters praksis viser imidlertid, at de tekster som arkitekter beskæftiger sig med, ofte er karakteriseret ved at være "dense and complex"²⁴³; det vil sige komprimerede og komplekse. Således er der i teksterne flere forskellige og modsatrettede elementer, som skal håndteres og

²³⁶ Mies van der Rohe, citeret efter Christoffersen 2007:186

²³⁷ Dunham-Jones 1997:16

²³⁸ Peder Elgaard er desuden kgl. bygningsinspektør og faglig direktør v. Erik Møller Arkitekter

²³⁹ Arkitekten 2007/08:39

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Markus og Cameron 2005:3

²⁴² Markus og Cameron 2005:1

²⁴³ Ibid.

formidles fagsprogligt, hvilket alt andet lige udfordrer fagsprogets entydighed og som samtidig stemmer overens med kendetegnende for den skrevne kultur [jævnfør DEL IV "Fagsprogets paradoksale præmisser", afsnit 3 "Det talte og det skrevne fagsprog – to forskellige kulturer"].

Men selvom fagsproget i den arkitektfaglige virkelighed udfylder centrale funktioner og af mange også anerkendes som væsentlig for praksis, så forbliver arkitekters fagsprog alligevel hvad etnometodologist Harold Garfinkel²⁴⁴ kalder et "seen but unnoticed"²⁴⁵ baggrundsfænomen, der ikke i samme grad som den arkitektoniske designproces i øvrigt tilskrives reflekterende opmærksomhed²⁴⁶.

Når fagsproget bruges ureflekteret eller 'tages for givet' og ikke plejes, så udsættes det heller ikke for den samme kritiske brug. Dette kan dels føre til uklarheder og i værste fald udvande fagsproget, jævnfør ekspertgruppens konklusioner i rapporten "Sprog på spil" (2003) omtalt [afsnit "Dansk fagsprog og terminologi – en politisk mærkesag"]. Isoleret set stiller den manglende fagsproglige opmærksomhed i hvert fald skærpede krav til fagsprogets funktionalitet og ikke mindst til intentionen om entydighed.

En anden anerkendende opfattelse af fagsprogets funktion findes hos Christoffersen, der med afsæt i Cuff peger på, at arkitekter bruger fagsproget "til at skabe faglig identitet og gruppemæssig sammenhæng omkring [...] [bestemte] sæt af værdier og praksisser og dermed medvirker til at konstituere den enkeltes faglige identitet som et medlem af denne specifikke faggruppe"²⁴⁷. Det betyder sagt med andre ord, at fagsproget er en del af arkitektens faglige identitet. I den forstand vil et arkitekttværfagligt samarbejde forudsætte, at arkitekten således giver afkald på en del af sin faglige identitet, fordi arkitekten - for at gøre sig forståelig for andre - må 'oversætte' sit eget fagsprog og dermed nødvendigvis også må give afkald på fagspecifikke udtryk og termer.

8 Delkonklusion

På et overordnet og generelt niveau synes arkitekters fagsprog at være kendetegnet ved en række paradoksale præmisser. For det første er en præmis, at fagsproget både anerkendes som en konstituerende del af praksis men samtidig anfægtes

²⁴⁴ Harold Garfinkel, etnometodologist.

²⁴⁵ Markus og Cameron 2005:2

²⁴⁶ Ibid.

²⁴⁷ Christoffersen 2007:178

som sådan. En anden præmis er, at intentionen om fagsproglig entydighed udfordres af eksempelvis komplekse og komprimerede fagtekster. Endvidere er det en paradoksals præmis, at selvom fagsproget så at sige gennemsyrrer den arkitektfaglige praksis, så tilskrives det ikke reflekterende opmærksomhed; og netop denne opmærksomhed er en forudsætning for, at fagsproget kan udvikles og fungere optimalt og entydigt.

Disse arkitektfagsproglige paradoksale præmisser bliver ikke mindre problematiske, når fagsproget aktuelt skal fungere i tværfaglige sammenhænge, der både overskrider interne og eksterne fagsproglige grænser. Præmisser, der kommer til udtryk i fagsproglige diskursive kampe.

9 Fagsproget i diskursive kampe

Arkitektbranchens tværfaglige struktur og internationale spændvidde bevirker sammen med ovenstående præmisser, at arkitekters fagsprog og terminologi kommer under pres. Presset opstår blandt andet, fordi den tværfaglige kommunikation fordrer, at arkitektens fagsprog kan oversættes entydigt og forståeligt til et almensprog, således at eksempelvis antropologen, historikeren, kunsthistorikeren - eller blot en anden arkitekt med et andet speciale - får den rette indsigt i, hvad der tales eller skrives om.

Men arkitektens fagsprog kommer også under pres, fordi der i en tværfaglig diskurs²⁴⁸ opstår det, der kan kaldes diskursive kampe, hvor forskellige fagområder så at sige 'kæmper' om at indholdsudfylde centrale fagtermer på netop deres måde. Kampene indikerer dermed det vanskelige i at give afkald på eget fagsprog for at gøre sig forståelig for andre. En udfordring der kan skyldes at fagsproget, som tidligere nævnt hænger uløseligt sammen med den faglige identitet. Skal man give afkald på sit fagsprog, giver man således også afkald på en del af sin faglige identitet, og den er værd at kæmpe for - mere eller mindre bevidst. Inden for diskursteorien kaldes de sproglige elementer, der i særlig høj grad er åbne for forskellige be-

²⁴⁸ Begrebet 'diskurs' er blevet et omstridt nøglebegreb inden for både humaniora og samfundsvidenskab. Diskurs" omfatter i én betydning sprogbrug som skrift, tale og tegnsprog, såvel som multimodale og multimediale kommunikationsformer. Dette inkluderer fiktions- og non-verbale udtryk. Så forskellige fænomener som en enkelt ytring, tavshed, en samtale, en samling nyhedsartikler og en roman kan gøres til genstand for diskursanalyse. I en anden betydning betegner diskurs en 'italesættelse', forstået som et betydningsnetværk der fungerer meningskonstituerende for vidensobjekter, sociale relationer og sociale identiteter, jævnfør Center for diskursstudier, Aarhus Universitet. Download: <http://diskurs.hum.aau.dk/diskurs.htm> I denne sammenhæng bruges begrebet i begge betydninger.

tydningstilskrivelser for "floating signifiers"²⁴⁹ [flydende betegnere]. Om disse 'floating signifiers' kan der herske henholdsvis antagonisme eller hegemoni, det vil sige betydningsmæssige 'konflikter' [antagonisme] og/eller betydningsmæssig 'konsensus' [hegemoni].

Fagsproget kan også komme under pres fordi der i diskursive kampe åbnes op for de såkaldte 'neologismer'. Neologismer er ord, der kommer ind i sproget for på den ene eller anden måde at opfylde et 'nyt' behov for betydning. Professor Peter Newmark (1916-2011) definerer neologismer således: "Neologisms can be defined as newly coined lexical units or existing lexical units that acquire a new sense"²⁵⁰. Han skelner herefter overordnet neologismer i to lejre: 'nye ord', det vil sige ord med et nyt udtryk og et nyt indhold samt 'eksisterende ord', det vil sige gamle ord med en ny betydning.

Når arkitekter skal formidle deres arkitektfaglige intentioner for andre uden for fagområdet, benytter de sig af andre sproglige udtryk, for at gøre sig forståelige. I sådanne tværfaglige processer kan et ellers velfungerende fagsprog ende med at blive diffust og flertydigt og således miste sin funktion som et entydigt kommunikationsmiddel. Samtidig åbner denne tværfaglige formidling op, for at andre fagområder kan overtage og indholdsudfylde eksempelvis centrale termer. I det følgende vil jeg eksemplificere, hvordan disse fagsproglige præmisser aktuelt manifesterer sig indenfor fagområdet arkitektonisk kulturarv.

10 Fagsproget om arkitektonisk kulturarv

Inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv er det en gennemgående opfattelse, at fagsproget spiller en central rolle i den arkitektfaglige praksis²⁵¹. Der er altså tale om en anerkendelse af, at fagsproget faktisk udfylder en central funktion i praksis. Eksempelvis anfører Elgaard i skikkelse af faglig direktør hos Erik Møller Arkitekter at: "[...] Vi er nødt til at udvikle fagområdets sprog på dette område, for at kvalificere diskussioner og beslutninger mest muligt". Hermed peger Elgaard både på, at fagsproget er et nødvendigt instrument i praksis, men samtidig indikerer han også, at der er fagsproglige uklarheder, der kræver udvikling for at kunne optimere diskussioner og beslutningsgrundlag. Og faktisk er det også en gængs opfattelse, at fagområdets fagsprog og herunder centrale termer *ikke* indfrier de fagsproglige intentioner om entydighed og præcision.

²⁴⁹ Winther Jørgensen og Philips 2005:39

²⁵⁰ Newmark 1995:140

²⁵¹ Jukilehto fremhæver også de kommunikative processer som bærende for fagområdet jævnfør citatet [side 97].

10.1 Centrale termer: Restaurering og transformation

Om den centrale term 'restaurering' anfører arkitekt og lektor i fagområdet arkitektonisk kulturarv ved Arkitektskolen Aarhus Lars Nicolai Bock: "Restaurering er et mangetydigt ord brugt om et vanskeligt fænomen. Oprindeligt betegner det et indgreb, hvis hensigt er at 'styre tilbage' til en bestemt periode i en bygnings liv, men i dag fortøner betydningen sig. Ordet forstås på mange måder, med meget varierende arkitektoniske fremgangsmåder til følge"²⁵². Bock understøtter dermed, at denne term ikke indfrier den fagsproglige intention om entydighed og præcision.

Om den anden centrale term 'transformation' anfører formanden for Bygningskultur Danmark Birthe Iuel: "Transformation er et buzzword ['modeord'] i tiden, som har lusket sig ind i den bygningskulturelle debat og deler vandene [...]"²⁵³. Birthe Iuel peger hermed på, at termen 'transformation' er et nyt ord (en neologisme), der i en diskursiv kamp har sneget sig ind i det fagsprog, der relaterer sig til fagområdet arkitektonisk kulturarv – men uden en klar betydning og funktion. Om nye ord inden for arkitektfaget skriver Bock: "Arkitekter bruger mange ord om det, de gør. De bruger gerne nye ord for at vise, at de har "opfundet" noget nyt. Men jo mere overordnede og generelle ord er, jo mere diffust fremstår meningen med dem"²⁵⁴.

Om de fagsproglige uklarheder, der knytter an til fagområdet arkitektonisk kulturarv anfører arkitekt MAA og professor emeritus Johannes Exner: "I den medicinske fagverden hersker ingen tvivl. I alle lande ved man f.eks. at dialyse er en nyrebehandling. De medicinske termer er internationale, græsk og latin. Lignende entydig terminologi burde skabes indenfor det her omhandlende fagområde, som almindeligvis og upræcist kaldes restaurering, et udtryk, som kun burde opfattes som et ud af flere indgreb"²⁵⁵.

Ovenstående udsagn viser med al tydelighed, at fagsproget relateret til fagområdet arkitektonisk kulturarv ikke fungerer optimalt. Fagsproget indfrier ikke intentionen om entydighed og præcision. Ligeledes forekommer det rimeligt at gøre gældende, at det er vanskeligt at se, hvordan begreberne 'restaurering', 'instaurering' og 'transformation' er *systematisk og struktureret* forbundet med hinanden, hvorfor en egentlig relation termerne imellem heller ikke er gennemskuelig. Fagområdets centrale termer indfrier dermed ikke den terminologiske intention om en systematisk begrebsstruktur.

²⁵² Arkitekten 2007/08:29, artiklen "Restaurering og bygningskunst"

²⁵³ Historien fortsætter juni 2007:17

²⁵⁴ Arkitektur DK 2011/3:4

²⁵⁵ Braee og Fabricius Hansen 2007:66

Det kunne jo antages, at den aktuelle tværfaglige arkitektfaglige praksis med deraf følgende diskursive kampe - sammenholdt med manglende fagsproglig opmærksomhed - er medvirkende årsag til, at fagsproget relateret til fagområdet arkitektonisk kulturarv er uklart og diffust. I så fald aktiveres spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at imødekomme eller minimere disse diskursive kampe. Er det muligt at sikre fagsproget mod flydende betegnelser og neologismer? Endvidere aktiveres spørgsmålet om, hvorvidt det er muligt at etablere en terminologisk struktur imellem de centrale termer - 'restaurering', 'instaurering' og 'transformation' - der således også kan tilgodese den manglende fagsproglige opmærksomhed.

Det kunne antages at en stærk og systematisk begrebsstruktur er mere modstandsdygtig overfor udefrakommende 'verbale kæmpere'. At det er mere vanskeligt 'at tilkæmpe' sig en term og et indhold og gøre den til 'sin egen', hvis den er fast forankret i en systematisk struktur og er entydigt defineret. Denne antagelse vil være mit udgangspunkt for nedenstående forsøg på systematisk strukturering af de tre omtalte centrale termer.

Jeg antager således, at de fagsproglige uklarheder ikke kun er forankret i manglende entydige definitioner, men også er forankret i en manglende systematisk struktur - særligt for så vidt angår fagområdets terminologi. Jeg vil således ikke her udrede termernes indhold endegyldigt, men derimod forsøge at komme med et bud på en mere klar og systematisk terminologisk struktur.

10.2 Forsøg på etymologisk udredning

Etymologi kommer af det græske *etymologia* eller *etymos*, der kan betyde 'sand, virkelig og egentlig'. Etymologi er en sprogvidenskabelig betegnelse for læren om ords oprindelse og betydningshistorie. Med afsæt i termernes etymologi - det vil sige med afsæt i deres historie og oprindelse - vil jeg nedenfor problematisere termene 'restaurering', 'instaurering' og 'transformation' med henblik på at identificere en indbyrdes relation, der kan fungere som afsæt for en gentænkning og systematisering.

I den aktuelle fagsproglige brug er kun termene 'restaurering' og 'transformation' i spil. Termen 'instaurering' bruges ikke længere. Tidligere har 'instaurering' dog haft en betydning. I hvert fald figurerer 'instaurere' i "Store Nordiske Konversationsleksikon" der er en nordisk Encyklopædi fra 1918. I dette leksikon kan man finde følgende definition: "instaurare (lat., udt. *Insavréhre*), forny, genoprette; Instaura-

tion, Genoprettelse"²⁵⁶. Termen 'instauration' er også at finde i "Salmonsens Konversationsleksikon fra MCMXXII" (1922) med følgende definition: "[stau] (lat.), genoprette, forny. Instaurer, Genoprettelse"²⁵⁷. Disse to opslagsværker indikerer, at termen tidligere har haft en (fag)sproglig berettigelse. Selvom termen 'instauration' ikke aktuelt indgår i fagsproget, så vil jeg alligevel tage den med som 'en tredje komponent' i min tentative undersøgelse. Det gør jeg selvom det faktisk er muligt at tale om fællesmængder, med bare to komponenter - 'restaurering' og 'transformation'. Med afsæt i følgende matematiske regel vil jeg dog hævde, at en terminologisk systematisk struktur er stærkere med en tredje beslægtet komponent: En ret linje kan altid tegnes mellem to punkter, hvorimod en ret linje mellem tre punkter vil kræve et entydigt slægtskab mellem punkterne i form af eksempelvis særlige 'funktioner' og herunder særlige kendetegn. Uden denne underliggende systematik vil punkterne ikke kunne indskrives på den samme linje. På samme måde vil en begrebsstruktur bestående af tre termer kræve et mere entydigt slægtskab termerne imellem.

Indledningsvist kan det konstateres, at der umiddelbart er en sproglig relation mellem termerne 'restaurering' og 'instauration', hvorimod 'transformation' adskiller sig væsentligt herfra. Det, der binder 'restaurering' og 'instauration' sprogligt sammen, er fællesnævneren '-staurering'. Jeg vil lade min undersøgelse tage afsæt i denne fællesnævner, hvorefter jeg kigger nærmere på præfikserne 're-', 'in-' og 'trans-'.

10.2.1 Fællesnævneren '-staurere'

Om 'restaurere' fremgår af "Dansk Etymologisk Ordbog", at det er et verbum, hvilket vil sige, at der er tale om et ord, der betegner en *handling*. Endvidere fremgår, at der er tale om et fremmedord. Det betyder, at ordet er optaget fra et fremmed sprog og dermed ikke er tilpasset det danske sprogs struktur. For fremmedord gælder endvidere, at man ikke umiddelbart kan slutte sig til dets betydning. Restaurering er altså et ord, der afspejler en handling, hvis betydning eller karakter det ikke umiddelbart er muligt at slutte sig til. Derfor vil jeg søge bagom termen for etymologisk at nærme mig en indkredsning af, hvilken handling der er om. Det fremgår endvidere af ordbogen, at 'restaurere' er etymologisk beslægtet med verbet 'at styre'. Om 'at styre' fremgår af ordbogen, at det er nært beslægtet med det

²⁵⁶ Store Nordiske Konversationsleksikon 1918: 'instauration'

²⁵⁷ Salmonsens Konversationsleksikon 1922: 'instauration'

indoeuropæiske²⁵⁸ 'steu', der kan betyde *fast stående*. Ved et reduktionstrin til roden 'stuve', oversat med *at stå*, er det indoeuropæiske 'steu' beslægtet med det oldnordiske 'staurr', der betyder 'pæl' (hvilket modsvarer det græske 'stauròs'). Ifølge "Politikens Nudansk Ordbog" defineres 'pæl' således: "en stolpe som hamres fast i jorden el.lign. for at kunne støtte noget"²⁵⁹ - eksempelvis for at noget forbliver stående. Etymologisk er 'pæl' beslægtet med det indoeuropæiske 'pak'los' der betyder 'at binde noget fast til', afledt af 'pak', der betyder 'at gøre noget fast'. Der kan altså siges at være et betydningsmæssigt slægtskab mellem 'pæl' og 'at stå'; nemlig 'noget fast stående'.

Med etymologien som hjælpemiddel kan det konkluderes, at fællesnævneren 'staurere' betyder 'at stå (fast)'. I "Politikens Nudansk Ordbog" defineres 'at stå' således: "at [noget] befinde[r] sig i en bestemt tilstand"²⁶⁰. Det 'noget' kan passende erstattes med Gallies betegnelse 'en værdsat præstation' [jævnfør DEL II - "Arkittektisk kulturarv - Om at begribe begrebet"]. Det betyder at terminologiens fællesnævner kan defineres som følger:

'-staurere' kan defineres som en handling, der medfører, at en værdsat præstation befinder sig i en bestemt tilstand.

Jeg vil gerne påpege, at fællesnævneren '-staurere' *ikke*, i sig selv, refererer til karakteren af hverken handling eller tilstand. Blot at der er en sammenhæng mellem handling og en bestemt tilstand. Derfor kan man også med rette sige, at termerne 'restaurering' og 'instaurering' forbliver i samme ordklasse, fordi fællesnævneren '-staurere' refererer til det samme.

10.2.2 Præfikserne 're-', 'in-' og 'trans-'

Hvad der adskiller de to termer 'restaurering' og 'instaurering' er præfikserne 're-' og 'in-'. Præfikser er orddannende forstavelser, der ikke ændrer de præfigerede ords klasse, men modificerer deres betydningsindhold. I dette tilfælde kan man således sige, at præfikserne *modificerer selve handlingen, der medfører en bestemt tilstand*. Tilstanden kan betragtes som målet for handlingen.

²⁵⁸ Indoeuropæisk er en samlebetegnelse for en række sprog og sprogfamilier i Asien og Europa, jævnfør Den Store Danske Encyklopædi.

²⁵⁹ Politikens Nudansk Ordbog: pæl

²⁶⁰ Politikens Nudansk Ordbog: At stå 2.

Ifølge "Dansk Etymologisk Ordbog" henviser 're-' til adverbiet 'igen', eller 'tilbage'. 'Igen' er udtryk for, at noget sker en gang til, eller at noget vender tilbage til samme tilstand (det vil sige til samme forfatning) som før. 'Tilbage' udtrykker, at noget igen befinder sig i en tilstand svarende til en tidligere tilstand. Definitionen på termen 'restaurere' lyder herefter som følger:

'Restaurere' er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation igen befinder sig i en tidligere tilstand.

Jeg vil gerne her pointere, at der etymologisk betragtet ikke er tale om en bestemt tidligere tilstand, eksempelvis den tidligste tilstand eller den tidligste stilperiode i relation til bygninger.

For så vidt angår præfikset 'in-' fremgår af Dansk Etymologisk Ordbog, at der er tale om et fremmedord, der kan betyde 'i' eller 'ind i'. 'Ind' kan oversættes med "i retning mod det indre af noget"²⁶¹. Dette kan forstås således, at handlingen retter sig mod det indre af det noget, som handlingen retter sig imod. Der er således ikke tale om en handling, der retter sig ud mod en tidligere tilstand, men en handling, der retter sig indad mod en nuværende tilstand. Termen 'instaurere' kan herefter tentativt defineres som følger:

'Instaurere' er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation forbliver i en nuværende tilstand.

Betydningen af ordet 'i' synes at understøtte denne forståelse af tilstanden, idet 'i' også kan være et udtryk for, at noget er omfattet af en bestemt tilstand, jævnfør Nudansk Ordbog – altså den nuværende tilstand.

Om termen 'transformation' kan man i "Politikens Nudansk Ordbog" læse følgende definition: "forandring af [...] noget, fx med hensyn til struktur, tilstandsform el. karakter". Til sammenligning fremgår under bøjningsformen 'transformere', at det at transformere er det samme som "at omforme". Af ordbogen fremgår også, at 'transformere' bruges indenfor sprogvidenskaben, hvor det at transformere handler om at ændre en grammatisk struktur i en sætning uden at betydningen ændres.

²⁶¹ Politikens Nudansk Ordbog.

Det fremgår også af ordbogen at 'transformere' anvendes inden for matematikken om det at ændre en geometrisk figur eller om det at ændre et matematisk udtryk til en anden form. Det fremgår derimod ikke, hvilken betydning eller funktion 'transformere' tilskrives indenfor arkitektfaget.

Hvad enten der er tale om transformation eller transformere, så har det sproglige udtryk ingen fællesskaber med hverken 'restauration' eller 'instauration'. For at fuldende en systematisk terminologisk struktur må denne 'umulige' term, således 'omformes'. Jeg går igen etymologisk til værks:

'Transformere' kommer af det latinske 'transformare'. Termen er sammensat af to orddele: 'Trans' der betyder 'at omforme', og 'formare' der betyder 'at danne', jævnfør (formere). At transformere kan således adskilles i to orddele, således at der fremkommer en form for 'præfiks' 'trans-' og en ordstamme 'formare'. I denne sammenhæng er 'trans' den vigtigste del, fordi den tilsvarende 're-' og 'in-' refererer til karakteren af tilstanden. Denne orddele eller dette 'præfiks' må for at indgå i den systematiske terminologiske struktur kobles på fællesnævneren '-staurere'.

Om 'trans' – det vil sige om 'at omforme' fremgår af "Politikens Nudansk Ordbog" følgende: "gøre at noget får andre egenskaber, fx en anden struktur eller en anden tilstandsform". 'Trans-' refererer således hverken til en tidligere tilstand eller til en nuværende tilstand men til en form for ny tilstand, der ikke er nærmere defineret. I 'trans-' er der således ikke givet nogen indikerende retningslinjer eller rammer for den tilstand, som handlingen medfører. Sættes 'trans-' herefter sammen med fællesnævneren '-staurere', konstrueres en ny term 'transstaurere', der kan defineres som følger:

Transstaurere er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation befinder sig i en fuldstændig ny tilstand.

Den nye term 'transstaurering' hænger således både etymologisk, sprogligt og strukturelt sammen med de to andre centrale termer 'restauration' og 'instauration'.

Jeg har ovenfor tentativt illustreret, hvorledes der kan skabes en sammenhængende struktur mellem tre af fagområdets centrale fagtermer.

Som jeg indledningsvist gjorde opmærksom på, er der ikke tale om endegyldige definitioner, men derimod om nogle terminologiske rammer, som kan afspejle og kategorisere forskellige holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention. Hvilke kriterier der herefter skal lægges til grund for de tre kategorier, kunne med fordel kortlægges i et efterfølgende forskningsprojekt. Det er således ikke utænke-

ligt, at en sådan struktur kunne udbygges med andre præciserende termer, der således kan koble sig på fællesnævneren '-staurere'. Med afsæt i denne fællesnævner kunne der opbygges en mere omfattende systematisk struktur for fagområdets termer. En yderligere præcisering af termerne vil antageligt også bidrage til at knytte dem endnu stærkere til fagområdet arkitektonisk kulturarv. Inden jeg vender mig mod en konklusion på denne del af forskningsprojektet, vil jeg nedenfor pege på, hvordan termerne kan systematiseres i forhold til hinanden.

10.3 En systematisk terminologisk struktur

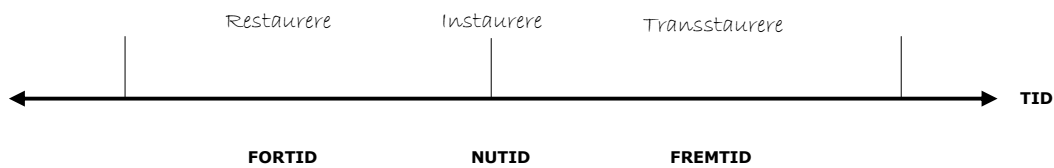
Nedenfor har jeg organiseret termerne i en struktur, der i det viste eksempel relateres til en vilkårlig tidslinje. Denne tidslinje kan i princippet være uendelig og relativ. Det giver mulighed for at termernes indhold kontinuerligt kan afspejle forskellige forståelser af 'den værdsatte præstation'. Termerne er struktureret i forhold til hinanden, som et udtryk for følgende:

At restaurere er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation igen befinder sig i en tidligere tilstand. Denne handling vil således altid være relateret til fortiden.

At instaurere er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation forbliver i en nuværende tilstand. Denne handling vil således altid være relateret til nutiden.

At transstaurere er en handling, hvor målet er, at en værdsat præstation befinder sig i en fuldstændig ny tilstand. Denne handling vil således altid være relateret til fremtiden.

I figuren nedenfor [Figur 2] viser jeg hvordan termerne kan indskrives på en vilkårlig tidslinje, og således afspejle skiftende syn på den værdsatte præstation og dermed også være åbne for forskellige syn på værdisætning og arkitektonisk intervention uden at miste deres terminologiske og systematiske struktur.

Figur 2: Figuren viser hvordan termerne restaurere, instaurere og transstaurere kan systematiseres i forhold til henholdsvis fortid, nutid og fremtid.

Som det fremgår af [figur 2] ovenfor, så er termerne restaurere og transstaurere ikke knyttet an til bestemte fortidige eller fremtidige tidspunkter. Valg af et tidspunkt eller tidspunkter (eksempelvis én bestemt arkitektonisk stil eller flere forskellige arkitektoniske stilperioder) vil, som udgangspunkt for handlingen - i form af arkitektonisk intervention - afhænge af (uendelig mange) forskellige omstændigheder i tid og rum. Omstændigheder relateret til både holdningsbærer og holdningsobjekt samt relationerne her imellem.

En yderligere udforskning, eksempelvis med et empirisk afsæt, af disse omstændigheder vil antageligt kunne tilbyde termerne endnu mere præcision og entydighed. Jeg vil dog, for denne gang, forlade forsøget på terminologisk strukturering og systematisering med ovenstående bud.

11 Konklusion

I denne del af forskningsprojektet har jeg fra forskellige vinkler undersøgt og problematiseret fagsproget som holdningens medie. Intentionen var at identificere særlige arkitektfagsproglige præmisser og kendetegn, der tilsyneladende ureflekteret ses bort fra, men som i særlig grad destabiliserer entydig mediering af holdningen.

Jeg har indledningsvist blandt andet gjort gældende, hvor vigtigt det er kontinuerligt at udvikle arkitekters fagsprog og herunder påpeget, at engelsk som fagsprog ikke er uproblematisk. Dernæst har jeg peget på, at talt og skrevet fagsprog tilhører to forskellige kulturer, hvorfor den vekslende formidling af holdningsinstrumentet mellem tale og skrift heller ikke er uproblematisk, fordi de to kulturer i nogen grad synes at modarbejde hinanden. Med afsæt i en karakteristik af et fagsprogs funktionelle potentialer og kendetegn har jeg efterfølgende identificeret generelle arkitektfagsproglige præmisser og mere specifikke terminologiske præmisser knyttet an til fagområdet arkitektonisk kulturarv. De fremhævede eksempler har med al tydelighed vist, at de termer, der knytter an til fagområdet arkitektonisk kulturarv, ikke fungerer optimalt. Da jeg ikke blot har ønsket at pege på de fagsproglige udfordringer, men også ønsket at bidrage til en løsning, har jeg med et etymologisk afsæt, udledt et oplæg til en ny struktur for fagområdets termer. På baggrund heraf har jeg foreslået en ny systematisk terminologisk struktur, hvor de tidligere termer restaurering, instaurering og transformation erstattes af *restaurering*, *instaurering* og *transstaurering*. En struktur der blandt andet kan skabe sammenhæng mellem fagområdets termer og dermed beskytte fagsproget mod 'verbale kæmpere'.

På trods af fagsprogets centrale funktion i praksis er brugen af værktøjer, der kan understøtte terminologisk entydighed, kun langsomt ved at få status som strategisk og værdiskabende element i den arkitektfaglige praksis. En forklaring på denne manglende satsning kan være, at opbygning af termbaser er ressourcekrævende, hvorfor virksomheder, offentlige myndigheder, forsknings- og undervisningsinstitutioner ofte nedprioriterer indsatsen. Men den manglende indsats kan også skyldes, at der fortsat trækkes på traditionelle ind- og underforståede metoder og instrumenter i implicite kommunikative processer, hvilket ikke umiddelbart initierer til en fagsproglig udredning. Det er mit håb, at ovenstående fagsproglige bidrag kan inddrages i en videreudvikling af det fagsprog, der som medie for holdningen er med til at konstituere vores praksis.

Med de tre foregående dele af forskningsprojektet har jeg opbygget en filosofisk, teoretisk og praktisk forankret refleksionsplatform. Denne refleksionsplatform vil jeg bruge i den følgende [DEL VI – "Holdninger i teori og praksis"], hvor jeg analy-

serer tre teoretiske holdninger til arkitektonisk kulturarv. Disse casestudier skal give mig specifik indsigt i, hvilke kommunikative virkemidler arkitekter trækker på, når de formidler deres holdninger. Med casestudierne kan jeg få afdækket holdningens anatomi og på baggrund heraf konkludere, hvorvidt holdningerne i overvejende grad bygger på objektive eller subjektive parametre. Samtidig kan jeg få afdækket, hvorvidt der i medieringen af holdningen er fagsproglige kendetegn, der fastholder opfattelsen af holdningen som værende objektiv gyldig.

12 Litteratur

Arkitekten (2007:08). Tema: Restaurering. Repro og Tryk.

Arkitektur DK (2011/3). Transformation.

Engberg, Jan (1998): Introduktion til fagsprogslingvistikken. Århus: Systime.

Bartholin, Mathilde. (2007): Formidlingskonflikter – politisk diskurs i spændingsfeltet mellem forståelighed og gennemsigtighed. Aarhus Universitet.

Bergenholtz, Henning og Engberg, Jan (1995). Tendenser inden for den nyere fagsprogsforskning i Danmark. *Hermes, Journal of Linguistics no. 15*.

Braae, Ellen og Fabricius Hansen, Maria (2007): Fortiden for tiden. Genbrugskultur og kulturgenbrug i dag. Arkitekt skolens forlag.

Christoffersen, Louise Kjær (2007): Arkitektonisk Kvalitet. Arkitekt skolen Aarhus.

Cuff, Dana (1998): *Architecture. The Story of Practice*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts.

Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XI au XVIe siècle – Tome 8, Paris 1866.

Dunham-Jones, Ellen (1997): Stars, Swatches and Sweets: Thoughts on Postfordis Production and the Star System in Architecture. *Thresholds 15*, Fall, 16-21.

Engberg-Pedersen, Elisabeth (1990): Anvendt sprogvidenskab. Museum Tusulanum Press.

Fluck, Hans-Rüdiger (1997): *Fachdeutsch in Naturwissenschaft und Technik*, Julius Groos Verlag, Heidelberg.

Historien fortsætter (2007): Transformation – Vandalisme eller bæredygtig bevaringsstrategi? Grafisk Rådgivning.

Hoffmann, Lothar (1985): *Kommunikationsmittel Fachsprache – Eine Einführung*, Akademie-Verlag, Berlin.

Hoffmann et al. (1998): Hoffmann, Lothar / Kalverkämper, Hartwig / Wiegand, Herbert Ernst (Hrsg.): *Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft = Languages for Special Purposes. Handbücher zur Sprach- und Kommunikationswissenschaft, Bd. 14 Fachsprachen Halbbd. 1. HSK 14.1. Berlin / New York: Walter de Gruyter.*

Jukilehto, Jukka (1999): *A History of Architectural Conservation*. Butterworth Heinemann.

Järvinen, Jukka. (1992): Reference and meaning in architecture. A DATUTOP BOOK.

Jørgensen, Marianne Winther og Phillips, Louise (2005): Diskursanalyse som teori og metode. Samfundslitteratur. Roskilde Universitetsforlag.4. oplag.

Kulturministeriet (2004): Sprog på Spil. Download:
<http://www.kum.dk/Documents/Publikationer/2003/Sprog%20p%c3%a5%20spil/Sprog%20paa%20spil.pdf>

Kulturministeriet (2004): Sprogpolitisk redegørelse. Download:
<http://kum.dk/Documents/Publikationer/2003/Sprogpolitisk%20Redeg%C3%B8relse/Sprogpolitisk%20Redeg%C3%B8relse.pdf>

Kulturministeriet (2008): Sprog til tiden. Download:
http://www.kum.dk/Documents/Publikationer/2008/Sprog_til_tiden%20-%20Rapport%20fra%20Sproqudvalget/pdf/sprog_til_tiden_netpub.pdf

Markus, Thomas A. og Cameron, Deborah (2002): The Words between the Spaces. Buildings and Language. Routledge.

Newmark, Peter (1995): A Textbook of Translation . Hertfordshire: Phoenix ELT.

Ong, Walter J. (1995): Orality and Literacy – The Technologizing of the Word, Routledge, London.

Salmonsens Konversationsleksikon (1922). J.H. Schultz A/S.

Schubert, Klaus (2007): Wissen, Sprache, Medium, Arbeit. Ein integratives Modell der ein- und mehrsprachigen Fachkommunikation. Forum für Fachsprachen-Forschung 76. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Store Nordiske konversationsleksikon. En Nordisk Encyklopædi (1918). Fr. Bagges Kgl. Hofbogtrykkeri.

Togeby, Ole. (2003): Fungerer denne sætning. Funktionel dansk sproglære. Academica.

Vagle, Wenche (1990): Radiospråket – talt eller skrevet? Syntaktiske og pragmatiske tilnærminger i semiotisk perspektiv, Novus Forlag, Oslo.

DEL V

HOLDNINGER I TEORI OG PRAKSIS

INDHOLD

1	Introduktion	153
2	Analysens teoretiske afsæt	154
2.1	Retorisk argumentation – Hensigten at vinde tilslutning	155
2.2	Argumentets grundelementer – Holdningens struktur	156
2.3	Syv argumenttyper – Holdningens implicitte elementer	158
2.4	Tre appelformer – Holdningens tiltrækningskraft	161
3	Tre argumentationsanalyser	163
3.1	Analysens opbygning	164
4	JOHANNES EXNER	166
4.1	Den historiske bygnings væren på liv og død	166
5	Argumentet for den historiske bygning og fortløbende tid	167
5.1	Påstanden stadfæstes metaforisk	168
5.2	Påstand og belæg hjemles i metaforens dybere lag	168
6	Argumentet for de fire nøgler	171
6.1	Påstanden stadfæstes i parallelle sammenligninger	172
7	Argumentet for det reversible indgreb	174
8	Delkonklusion	175
9	Exner – Syntetisering og problematisering	177
9.1	Fortløbende tid – En flertydig påstand	177
9.2	De fire nøgler – Subjektive kriterier	181
9.3	Det reversible indgreb – Et paradoksalt princip	181
10	Delkonklusion	182
11	EUGÈNE-EMMANUEL VIOLLET-LE-DUC	185
11.1	Restaurering	186
12	Et argument for den nye definition	187
12.1	Belægget stadfæstes i absolutte sammenligninger	188
12.2	Hjemlen forankres i det historiske brud	189
13	Et argument for den sande historie	192
13.1	Belægget udfoldes i helheder og dele	194
13.2	Metoden som grundlag for objektiv værdisætning og intervention	195
14	Delkonklusion	196
15	Viollet-le-Duc - Syntetisering og problematisering	197
15.1	Reetablering af en hypotetisk skikkelse - Et paradoksalt princip	197
15.2	Det moderne – Et diffust belæg	197
15.3	Et historiesyn med retoriske modifikationer	199

15.4	Sande absolutter og viden om alt - En uopnåelig intention	199
16	Delkonklusion	201
17	JOHN RUSKIN	202
17.1	Erindringens Lampe	202
18	Et argument for erindringen som værdigrundlag	204
18.1	Belægget udfoldes i subjektive udsagn	205
18.2	Hjemlen udfoldes i affektion	206
19	Et argument for sammenhængen mellem erindring og autenticitet - I forandring	209
19.1	Belægget udfoldes i arkitekturens alder	210
19.2	Sammenhængen mellem erindring og autenticitet hjemles kategorisk	212
20	Et argument for intervention - Sammenhængen mellem autentisk arkitektur og sand erindring	213
20.1	Hjemlen stadfæstes i en sammenligning til restaureret arkitektur	214
21	Delkonklusion	215
22	Ruskin – Syntetisering og problematisering	216
22.1	Kilden til sand og objektiv historie Arkitekturen versus det skrevne	216
22.2	Kollektiv eller individuel erindring	217
22.3	Paradoksale sammenhænge	219
23	Konklusion	220
23.1	Komparative betragtninger	222
24	Litteratur	224

"Forskellige holdninger bliver i kraft af deres sproglige udtryk andet og mere end en ytring af et enkelt subjekts holdning, det sproglige udtryk vil påvirke andre i deres meningsdannelse"²⁶².

²⁶² Teolog og filosof H.C. Wind 1977:127

1 Introduktion

I denne del af forskningsprojektet vil jeg analysere de argumenter, der eksponerer nogle af de klassiske arkitekturteoretikers holdninger. Jeg tager således fat der, hvor fagområdets fagudøvere henter inspiration, men også der hvor fagudøverne henter en form for bevisførelse for deres egne holdninger; nemlig i fagområdets såkaldte arkitekturteorier. Men hvad kendetegner de arkitekturteorier, som arkitektstuderende og senere praktiserende arkitekter trækker på? Hvad er fundamentet i arkitekturteoretikernes holdninger? Hvad er henholdsvis eksplicit og implicit i deres argumenter? Antages det jævnfør Christoffersen, at arkitekturteoriene i overvejende grad er subjektive, hvordan bekender arkitekturteoretikerne da ideologisk kulør?

Disse spørgsmål er interessante at rejse, fordi det er herigennem, at det kan afdekkes, hvad det er, arkitekter og andre fagudøvere tager for 'gode varer', når de trækker på teoretikerne, refererer til dem, positionerer deres egne holdninger i forhold til dem og således anerkender og bruger dem, som valide og objektive beslutningsgrundlag for værdisætning af og arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter – og ikke mindst hvorfor de gør det.

I forskningsprojektets [DEL II "Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet"] har jeg vist, hvordan holdningsobjektet i form af begrebet arkitektonisk kulturarv, som arkitekters holdninger retter sig mod, er væsentligt omstridt. Det er altså en præmis, at der ikke hersker entydig enighed om, hvad det er begrebet arkitektonisk kulturarv henviser til. Ligeledes er det en præmis, at der altid vil være strid om begrebets rette indhold og brug. Disse præmisser udfordrer arkitekters holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter som værende objektivt gyldige, fordi der netop ikke kan gives objektive definitioner på holdningsobjektet. Derfor er et af formålene med argumentationsanalysen at undersøge, hvordan teoretikerne argumenterer for deres forståelse og definition af det arkitektoniske kulturarvsobjekt - som en del af deres holdninger til værdisætning af og arkitektonisk intervention i objektet.

I [DEL III "Holder holdninger?"] har jeg med afsæt og indsigt i det holdningsteoretiske landskab påvist, at holdninger er kendetegnet ved en række af paradoksale præmisser. Disse præmisser betyder blandt andet, at holdninger er vanskelige at konceptualisere og dermed også vanskelige at håndgribeliggøre. Præmisserne betyder imidlertid også, at den aktuelle brug af holdninger som objektivt arkitektfagligt beslutningsinstrument ikke holder, med mindre holdningen i én eller anden forstand afgrænses, samtidig med at holdningens paradoksale præmisser anerkendes, ekspliciteres og integreres som en arkitektfaglig kondition. Teoriene peger på tre komponenter, som en mulig måde at give holdningen essens. Disse komponent-

ter er affektion, konation og kognition. Den komponentielle betragtning betyder blandt andet, at en holdning til værdisætning af et arkitektonisk kulturarvsobjekt kan være betinget af, hvilke følelser det arkitektoniske kulturarvsobjekt vækker i holdningsbærer. Holdningen kan også være betinget af den viden, som holdningsbærer har om objektet eller de metoder, der anvendes til værdisætning og intervention. Tillige kan holdningen afspejle holdningsbærers handleparathed overfor objektet - eksempelvis i form af en intention om at intervenere på en bestemt måde i objektet. Jeg vil i denne del af forskningsprojektet bruge argumentationsanalysen til at undersøge, om der er elementer i teoretikernes argumentation, der kan afsløre om deres holdninger er overvejende affektive, konative eller kognitive.

I forskningsprojektets [DEL IV "Fagsprogets paradoksale præmisser"], har jeg undersøgt fagsproget, som holdningens medie. Jeg har blandt andet påvist, at det ikke er uproblematisk at lade holdningen formidle i en vekselvirkning mellem det talte og det skrevne fagsprog, fordi der er tale om to fundamentalt forskellige kommunikative kulturer, der synes at modarbejde hinanden. Endvidere har jeg også påvist, at arkitekters fagsprog relateret til fagområdet arkitektonisk kulturarv ikke indfrier, hvad man kan kalde fagsproglige intentioner om eksempelvis entydighed og præcision samt systematik og struktur for så vidt angår terminologien. Med afsæt i argumentationsanalysen vil jeg i denne [DEL V] undersøge, hvilke (fag)sproglige virkemidler teoretikerne anvender i deres argumentation. Kommer deres holdninger eksplicit til udtryk eller er der (fag)sproglige elementer, som slører mere kontroversielle eller diffuse aspekter i deres argumentation?

Jeg vil altså i det følgende se på, hvordan forskellige holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention udtrykkes sprogligt og herunder analysere holdningernes struktur og de virkemidler, hvormed de formidles argumentatorisk. Med argumentationsanalysen bliver det muligt at problematisere holdningens implicite aspekter og dermed afdække det slør af videnskabelig konsensus, som jeg antager, at holdningsinstrumentet bygger på. Et slør som antageligt bevirker og retfærdiggør, at holdningsinstrumentets fornuftstridige præmisser ikke i højere grad bestrides, men anerkendes som værende objektive gyldige.

2 Analysens teoretiske afsæt

Min analyse tager afsæt i argumentmodellen udviklet af den engelske filosof og logiker Stephen Toulmin. Modellen er relevant, fordi den kan skildre strukturen i holdningen, som den kommer til udtryk gennem argumentation. Det vil sige,

at den kan afdække argumentets enkelte bestanddele samt relationerne mellem dem. Ved at opsplitte argumentet i dele kan jeg således få indsigt i holdningens anatomi.

Jeg vil kigge på hvilke argumenttyper, der er i spil for at afdække, hvordan teoretikerne autoriserer deres påstande og belæg. Her fokuserer jeg derfor undersøgelsen på argumenternes hjemmel, idet argumentets hjemmel afspejler, hvad der er implicit i teoretikernes holdninger. Endelig inddrager jeg også retorikkens tre klassiske appelformer; logos, etos og patos som analytiske redskaber. Disse kan fortælle om, hvorvidt teoretikernes holdninger appellerer til modtagers intellekt eller længerevarende eller øjeblikkelige følelser. Appelformen kan dermed sammen med identifikationen af argumenttypen udfolde det grundlag, som holdningen bygger på.

Da argumentationsanalyser ikke er gængse inden for arkitektfaget, vil jeg af formidlingsmæssige hensyn starte med at introducere de teorier og metoder, som jeg anvender. Jeg indleder med ganske kort at give et indblik i den faglige synsvinkel, som argumentationsanalysen er forankret i; nemlig retorikken. Herefter introducerer jeg teorierne bag de tre valgte analytiske tilgange. Først gennemgår jeg Toulmins argumentmodel og denne models tre primære elementer: 'Påstand', 'belæg' og 'hjemmel', idet disse grundelementer kan fortælle noget om holdningens struktur. Herefter præsenterer jeg syv argumenttyper, med afsæt i lektor i retorik Charlotte Jørgensen og lektor i retorik Merete Onsbergs bog "Praktisk Argumentation" (2008). Det gør jeg med henblik på at identificere argumentets form og holdningens implicite elementer. Endelig fremlægger jeg afslutningsvis retorikkens tre klassiske appelformer: 'Logos', 'etos' og 'patos', der fortæller om holdningens tiltrækningskraft.

2.1 Retorisk argumentation

– Hensigten at vinde tilslutning

Teoretisk betragtet handler retorik om, *hvad* der er hensigtsmæssig tale og skrift. I praksis handler retorik om, *hvordan* man taler og skriver hensigtsmæssigt. At lære at argumentere er én af retorikkens centrale discipliner.

I bred forstand er argumentation ræsonnementer, hvor der indgår mindst to informationer, hvoraf den ene begrundes den anden²⁶³. Forudsætningen for al argumentation er *tvivlen*, og formålet med argumentation er at overvinde denne tvivl. Derfor ligger der bag enhver argumentation et 'hvorfor'.

²⁶³ Jørgensen og Onsberg 2008:11

Traditionelt skelnes der mellem to forskellige måder at fremføre bevis overfor tvivlen. Den ene kaldes *demonstratio* og kan beskrives som den videnskabelige bevisførelse, der bygger på logikkens regler. Logikkens regler er faste, uforanderlige og uafhængige af brugerne. Målet i *demonstratio* er at nå frem til sand viden. Den anden form kaldes *argumentatio* og kan beskrives som ræsonnementer mellem mennesker. *Argumentatio* bygger på retorikken, og målet er ikke at nå den endegyldige sandhed, men derimod at opnå tilslutning til en given sag. Der kan derfor ikke opstilles tilsvarende universelle regler for retorisk argumentation, fordi denne altid er forankret i en kommunikationssituation og endvidere betinget af afsenders ønske om at vinde modtagers tilslutning. *Retorisk argumentation* kan herefter defineres som: "Kommunikation hvor afsender søger at vinde modtagers tilslutning til et begrundet synspunkt" jævnfør Jørgensen og Onsberg²⁶⁴. 'At vinde tilslutning' skal altså ikke forstås som en måde at påtvinge andre sit synspunkt ved magt, som det eksempelvis sker gennem politisk propaganda i diktatoriske stater. Jeg tilslutter mig Jørgensen og Onsbergs definition; nemlig at tilslutning skal forstås som en dialogisk proces, hvor afsender anerkender, at modtager kan vælge *ikke* at tilslutte sig holdningen²⁶⁵.

Argumentationsteorien skelner også mellem specialiseret, fagspecifik argumentation og almindelig, dagligdags argumentation. Det begrebsapparat som jeg arbejder med her, kan ifølge Jørgensen og Onsberg²⁶⁶ dog finde anvendelse inden for begge retninger.

2.2 Argumentets grundelementer – Holdningens struktur

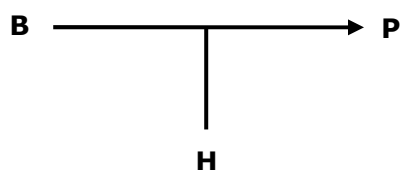
Toulmins argumentmodel består af tre grundelementer: Påstand, belæg og hjemmel, der til sammen danner et argument. I tillæg hertil findes tre fakultative elementer: Styrkemarkør, rygdækning og gendrivelse²⁶⁷. Jeg bruger alene Toulmins tre obligatoriske argumentationselementer påstand (P), belæg (B) og hjemmel (H), der traditionelt skildres i nedenstående model.

²⁶⁴ Jørgensen og Onsberg 2008:12

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Jørgensen og Onsberg 2008:13

²⁶⁷ De danske betegnelser introduceres af Charlotte Jørgensen og Merete Onsberg i bogen "Praktisk Argumentation" (1987).

Påstanden er det synspunkt, som afsender søger at få modtagers tilslutning til. Påstanden er det overordnede element i argumentet, forstået således at de to øvrige elementer er med til at fastslå eller retfærdiggøre påstanden. Det at afsender ønsker modtagers accept af en påstand, er det, der aktiverer selve argumentet. Påstanden finder man ved at spørge: Hvad er det, afsender vil have modtagers tilslutning til?²⁶⁸

Belægget er den information eller det grundlag, som afsender fremfører som direkte støtte for påstanden. Belægget skal umiddelbart være mere fyldestgørende eller gyldigt for modtager end påstanden. Belægget kan findes ved at spørge: Hvad bygger afsender sin påstand på?

Hjemlen er den regel, der gør at påstand og belæg hænger sammen. Den findes ved at spørge: Hvordan kommer man fra belæg til påstand?²⁶⁹ Hjemlen autoriserer, at modtager kan acceptere påstanden på grundlag af belægget. Hjemlen spiller således en central rolle i argumentet og dermed også i holdningen som arkitektfagligt beslutningsinstrument. Hjemlens indhold er forankret i det, som Jørgensen og Onsberg kalder for et *generelt* synspunkt. Det vil sige, at hjemlen er forankret i en form for regel eller synspunkt, der deles af både afsender (eksempelvis arkitekturteoretikeren) og modtager (eksempelvis arkitekten).

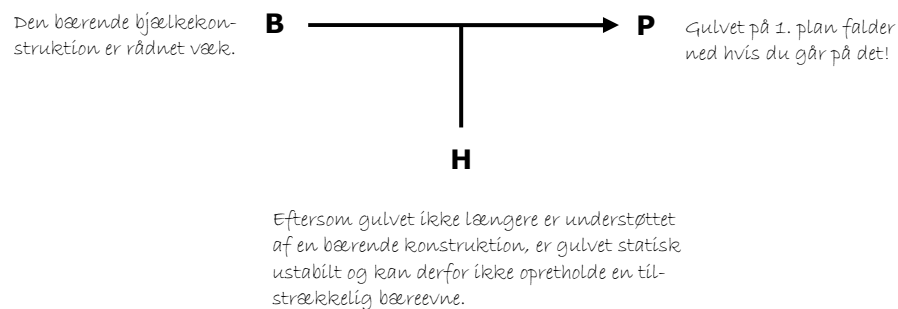
I min kritiske analyse af arkitekturteoretikernes holdninger fokuserer jeg i særlig grad på, hvordan de hjemler deres argumenter. Mit fokus på hjemlen skyldes selv sagt hjemlens betydning i selve argumentet, men mit fokus skyldes også at hjemlen ofte er implicit i argumentet. Dette forekommer paradoksalt, eftersom det netop er via hjemlen, at arkitekten tilslutter sig arkitekturteoretikerens argument - og dermed holdningen. Gennem en argumentationsanalyse kan hjemlen imidlertid identificeres. Når hjemlen er identificeret, så synliggøres arkitekturteoretikerens og arkitektens fælles fundament. Det bliver herefter muligt at syntetisere og problematisere dette fælles fundament og den konsensus, som altså umiddelbart deles af

²⁶⁸ Markøren 'derfor' kan bruges til at finde påstanden. Denne markør er et adverbium. Adverbier er ord, der blandt andet siger noget om den talendes holdning eller om den sammenhæng, som en sætning indgår i, jf. Politikens Nudansk Ordbog 4. udgave.

²⁶⁹ Markøren 'fordi' bruges til at finde belægget og markøren 'eftersom' bruges til at finde hjemlen. Begge markører er konjunktiver eller bindeord, der forbinder ord, sætninger eller sætningsdele, jf. Politikens Nudansk Ordbog, 4. udgave. Konjunktiverne forbinder dermed påstand og belæg samt hjemlen til disse.

arkitekturteoretiker og arkitekt. En problematisering kan herefter afdække hvorvidt hjemlen – det vil sige holdningens fundament - er entydig, eller hvorvidt dette fundament i virkeligheden blot bygger på et slør af konsensus mellem arkitekturteoretiker og arkitekt. Et slør som ingen af parterne erkender og/eller anerkender og derfor heller ikke forholder sig eksplicit eller kritisk til.

Et argument består, ifølge Toulmin, som beskrevet ovenfor, af elementerne påstand (P), belæg (B) og hjemmel (H). Eksemplificeret, kunne et argument se således ud:

Som det fremgår af eksemplet ovenfor, er påstanden (P), at gulvet på 1. sal vil falde ned, hvis der er nogen, som går på det. Afsender understøtter denne påstand ved, som belæg (B) at anføre at den bærende bjælkekonstruktion er rådnet væk. Dermed bliver påstanden umiddelbart mere acceptabel for modtager, fordi der fremføres en begrundelse for, hvorfor gulvet på 1. plan ikke kan bære, at nogen går på det. Hvis modtager herefter tilslutter sig afsenders påstand, er det fordi de deler det generelle synspunkt i argumentets hjemmel (H); at eftersom gulvet ikke længere er understøttet af en bærende konstruktion, er gulvet statisk ustabil og kan derfor ikke opretholde en tilstrækkelig bæreevne.

I et argument er påstanden det mest eksplicite element, hvorimod belæg og hjemmel ofte er mere implicitte. Derfor skal disse elementer identificeres og synliggøres gennem analyse og syntese.

2.3 Syv argumenttyper – Holdningens implicitte elementer

Man skelner i argumentationsanalysen mellem syv forskellige *argumenttyper*. Argumentets type refererer til den kategori eller det 'sted', hvor argumentets hjemmel er forankret. Man siger herom, at hjemlen 'henter sin regel et sted'. Det at

hjemlen henter sin regel betyder sagt med andre ord, at hjemlen kan fortælle noget om, hvordan afsender legitimerer sin bevisførelse. Jørgensen og Onsberg præsenterer syv forskellige 'steder' eller 'kategorier', der kobles sammen med retorikkens tre klassiske appelformer. Ved at identificere det sted eller den kategori, hvori hjemlen er forankret, er det dels muligt at afdække, hvordan afsender implicit fører bevis for sin påstand, og samtidig muligt at udlede hvorvidt en holdning eksempelvis hjemles intellektuelt eller emotionelt.

De syv 'steder' eller 'kategorier' benævnes: 1) Tegn, 2) Årsag, 3) Klassifikation, 4) Generalisering, 5) Sammenligning, 6) Autoritet og 7) Motivation.

Punkt 1-5 knytter sig til de intellektuelle appelformer, og punkt 6 og 7 kan ifølge Jørgensen og Onsberg relateres til de følelsesbetonede appelformer²⁷⁰.

1. I *tegn*-argumentet indeholder hjemlen en regel om, at to ting følges ad på en sådan måde: At den ene ting som anført i belægget, er tegn for den anden ting, som er anført i påstanden. Et eksempel kunne lyde: P: Muren er fugtig. B: Der er saltpeterudtræk på muren. H: Saltpeterudtræk er tegn på en fugtig mur.
2. I *årsags*-argumentet indeholder hjemlen en regel om, at ting bevirker eller medfører en anden ting – fra årsag til virkning. Eksempel: P: Taget styrter snart sammen. B: Hele tagkonstruktionen er rådden. H: Råd medfører manglende bæreevne.

Den principielle forskel mellem tegn- og årsagsargumentet kan skelnes ved, at der i tegnargumentet er *et sammenfald* mellem de to ting, hvor der i årsagsargumentet er *en følgevirkning* mellem de to ting.

3. I *klassifikations*-argumentet indeholder hjemlen en regel om, at hvad der gælder for en klasse eller en helhed, gælder også for den enkelte eller for delen. Denne form er uhyre sjælden i praktisk argumentation. Det kunne jo være, at netop det valgte eksempel er undtagelsen, der ikke bekræfter reglen – ingen regel uden undtagelse²⁷¹. Et eksempel kunne lyde: P: Det flade tag skal renoveres. B: Taget er bygget i 70'erne. H: De fleste flade tage fra 70'erne er utætte.
4. I *generaliserings*-argumentet gælder den omvendte regel. Her indeholder hjemlen en regel om, at hvad der gælder for den enkelte eller delen, gælder

²⁷⁰ Jørgensen og Onsberg 2008:51-63

²⁷¹ I logikken kaldes klassificerende slutningsform for deduktion.

også for helheden²⁷². Eksempel: P: Alle de flade tage fra 1970'erne er utætte. B: Det flade tag som jeg undersøgte var utæt. H: Hvad der gælder for det ene flade tag gælder også for de andre.

Sikkerheden af generaliseringen afhænger her af belæggets repræsentative værdi.

5. I *sammenlignings*-argumentet indeholder hjemlen en regel om fællestræk eller lighedspunkter mellem to ting. Sammenligningen kan være enten parallel eller analog. I den parallelle sammenligning, sammenlignes forskelligartede størrelser. I den analoge sammenligning, sammenlignes ensartede størrelser. Et eksempel på en parallel sammenligning kan lyde: P: Næstformanden skal være lige så kvalificeret som formanden. B: Andenpiloten er lige så dygtig som førstepiloten H: Både næstformanden og andenpiloten skal kunne overtage styringen i særlige situationer. Et eksempel på en analog sammenligning kunne være: P: Jeg afleverer først min arkitekturopgave på fredag. B: Min studiekammerat har fået lov til først at aflevere på fredag. H: Når han må, må jeg også - Jeg må det samme som min studiekammerat.

Fælles for de fem første argumenttyper er, at hjemlen indeholder en regel, der har forbindelse til fænomener i verden omkring os. I de to sidste argumenttyper indeholder hjemlen en regel, der er følelsesmæssigt forankret.

6. I *autoritets*-argumentet indeholder hjemlen en regel om kilders pålidelighed. Reglen legitimerer her, at modtager kan tilslutte sig en påstand i kraft af en bestemt kilde. Til autoritetsargumentet hører argumenter, der henviser direkte til en ekspert. Men også argumenter, hvor afsender baserer argumentet på modtagers tillid til en kilde eksempelvis en ekspert, en myndighed eller en majoritet. Autoriteten kan være afsender selv eller kan være en tredjemand. Et eksempel lyder: P: Kronborg Slot har betydning for alle mennesker i hele verden B: Kronborg Slot er udpeget til verdensarv. H: UNESCO's verdensarvskomiteé består af pålidelige eksperter, der har anerkendt Kronborg Slot som verdensarv.

Autoritetsargumentet har altså, som det ene af de to sidste argumenttyper, emotionel appel. Den emotionelle tilskyndelse består i, "at afsender inddrager modtagers forestillinger om kildens personlighed og karakteregenskaber, så tilslutningen afhænger af det omdømme kilden har hos modtager"²⁷³.

²⁷² Den generaliserende slutningsform kaldes derimod for induktion i logikken.

²⁷³ Jørgensen og Onsberg 2008:59

7. I *motivations*-argumentet indeholder hjemlen en regel om "en indre bevæggrund eller tilbøjelighed hos modtager"²⁷⁴. Den indre bevæggrund eller tilbøjelighed kan være sympati, aversion, medlidenhed, dårlig samvittighed, behov, ambitioner, ønsker, håb, idealer eller normer. I autoritetsargumentet ovenfor appelleres til modtagers tillid til en bestemt kilde. I motivationsargumentet handler det om modtagers egne holdninger, idet afsender appellerer til det Jørgensen og Onsberg kalder "fællesmenneskelige drivkræfter"²⁷⁵. Tilslutning til en påstand vil afhænge af, hvorvidt disse drivkræfter aktiveres hos modtager. Et eksempel lyder: P: Den arkitektstuderende har ikke noget fagsprog. B: Den studerende kalder snedkervinduets dele for 'dimser' og 'dutter'. H: Arkitekter kan ikke fordrage når bygningsdele ikke betegnes korrekt.

Det som er muligt at sige noget om ved at analysere argumentets type, er altså hvilken form for slutning, afsender baserer sit argument og dermed sin holdning på. En egentlig vurdering af argumentets objektivitet og saglighed må dog også bygge på andre elementer end hjemlen og eksempelvis integrere hele argumentets indhold og formulering og herunder den kontekst, som argumentet indgår i.

2.4 Tre appelformer – Holdningens tiltrækningskraft

Der skelnes traditionelt mellem tre forskellige appelformer inden for klassisk retorik. Disse appelformer kaldes *logos*, *etos* og *patos*. De tre appelformer bygger på den aristoteliske retorik, og de er velegnede at sætte i forhold til holdningerne, fordi de fortæller noget om, hvordan afsender forsøger at overbevise modtager og vinde modtagers tilslutning. Dermed kan appelformen også bidrage til at blotlægge et eventuelt slør af konsensus i en given holdning. Eksempelvis kan det antages, at en overvejende brug af *logos*-appel kan give et ellers uvidenskabeligt argument et videnskabeligt slør af konsensus. I en sådan situation kan modtager lade sig vildlede i forhold til holdningens måske usaglige indhold.

Med fokus på *logos*, *etos* og *patos* løfter jeg analysen op på et mere overordnet analytisk plan, idet disse appelformer sigter mod mere end selve argumentet og argumentationsformen. De tre appelformer kan identificeres i en tekst som følger:

Logos er kendetegnet ved, at afsender appellerer til en *rationel* stillingtagen hos modtager. I en *logos*-appel holder afsender sig til sagen og sigter mod en saglig

²⁷⁴ Jørgensen og Onsberg 2008:59

²⁷⁵ Jørgensen og Onsberg 2008:60

bevisførelse. Argumentationen virker 'logisk', og afsender bestræber sig på at være *objektiv* – primært med hjemmel i de første fem argumenttyper: Tegn, årsag, klassifikation, generalisering og sammenligning. En logosappel giver sig sprogligt til udtryk i et neutralt ordvalg og en anonym stil.

I traditionel retorik defineres *etos*-appellen ved afsenders troværdighed. Ifølge Aristoteles er der tre grunde til at modtager udviser tillid til afsender: Talerens klogskab, talerens moralske karakter og talerens velvilje overfor tilhørerne²⁷⁶. Etos omfatter ikke alene afsenders troværdighed, men gælder enhver autoritets hele personlighed (troværdighed), som afsender trækker på. De følelser der bygges på under etos, kan eksistere før, i og efter argumentationen. Dermed ligger der i etos-begrebet, at det personlighedsbillede, som modtager danner af afsender, har varighed ud over argumentationssituationen. Etos appellerer med andre ord til de læn- gerevarende følelser hos modtager og spiller en stor rolle i praktisk argumentation – det vil sige i de sammenhænge hvor holdninger udveksles i den mundtlige dialog. Er afsenders person først kompromitteret, kan det blive vanskeligt at vinde modtagers tilslutning.

Når afsender benytter *patos*-appellen, rettes argumentationen mod modtagers aktuelle følelser og stemninger. Patos appellerer modsat etos til modtagers kortvarige og situationsbestemte følelser. Afsender kan eksempelvis appellere til modtagers ophidselse, vrede, glæde, medlidenhed og så videre. Patos er således den af de tre appellformer, der er mest bundet til den enkelte kommunikationssituation. Jørgensen og Onsberg bemærker, at patos er den af de tre appellformer, der er mest vanskelig at bruge i den skriftlige formidling. Patos kan genkendes ved afsenders brug af værdiladede ord.

Jørgensen og Onsberg anfører om de tre appeller, at det oftest opfattes som positivt, at der argumenteres logisk, men at etos og patos må være til stede, hvis argumentationen skal lykkes²⁷⁷. Eksempelvis kan et argument være nok så logisk tilfredsstillende, men hvis den der argumenterer, fremtræder som værende utroværdig, så udfordres hensigten om tilslutning. Omvendt vil en modtager være positivt indstillet overfor en afsender, hvis denne tidligere har argumenteret sagligt og omhyggeligt. På denne måde kan appellformerne hænge sammen.

Med afsæt i ovenstående introduktion til argumentationsanalysens teoretiske afsæt vil jeg i det følgende præsentere analysens empiriske grundlag samt begrunde valget af netop denne empiri.

²⁷⁶ Jørgensen og Onsberg 2008:70

²⁷⁷ Jørgensen og Onsberg 2008:72-73

3 Tre argumentationsanalyser

Ud af feltets mange forskellige arkitekturteoretiske holdninger til det der kaldes arkitektonisk kulturarv, har jeg udvalgt tre holdninger, som jeg vil undersøge nærmere. Alle tre holdninger er medieret skriftligt, hvilket ifølge [DEL IV "Fagsprogets paradoksale præmisser" i afsnittet "Det talte og det skrevne fagsprog – to forskellige kulturer"] betyder, at de *kan* betragtes som værende overvejende objektive vurderet i forhold til egenskaberne i den skrevne fagsproglige kultur.

Den ene holdning er formuleret af den danske arkitekt og arkitekturteoretiker Johannes Exner (1926-) i teksten "Den historiske bygnings væren på liv og død", der er hentet fra bogen "Fortiden For Tiden" (2007). Den anden holdning er formuleret af den franske arkitekturteoretiker Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc (1814-1879) i teksten "Restauration" hentet fra "Dictionnaire raisonné de l'architecture française" (1854-68). Jeg bruger den danske oversættelse af denne tekst med titlen "Restaurering", der er oversat af Vagn Lyhne og Kristian Berg Nielsen (2000). Den tredje holdning er formuleret af englænderen og kunsthistorikeren John Ruskin (1819-1900) i bogen "The Seven Lamps of Architecture" (1849), kapitel 6 "The Lamp of Memory". Også her bruger jeg den danske oversættelse af Karsten Sand Iversen og Vagn Lyhne (2005) med titlen "Erindringens Lampe".

Viollet-le-Duc og John Ruskin repræsenterer to modsatrettede holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention, der kan betegnes som henholdsvis maksimalisme og minimalisme²⁷⁸. Endvidere er de repræsentanter for en tid, hvor arkitektur som bevaringsobjekt for alvor forankres i Europa, nemlig i første halvdel af 1800-tallet²⁷⁹. Det at der er tale om to grundforskellige holdninger til værdisætning og intervention kan i sig selv berettiggere deres plads i analysen. Endnu mere væsentligt er det dog, at disse to modsatrettede holdninger med rette kan siges at udgøre fundamentet for de skoler eller retninger, der har præget eftertidens holdninger til bevaring af arkitektur – både internationalt og nationalt²⁸⁰. Viollet-le-Duc og John Ruskin fremhæves i dag som fædre til fagområdet arkitektonisk kulturarv²⁸¹. Således kan man også i nyere tid finde eksempler på realiserede projekter, der direkte bygger på eller refererer til deres holdninger²⁸². I den forstand er de

²⁷⁸ Ottosen 1984:4-5

²⁷⁹ Jokilehto 1999:69 ff.

²⁸⁰ I bogen "A History of Architectural Conservatin" præsenterer Jukka Jokilehto de mest eklatante skoler eller retninger, der har præget bevaringstanken i Europa gennem knap 250 år.

²⁸¹ Lyhne og Nielsen (efterskrift v. Bock) 2000:47

²⁸² Et nyere eksempel på et projekt, der kan siges at bygge på Viollet-le-Duc er restaureringen af Christiansborg Slotskirke (1997). Af eksempler der bygger på John Ruskin kan nævnes Vordingborg Slotsruin, der blev grundlagt i 1160, men som nu henligger og vedligeholdes som ruin.

stadig aktuelle, hvorfor det er væsentligt at se nærmere på, hvilke præmisser de bygger deres holdninger bygger på.

Johannes Exner er valgt, fordi han - som den eneste danske praktiserende arkitekt i nyere tid - også har formuleret en egentlig sammenhængende bevaringsholdning. Både Exners realiserede projekter og hans teoretiske bidrag har haft en betydelig indvirkning på dansk bevaringspraksis, hvorfor det er nærliggende at efterprøve og undersøge hans holdninger fra et mere kritisk og analytisk ståsted.

De tre udvalgte teoretikere repræsenterer således både et spænd i tid, sted og holdninger. Dertil kommer, at de hører til blandt de i litteraturen meget omtalte og citerede, hvilket vidner om deres betydning for fagområdet arkitektonisk kulturarv.

3.1 Analysens opbygning

Min intention med tekstanalyserne er, at påvise hvordan holdningsinstrumentet kan gøres til genstand for udforskning med argumentationsanalysen som metode, samt at påvise hvordan de teoretiske holdninger, som vi bygger vores objektive praksis på, i virkeligheden er subjektive parametre, der ikke - ukritisk - kan indfri intentionen om objektive beslutningsgrundlag og beslutningsprocesser med holdningen som konstituerende instrument.

Jeg bruger dele af argumentationsteorien sammenholdt med egne temaer i opbygningen af analysen.

Fra argumentationsteorien bruger jeg argumentets grundelementer, her defineret som *påstand*, *belæg* og *hjemmel*, der kan siges at afspejle holdningens struktur eller opbygning; *de syv argumenttyper* afdækker argumentets slutningsform og peger dermed på holdningens implicite elementer; og endelig de tre appelformer *logos*, *etos* og *patos*, der sammenholdt med det sted, som afsender hjemler sit argument, fortæller hvorvidt holdningens tiltrækningskraft er overvejende intellektuel eller emotionel.

Fra kernen i holdningsinstrumentet udleder jeg de mest centrale temaer: Det arkitektoniske kulturarvsobjekt, værdigrundlaget og princippet for intervention [For valget af netop disse temaer se eventuelt DEL I, afsnit 4 "Holdningen - En kerneydelse"]. Temaerne fungerer som rettesnor for fokusering og udvælgelse af argumenter. Ud over at temaerne udgør kernen i holdningsinstrumentet, er begrundelsen for at vælge dem også helt specifikt at tilgodese intentionen i stillingsopslaget, som nærværende ph.d.-afhandling er en besvarelse af [se DEL I - "Prolog", afsnit 3

”Forskningsprojektets genstandsfelt”). Temaerne er: Det arkitektoniske kulturarvsobjekt, værdigrundlaget og princippet for intervention.

Gennem en argumentationsanalyse af disse temaer kan jeg trænge ind i holdningernes anatomi og således afdække årsager til, at de ikke anfægtes som objektive beslutningsinstrumenter, men derimod bruges som sådan.

De tre teoretikere analyseres individuelt. Den første er Johannes Exner, herefter følger Viollet-le-Duc og slutteligt John Ruskin. Jeg foretager krydshenvisninger imellem de tre analyser undervejs og sammenligner analyserne under konklusionen til denne [se eventuelt DEL VI – ”Prolog”, afsnit 23.1 ”Komparative betragtninger”].

Hver analyse indledes med en præsentation af teksten og dermed også af holdningens *forståelsesmæssige rammesætning*. For Exner er denne kendetegnet ved metaforen *bygning – menneske* og herunder dikotomien liv – død. For Viollet-le-Duc er denne rammesætning kendetegnet ved det *videnskabelige og objektive*. Endelig er rammesætningen hos Ruskin kendetegnet ved *sammenhænge*.

Herefter analyserer og identificerer jeg et argument til hvert af de ovenstående temaer. Argumentets belæg og hjemmel analyseres og udfoldes herefter med direkte reference til teksterne. Disse analyser følges op af en delkonklusion. Analyserne giver mig et grundlag for at udpege væsentlige elementer i arkitekturteoretikernes holdninger, der ikke umiddelbart er eksplicite, og som jeg efterfølgende syntetiserer og problematiserer. Til sidst konkluderer jeg på alle tre analyser og fremhæver blandt andet det slør af konsensus, der omgiver arkitekturteoretikernes holdninger.

De udvalgte tekster er opbygget meget forskelligt. Exners tekst ”Den historiske bygnings væren på liv og død” behandler alle tre argumenter mere eller mindre ligeværdigt, ligesom strukturen i både tekst og argumentation er afgrænset. Denne struktur afspejler sig i analysen og begrundes således, hvorfor jeg vælger Exners tekst som den bærende i argumentationsanalysen. Teksterne ”Restaurering” og ”Erindringens lampe” har en helt anden opbygning. I disse to tekster af henholdsvis Viollet-le-Duc og Ruskin er der ikke en tematisk struktur i argumentationen, samtidig med at der kan findes flere forskellige argumenter for den samme påstand. Dette betyder, at jeg i højere grad end det er tilfældet med Exners tekst, prioriterer i argumenterne.

4 JOHANNES EXNER²⁸³

Teksten af Johannes Exner "Den historiske bygnings væren på liv og død" er et bidrag til antologien "Fortiden for tiden" (2007) redigeret af Ellen Braae og Maria Fabricius Hansen. Teksten er bygget op omkring i alt 17 afsnit, der har hver sin overskrift. Jeg har valgt at analysere netop denne tekst, fordi det er den nyeste tekst af Johannes Exner, som er blevet publiceret. Det er også her, at Johannes Exner for første gang, i en samlet tekst, præsenterer sin holdning til værdisætning af og arkitektonisk intervention i det, han betegner som 'historiske bygninger'.

Teksten forefindes i sin helhed i [DEL VII "Bilag I"].

4.1 Den historiske bygnings væren på liv og død

I Exners indledende beskrivelse af sit syn på 'historisk arkitektur' sår han kimen til den metafor og dikotomi, han kommer til at udfolde i gennem resten af teksten; nemlig metaforen 'bygning – menneske'²⁸⁴ og den heraf afledte dikotomiske modsætning mellem 'liv' og 'død'. En dikotomi han allerede præsenterer i tekstens titel "Den historiske bygnings væren på liv og død". Denne dikotomi skal vise sig at danne et vigtigt fundament og en egentlig forståelsesmæssig rammesætning for den videre udfoldelse af hans argumentation, der afspejler hans holdning til både den historiske bygning og til de fire nøgler, som kriterier for værdisætning. Dikotomien fungerer dermed som en grundlæggende præmis for hans hjemler.

I det følgende vil jeg vise, hvordan Exners definition af 'historiske bygninger' har rod i denne værdiladede dikotomi, og hvordan han generelt henter reglen for sine hjemler i en metaforisk sammenligning mellem 'bygninger og mennesker'. En metafor, som han bruger som afsæt for den videre argumentation for værdisætningskriterierne 'de fire nøgler'. I forhold til hans argumentation for den historiske bygning og fortløbende tid trækker han blandt andet på sammenligninger mellem 'liv og død' forstået som 'forandring og stilstand' i bygningen. I argumentet for de fire nøgler sammenligner han 'lægen og arkitekten', idet han relaterer lægens diagnosticering og behandling af patienten med arkitektens værdisætning og intervention i bygningen. Han trækker således også indirekte på sammenligninger mellem natur-

²⁸³ Se eventuelt biografi [Appendix afsnit 5.1]

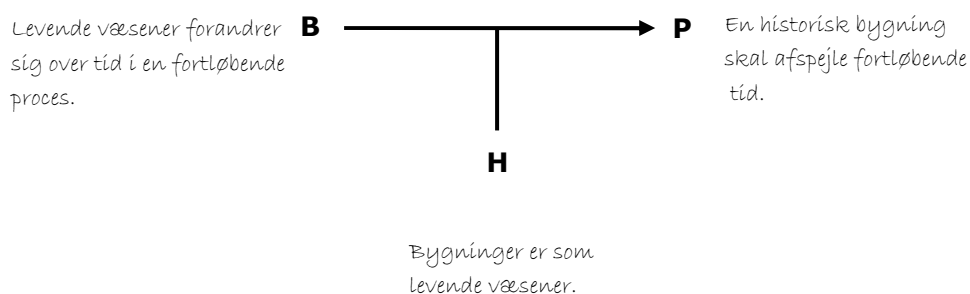
²⁸⁴ Sammenligningen mellem bygninger og mennesker anvendes allerede i første halvdel af 1800-tallet, hvor blandt andre Victor Hugo, August Reichensperger og J. L. Petit anfører at monumenter har hver sin 'karakter' og derfor må behandles individuelt, jævnfør Kåring 1995:193.

videnskaben og den humanistiske videnskab. I det følgende vil jeg afdække, hvordan Exner bruger metaforer og sammenligninger som primære retoriske virkemidler.

5 Argumentet for den historiske bygning og fortløbende tid

Det første af Exners argumenter, som jeg vil analysere, handler om, hvordan han forstår det arkitektoniske kulturarvsobjekt - eller det Exner betegner 'den historiske bygning'. Som ovenfor anført er denne forståelse helt central, og Exner påpeger selv, at forståelsen af 'den historiske bygning' "åbner op for en supplerende og mere nuanceret forståelse og *vurdering* af en historisk bygnings karakteristika. Heraf følger også udviklingen af mere relevante og præcise metoder til bygningens *behandling* og fortsatte eksistens [min kursivering]"²⁸⁵. Exners historiesyn og arkitekturopfattelse kommer dermed til at danne grundlaget for, hvordan han værdisætter (vurderer) og intervenserer (behandler) i den historiske bygning.

Argumentet for 'den historiske bygning' kan udledes af teksten og indskrives i Toulmins model således:

Som det fremgår af argumentmodellen, ønsker Exner modtagers tilslutning til, at en historisk bygning skal afspejle 'fortløbende tid' (P). Belægget for denne påstand begrundes han med, at levende væsener forandrer sig over tid i en sammenhængende proces. Det vil sige at levende væsener har et levet liv - en fortløbende og

²⁸⁵ Bilag I, s. 56

uafbrudt historisk proces bag sig (B). Påstand og belæg hjemler han ved at sammenligne 'bygninger og levende væsener' (H).

Påstanden om at en historisk bygning skal afspejle fortløbende tid, begrundes af Exner således i et metaforisk belæg: Levende væsener forandrer sig over tid i en sammenhængende proces, og eftersom bygninger er som levende væsener, bør en tilsvarende kontinuerlig forandringsproces afspejles i en historisk bygning. Det generelle synspunkt, der herefter skal retfærdiggøre hans påstand og skabe sammenhængen mellem påstand og belæg er, at bygninger faktisk kan sammenlignes med levende væsener. Hvis ikke modtager deler dette synspunkt, så kan modtager heller ikke tilslutte sig Exners påstand.

Det interessante i argumentet er, at Exner bruger en metafor som belæg for sin påstand, og endvidere at han hjemler sit argument i metaforens dybere lag. I det følgende vil jeg vise, hvordan Exner udfolder metaforen, og hvordan han i sin argumentation netop trækker på metaforens dybere lag – både eksplicit og implicit.

5.1 Påstanden stadfæstes metaforisk

Exner hjemler sin påstand i en metaforisk sammenligning mellem 'bygning og menneske', og han sidestiller dermed menneskets levede liv med bygningens historie. Exner begrundes metaforen med, at mennesker og bygninger påvirker hinanden så stærkt gennem hele livet, at man kan tale om et "symbiotisk samliv"²⁸⁶. Det vil med andre ord sige, at bygninger og mennesker ifølge Exner er til gensidig nytte for hinanden, samtidig med at de påvirker hinanden indbyrdes. Derfor kan man ifølge Exner med rette drage en sammenligning mellem dem. Med denne betragtning anerkender Exner dermed også, at arkitektur forandrer sig, fordi mennesker forandrer sig og derfor stiller nye krav til arkitekturens funktionelle eller æstetiske egenskaber.

5.2 Påstand og belæg hjemles i metaforens dybere lag

Exner hjemler sit argument for den historiske bygning i metaforens dybere lag, idet han trækker på den anerkendte regel, at levende væsener som udgangspunkt er i

²⁸⁶ Bilag I, s. 57

konstant og kontinuerlig forandring. Levende væsener fødes, udvikler sig fysisk og mentalt, ældes og dør. Det samme gør sig gældende for den historiske bygning, hævder Exner. Han skriver, at bygninger "fødes, bliver syge, kureres, ældes og dør. Fra ungdommens friskhed gennem livets modning når de [bygningerne] til alderdommens særlige skønhed. Bygningens historiske identitet er derfor ikke kun den, der blev dem givet ved fødslen af de arkitekter, kunstnere og håndværkere, der skabte dem, men dannes også af det efterfølgende livs påvirkninger, af forandringer og tilføjelser"²⁸⁷. I denne formulering udfoldes metaforen 'bygning – menneske' til også indirekte at referere til sammenligninger mellem 'bygning – patient' og 'arkitekt – læge'. Disse sammenligninger bringer Exner også i spil i argumentet for "de fire nøgler", som jeg vender tilbage til.

Med en parallel sammenligning mellem Karen Blixen og Koldinghus, argumenterer Exner for, at bygninger er væsener, der ligesom mennesker har levet et liv og derfor har en historisk proces bag sig. Bygningens historie kan derfor *ikke* reduceres til blot at afspejle "en bestemt situation eller begrænset tidsperiode"²⁸⁸, hvilket ifølge Exner er det "gængse" og "ensidige"²⁸⁹ historiesyn. "Ingen vil næppe insistere på kun at identificere Karen Blixen og Koldinghus med deres 'oprindelige skikkelser', som de var på genesistidspunktet, da de blev født/skabt. Ingen kan næppe heller forestille sig Karen Blixen restaureret tilbage til hendes 17-årige skikkelse, stadig med det karakteristiske væsensindhold, som hele livet gav hende"²⁹⁰. Exner tager dermed klart afstand fra det, der i gennemgående sprogbrug betegnes som 'en statisk arkitekturopfattelse'. Denne statiske arkitekturopfattelse bliver af et udvalg af eksperter i bygningsbevaring, defineret med reference til det klassiske værkbegreb. "Det klassiske værks kvaliteter og autoritet beror på, at intet herefter kan føjes til eller trækkes fra, uden at værkets kunstneriske værdi antastes. I den klassiske forståelse af et værk, er det således ikke tanken, at værket skal undergå forandringer"²⁹¹.

Jeg forstår herefter Exners brug af 'fortløbende tid' som et udtryk for 'fortløbende forandring'. Forandring der afspejles i bygningens 'situationer' og 'tidsperioder'. 'Fortløbende tid' bliver således målbar, fordi den afspejler bygningens fremadskridende forandringer, som en kontinuerlig historisk proces. Jeg antager således, at Exner sætter lighedstegn mellem tid og forandring, jævnfør det latinske udtryk 'Tempus Mutatio Est' (tid er forandring). Exner ønsker herefter at gøre forandringen og tiden håndgribelig og identificerbar ved at sammenligne bygningsforandringer

²⁸⁷ Bilag I, s. 57

²⁸⁸ Bilag I, s. 56

²⁸⁹ Ibid.

²⁹⁰ Ibid.

²⁹¹ Rapport fra udvalget om bygningsbevaring udgivet af Kulturministeriet og kulturarvsstyrelsen i 2009:15.

med historier, der kan læses i bøger. Bygningens historier, situationer og tidsperioder kan således ifølge Exner læses som en bog, hvis blot man kender bygningens "alfabet" og bygningens "sprog"²⁹². Bygningsforandringerne håndgribeliggøres således gennem en metaforisk sammenligning mellem læsning af en bog og læsning af en bygnings spor. Med kendskab til alfabetet kan man læse og forstå en historie i en bog. På samme måde kan man med kendskab til de spor, som eksempelvis om- eller tilbygninger medfører, 'læse' og 'forstå' bygningens historie.

Exners belæg for påstanden om at bygningens historie knytter sig til fortløbende tid/forandring udfoldes yderligere, idet han sammenligner det "at leve" og det "at eksistere". Ifølge Exner er livet forbundet med "forandring", "udvikling" og "livs- ytringer"²⁹³, hvorimod det at eksistere er "kontrolleret", "konstant", og "kedeligt" - svarende til "dybfrosne æg og sædceller"²⁹⁴. Livet beskriver Exner som det 'naturlige' udfoldede liv, hvorimod eksistensen er det "kunstigt" opretholdte liv.

Med afsæt i det metaforiske belæg 'bygning - menneske', der som ovenfor anskuet udfoldes yderligere gennem forskellige sammenligninger, får Exner hjemlet sin påstand om fortløbende tid i et dybere lag i metaforen 'bygning - menneske', idet han i sin hjemmel trækker på dikotomien 'liv - død'. Herved autoriserer han sin påstand eksplicit i det generelle synspunkt, at levende væsener er i konstant og kontinuerlig forandring - en generel antagelse som er vanskelig at benægte. Men samtidig autoriserer han med en hjemmel i dikotomien 'liv - død' sin påstand implicit. Hvis det at leve er ensbetydende med uafbrudt forandring og udvikling, så er 'ingen forandring', fastfrysning og/eller stilstand synonymt med det at dø. Ingen vil antageligt påstå, at det *ikke* indebærer forandring at leve, ligesom ingen antageligt vil påstå, at døden *ikke* er lig med en form for stilstand.

Om forståelsen af 'fortløbende tid' eller 'den historiske bygning' fremdrager Exner slutteligt: "Hvis man stillede en arkitekt, arkæolog, historiker, politiker, turist, præst, embedsmand i Kulturarvsstyrelsen op over for samme gamle kirke, ville de nok betragte samme bygning, men de vil ikke opfatte den ens, måske indse behovet for at iagttage mere præcist, men være tilfreds med at nøjes med at synes"²⁹⁵²⁹⁶. Hermed peger Exner på, at forståelsen af den historiske bygning er subjektiv *medmindre* man bruger hans 'fire nøgler', som værdisætningskriterier. Nøglerne betegner han 'originalitet', 'autenticitet', 'identitet' og 'narrativitet'. Han skriver om nøglerne: "Nøglerne er objektive og skærper opfattelsen af det konkrete,

²⁹² Bilag I, s. 60

²⁹³ Bilag I, s. 56-57

²⁹⁴ Ibid.

²⁹⁵ At synes er det samme som at mene eller at have en holdning til noget, jf Politikens Nudansk ordbog, 4. udgave.

²⁹⁶ Bilag I, s. 60

som bygningen i sig selv peger på og ikke kun det, betragteren synes er det historiske²⁹⁷. Ifølge Exner er det således brugen af nøglerne, der gør holdningen til den historiske bygning objektiv gyldig. Dermed kan nøglerne også ifølge Exner objektivt forståelsen af 'fortløbende tid'. Det er derfor interessant at se nærmere på, hvordan Exner finder belæg for denne påstand, og ikke mindst hvordan han hjemler reglen for denne påstand. Hvad er det i Exners argumentation, der berettiger påstanden om objektivitet?

I det følgende afsnit vil jeg kigge nærmere på Exners argumentation for 'de fire nøgler' som objektive kriterier i spørgsmål om værdisætning og intervention. Hvordan bruger Exner eksempelvis ovenstående argumentation for 'den historiske bygning og fortløbende tid' til at skabe objektiv konsensus om nøglerne? Og hvordan bruger han omvendt de fire nøgler til at gøre den historiske bygning og dermed forståelsen af 'fortløbende tid' til et objektivt anliggende?

6 Argumentet for de fire nøgler

Argumentet for de fire nøgler 'originalitet', 'autenticitet', 'identitet' og 'narrativitet', tager afsæt i påstanden om "at fagområdet er behæftet med betydelige uoverensstemmelser og uklarheder"²⁹⁸. Uoverensstemmelser og uklarheder som ifølge Exner er "terminologisk forankret"²⁹⁹. Exner peger på, at disse terminologiske uoverensstemmelser smitter af på fagudøvernes "holdninger og resultater"³⁰⁰, der således er karakteriseret ved at være baseret på "mere eller mindre subjektive forestillinger"³⁰¹. Derfor argumenterer Exner for, at man ved at bruge disse fire 'afklarende' og 'præciserende' nøgler eller termer, 'originalitet', 'autenticitet', 'identitet' og 'narrativitet', kan opnå "et objektivt beslutningsgrundlag"³⁰². Exners argument for de fire nøgler er altså forankret i den påstand, at uklare arkitektfaglige termer er grund for uklarheder og uoverensstemmelser i praksis, hvilket kommer til udtryk i subjektive beslutningsgrundlag hos fagudøverne. Han peger dermed på, at fagsproget er konstituerende for praksis, samtidig med at han påpeger, at entydig terminologi er afgørende for objektive beslutningsgrundlag.

Exners argument for 'de fire nøgler' kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

²⁹⁷ Bilag I, s. 60

²⁹⁸ Bilag I, s. 65

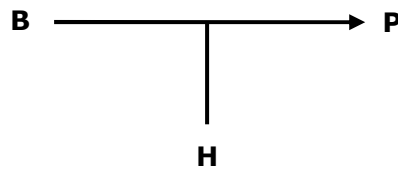
²⁹⁹ Bilag I, s. 59

³⁰⁰ Bilag I, s. 65

³⁰¹ Bilag I, s. 59

³⁰² Bilag I, s. 60

I den medicinske fagverden skaber entydige termer objektive sammenhænge mellem diagnose og behandling (fx "dialyse").

De fire nøgler (termer) skaber objektive besluthningsgrundlag for sammenhænge mellem værdisætning (defektens art) og arkitektonisk intervention (behandlingens kategori) i historiske bygninger.

På samme måde som terminologien i den medicinske fagverden skaber objektive sammenhænge mellem diagnose og behandling, skaber de fire nøgler, inden for arkitekturen, objektive sammenhænge mellem "defektens art" og "behandlingens kategori". Hvad der gælder for lægevidenskaben gælder også for arkitekturen.

I dette argument er det Exners påstand, at hans fire nøgler 'originalitet', 'autenticitet', 'identitet' og 'narrativitet' kan skabe objektive besluthningsgrundlag for sammenhænge mellem værdisætning og intervention i historiske bygninger(P). Belægget for denne påstand henter han i den lægevidenskabelige terminologi, hvor der netop ifølge Exner er en entydig og objektiv sammenhæng mellem diagnose og behandling (B). Exner hjemler herefter sin påstand om nøglernes objektivitet i en sammenligning mellem lægevidenskaben og arkitekturen, idet han påpeger, at de fire nøgler også kan skabe en entydig og objektiv sammenhæng mellem 'defektens art' og 'behandlingens kategori'. Han hjemler således sin påstand i den antagelse, at hvad der gælder for lægevidenskabens terminologi også gælder for arkitektfagets terminologi (H). I denne hjemmel trækker han således også implicit på den anerkendte opfattelse, at den medicinske fagverden er videnskabelig og objektiv.

I det følgende vil jeg udfolde en analyse af dette argument.

6.1 Påstanden stadfæstes i parallelle sammenligninger

Som det fremgår af argumentmodellen ovenfor, ønsker Exner modtagers tilslutning til, at 'de fire nøgler' kan bruges som objektive kriterier, der kan "afklare og præcisere de faktorer, som indgår i det komplekse, usikre eller subjektive projekt- og besluthningsgrundlag, der foreligger, før der træffes besluthning om det rette ind-

greb"³⁰³, som han udtrykker det. Ifølge Exner kan nøglerne dermed skabe en objektiv sammenhæng mellem værdisætning og arkitektonisk intervention i historiske bygninger (P). Belægget for denne påstand forankrer Exner i metaforen 'bygning – menneske' med underliggende referencer til dikotomien 'liv – død' og til parallelle sammenligninger mellem 'patienten og bygningen' og mellem 'lægen og arkitekten'.

Den endelige stadfæstelse af påstanden hentes i en sammenligning mellem 'lægevidenskabens terminologi' og 'arkitektfagets terminologi'. Han anfører følgende som støtte for sin påstand: "Ligesom en læge undersøger sin patient i relation til dennes alder og hidtidige liv, stiller diagnose og fremkommer med forslag til behandling med sigte på patientens fremtid, bør også en bygnings behandling formuleres præcist på basis af behandlerens undersøgelser og faglige indsigt i det liv, bygningen hidtil har haft og som det gerne skulle have i fremtiden"³⁰⁴. Exner henter dermed støtte for påstanden om, at de fire nøgler kan fungere som objektive, præciserende og afklarende kriterier i centrale beslutningsprocesser, i en sammenligning med lægevidenskabens terminologi, idet denne netop skaber en (læge-) *videnskabelig* "diagnose" og "behandling"³⁰⁵. Terminologien skaber altså ifølge Exner en objektiv sammenhæng mellem 'defektens art' – hvilket jeg forstår som: Hvor og hvorfor der skal interveneres i bygningen – og 'behandlingens kategori' – hvilket jeg forstår som: Hvordan der skal interveneres i bygningen (B). Argumentet hjemler han i den implicite og generelle antagelse, at den lægevidenskabelige terminologi er entydig og præcis og derfor objektiv gyldig. Endvidere hjemler han sin påstand således, at hvad der gælder for den medicinske terminologi, gælder også for den arkitektfaglige terminologi. Det betyder, at såfremt den arkitektfaglige terminologi præciseres og afklares, kan den også skabe en 'videnskabelig og objektiv' sammenhæng mellem 'defektens art og 'behandlingens kategori'. Om den lægevidenskabelige terminologi skriver han: "I den medicinske fagverden hersker ingen tvivl. I alle lande ved man f.eks., at dialyse er en nyrebehandling. De medicinske termer er internationale, græsk og latin. Lignende entydig terminologi burde skabes inden for det her omhandlende fagområde, som almindeligvis og upræcist kaldes *restaurering* – et udtryk, som kun burde opfattes som et ud af flere indgreb"³⁰⁶. Ifølge Exner fungerer de fire nøgler således som et objektivt beslutningsgrundlag på samme måde som de medicinske termer, fordi de skaber en sammenhæng mellem 'defektens art' og 'behandlingens kategori' og fordi de er entydigt definerede (H).

Ved at hjemle sin påstand i en sammenligning mellem to terminologier, som det er tilfældet her, betoner Exner argumentet for de fire nøgler i en retning, hvor det ikke

³⁰³ Bilag I, s. 65

³⁰⁴ Ibid.

³⁰⁵ Ibid.

³⁰⁶ Bilag I, s. 66

så meget er et spørgsmål om, hvordan nøglerne defineres, men i højere grad er det, at de faktisk defineres og afklares. Exner bruger således ikke direkte forståelsen af 'den historiske bygning og fortløbende tid' – det vil sige hans forståelse af bygningens forandring som en sammenhængende proces - til at autorisere påstanden om nøglernes objektivitet. Derimod hjemler han sit argument om objektivitet i sammenligninger mellem arkitektfaget og lægevidenskaben, der udspringer af metaforen 'bygning – menneske' og dikotomien 'liv – død' og de deraf udledte parallelle sammenligninger mellem arkitekt og læge og arkitektfagets og lægevidenskabens terminologi.

Nedenfor følger en analyse af Exners argument for det han kalder 'det reversible indgreb'. Et argument der omhandler Exners holdning til, hvordan værdikriterierne (de fire nøgler) bedst muligt opretholdes gennem et arkitektonisk indgreb i den historiske bygning. Det skal vise sig, at dette argument ikke er forankret i metaforen 'bygning – menneske', som det var tilfældet med argumentet for 'den historiske bygning' og i udvidet forstand også for 'de fire objektive nøgler'. Argumentet for 'det reversible indgreb' er derimod forankret i det, som Exner betegner som arkitektfaglige terminologiske "uoverensstemmelser og uklarheder"³⁰⁷. Påstanden om det reversible indgreb hjemler han således i fagområdet terminologi og ikke i argumentet for den historiske bygning.

7 Argumentet for det reversible indgreb

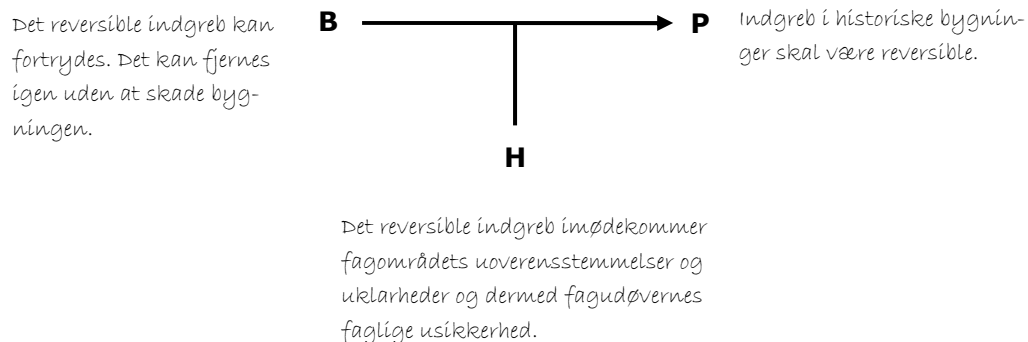
Argumentet for 'det reversible indgreb' (P) begrundes af Exner med, at indgrebet kan fortrydes, hvorefter eksempelvis bygningen igen vil kunne fremstå, som den gjorde præcis før indgrebet (B)³⁰⁸. Hvad der binder påstand og belæg sammen er således, at det reversible indgreb imødekommer de betydelige fagsproglige uoverensstemmelser og uklarheder, der smitter af på fagudøvernes holdninger og resultater³⁰⁹. Den afsmittende effekt viser sig blandt andet derved, at nogle arkitekter udviser 'stor sikkerhed', mens andre føler sig 'mere usikre' [antageligt omkring værdisætning og måden hvorpå der intervenseres] (H). Ifølge Exner kan denne usikkerhed imødekommes ved, at det arkitektoniske indgreb gøres reversibelt.

³⁰⁷ Bilag I, s. 65

³⁰⁸ [Figur 3, nedenfor er et eksempel på hvordan dette reversible princip er gennemført i Inger og Johannes Exners projekt Koldinghus (1976-1991)].

³⁰⁹ Bilag I, s. 65

Argumentet for det reversible indgreb kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

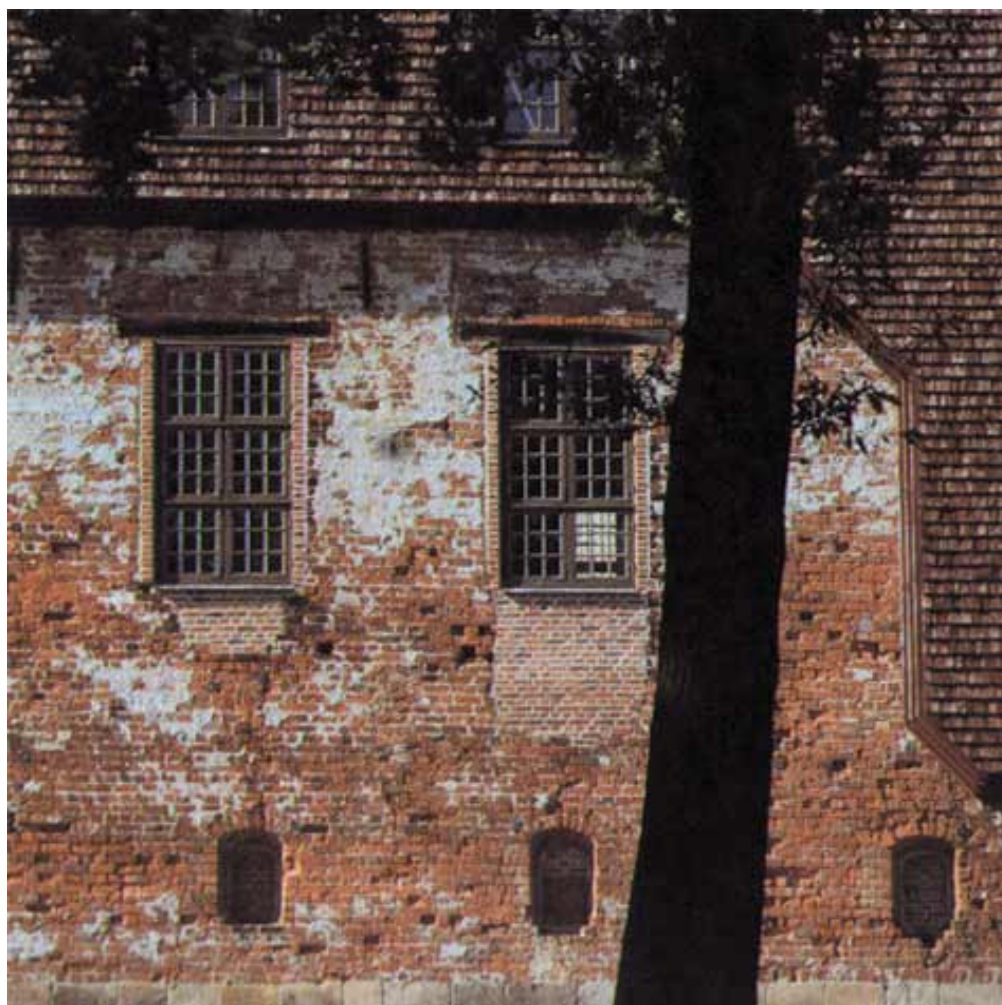
Som det fremgår af ovenstående argument, forankrer Exner sin holdning, til hvordan der skal intervereres i den historiske bygning, i de terminologiske uklarheder, der påvirker fagudøvernes holdninger og resultater. Det er her særligt bemærkelsesværdigt, at han ikke hjemler sin påstand i metaforen 'bygning – menneske' og denne metafors dybere lag, som det var tilfældet med argumentet for 'den historiske bygning' og for 'de fire nøgler'. Hvilken betydning denne manglende sammenhæng får for hans argumentation, vender jeg tilbage til.

8 Delkonklusion

Af ovenstående fremgår, at Exner meget konsekvent bruger metaforen til at skabe rammen for sin argumentation for 'den historiske bygning' og for 'de fire objektive nøgler'. Derimod er Exners argument for 'det reversible indgreb' ikke direkte autoriseret metaforisk, men begrundes i fagområdets terminologiske og metodiske uklarheder.

Med afsæt i metaforen 'bygning – menneske' (og denne metafors dybere lag) formidler han sin holdning/sit budskab til forståelsen af det, som Exner betegner 'den historiske bygning'. Hans brug af en metaforisk hjemmel, der har forbindelse til fænomener i verden omkring os (menneskers liv og død), og hans brug af sammenligningsargumenter bevirker, at argumentationen *umiddelbart* forekommer logisk og videnskabelig. I den forstand vil flertallet antageligt tilslutte sig forandring i bygningen som noget positivt og fastfrysning af bygningen som noget negativt. Exner bruger dermed det, som Ebbe Grunwald m.fl. i bogen "Journalistens Sprog"

kalder for *selvfølgeligheder*. Om selvfølgeligheder skriver Grunwald, at de er udtryk, der er umulige eller vanskelige at benægte. De så at sige afvæbner en modstander ved at undlade at inddrage sagens og sagsforholdets mere kontroversielle spørgsmål³¹⁰. Derfor bør man ifølge Grunwald være særlig opmærksom, når man citerer eller refererer udtalelser, der rummer skjulte eller åbenlyse erklæringer, fordi disse erklæringer kan sløre et omstridt eller diffust indhold. Nedenfor følger en problematisering af metaforen som det bærende element i holdningen til værdisætning og arkitektonisk intervention.

Figur 3³¹¹: Koldinghus (1972-1994) er et eklatant eksempel på, hvordan Exners holdning kan praktiseres.

³¹⁰ Grunwald 1997:70

³¹¹ Foto er downloadet fra: <http://exn.dk/Dansk/Projekter/Nyt%20-%20gammelt/Koldinghus.aspx>. Tilladelse til at bruge fotografiet er givet personligt fra Exner Arkitekter A/S.

9 Exner - Syntetisering og problematisering

I det følgende vil jeg fremhæve nogle af de mest kontroversielle aspekter, som Exners brug af metaforen 'bygning - menneske' og herunder dikotomien 'liv - død' - forstået som 'forandring - stilstand' - synes at dække over. Kontroversielle aspekter som Exner ikke udfolder, hvorfor hans argumentation kan siges at skabe et slør af objektiv konsensus omkring hans holdning til den historiske bygning og herunder hans argumentation for historien som en fortløbende proces.

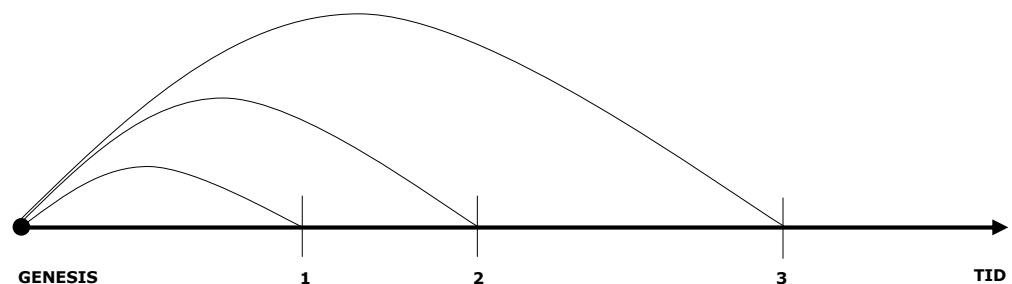
9.1 Fortløbende tid – En flertydig påstand

Antages det, at termen 'fortløbende tid' - forstået som fortløbende, kontinuerlig, uafbrudt forandring - er betingelsen for den historiske bygning, og antages det, at denne 'dynamiske' arkitektur- og historieopfattelse lægges til grund for værdisætning og intervention, så er det ikke uvæsentligt, *hvad* der kendetegner henholdsvis forandring og stilstand i en bygning, og *hvordan* der skelnes mellem forandring og stilstand - henholdsvis liv og død. Hvornår er der tale om bygningsforandring og hvornår er der tale om stilstand? Hvordan konstaterer vi, om bygningen 'lever' i fortløbende forandring, og hvordan konstaterer vi, om den er 'død' og derfor ikke længere ifølge Exner har værdi eller er bevaringsværdig. Hos mennesker indtræffer døden, når hjertet holder op med at slå (over en vis periode) eller når mennesket erklæres for hjernedødt. Exners brug af metaforen 'bygning - menneske' og den dikotomiske hjemmel 'liv - død' dækker her over nogle kontroversielle forhold, som ikke er fuldstændig entydige, og som netop er væsentlige i relation til at begrænse flertydigheder i forståelsen og brugen af begrebet "historisk arkitektur"³¹². Flertydigheder som aktualiseres, når Exners holdning skal operationaliseres i forhold til værdisætning af og arkitektonisk intervention i praksis.

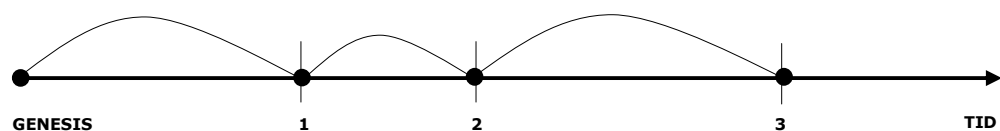
Eksempelvis kan der spørges: Er bygningsforandringer, som *ikke* kan observeres og erkendes med 'det blotte øje', lig med stilstand og altså lig med døden? Eller er definitionen af forandring betinget af, at forandring sker med bestemte tidsintervaller; forstået således at indtræffer en årrække, hvor bygningen ikke gennemgår synlige forandringer, så betragtes bygningen som værende stillestående og dermed død? Eller er definitionen af forandring betinget af mængden af bygningssubstans, der fjernes og erstattes med ny substans?

³¹² Exner refererer til "historisk arkitektur" som et begreb.

Dertil kommer spørgsmål angående den målestok eller det forhold som forandringen sættes i forhold til. Om nøglen 'originalitet' skriver Exner: "Originalitet (oprindelighed) defineres som den grad af ægthed, som bygningen besidder på et givet tidspunkt i sit procesforløb, vurderet i forhold til dens genestilstand, tidspunktet, da den blev skabt, den eneste gang den var 100 % original"³¹³. Antages det, at bygningen eksempelvis har gennemgået forandringer i en sådan grad, at bygnings-substansen fra genestidspunktet i overvejende grad er fjernet og erstattet med nye materialer. Kan der så være tale om et nyt genestidspunkt, som fortløbende forandring herefter vurderes i forhold til? Kan man da forestille sig, at en bygning har flere genestidspunkter afhængig af graden af forandring, jævnfør de to principielle diagrammer nedenfor? [Se figur 4 og figur 5]

Figur 4: Diagrammet ovenfor viser, hvordan forandring ifølge Exner forholdes til et og samme genestidspunkt – nemlig det tidspunkt da bygningen 'blev født' første gang. De punktvis nedslag 1, 2 og 3 afspejler vilkårlige tidspunkter, hvor holdningsobjektet vurderes eller bedømmes med henblik på værdisætning og/eller intervention. Genesis er en absolut størrelse, som forandring vurderes i forhold til.

Figur 5: Diagrammet ovenfor viser, at der modsat Exners tanke kan være flere genestidspunkter, afhængig af i hvilken grad holdningsobjekt er forandret i forhold til tidligere stadier. Ved markante og gennemgribende forandringer kan det således tænkes, at der kan tales om

³¹³ Bilag I, s. 60

nye genesis-tidspunkter, som udgangspunkt for værdisætning og intervention. De punktvis nedslag 1, 2 og 3 afspejler tidspunkter, hvor holdningsobjektet har gennemgået markante og gennemgribende forandringer, der berettiger et nyt udgangspunkt for vurdering eller bedømmelse af forandring som beslutningsgrundlag for værdisætning og/eller intervention. Genesis er en relativ størrelse, som forandring vurderes i forhold til.

I sin videre argumentation drager Exner en sammenligning mellem nedfrosne æg og sædcellers konstante, kontrollerede, og kedelige eksistens og de "stivfrosne" [hvilket jeg tolker som 'døde' og ikke bevaringsværdige] fredede og restaurerede huse, der er blevet ført tilbage eller rekonstrueret til et bestemt tidspunkt i bygnings 'liv' og dermed ikke længere afspejler den historiske proces. Betyder det, at disse bygninger for altid er helt uden værdi eller betydning? Eller kan man modsat mennesket forestille sig, at en sådan død bygning kan 'genoplives', såfremt den igen fremadrettet afspejler forandring over tid? Disse grundlæggende syn på forandring udfordrer Exners genesis-tidspunkt som det relative afsæt for tid og forandring.

Exner giver ikke entydige svar på ovenstående spørgsmål. Han bevæger sig på et argumentationsplan, hvor han ikke så at sige går detaljeret ned i holdningens materie. Hans argumenter er ikke specifikke i forhold til forandring og stilstand. Han forbliver argumentatorisk på et metaforisk plan, hvor han alene fokuserer på ligheder, men undlader at inddrage og problematisere forskellene. Samtidig med hjemler han sin påstand dikotomisk i et generelt synspunkt. På denne måde forekommer hans argumentation for 'den historiske bygning' således som værende almengyldig, hvilket kan give modtager indtryk af, at hans holdning er videnskabelig og objektiv.

Spørgsmålene til Exners dikotomiske afsæt er altså mange. Min begrundelse for at rejse dem er at påpege, at det netop er i besvarelsen af dem, at Exners holdning til bygningens historiske proces bliver konkret og dermed håndgribelig i praksis. Samtidig er det også i besvarelsen af disse spørgsmål, at definitionen af 'historisk arkitektur' ikke længere kan betragtes som objektiv, men netop bliver *et subjektivt anliggende*. Subjektiviteten bliver nærværende, fordi definitionen af tid og forandring, der afspejler bygningens historie, lige præcis determineres i en relation mellem bygningen og beskueren [fagudøveren]. Således vil identifikation af 'fortløbende tid' og dermed bygningsforandringer knytte sig til både beskuer og bygning, der begge kan siges at være i forandring. Identifikationen af 'fortløbende tid' kan derfor blandt andet afhænge af forhold som: '*Beskuerens forudsætninger*' for at se eller ikke at se forandring i en bygning. Forudsætninger, der kan være betinget af forhold som eksempelvis: A) *kognition* forstået som beskuerens viden og evne til at opfatte, tænke og erkende forandring i en bygning; B) *Følelser og vilje*, der kan styre hvad beskueren ser som forandring; C) *Beskuerens fysik*, der kan begrænse

hvad øjet kan se samt D) *'Beskuerens perspektiv'*, forstået således at forandring er en relativ størrelse, der altid ses og vurderes i forhold til noget.

Exner argumenterer for, at forandring skal ses og vurderes i forhold til et bestemt tidspunktet nemlig "genesis" – altså det tidspunkt da bygningen blev opført første gang – det tidspunkt den blev "født". Men forandring kan også vurderes i forhold til andre og/eller flere 'vilkårlige' tidspunkter i bygningens historiske proces. Identifikationen af 'fortløbende tid' vil også afhænge af *forandringens aflæselighed*. Forandringer kan være synlige og usynlige, og de kan være umiddelbart aflæselige med 'det blotte øje' eller de kan være så minimale, at de alene lader sig observere ved en bygningsarkæologisk eller mikroskopisk undersøgelse. Endvidere kan der være grunde til at skelne i *'forandringens årsag'*. Forandringer kan være forårsaget af direkte intervention i bygningen i form af addition/subtraktion af bygningssubstans. Forandring kan også være forårsaget uden direkte intervention, fordi bygningssubstans ældes og nedbrydes. At bruge 'fortløbende tid' og kontinuerlig forandring som grundlag for værdisætning og intervention er således ikke en entydig og absolut størrelse, men en størrelse der afhænger af 'øjet der ser'.

Exner ønsker gennem sin argumentation modtagers tilslutning til, at historie skal betragtes som en sammenhængende proces/uafbrudt tidslinje, hvor alle forandringer i bygningen - hvad enten der er tale om additioner og/eller subtraktioner - i udgangspunktet er *ligeværdige og lige betydningsfulde* i bygningens historie. Hans syn på historien betyder dermed også, at han ikke forholder sig kritisk til de bygningsforandringer, som er sket over tid, men i princippet betragter alle forandringer som lige væsentlige for bygningens historiske proces.

Dermed forholder Exner sig ikke kritisk til bygningsforandringer, som eksempelvis er udført uhensigtsmæssigt og måske gør mere skade end gavn på bygningen. Der kan være tale om tilfælde, hvor en hel facade på en middelalderlig kirke er blevet pudset op med cementmørtel, eller hvor bygningsforandringerne er arkitektonisk utilpassede eller funktionelt utidssvarende. I henhold til Exners definition af 'historisk arkitektur' skal også disse forandringer respekteres og bevares. Spørgsmålet er blot om det er formålstjenligt i praksis, og om det overhovedet er Exners intention. Under en samtale som jeg havde med Exner den 08. oktober 2008, spurgte jeg ind til dette forhold. Exner gjorde her opmærksom på, at der naturligvis kan være tilfælde, hvor tidligere tiders forandringer må gøres om eller fjernes af forskellige årsager. Han var helt bevidst om, at der kan være tilfælde, hvor hans holdning til den historiske bygning skal tolkes mere frit, selvom hans argumentation ikke umiddelbart åbner op for denne mulighed³¹⁴.

³¹⁴ Jeg lovede Exner at gøre opmærksom på dette forhold og som lovet så hermed gjort.

Imidlertid er denne mulighed for at vælge forandring og dermed bygningshistorier - til og fra - med til at betone det subjektive i holdningen, idet disse til- og fravalg af historier netop bliver foretaget ud fra bestemte 'værdidiskurser' og ud fra bestemte værdibaserede perspektiver; nemlig fagudøvernes perspektiver.

9.2 De fire nøgler – Subjektive kriterier

Exner argumenterer for, at de fire nøgler 'originalitet', 'autenticitet', 'identitet' og 'narrativitet' er "objektive og skærper opfattelsen af det konkrete, som bygningen i sig selv peger på, og ikke kun hvad betragteren synes er det historiske"³¹⁵. Men Exner forankrer netop definitionen af de fire nøgler i sin forståelse af den historiske bygning og dermed også i sit eget subjektive syn på forandring. Men i og med at han om bygningens originalitet anfører, at den skal vurderes i forhold til bygningens genesisstilstand (hvilket vil sige det tidspunkt da bygningen blev skabt, den eneste gang bygningen, ifølge Exner, var 100 procent original³¹⁶), så åbner han ikke op for, at en bygning eksempelvis kan have flere genesis tidspunkter. Exners argumentation udfordrer dermed intentionen om objektivitet, idet nøglerne netop bygger på hans opfattelse af den historiske bygning. Denne opfattelse er hverken mere eller mindre objektiv end det syn, en anden betragter måtte have på det historiske (og på genesis) – det vil sige på tid og forandring. Jeg ønsker her at fremhæve, at Exner forudsætter, at man tilslutter sig hans forståelse af den historiske bygning og dermed også hans syn på forandring, for at nøglerne ifølge Exner kan betragtes som objektive.

9.3 Det reversible indgreb – Et paradoksalt princip

Hvad der er meget bemærkelsesværdigt i Exners argumentation for det reversible indgreb er, at han løsriver sig fra metaforen 'bygning – menneske' for i stedet at hjemle sin påstand i fagområdets [terminologiske] uoverensstemmelser og uklarheder. Argumentet for, hvordan der bør intervenseres arkitektonisk i den historiske bygning, hænger således hverken direkte sammen med argumentet for 'den historiske bygning' eller sammen med hans argument for 'de fire nøgler'. Og måske

³¹⁵ Bilag I, s. 60

³¹⁶ Bilag I, s. 61

netop derfor opstår der i argumentet for 'det reversible indgreb', hvad der kan karakteriseres som paradoksale forhold.

På den ene side påpeger Exner i sin argumentation for at bruge de fire nøgler som grundlag for objektiv værdisætning, at de kan bidrage til at afklare og præcisere de faktorer, som indgår i det komplekse, måske usikre eller *subjektive* projekt- og beslutningsgrundlag, der foreligger før der træffes beslutning om det rette indgreb³¹⁷. Men samtidig tilslutter han sig, i argumentet for det reversible indgreb, gruppen af usikre fagudøvere, hvilket netop er hans begrundelse for at indgrebet bør være reversibelt. Dermed anfægter han også indirekte nøglernes validitet som værende objektive og dermed retningsgivende for beslutningsprocesserne. Med det reversible indgreb bliver det endvidere ifølge Exner muligt at fjerne den fysiske form, som et indgreb udføres med, således at eksempelvis en bygning kan fremtræde lige så intakt som før indgrebet. Dette princip kan dog forekomme fornuftstridigt, når Exner i øvrigt netop tilskriver bygningens kontinuerlige forandring, som det bærende i sin holdning. Således kunne man hævde, at Exner – hvis der skulle være overensstemmelse mellem argumenterne – burde tilslutte sig det 'blivende' indgreb for derved at forstærke sit eget 'mantra' om og dedikation for fortløbende forandring.

10 Delkonklusion

Argumentet for 'den historiske bygning' hjemler Exner i en metaforisk og parallel sammenligning mellem to forskellige størrelser; Bygninger og levende væsener. Sammenligningsargumentet kategoriseres af Jørgensen og Onsberg som overvejende intellektuelt, fordi der refereres til ydre relationer eller til fænomener, som findes i verden omkring os. Denne argumenttype kobles således også sammen med den intellektuelle appelform logos, den appelform der koncentrerer sig om en saglig og objektiv bevisførelse. I den forstand kan Exners holdning karakteriseres som værende objektiv.

Netop fordi Exner forankrer og udfolder dette sammenligningsargument metaforisk i dikotomien liv – død så udfordres den objektive og saglige bevisførelse, fordi metaforen ikke er entydig. Brugen af metaforer kan nemlig gøre holdningen diffus og u håndgribelig og dermed sløre holdningens objektive gyldighed.

³¹⁷ Bilag I, s. 65

Grunwald skriver om metaforen, at den kan skabe nye forbindelser i et budskab, som gør det muligt at se virkelighedens fænomener på andre og måske nyskabende måder³¹⁸. Den gode metafor kan også have en symbolsk funktion, som ofte kan gøre det nemmere for læseren at forstå, hvad sagen i en tekst drejer sig om. Metaforen har således et formidlingsrelateret sigte, idet den bidrager til en forståelse af en påstand. Det er antageligt også disse intentioner, Exner har haft med sin meget konsekvente brug af metaforer.

Endvidere kan metaforen ifølge Grunwald knytte virkningsfulde forbindelser til de dybere lag i et budskab, "der hvor budskabet holder til"³¹⁹. Grunwald peger dermed også på, at mekanismen i en metafor bevirker, at det enkelte ord kommer til at henvise til noget andet og mere end bare sig selv. Samtidig med at metaforen overskrider sprogets egne grænser, åbnes således op for det, som sprogfolk kalder for flertydighed³²⁰ - hvilket jeg har påvist i min problematisering af de tre argumenter. Metaforen kan derfor så at sige 'vråde' eller forvanske budskabet.

Om brugen af metaforer i argumentation skriver Jan Maintz Hansen i bogen "Politik og Metaforik – Metaforen er et våben" (2006), at metaforen kan fremhæve ligheder mellem to betydningsfelter, men samtidig skjule forskellene mellem dem. Maintz Hansen peger på, at fordi metaforen fremhæver ligheder frem for forskelle er den per definition perspektivisk, flertydig og potentielt manipulerende. Eksempelvis ser Exner i sin brug af metaforen 'bygning – menneske' helt bort fra, at et menneske ikke kan genfødes i den samme form, hvorimod bygninger i princippet godt kan genfødes eller rekonstrueres flere gange.

Metaforen muliggør altså, at et givent sagsforhold begrebsliggøres på en måde, der skjuler betydningsfulde problematiske aspekter ved sagsforholdet. Det betyder, at et budskab kan 'metaforiseres', så det former modtagers konception af budskabet på en sådan måde, at det bliver overensstemmende med afsenders konception og ønsker. Det vil sige at afsenders egen fortolkning af budskabet kan 'farve' evidensen og eksempelvis gøre evidensen mere interessant for modtageren. Metaforen kan således skabe et slør af konsensus om en holdning, et argument eller et indhold, der måske i virkeligheden er diffust eller kontroversielt.

Objektiviteten i Exners holdning synes også at blive udfordret derved, at han i sin argumentation trækker på sammenligninger mellem arkitektfaget og lægevidenskaben. Udfordringen består i, at der netop er tale om to grundforskellige videnskabelige retninger. Det arkitektoniske felt har i overvejende grad fællesskaber med den humanistiske videnskab, hvorimod lægevidenskaben i overvejende grad deler fællesskaber med naturvidenskaben. Den humanistiske videnskab beskæftiger

³¹⁸ Grunwald 1997:71

³¹⁹ Grunwald 1997:72

³²⁰ Grunwald 1997:71

sig med mennesker, samspillet mellem dem og produkterne af deres handlinger, som eksempelvis artefakter, sprog, kunst- og arkitekturværker og i det hele taget alt, hvad vi samler under begrebet kultur. Der er fokus på det unikke og historisk enestående - dét som kun sker én gang. Naturvidenskaben beskæftiger sig derimod med den fysiske virkelighed, der eksisterer uafhængigt af mennesket. Naturvidenskaben søger objektive forklaringer på generelle fænomener og processer i naturen. Denne videnskab beskriver altså kort sagt det universelle og lovmæssige - dét som sker hver gang. Der er en afgørende forskel på genstandsfelterne og metoderne i de to felter, som gør det vanskeligt at overføre principper og regler fra det ene felt til det andet. Alligevel søger Exner i sin argumentation at trække på en 'naturvidenskabelig validitet' som argumentatorisk virkemiddel i bestræbelsen på at vinde modtagers tilslutning. Dette 'logisk' forankrede virkemiddel er med til at nedtone argumenternes subjektivitet og dermed illudere videnskabelig valens og konsensus.

Jeg vil nu forlade analysen af Johannes Exners bevaringsholdning og bevæge mig ca. 150 år tilbage i tiden til sidste halvdel af 1800-tallet for at undersøge, hvordan den franske arkitekt og arkitekturteoretiker Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc argumenterer for sin holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt og værdisætningen heraf som forudsætning for arkitektonisk intervention

11 EUGÈNE-EMMANUEL VIOLLET-LE-DUC³²¹

Eugène-Emmanuel Viollet-le-Ducs forfatterskab og faglige produktivitet som praktiserende arkitekt er omfattende og ikke mindst beundringsværdigt, men som den svenske arkitekturteoretiker Göran Kåring påpeger, så er netop teksten "Restauration" fra Viollet-le-Ducs leksikale værk "Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle", bind 1-10 (1854-68) én af de mest betydningsfulde tekster, Viollet-le-Duc har formuleret om restaurering³²². Dermed er det også en central tekst i forhold til en undersøgelse af hans holdning til værdisætning af og arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter. Tekstens centrale placering i hans forfatterskab understøtter således valget af netop denne tekst som case for forskningsprojektets anden argumentationsanalyse.

Jeg er bevidst om, at der også i eksempelvis teksten "Stil"³²³ fra samme leksikon kan findes argumenter, der relaterer sig til Viollet-le-Ducs forståelse af det arkitektoniske kulturarvsobjekt og til værdisætningen heraf. Jeg har dog valgt at afgrænse mit materiale til alene at omfatte teksten "Restaurering". Heri ligger således en risiko for, at jeg ikke får et tilstrækkeligt nuanceret billede af hans holdning og argumentation, ligesom der også i tekstoversættelsen fra fransk til dansk kan gå informationer tabt. I andre litterære sammenhænge³²⁴ findes teksterne dog ofte behandlet, på forskellige sprog, kommenteret og analyseret taget ud af deres leksikale kontekst, og denne tilgang vil jeg læne mig op ad i min afgrænsning af analysens empiriske grundlag.

Endvidere vil jeg nævne, at teksten af Viollet-le-Duc kan læses som ét langt argument for hans holdning til intervention – deraf titlen "Restaurering". I teksten argumenterer han også for det arkitektoniske kulturarvsobjekt med særlig fokus på forståelsen af bygningshistorien, ligesom der kan udledes argumenter relateret til værdisætningen heraf. Jeg behandler alle tre tematiske argumenter, med det formål at etablere et tilstrækkeligt underbygget og tilnærmelsesvist ensartet sammenligningsgrundlag imellem de tre tekstanalyser.

Af Exners tekst fremgår det entydigt, hvornår han eksempelvis argumenterer for værdikriterier og intervention, fordi hans tekst er struktureret i selvstændige afsnit med selvstændige overskrifter og forholdsvis afgrænsede argumenter. Dette sammenholdt med at Exner meget konsekvent bygger hele sin holdning og alle tre tematiske argumenter op på den metaforiske sammenligning 'bygning - menneske'

³²¹ Se eventuelt biografi [Afsnit 5.2 i Appendix]

³²² Kåring 1995:190

³²³ Viollet-le-Ducs artikel Stil fra hans leksikale værk Dictionnaire raisonné er oversat af Lyhne og Nielsen i bogen Tankebygninger – Arkitektur og kunsthåndværk 1851-1914 (1994).

³²⁴ Se eventuelt Mårtelius (1982), Kåring (1992), Lyhne og Nielsen (2000)

og dikotomien 'liv – død', giver selvsagt en rød tråd i analyse, syntetisering og problematisering.

Viollet-le-Ducs tekst er bygget ganske anderledes op. Han har ikke en tilsvarende klar struktur. Teksten er bygget op over mindre afsnit, der i mere eller mindre grad bygger på det eller de foregående afsnit. Hvad der gør teksten til en argumentationsanalytisk udfordring er, at der kan udledes flere påstande, belæg og hjemler på det samme tema. Det betyder alt i alt, at identifikationen af hans argumenter for henholdsvis det arkitektoniske kulturarvsobjekt, værdisætning og arkitektonisk intervention må udledes på tværs af tekstens afsnit, ligesom argumenterne er 'flettet ind i hinanden'.

Jeg har prioriteret i disse argumenter ud fra kriterierne om, at de skulle have tilstrækkelig bredde og dybde til at afspejle Viollet-le-Ducs holdning og intention samt tilstrækkeligt potentiale til at bidrage til forskningsprojektets temaer og problemstillinger. Derfor er der ikke, på samme måde som vi så det i Exners tekst, en rød tråd i Viollet-le-Ducs argumentation. Analysen og problematiseringen af ham kan således umiddelbart forekomme mindre sammenhængende. Ved nærmere gennemlæsning er det dog muligt at identificere et tema, der kan fungere som forståelsesmæssig rammesætning for læsning og analyse af Viollet-le-Ducs tekst. Dette tema handler om 'videnskabelighed og objektivitet'.

I det følgende vil jeg med afsæt i den danske oversættelse af Lyhne og Nielsen (2000) vise, hvordan Viollet-le-Duc argumenterer for sin 'restaureringsholdning'. Det er intentionen at finde ud af, hvilke retoriske virkemidler han trækker på i bestræbelsen på vinde modtagers tilslutning. Endvidere er det målet at undersøge, hvorvidt hans argumentationsform ved nærmere eftersyn er kendetegnet ved i overvejende grad at være entydig eller flertydig – objektiv eller subjektiv. Teksten forefindes i sin helhed i [DEL VII "Bilag II"].

11.1 Restaurering

Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc indleder sin tekst "Restaurering" med at definere restaurering således: "At restaurere et bygningsværk, det er ikke at vedligeholde det, reparere det eller genskabe det, det er at reetablere det i en fuldfærdig skikkelse, som måske aldrig har eksisteret på noget tidspunkt"³²⁵. Dette udsagn er nærmest blevet identisk med Viollet-le-Duc og er derfor ofte den sætning, der fo-

³²⁵ Bilag II, s. 15

kuseres på, når Viollet-le-Duc enten gøres til genstand for reference eller for refusering.

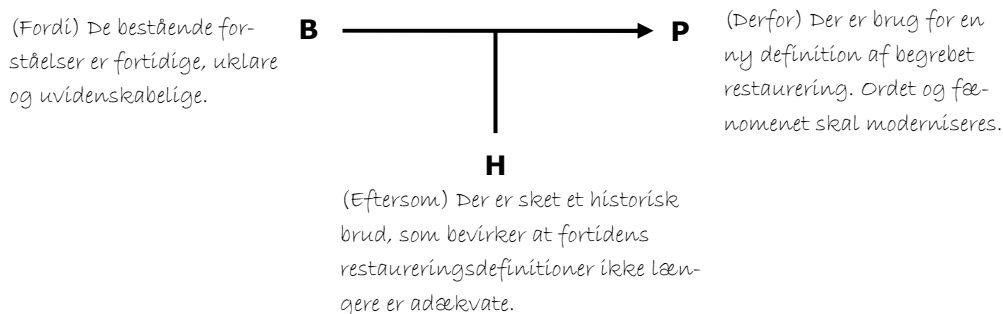
I en argumentationsanalytisk optik er det dog mindst lige så relevant at se nærmere på det udsagn, som Viollet-le-Duc præsenterer umiddelbart forud for denne definition: "Ordet [restaurering] og fænomenet er moderne"³²⁶. Bag dette udsagn gemmer sig nemlig fundamentet til det forståelsesmæssige afsæt, som herefter styrer Viollet-le-Ducs holdning og argumentation og ikke mindst hans praktiske virke; nemlig en vedholdende stræben efter at videnskabeliggøre og objektivere sin definition – princippet for intervention. En stræben der nærmest bliver en besættelse, og som derfor også afspejles i hans valg af belæg og hjemler, men som ind i mellem bevirker, at argumentationen bliver kategorisk og til tider selvmodsigende og diffus.

I det følgende vil jeg vise, hvordan Viollet-le-Duc bruger denne ansats 'ordet og fænomenet er moderne' retorisk bevidst til at forankre objektiviteten i sit syn på historien, værdigrundlaget og ikke mindst princippet for arkitektonisk intervention.

12 Et argument for den nye definition

Det første af Viollet-le-Ducs argumenter som jeg vil analysere, kan betragtes som en indledning til artiklen "Restaurering". I dette argument fremfører Viollet-le-Duc ikke bare begrundelsen for at redefinere ordet 'restaurering' og bevæggrunden for at fremkomme med denne tekst; han introducerer også til det, der må betragtes som kernen i hans holdning og argumentation: Intentionen om videnskabelighed og objektivitet.

Dette konstituerende argument kan udledes af teksten og indskrives i Toulmins argumentmodel således:

³²⁶ Bilag II, s. 15

Som det fremgår af modellen ovenfor, så ønsker Viollet-le-Duc modtagers tilslutning til, at det er nødvendigt at redefinere forståelsen af 'restaurering'. Ordet og fænomenet skal moderniseres (P). Som belæg for denne påstand anfører han: "[...] os bekendt har man ikke præcist defineret, hvad arkitektonisk restaurering er [...] det ser ud til, at talrige uklarheder har sneget sig ind i den betydning, som man giver eller bør give en sådan operation."³²⁷ Og han anfører videre: "faktisk har ingen civilisation, intet folk i tidernes løb givet sig i kast med at udføre restaureringer, således som vi forstår dem i dag"³²⁸ (B). Som støtte for påstanden om at modernisere restaureringsdefinitionen anfører han altså, at begrebet ikke tidligere har været gjort til genstand for indholdsmæssig udredning, og at de foreliggende forståelser er uklare. Han hjemler herefter påstand og belæg i følgende udsagn: "Vor epoke, og i historisk tid kun den, anlægger en særlig holdning til det forgangne. Den vil analysere fortiden, foretage sammenligninger, klassificere og fremstille dens sande historie"³²⁹ (H). Ordet og fænomenet skal altså moderniseres, fordi den aktuelle forståelse er både uklar og fortidig, og det er den, eftersom der er sket et historisk brud, som bevirker at fortidens restaureringsdefinitioner ikke længere er adækvate.

I det følgende vil jeg vise, hvordan Viollet-le-Duc udfolder belæg og hjemmel yderligere i bestræbelsen på at videnskabeliggøre og objektivere sin egen definition og holdning.

12.1 Belægget stadfæstes i absolutte sammenligninger

Viollet-le-Duc stadfæster belægget om at de foreliggende forståelser af restaurering er fortidige, uklare og uvidenskabelige ved at drage sammenligninger til en række eksempler på andre forståelser og definitioner, som han henter fra forskellige perioder i fortiden og geografiske steder. Eksempelvis anfører han om de fortidige eksempler følgende³³⁰: At opføre nyt og lade det gamle forfalde, som det blev gjort i Asien; at foretage gennemgribende istandsættelser, som Romerne gjorde det; at rekonstruere Soltemplet i Baalbek i henhold til den herskende byggeskik; at påtrykke øjeblikkets segl i form af nødvendige istandsættelser, som grækerne gjorde det; at rejse bygningsværker med bygningsdele fra andre bygningsværker, har ikke noget at gøre med den moderne forståelse af restaurering³³¹.

³²⁷ Bilag II, s. 15

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Bilag II, s. 17

³³⁰ Her gengivet i en forenklet opstilling af hans eksempler.

³³¹ Bilag II, s. 15

Samtidig med denne fremstilling af de fortidige forståelser forsøger han at eliminere modtagers tvivl, ved på de to første sider i teksten at fastholde og synliggøre belægget om at disse forståelser er fortidige og uklare. Det gør han ved konsekvent og kontinuerligt at sammenstille de fortidige referencer med formuleringerne: "[...] som vi forstår dem [restaureringerne] i dag [...]", "[...] den betydning, vi giver det [ordet restaurering] i dag [...]", "[...] en måde, der i dag [...]" og endelig "[...] sådan som vi forstår dem [restaureringerne] i dag [...]"³³². Herved fastholder han belægget for påstanden, nemlig at de fortidige forståelser er forskellige fra hans egen moderne forståelse.

Han bruger sammenligningerne til at fastslå, hvad restaurering *ikke er* (altså de fortidige forståelser) samt hvad restaurering *er* (hans egen forståelse). Samtidig hermed bruges disse absolutte sammenligninger som bevis for, at der både er brug for en moderne definition og at hans definition er moderne og 'rigtig'. Der er 'min' [læs: Viollet-le-Ducs] forståelse; - og så er der de andres - men 'min' er rigtig; de andres er forkerte. At denne stadfæstelse af belægget forekommer både kategorisk og påståelig, skyldes antageligt, at der implicit i hans hjemmel også ligger, at han tager afstand fra de fortidige forståelser, fordi de er uvidenskabelige. De tilhører tiden 'før', et ikke konkret defineret 'historisk brud'.

I det følgende vil jeg kigge nærmere på denne hjemmel, der handler om det, jeg betegner 'det historiske brud'. Det er som ovenfor antydnet i dette 'historiske brud', at han forankrer kernen i restaureringsholdningen og ikke mindst retfærdiggør den formulerede restaureringsdefinition. Nøgleordene i denne hjemmel er 'videnskabelighed og objektivitet'.

12.2 Hjemlen forankres i det historiske brud

"Vor epoke, og i historisk tid kun den, anlægger en særlig holdning til det forgangne [...]"³³³ anfører Viollet-le-Duc og indikerer dermed 'et brud' med fortidens holdning til det forgangne. Han anlægger en distance til fortiden, som bevirker at fortidens restaureringsdefinitioner ikke længere er adækvate. Viollet-le-Ducs begrundelse for at fremkomme med en ny definition på restaurering kan derfor ses i sammenhæng med det paradigmeskift, der netop kendetegner Viollet-le-Ducs samtid.

³³² Citaterne er fra: Bilag II, s. 15 og 16

³³³ Bilag II, s. 17

Ganske kort fortalt er sidste halvdel af 1800-tallet en periode, hvor eksempelvis Charles Darwin forkaster den kristne skabelsesberetning som forklaring på menneskets oprindelse, for i stedet at påvise at mennesket nedstammer fra aberne. En erkendelse der følges op af Nietzsches ofte citerede udsagn: "Gud er død". Det er en periode, hvor det immaterielle og åndelige kasseres som forklaring på fænomener og verden omkring os, hvorfor der opstår behov for nye forståelsesmæssige rammer. De nye rammer etableres i det materielle, og deraf følger udviklingen af videnskabelige og objektive metoder, der kan afdække sand viden om det materielle.

Også synet på historien ændrer sig, idet den ikke længere anskues som en række af disparate hændelser og begivenheder, der afløser hinanden. Nu forstås historien som en sammenhængende proces, der gennem serier af kausaliteter leder op til samtiden. Heraf følger også en forståelse af, at fortiden er opbevaret i samtiden³³⁴. Det erkendes, at historien er til stede i samtiden som materielt vidnesbyrd - i form af 'spor'. Med afsæt i disse spor kan fortiden analyseres og syntetiseres, og med en detektivs kombinationsevne kan sporene blotlægges, indtil sandheden om sammenhængen mellem sporene er dokumenteret og kortlagt³³⁵.

Denne stræben efter at videnskabeliggøre og dokumentere sandheden om "det forgangne"³³⁶, er således en del af tidens strømning - og ikke "en grille, en mode eller et lune" som Viollet-le-Duc også påpeger³³⁷. Han indskrives sig altså i denne strømning som repræsentant for dette 'scientific turn' med det formål at anvise, hvordan dette ændrede syn på fortiden skal operationaliseres og forvaltes i relation til arkitekturen og synet på arkitekturhistorien.

Viollet-le-Duc plæderer altså for, at tiden er inde til at observere historiske spor på en måde, der kan lede frem til sandheden om det forgangne: "Vor epoke stiller sig ikke tilfreds med at kaste søgende blikke bagud: det retrospektive arbejde formulerer kun de problemer, som fremtiden vil blive stillet over for, og bidrager til løsningen af dem"³³⁸. Og han anfører endvidere om historiens betydning: "Man må en passant bemærke, at de epoker, der repræsenterer et vigtigt skridt fremad, har udmærket sig i forhold til andre ved i et i det mindste relativt udførligt studie af fortiden"³³⁹. Han pointerer dermed, at der er en direkte sammenhæng mellem fortid og fremtid. Sand viden om fortiden giver svar på fremtidens udfordringer og bidrager til udvikling og fremskridt. Han bruger her, hvad Onsberg og Jørgensen betegner som årsagsargumentet. Indsigt i den sande historie har altså den følgerkning, at der kan findes svar på fremtidige problemer.

³³⁴ Lyhne og Nielsen 2000:8

³³⁵ Bilag II, s. 8

³³⁶ Bilag II, s. 17

³³⁷ Ibid.

³³⁸ Bilag II, s. 18

³³⁹ Ibid.

Han tilslutter sig en opfattelse af, at verden på dette tidspunkt består af 'absolutter', og hvis vi bruger de rigtige videnskabelige og objektive metoder, så kan vi finde frem til 'de sande absolutter'. Netop derfor bliver en væsentlig del af Viollet-le-Duc hjemmel også at påvise 'den videnskabelige metode som redskab til at nå 'de sande absolutter'. Med en systematisk snusfornuft kan den sande historie afdækkes. En opfattelse som også blev delt af den danske og samtidige historiker Kristian Erslev.

Helt konkret bruger Viollet-le-Duc autoritetsargumentet i sin argumentation for betydningen af dette videnskabelige grundlag. I sin bestræbelse på at overbevise modtager om, at videnskabelige metoder kan afdække den sande historie, trækker han citerede veksler på generaldirektøren for 'Direktoratet for bevaring af nationale mindesmærker', "Monuments historiques", Ludovic Vitet, og refererer flere gange til hans efterfølger Prosper Mérimée. Begge er de fortalere for de videnskabelige metoder og omtaler dem som "frembrydende videnskab"³⁴⁰. Viollet-le-Duc fremhæver både Vitet og Mérimée som "to åndelige fædre og kloge inspiratorer"³⁴¹, og de tilskrives i samme omgang æren for at introducere sammenhængen mellem den metodiske tilgang og den historiske sandhed. Viollet-le-Duc skriver blandt andet om Vitet: "Som den første beskæftigede han sig seriøst med vore gamle bygningsværker; som den første udkastede han praktiske ideer herom; og som den første gjorde han den metodiske undersøgelse gældende i den slags arbejder. Vejen blev bannet, andre arkitekturkyndige, andre forskere betrødte den med iver, fulgt af kunstnere"³⁴². Viollet-le-Duc trækker altså her på to autoriteters pålidelighed. En argumentform der har emotionel appel, fordi hjemlen henter sin regel i den følelse, som den pågældende autoritet vækker i modtager; eller det omdømme som henholdsvis Vitet og Mérimée har hos modtager.

Det jeg gerne vil påpege med ovenstående er, at videnskabeligheden og objektiviteten er bydende nødvendig for Viollet-le-Duc. Det er den, fordi den netop kan afdække den objektive og absolutte sandhed om fortiden. Hos Viollet-le-Duc er videnskabeligheden bundet til de metoder, hvormed den sande historie afdækkes; samtidig med at de videnskabelige metoder kvalificerer håndteringen af den sande historie.

Nedenfor vil jeg vise, hvordan denne objektivitet kommer til udtryk i hans forståelse af historien og herunder, hvordan han argumenterer for metoden som grundlag for objektiv værdisætning og intervention. Det interessante spørgsmål er her, hvordan Viollet-le-Duc argumentatorisk får stadfæstet den videnskabelighed og objektivitet

³⁴⁰ Bilag II, s. 24

³⁴¹ Bilag II, s. 26

³⁴² Bilag II, s. 23

vitet, som er hele kernen i hans holdning. Hvad kendetegner hans belæg og hjemmel for den objektivitet, som han postulerer?

Figur 6³⁴³: Det middelalderlige forsvarsanlæg Carcassonne er restaureret af Viollet-le-Duc i 1853. Anlægget figurerer nu på UNESCOs Verdensarvsliste (1997) som en del af den middelalderlige forsvarsby Carcassonne.

13 Et argument for den sande historie

At historien tilskrives en central betydning for Viollet-le-Duc, kommer til udtryk derved, at han løbende gennem hele teksten både argumenterer for, hvorfor historiekundskab er vigtig³⁴⁴, samt hvordan den skal forstås og ikke mindst håndteres i arkitekturen. Det særlige ved denne forståelse er, at den hænger uløseligt sammen med både hans metodiske grundlag for værdisætning og for de principper, han

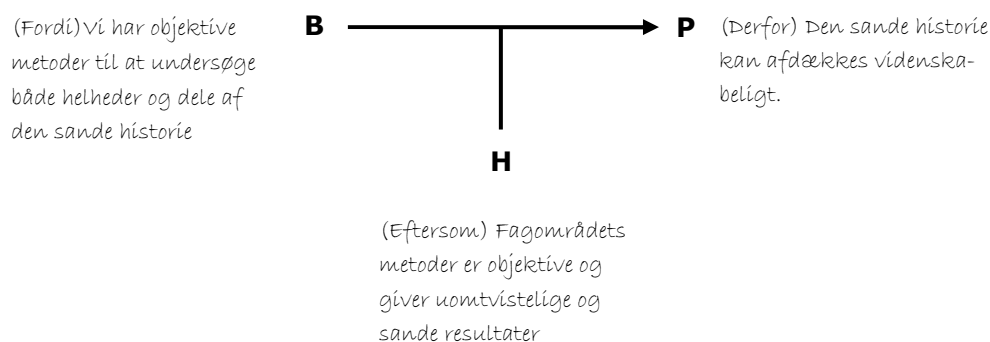
³⁴³ Dette foto taget af: Jean-Jacques Gelbart. For yderligere information se venligst: <http://www.gelbart-photographe.fr/>. Tilladelse til at bruge fotografiet er givet personligt.

³⁴⁴ Årsagen til, at det er væsentligt for Viollet-le-Duc at overbevise modtager om historiens betydning, skal her sammenholdes med hans definition på restaurering og påstanden om reetablering af historiske bygningsværker som historisk vidnesbyrd. Dertil kommer den årsag som Lyhne og Nielsen påpeger; nemlig at der i første halvdel af 1800-tallet fortsat er nogle, som forbinder interessen for middelalderen med en længsel efter tilstandene før revolutionen i 1830 (udløst af revolutionen i 1789).

lægger til grund for intervention. I dette argument kan man således også udlede, hvordan han argumenterer for metoder og principper som grundlag for værdisætning og intervention.

Det centrale i hans forståelse af historien kommer til udtryk i følgende udsagn: "Hvis et videnskabeligt faktum er af væsentlig betydning i sin helhed, hvordan skulle det så være uden betydning i detaljerne. Alle disse arbejder kæder sig sammen og støtter hinanden indbyrdes"³⁴⁵. Dette udsagn, der fungerer som belæg for Viollet-le-Ducs argument for den sande historie, peger netop på, at han betragter historiens helheder og dele som uadskillelige – som hinandens forudsætninger i forhold til identifikationen af den sande historie.

Argumentet for den sande historie kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

I dette argument er det Viollet-le-Ducs påstand, at den sande historie kan afdækkes videnskabeligt (P). Som belæg for denne påstand anfører han, at vi har objektive metoder til at undersøge både helheder og dele af den sande historie (B). Han hjemler argumentet i den generelle antagelse, at fagområdets metoder er objektive og giver uomtvistelige og sande resultater (H). Heri ligger implicit en forståelse af, at de anviste metoder faktisk kan anvendes til at afdække historiens helheder og dele; og ikke mindst hjemler han argumentet i den generelle antagelse, at metoderne kan afdække den sande historie om disse helheder og dele på et objektivt grundlag. Hans argument for at betragte historien som bestående af både helheder og dele forudsætter således, at modtager deler den samme forståelse af de videnskabelige metoder.

³⁴⁵ Bilag II, s. 17

13.1 Belægget udfoldes i helheder og dele

Til sammen afspejler belæg og påstand en forståelse af historien som en sammenhængende proces, der både kan betragtes som en helhed (bestående af en masse dele), men som også kan adskilles i mindre dele, afhængig af delenes særlige kendetegn. Ved at analysere delene fra helheden og ved at identificere og adskille det særegne fra det generelle, er det ifølge Viollet-le-Duc muligt at skabe et objektive grundlag for en syntetisering af 'absolutte sande epoker', 'absolutte sande stilperioder', 'absolutte sande bygningsdetaljer' og 'absolutte sande historiske bygninger' der kan betragtes som dele af en større historisk helhed.

Ifølge Viollet-le-Duc er det altså muligt at inddele bygningshistorier i sande og præcise epoker. Her adskiller han sig væsentligt fra Exner, der jo netop anfører, at en bygnings historie er fortløbende – altså sammenhængende og kontinuerlig. Men Viollet-le-Duc argumenterer for, at det på baggrund af systematiske og videnskabelige metoder er muligt at identificere hver enkelt del af bygningen, adskille denne del fra det generelle og klassificere den i det særegne. Herefter kan delene og helhederne indskrives i en sammenhængende proces af absolutte stilperioder.

Dette belæg hænger naturligvis sammen med hans definition på 'restaurering' og 'reetableringen af en fuldfærdig skikkelse'. Hele argumentet kan sammenfattes i følgende citat: "Idet bygningsværket som oftest ikke er i besiddelse af en tidligt afgrænset og sluttet form, er det hans [arkitektens/fagudøverens] ret og hans pligt at foretage en intervention og reorganisering. I feltet mellem bygningen som eksisterende materiale med de mange ændringer, tilbygninger, reparationer, den har undergået gennem århundrederne, og restaureringsarkitektens indgriben, der hviler på indgående undersøgelser af bygningens konstruktive, historiske og stilmæssige egenart, udspiller restaureringen [reetableringen] sig. Den foretages nok i ærbødighed for bygningen som historisk artefakt, men også under insisteren på, at bygningen indgår i en historie, der kun kan fremstå som historie for en given tid – som er denne tids ejendom"³⁴⁶.

Eftersom han hjemler hele denne forståelse af historien på det metodiske grundlag er det interessant i det følgende at se på, hvordan han udfolder denne hjemmel om metodernes videnskabelighed, og i hvilken grad han får hjemlen stadfæstet på et objektive grundlag. Det skal vise sig, at metoden ikke i sig selv udfoldes videnskabeligt, men at videnskabeligheden i særlig grad er betinget af arkitektens kvalifikationer og kompetencer til at analysere og syntetisere de historiske dele og helheder.

³⁴⁶ Lyhne og Nielsen 2000:8.

13.2 Metoden som grundlag for objektiv værdisætning og intervention

For at stadfæste den videnskabelige metode som grundlag for restaureringen af gamle mindesmærker anfører Viollet-le-Duc, at der er tale om en metode, som følges og anerkendes i både England og Tyskland, Italien og Spanien³⁴⁷. Han indleder altså med at trække på andre kilder som belæg for metodens anerkendelse og berettigelse. Han trækker således på den generelle antagelse, at modtager er enig i, at når man i andre europæiske lande anerkender metoden, så er det (også) fordi den er adækvat.

Herefter indleder han en beskrivelse af selve sit metodiske grundlag. En beskrivelse der både kan henføres til intentionen om det videnskabelige og objektive og 'de sande absolutter' og som endvidere kan henføres til Viollet-le-Ducs forståelse af historien og den uafviselige historiske sammenhæng mellem dele og helheder. Beskrivelsen knytter sig både til det arkitektoniske kulturarvsobjekt og til fagudøveren selv. Følgende udsagn synes at fange disse sammenhængende aspekter af argumentet: "Dette program [det metodiske grundlag] har som princip, at enhver bygning eller del af en bygning bør restaureres i den stil, der er særegen for den, ikke blot i dens fremtræden men også i dens struktur"³⁴⁸. Viollet-le-Duc peger her på det vigtige i, at det metodiske grundlag fokuserer på det særegne frem for det generelle. Ligeledes peger han på, at bygningens opbygning i dele er ligeså væsentlige som den helhed, den fremtræder med. Han anfører endvidere: "Den arkitekt, der forestår en restaurering, må [...] have et indgående kendskab, ikke blot til de bygningstyper, der optræder i hver enkelt periode, men også de stiludtryk, der er særegne for de forskellige skoler"³⁴⁹. Det metodiske grundlag er således betinget af arkitektens kompetencer og hans evner til at analysere og syntetisere helheder og dele samt hans evne til at adskille det generelle fra det særegne. "[...] Først og fremmest – og det før han er bygningsarkæolog – må den arkitekt, der står en restaurering, være en dygtig og erfaren bygmester, ikke blot i generel forstand, men helt konkret. Det betyder, at han må kende de byggemetoder, man betjente sig af i de forskellige faser af vor kunsts historie og de forskellige skoler"³⁵⁰. Viollet-le-Duc anfører endvidere om arkitektens faglige kompetencer: "Den arkitekt, som står for restaureringen af en bygning, må kende de former, de stiltræk, der er særegne for den pågældende bygning og den skole, den udgår fra. Men han må om muligt have et endnu større kendskab til bygningskonstruktionen, dens anatomi, dens temperament [...] Han må være trængt ind i alle dele af denne konstruktion

³⁴⁷ Bilag II, s. 28

³⁴⁸ Ibid.

³⁴⁹ Bilag II, s. 29

³⁵⁰ Bilag II, s. 30

[...] han [må] have en række værktøjer til sin rådhed [og] [...] hvis et af disse værktøjer skulle svigte, så må et andet, et tredje være lige ved hånden. [...] Arkitekten må i de vanskelige situationer, som ofte opstår i forbindelse med restaureringer, have forudset alt, selv det mest uventede [...]. Det er disse faktorer, den erfarne arkitekt har i spil, men under forudsætning af, at han altid har ikke ét, men ti midler til at forhindre en ulykke”³⁵¹.

Som det fremgår af ovenstående, så afhænger metodens videnskabelighed af arkitektens faglige kompetencer til at skelne det generelle fra det specifikke og til at skelne helheder fra dele. Fagudøveren skal sagt med andre ord vide alt om alt! Kun således kan han adskille delene fra helheden og afdække ‘de sande absolutter’; og kun således kan metodens videnskabelighed opretholdes. Men er det overhovedet en mulig og realistisk forudsætning, at arkitekten/fagudøveren ved alt om alt, før han værdisætter og intervenerer?

Inden jeg viser, hvordan centrale elementer i Viollet-le-Ducs argumentation kan karakteriseres som både flertydige og subjektive, gives nedenfor en præliminær opsummering af de retoriske virkemidler, som jeg har identificeret ovenfor. Retoriske virkemidler, som Viollet-le-Duc gør brug af i medieringen af sin holdning.

14 Delkonklusion

Viollet-le-Duc har en overordnet retorisk intention om at hjemle sin egen definition på restaurering i anvendelsen af videnskabelige metoder. I bestræbelsen på at vinde modtagers tilslutning anvender han (i de her fremhævede eksempler) primært sammenligningsargumenter og autoritetsargumenter, der argumentationsteoretisk har hver deres appelform. Sammenligningsargumentet har i udgangspunktet en intellektuel appelform, og autoritetsargumentet har i udgangspunktet en emotionel appelform. Hjemlen for metodernes validitet henter han i sammenligninger til andre restaureringer – både dem der ifølge Viollet-le-Duc *ikke* bygger på videnskabelige metoder, og dem der ifølge Viollet-le-Duc gør det. Han trækker også på sammenligninger til andre lande i Europa, hvor metoderne ifølge Viollet-le-Duc er anerkendt og adækvate. Endelig trækker han på andre autoriteter som Vitet og Mérimée, der ifølge Viollet-le-Duc ligeledes anerkender og påskønner metoderne som grundlag for at afdække den sande bygningshistorie i helheder og dele, prioritere i den og intervenere i den. Men som antydnet her, så er der aspekter i hans

³⁵¹ Bilag II, s. 28

argumentation, der ikke er helt entydige, og som derfor også udfordrer hans intention om at fremstille metoderne som videnskabelige.

15 Viollet-le-Duc

- Syntetisering og problematisering

Nedenfor vil jeg vise, hvordan dele af Viollet-le-Ducs argumenter kan problematiseres og således bestrides som et entydigt og objektivt gyldigt holdningsgrundlag for fagudøvernes beslutningsprocesser.

15.1 Reetablering af en hypotetisk skikkelse

- Et paradoksalt princip

Viollet-le-Ducs berømte og berygtede definition på restaurering, der går på reetablering af bygningsværkets skikkelse i en form, som det muligvis aldrig før har haft, er i sig selv paradoksalt. Kåring påpeger med rette det fornuftsstridige i denne formulering: "I definitionen ligger en logisk inkonsekvens"³⁵². På den ene side anfører Viollet-le-Duc, at bygningen skal reetableres, det vil sige genskabes eller føres tilbage til en tidligere tilstand; samtidig anfører han, at det skal ske i en skikkelse, som bygningsværket måske aldrig før har haft. "Att förtsätta den i et skick som den aldrig tidigare haft kan knappast vara att återställa den". Kåring anfører her, at man ikke kan skabe en skikkelse igen, som et bygningsværk aldrig tidligere har haft. I den forstand er der i selve hans definitionen af restaurering et paradoks, som gør restaureringsdefinitionen diffus.

15.2 Det moderne – Et diffust belæg

Viollet-le-Duc stadfæster gennem sammenligninger med andre fortidige forståelser af restaurering belægget for påstanden om, hvordan restaurering skal forstås og

³⁵² Kåring 1995:190

defineres³⁵³. Sigtet med disse sammenligninger er at vise, at hans definition er 'moderne' og 'rigtig' i modsætning til de "talrige uklarheder [der] har sneget sig ind i den betydning som man giver eller bør give en sådan operation"³⁵⁴. Men ved nærmere analyse bliver det klart, at det som Viollet-le-Duc - med disse sammenlignende eksempler og referencer - i virkeligheden 'bare' påpeger, er at hans moderne forståelse slet og ret *ikke er lig med* de fortidige forståelser af restaurering. Men det faktum, at hans moderne forståelse af restaurering ikke er lig med de fortidige forståelser, gør vel ikke hans definition mere 'rigtig' eller hans belæg mere retorisk tilfredsstillende? Et belæg har netop den funktion, at indholdet af det umiddelbart skal være mere acceptabelt for modtager end påstanden; men eftersom Viollet-le-Duc er meget kategorisk i sine sammenligninger³⁵⁵, fremstår hans belæg mere som nye postulater frem for egentlige beviser for den fremførte påstand. Dermed fjernes fokus fra den primære påstand, ligesom argumentet i sin helhed sløres. Et eksempel herpå er hans brug af 'det moderne'.

Viollet-le-Duc positionerer udelukkende sin egen forståelse af restaurering i forhold til fortidige forståelser. Derfor bliver hans definition selvsagt mere moderne - det vil sige mere nutidig. I en sådan selvfølgelig sammenligning vil ingen næppe bestribe, at hans egen definition *ikke* er moderne/mere nutidig; og den selvfølgelig der ligger i argumentet som helhed, får dermed samme virkning som metaforen har i Exners argument: At Viollet-le-Duc så at sige afvæbner sin modtagers tvivl med en absolut sammenligning. Man kan sige, at der på denne måde bliver tale om en selvopfyldende profeti.

Viollet-le-Ducs forståelse af 'det moderne' forbliver dog diffus og indforstået, fordi han alene forholder sig til sig selv. Havde Viollet-le-Duc derimod sammenlignet fortidige forståelser med andre samtidige forståelser i en relativ sammenligning, kunne han have indskrevet sin egen definition i forhold hertil og var således også blevet tvunget til at udfolde forståelsen af 'det moderne' i forhold til andet end tid - 'fortid - nutid'. Han bruger altså en kategorisk sammenligning, der på den ene side forenkler hans budskab, men på den anden side efterlader modtageren med en tvivl. For er det historiske sammenligningsgrundlag tilstrækkeligt udtømmende? Kan vi som modtagere eksempelvis være sikre på, at der ikke findes fortidige eksempler, der modsvarer Viollet-le-Ducs forståelse? Er hans fortidige referencer tilstrækkeligt præcise og objektive? Hvis ikke så udvandes hans belæg, og dermed svækkes også hans påstand, idet hans definition ikke længere vil kunne accepteres som ny og moderne.

³⁵³ Bilag II, s. 15-16

³⁵⁴ Bilag II, s. 15

³⁵⁵ Bilag II, s. 15-16

15.3 Et historiesyn med retoriske modifikationer

Viollet-le-Duc griber antageligt i sin iver efter at overbevise sin modtager om betydningen af den sande historie til et argument, der kan foranledige modtageren til at tro at han har samme forståelse af historien som Exner; altså at historien er fortløbende, og at alle perioder er ligeværdige. Viollet-le-Duc skriver: "Men hvad skal man sige om de fanatikere, som kun søger efter bestemte skatte, og ikke tillader, at man graver i en jord, de har ladet ligge hen. De, der betragter fortiden som et materiale, som nogle bestemte har monopol på at udnytte, og som med høj røst erklærer, at menneskeheden kun har frembragt værker, der er skikkede til bevaring og udforskning, i bestemte historiske perioder, som de selv er kaldede til at angive. De, der forsøger at rive hele kapitler af den menneskelige produktions historie ud, ophøjer sig til dommere over bygningsarkæologerne og tilsiger dem: "Denne åre er uren, søg ikke i den; hvis I lægger den blot, vil vi stemple jer som folkefordærvere"³⁵⁶. Viollet-le-Duc anfører her, at ingen hverken har monopol på at udpege bestemte værker til bevaring eller for den sags skyld udpege bestemte historiske perioder som mere væsentlige end andre. Men i virkeligheden er det jo præcis, hvad han selv praktiserer og argumenterer for, når han reetablerer bygninger i overensstemmelse med én stil (gerne middelalderens) og samtidig anfører at: [...] byggemetoder har en relativ værdi og er ikke alle lige gode"³⁵⁷.

15.4 Sande absolutter og viden om alt – En uopnåelig intention

Viollet-le-Duc vil som mål afdække den sande bygningshistorie som grundlaget for intervention. Den sande bygningshistorie består af både helheder og dele, der er hinandens forudsætninger. Når den sande bygningshistories helheder og dele er kortlagt, dokumenteret og klassificeret, er der etableret et validt og objektivt grundlag for at prioritere i bygningshistorien og for at intervenere i bygningen. Midlet til at nå dette mål ligger ifølge Viollet-le-Duc forankret i et videnskabeligt metodisk grundlag.

Om disse videnskabelige metoders bydende nødvendighed anfører han blandt andet: "At lægge sig fast på en disposition på forhånd uden at have alle de oplysninger til rådighed, der bør være styrende for den [restaureringen], er ensbetydende

³⁵⁶ Bilag II, s. 19

³⁵⁷ Bilag II, s. 30

med at forfalde til hypoteser, og intet er ved restaureringsarbejder farligere end hypoteser. Hvis man er så ulykkelig på ét punkt at gå ud fra en disposition, der ikke svarer til den sande, til den, der oprindeligt blev fulgt, da ledes man ved en serie logiske deduktioner ud af et forkert spor, som man ikke længere kan komme væk fra. Jo dygtigere man i et sådant tilfælde er til at anstille ræsonnementer, jo mere fjerner man sig fra sandheden³⁵⁸.

Men det er ikke i selve beskrivelsen af de enkelte faser i det metodiske grundlag at Viollet-le-Duc hjemler det videnskabelige postulat. Han formulerer ikke en drejebog, der trin for trin beskriver, hvordan metoden skal operationaliseres. Til gengæld vender han konsekvent tilbage til arkitektens kompetencer som det bærende i den videnskabelige metode – det er arkitektens kompetencer og viden, der skal sikre metodens videnskabelighed. Han forudsætter, at arkitekten skal vide alt om alt, for gør han det, kan han bygge sine beslutninger på et absolut og sandt grundlag.

Han har givetvis haft som forudsætning, at det var muligt at indskrive bygningshistoriens helheder og dele i et 'periodisk system' – i afgrænsede kasser – hvor hver kasse indeholdt viden om en periode af bygningens historie – og dermed sand viden, som netop kendetegnede denne periodes særegne byggeskik og byggeteknik. Manglede en bygningsdetalje i forbindelse med en 'restaurering', kunne arkitekten 'åbne kassen' og finde sand og objektiv dokumentation for reetableringen heraf.

Intentionen om den 'absolutte sandhed' - forudsat af den 'uendelige viden' - forekommer dog at have udfordret Viollet-le-Duc selv. Hans omfattende arbejde med at udrede, kortlægge og dokumentere middelalderens bygningskunst er beundringsværdigt – ingen tvivl om det. Men arbejdet indikerer samtidig det vanskelige i at udrede og udtømme arkitekturens byggeskik i særegne dele; netop fordi den særegne variation kan beskrives som 'tilnærmelsesvis uendelig'. Det er vanskeligt absolut at skelne, hvornår noget er særegent, og hvornår det er generelt, eller hvornår noget er en del, og hvornår det er en helhed.

Skal et sådant dokumentationsarbejde med efterfølgende systematisering og kategorisering kunne operationaliseres, så forudsætter det *både* subjektive beslutninger og generaliseringer. Subjektive beslutninger om hvorvidt eksempelvis en detaljetejning skal 'i den ene eller den anden kasse' og generaliseringer i form af beslutninger, der muliggør en afslutning af dette kortlægnings- og dokumentationsarbejde – Også John Ruskin synes at påpege denne diskrepans, i teksten "Erindringens lampe".

Derfor forekommer Viollet-le-Ducs påstand om den absolutte sande viden på et objektivt og videnskabeligt grundlag som uopnåelig. I den forstand kan man tilslut-

³⁵⁸ Bilag II, s. 42

te sig arkitekturteoretiker Erik Nygaards betragtning på Viollet-le-Duc: "Viollet-le-Duc[s] enorme teoretiske værk indeholder nok mange interessante, enkeltstående betragtninger, men er som samlet teori betragtet helt uoverskuelig"³⁵⁹.

16 Delkonklusion

Jeg har i ovenstående argumentationsanalyse, vist hvordan Viollet-le-Duc argumenterer for centrale temaer i sin restaureringsholdning. Jeg har vist at han både anvender sammenligningsargumenter og autoritetsargumenter, og således både appellerer til modtagers intellekt og til modtagers følelser i bestræbelsen på at vinde tilslutning. Jeg har også vist, at der både er diffuse og uklare elementer i hans argumentation og i holdningens indhold. Når fagudøvere trækker på Viollet-le-Duc som grundlag for at positionere egne holdninger, er disse uhåndgribelige aspekter derfor med til at udfordre fagudøvers holdning som et objektive beslutningsinstrument, med mindre fagudøver eksempelvis eksplicit redegør for interventionens videnskabelige grundlag.

Jeg vil nu forlade analysen af Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc og i den sidste argumentationsanalyse undersøge, hvad der kendetegner holdningen hos den samtidige og engelske arkitekturteoretiker John Ruskin.

³⁵⁹ Nygaard 2004:41

17 JOHN RUSKIN³⁶⁰

Teksten af John Ruskin, som jeg nu vil analysere, er hentet fra hans bog "The Seven Lamps of Architecture" (1849), der er oversat til dansk af Iversen og Lyhne med titlen "Arkitekturens syv lamper" (2005). Bogen er bygget op over syv kapitler – eller rettere syv lamper - der hver især 'belyser' Ruskins syn på bygningsbevaring. Det er dog i teksten i kapitel 6 med "Erindringens lampe", at Ruskin præsenterer et samlet syn på restaurering³⁶¹, hvilket således er den primære årsag til, at det er netop denne tekst, jeg lægger til grund for den sidste argumentationsanalyse.

Teksten forefindes i sin helhed i [Del VII "Bilag III"].

17.1 Erindringens lampe

I "Erindringens lampe" er det bærende budskab, at *arkitekturen er forudsætningen for, at vi kan erindre fortiden*. Ved nærmere gennemlæsning af teksten bliver det klart, at Ruskin definerer sin holdning til bevaring af arkitektur fra et samtidigt ståsted, hvorefter han anlægger et fortidigt og fremtidigt perspektiv på sin bevaringsholdning. Det er med afsæt i det fortidige perspektiv, at han udfolder sin holdning og sine argumenter, men han påpeger samtidig, at de samme konditioner bør gælde den arkitektur, der opføres i samtiden, fordi samtidens arkitektur bliver fremtidens erindringsbærer. Ruskin anviser også, hvordan det fortidige perspektiv skal forvaltes i samtiden med henblik på at videreføre erindringen om fortiden i fremtiden. Han skaber således en sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid.

Ruskin tilskriver arkitekturen et erindringspotentiale, fordi arkitekturen ifølge ham så at sige er 'indfældet' i arkitekturens materialer og således knytter sig både til tidspunktet, hvor arkitekturen bliver opført, men også til den tid der herefter forløber. Eftersom historien om menneskets levede liv er knyttet til arkitekturens materialer, er det bydende nødvendigt, at disse materialer ikke udskiftes eller fjernes. De autentiske materialer rummer den sande historie. Historien om fortiden er aflæselig i form af arkitekturens aldring, slid og forfald, der uafværgeligt vil komme, og som ifølge Ruskin blot forstærker erindringen om fortiden. Hans indgroede forkærlighed til fortiden motiverer en holdning, hvor arkitektonisk intervention er uacceptabel.

³⁶⁰ Se eventuelt biografi [Afsnit 5.3 i Appendix].

³⁶¹ Kåring 1995:61

Ikke overraskende er det også i John Ruskins indledning til kapitlet "Erindringens lampe", at man kan udlede det, der kan siges at være en forudsætning for at læse og forstå hans holdning til bevaring af arkitektur. Nøgleordet til denne forståelsesmæssige rammesætning hos Ruskin er *sammenhænge*.

I indledningen introducerer Ruskin sammenhængen mellem mennesket, det værdifulde i naturen og erindringen. Han drager en sammenligning mellem erindringen om et malerisk landskab omkring floden Ain oven for landsbyen Champagnole i Jurabjergene og urskoven på det Nye Kontinent ³⁶², der beskrives som kold og tom³⁶³. På baggrund af denne sammenligning konkluderer han, at beskrivelsen om Champagnole netop "var farvet af den menneskelige udholdenheds, tapperheds og dyds dybe farver, og kammene af de store bakker, der rejste sig mod aftenhimlen, fik en dybere tilbedelse, fordi deres skygger faldt østpå over Joux-fortets jernmur og Gransons urokkelige tårn"³⁶⁴ ; og derfor bærer af erindringens værdi. Han skriver blandt andet om menneskets interaktion med naturen: "[...] i ubeboede egne har vegetationen ingen ynde, klippen ingen værdighed, skyen ingen farve, og at de sneklædte tinder i Alperne ikke modtager nogen dejlighed fra lyset i solnedgangen, fordi de ikke er blevet besudlet af menneskers vrede, hærgen og elendighed"³⁶⁵. Det Ruskin her påpeger, er at det er den menneskelige interaktion med naturen, der tilfører naturen erindringsværdi. En sammenhæng som han herefter overfører til arkitekturen.

Sammenhængen mellem disse tre elementer (mennesket, arkitekturen og erindringen) kan siges at være et gennemgående tema i hans tekst, og hvortil han både kobler og udleder andre sammenhænge. Det være sig sammenhænge mellem religion og natur, natur og historie, historie og arkitektur, arkitektur og natur, natur og tid, tid og forandring, tid og erindring, historie og erindring, alder og det pittoreske, samt ikke mindst erindring og autenticitet – blot for at nævne nogle. Sammenhænge, som Ruskin bruger til at forankre og udfolde hele sit syn på arkitekturbevaring. I den forstand er Ruskins bevaringsholdning influeret af romantikkens natursyn og den kosmiske tanke om, at det hele hænger sammen.

I argumentationsanalysen nedenfor vil jeg prioritere, analysere og udfolde nogle af de mest centrale sammenhænge med henblik på at undersøge, hvordan han mere præcist konstituerer betydningen af disse. Jeg trækker i den forbindelse både på argumenter relateret til det fortidige og det fremtidige perspektiv. Argumentet for erindringen som værdigrundlag knytter jeg primært an til det fortidige perspektiv. Argumentet for sammenhængen mellem erindring og autenticitet knytter jeg ligele-

³⁶² Bilag III, s. 207

³⁶³ Bilag III, s. 208

³⁶⁴ Ibid.

³⁶⁵ Bilag III, s. 209

des an til det fortidige perspektiv, mens jeg både relaterer argumentet for intervention til argumenter i det fortidige og det fremtidige perspektiv.

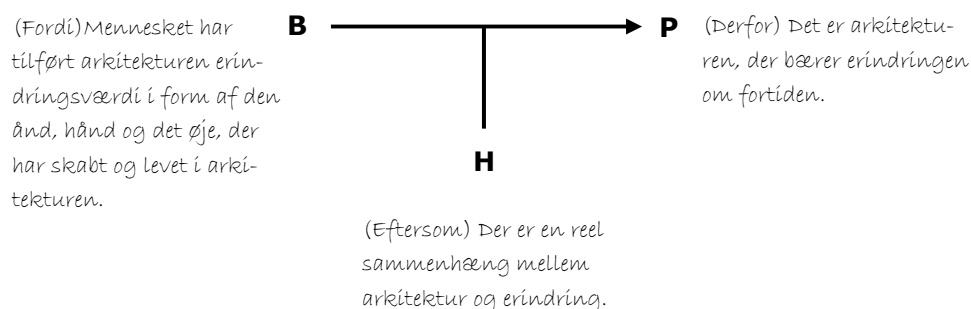
18 Et argument for erindringen som værd grundlag

Det første af Ruskins argumenter, som jeg vil analysere handler om erindringen som værdigrundlag. I dette argument funderer han den betydning, som han tilskriver arkitekturen, og det er således herpå, at han udfolder sit værdigrundlag i forskellige tematiske sammenhænge – som eksemplificeret tidligere.

Hvor Exner bygger sin holdning og argumentation på forståelsen af 'det arkitektoniske kulturarvsobjekt' (den historiske bygning), og Viollet-le-Duc bygger sin holdning og argumentation i 'princippet for intervention' (restaurering), så indleder Ruskin med at stadfæste 'værdigrundlaget'.

I det følgende vil jeg vise, hvordan Ruskin argumenterer for arkitekturens primære værdi, der kan betegnes 'erindringsværdien'.

Argumentet for erindringen som værdigrundlag kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

Én helt central påstand i Ruskins holdning er, at vi ikke kan erindre fortiden uden arkitekturen (P). Han skriver blandt andet: "Vi kan muligvis leve uden den og dyrke Gud uden den, men vi kan ikke erindre uden den"³⁶⁶ Denne påstand begrundes

³⁶⁶ Bilag III, s. 208-209

Ruskin med, at arkitekturen bærer erindringen i kraft af den "ånd, hånd og øje"³⁶⁷, som mennesket tilførte arkitekturen i forbindelse med, at den blev skabt og gennem dens senere brug. Han anfører til eksempel: "Det er godt at have, ikke blot hvad mennesker har tænkt og følt, men hvad deres hænder har berørt, deres kræfter bearbejdet og deres øjne skuet alle deres livs dage"³⁶⁸ (B). Han hjemler således sin påstand i den generelle antagelse, at der er en reel sammenhæng mellem arkitekturen og erindringen (H).

I dette argument er det altså Ruskins påstand, at vi ikke kan erindre uden arkitekturen, fordi mennesket i skabelsen af arkitekturen interagerer med materialerne, og derved tilfører disse den menneskelige 'hånd og ånd' – i form af en viden – en værdi. Som anført ovenfor er denne sammenhæng forankret i hans indledning, hvori han tager afsæt i en tilsvarende sammenhæng mellem mennesket og naturen. Uden menneskelig interaktion har hverken naturen eller arkitekturen erindringsværdi og kan derfor heller ikke indeholde eller rumme erindringen. Det grundlæggende i Ruskins holdning til arkitekturen er altså sammenhængen til mennesket – en sammenhæng som han pointerer, skal være fysisk. Hvordan Ruskin herefter stadfæster sit argument i den generelle antagelse, at der er en reel sammenhæng mellem 'erindring og arkitektur', vil jeg kigge nærmere på nedenfor. Først udfolder jeg hans belæg, og herefter undersøger jeg hjemlen med henblik på at finde ud af, hvad der så at sige ligger bag hans forståelse af *sammenhængen*.

18.1 Belægget udfoldes i subjektive udsagn

Som umiddelbar støtte for sin påstand anfører Ruskin, at mennesket har tilført arkitekturen erindringens spor i form af den 'ånd, hånd og øje', der har skabt og levet i arkitekturen. Dette belæg udfolder og stadfæster han yderligere i en sammenligning mellem historien, formidlet som billedsprog, [hvilket jeg forstår som en formidling, der alene appellerer til anskuelse og fantasi (billedplanet) og ikke appellerer til intellektet (realplanet)] og historien, som den formidles direkte i arkitekturens materialer.

Han påpeger: "Hvor kold er al historie ikke, hvor livløst alt billedsprog, sammenlignet med det, den levende nation skriver, og det ufordærvede marmor bærer! – Hvor mange sider af tvivlsomme optegnelser kunne vi ikke spare os for til fordel for nogle få sten efterladt oven på hinanden!"³⁶⁹. Ruskin forekommer at være selvmod-

³⁶⁷ Bilag III, s. 223

³⁶⁸ Bilag III, s. 209

³⁶⁹ Bilag III, s. 209

sigende i denne sammenligning. Om billedsproget anfører han, at det er livløst. Samtidig fremhæver han det, den levende nation skriver og det, den ufordærvede marmor bærer, som værende det modsatte af livløs - nemlig levende. Endvidere anfører han, at der kun er to stærke sejrherre over menneskers glemsomhed og det er poesien og arkitekturen.

Selvom Ruskin foretrækker arkitekturen frem for poesien, så fremhæves poesien dog som et middel til at sikre erindringen. Men poesien er jo netop som litteraturart i sin videste form, sproglige ytringer der formidles.

Selvom hans formulering slører belæggets intention, så er pointen antageligt den, at sproglige ytringer ikke kan formidle erindringen om fortiden på samme måde, som de fysiske spor kan. Endelig forekommer hans kritik af billedsproget også at være paradoksal, eftersom han i særlig grad selv benytter disse sproglige billeder til at mediere sin egen holdning.

Endvidere begrundes Ruskin sit belæg således: "[...] den dag vil komme, da vi må indrømme, at vi har lært mere om Grækenland af skulpturens smuldrede brudstykker end selv af landets ædle sangere eller krigskronikører [...]"³⁷⁰.

Ovenstående eksempler viser, at belægget ikke bare forekommer selvmodsigende men også postulerende, fordi Ruskins udsagn er kategoriske og subjektive. At den sproglige formidling af fortiden er mindre gangbar end den formidling, der er bundet til arkitekturens materialer, forbliver udokumenteret og fremstår derfor som et overvejende subjektivt postulat.

18.2 Hjemlen udfoldes i affektion

Påstanden om at erindring om fortiden er betinget af arkitekturen, hjemler Ruskin blandt andet i den generelle antagelse, at der *er* en sammenhæng mellem arkitektur og erindring. Denne sammenhæng forankrer han, til at begynde med, i *endnu en sammenhæng*; nemlig sammenhængen mellem arkitektur og tid, som han herefter udfolder i sammenligninger til det han kalder det private byggeri og det offentlige byggeri. Det er i sammenligningen og beskrivelsen af de to byggerier, at argumentet hjemles og udfoldes i forskellige sammenhænge. Nedenfor fokuserer jeg på én af de generelle antagelser, som modtager skal dele, for at acceptere hans påstand: Uden arkitektur – ingen erindring.

Om sammenhængen mellem arkitektur og tid anfører Ruskin blandt andet: "Hvis der virkelig skal komme noget udbytte af vores viden om fortiden eller nogen glæ-

³⁷⁰ Bilag III, s. 209

de ved tanken om at blive husket i fremtiden, der kan give nutidens anstrengelser styrke eller tålmod udholdenhed, er der to pligter i forbindelse med national arkitektur, hvis betydning det er umuligt at overvurdere – den første: at gøre dagens arkitektur historisk, den anden: at bevare fortidens arkitektur som den dyrebareste arv af alle³⁷¹. I dette udsagn peger Ruskin på, at sammenhængen mellem arkitektur og erindring (og tid) ikke kun retter sig mod fortiden, men også mod fremtiden jævnfør den ofte citerede devise: 'Det vi bygger i dag, bliver fremtidens kulturarv'. Samtidens arkitektur skal bygges med det for øje, at den skal bære erindringen om samtiden videre til fremtiden. Heraf udspringer således også tekstens overskrift "Erindringens Lampe". Ruskin anfører selv, at det netop er i denne fremadrettede opgave (citatets første pligt) "[...] at erindringen for alvor kan siges at være arkitekturens sjette lampe"³⁷². Arkitekturens sjette lampe skal primært kaste lyset mod fremtidens erindring. Det er også af denne sammenhæng mellem arkitektur og tid, at Ruskins holdning og argument for temaet 'intervention' kan udledes. Dette tema vender jeg tilbage til.

Herefter fortsætter Ruskin stadfæstelsen af sin hjemmel i en analog sammenligning mellem det private og det offentlige byggeri. Han skriver om det private byggeris erindringsværdi: "Der er en ukrænkelighed i retskafne menneskers huse [...] Og jeg tror, at sådanne mennesker i reglen vil føle dette, og at det vil pine dem at tænke på, efter at de har levet deres liv lykkeligt og hæderligt, at deres jordiske boligs sted, som har været vidne til og næsten syntes at leve med i al deres ære, glæde eller lidelse, at alt dette – med alle de minder, det bærer om dem, og med alle de materielle ting, de har elsket og rådet over og sat deres præg på – skulle fejes bort, så snart der var gjort plads til dem i graven; at der ikke ville blive vist det nogen respekt og ikke følt nogen hengivenhed for det, at deres børn ikke ville drage nytte af det, at selvom det var et mindesmærke i kirken, var der ikke noget varmt mindesmærke i arnen og huset for dem, at alt, hvad de havde haft kært, blev foragtet, og de mure, der havde givet dem husly og trøstet dem, blev revet ned i støvet"³⁷³.

Og han fortsætter: "Der må være en mærkelig opløsning af naturlig hengivenhed, en mærkelig utaknemmelighed for alt, hvad hjemmet har givet og forældrene lært os, en mærkelig bevidsthed om, at vi har været utro mod vore fædres ære, eller at vort eget liv ikke er sådan, at det kan gøre boligen hellig for vore børn, når hver mand gladelig bygger for sig selv og kun bygger for sit eget korte liv"³⁷⁴.

³⁷¹ Bilag III, s. 209

³⁷² Ibid.

³⁷³ Bilag III, s. 210

³⁷⁴ Ibid.

At gengive med egne ord, hvordan Ruskin her stadfæster sammenhængen mellem arkitektur og erindring, forekommer næsten som en overflødig bemærkning. Jeg vil nøjes med at bemærke, at han entydigt forankrer sammenhængen mellem arkitekturen og erindringen i en affektion, som med rette kan betegnes som både antaget, individuel og dermed uvidenskabelig og subjektiv.

Om det offentlige byggeri og sammenhængen mellem arkitekturen og erindringen skriver Ruskin: "I offentlige bygninger bør det historiske udsagn være endnu klarere"³⁷⁵. Han trækker her en analog sammenligning til det private byggeri og tillægger derefter det offentlige byggeri størst værdi³⁷⁶. Erindringsværdien i de offentlige byggerier er dog mest klar, hvis bygningen er opført i gotisk stil frem for klassisk stil. Ifølge Ruskin er den klassiske arkitektur meningsløst udsmykket, hvorimod den gotiske stil rummer "en fuldstændig ubegrænset rigdom af fortid"³⁷⁷. Igen kan det konstateres at Ruskings postulerede sammenhæng mellem arkitektur og erindring hjemles i subjektive udsagn, der ikke udfoldes videnskabeligt.

Fra at beskæftige sig med sammenhængen mellem erindring og arkitektur som et centralt værdigrundlag, fortsætter Ruskin sin argumentation over i sammenhængen mellem erindring og autenticitet. Denne sammenhæng kan relateres til den del af argumentationsanalysen, som jeg tematisk og strukturelt betegner argumentet for det arkitektoniske kulturarvsobjekt. I Ruskings argumentation for sammenhængen mellem erindring og autenticitet spiller tid og forandring en central rolle. Tid og forandring var også væsentligt i Exners 'argument for den historiske bygning og fortløbende tid' og ligeledes vigtigt for Viollet-le-Ducs 'argument for den sande historie'. Den røde tråd i de tre argumenter relateret til temaet, som jeg betegner arkitektonisk kulturarv, er således tid og forandring.

I det følgende vil jeg analysere et argument relateret til temaet arkitektonisk kulturarv (fra min overordnede struktur i analysen) med særlig fokus på sammenhængen mellem erindring og autenticitet, der er nært forbundet med Ruskings forståelse af tid og forandring.

³⁷⁵ Bilag III, s. 213

³⁷⁶ Ibid.

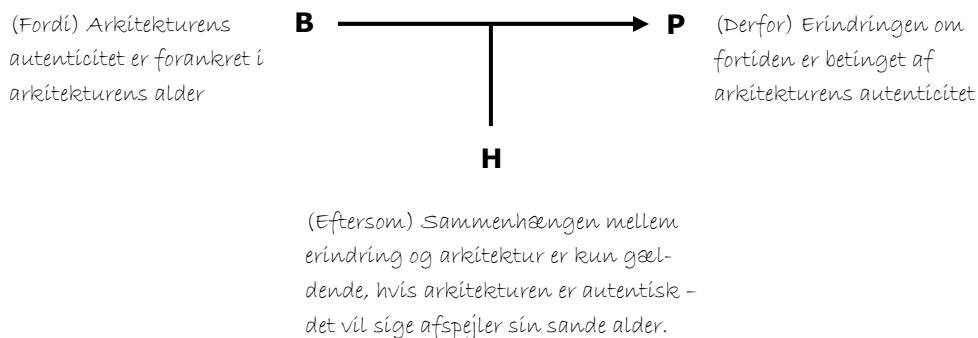
³⁷⁷ Ibid.

19 Et argument for sammenhængen mellem erindring og autenticitet - I forandring

Endnu et centralt argument vedrører sammenhængen mellem erindring og autenticitet. Dette argument er centralt, fordi den værdi - i form af viden - der er tilført byggematerialerne, vil gå tabt, hvis de skiftes ud. Derfor er materialernes autenticitet uadskillelig fra erindringen som værdigrundlag, og således er der en sammenhæng mellem erindringen og autenticiteten. Denne sammenhæng er også stærkt knyttet til den måde, som arkitekturens materialer forandrer sig over tid.

Jeg vil i det følgende fokusere på hvordan Ruskin hjemler den påståede sammenhæng mellem erindringsværdien og arkitekturens autenticitet når arkitekturen, uafværgeligt, er i konstant forandring.

Argumentet kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

Som det fremgår af argumentmodellen, ønsker Ruskin modtagers tilslutning til, at erindringen om fortiden er betinget af arkitekturens autenticitet (P). Belægget for denne påstand begrunder han med, at arkitekturens autenticitet er forankret i arkitekturens alder, vurderet i forhold til det tidspunkt da arkitekturen blev opført (B). Ruskin tillægger således arkitekturens genesis tidspunkt samme betydning som Johannes Exner, [jævnfør afsnit 5, "Argumentet for den historiske bygning og fortløbende tid"].

Påstanden hjemler han i den generelle antagelse, at der er en sammenhæng mellem erindring og autenticitet.

Nedenfor kigger jeg nærmere på, hvordan Ruskin stadfæster dette argument i henholdsvis belæg og hjemmel – det vil sige hvordan han understøtter sammenhængen mellem erindring og arkitekturens autenticitet.

19.1 Belægget udfoldes i arkitekturens alder

Arkitekturens alder er for Ruskin central i forhold til forståelsen af sammenhængen mellem 'erindring og autenticitet'.

I sammenhængen mellem arkitektur og erindring som er behandlet ovenfor, bruger Ruskin sammenligningen mellem 'privat og offentligt byggeri' til at forklare sin holdning. Det gør han også i denne sammenhæng.

Ruskin skriver om arkitekturens alder: "Så væsentlig er alder i mine øjne, at jeg ikke mener, man kan anse en bygning for at være i sin bedste alder, før fire-fem århundreder er gået hen over den"³⁷⁸ og videre... "[...] en bygnings største herlighed ligger ingenlunde i dens sten eller dens guld. Dens herlighed ligger i alderen og i den dybe fornemmelse af fuldtonehed, af streng iagttagen, af gådefuld sympati, ja, endog af billigelse eller fordømmelse, vi føler over for mure, der længe er blevet beskyttet af menneskehedens bølger. Den ligger i sådanne mures varige vidnesbyrd om mennesker, i stenenes tavse modsætning til altings midlertidighed. Den ligger i den styrke, der tværs gennem årstiders og tidsaldres gang, dynastiers nedgang og fødsel og ændringer af jordens overflade og havets grænser, opretholder sin skulpturerede formfuldendthed, mens tiden uimodståeligt følger sin bane. Denne styrke er det, der forbinder glemte og kommende tider med hinanden [...]"³⁷⁹.

Som det fremgår af ovenstående er der, ifølge Ruskin, i selve stenen bundet en erindringsværdi i form af vidnesbyrd om "menneskehedens bølger"³⁸⁰. Viden der knytter sig til arkitekturens alder og til stenenes autenticitet og individualitet. Det betyder blandt andet, at byggematerialer ikke kan udskiftes, uden at arkitekturens egentlige erindringsværdi går tabt.

Om autenticiteten anfører Ruskin: "Hvad simpel og direkte kopiering angår, er den åbenlyst umulig. Hvordan kan man kopiere overflader, der er slidt en halv tomme ned? Hele arbejdets finish lå i den halve tomme, der nu er væk. Hvis man forsøger at restaurere denne finish, bliver det ud fra rene gætteri. Hvis man kopierer det,

³⁷⁸ Bilag III, s. 222

³⁷⁹ Bilag III, s. 217

³⁸⁰ Ibid.

der er tilbage, idet man går ud fra, at troskab mod forlægget er mulig (og hvilken omhu eller agtpågivenhed eller bekostning kan sikre det?), på hvilken måde er det nye arbejde da bedre end det gamle³⁸¹. Ifølge Ruskin er det altså ikke nok, at formen på eksempelvis en detalje er i overensstemmelse med den oprindelige. Hvad Ruskin påpeger her er, at autenticiteten knytter sig til materialet og materialets alder i form af slid og patina. Erindringens spor, der hverken kan kopieres eller genskabes.

Ruskin indlader sig også på at udfolde forståelsen af alder med reference til ordet 'pittoresk': "[...] selvom vi hidtil kun har talt om følelsen for bygningsværkers alder, er der en virkelig skønhed i mærkerne af tiden, af en sådan art og så stor [...] der sædvanligvis betegnes med ordet 'pittoresk'³⁸². Han indleder sig herefter på at definere ordet der, ifølge Ruskin, "aldrig er blevet forstået så klart, at det definitivt er blevet brugt korrekt". Hvorvidt Ruskin når frem til en gangbar definition, vil jeg tillade mig i denne sammenhæng at lade stå ubesvaret hen, som også Kåring³⁸³ og Kirkeby³⁸⁴ gør det. En beslutning som Ruskin også selv foretrækker: "Det er ikke mit formål at gå ind på nogen af de spørgsmål, som anvendelsen af det pittoreske som princip opkaster. De er af alt for stor betydning og kompleksitet til, at jeg kan komme nærmere ind på dem inden for rammerne af denne fremstilling"³⁸⁵.

Jeg vil nøjes med blot at pege på at Ruskin i sin forståelse af ordet pittoresk synes at trække på en sammenhæng mellem natur og arkitektur: "Det pittoreske søges derfor i ruiner og betragtes som bestående forfald, mens det i virkeligheden, selv når det søges der, blot udgår fra den rene sublimitet ved de sprækker, brud eller pletter eller den vegetation, der assimilerer arkitekturen med naturens værk og skænker den farver og former, der er almindeligt elskede af menneskets øje. I den udstrækning, dette finder sted, lige til udslettelsen af dens sande karakteristika, er arkitekturen pittoresk [...]"³⁸⁶.

Med ovenstående indsigt i belægget, vil jeg nu vise, hvordan Ruskin hjemler påstanden om, at erindringen er betinget af arkitekturens autenticitet.

³⁸¹ Bilag III, s. 224

³⁸² Bilag III, s. 217

³⁸³ Kåring 1995:61

³⁸⁴ Kirkeby 1998:50

³⁸⁵ Bilag III, s. 222

³⁸⁶ Ibid.

Figur 7³⁸⁷: Malet af John Ruskin. Bregner på en klippe (1875). Maleriet kan ses som et billede på sammenhængen mellem natur og arkitektur – det pittoreske. Et billede på at arkitekturen, ifølge Ruskin, vil blive overtaget af naturen for derefter at forsvinde.

19.2 Sammenhængen mellem erindring og autenticitet hjemles kategorisk

Ruskin hjemler sin påstand, om at erindringen om fortiden er betinget af arkitekturens autenticitet, i en generel antagelse om, at der er en reel sammenhæng mellem erindringen og arkitekturens autenticitet. Følgende citat afspejler den karakter, som denne hjemmel bygger på: "Det er umuligt, lige så umuligt som at opvække de døde, at restaurere noget, der nogensinde har været stort eller smukt i arkitektu-

³⁸⁷ Foto er downloadet fra: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Ferns_on_a_Rock.jpg. Ingen copyright.

ren. Det, jeg [...] har insisteret på, livet i det hele, den ånd, der kun gives af håndværkerens hånd og øje, kan aldrig genopvækkes. En anden tid kan udføre arbejdet i en anden ånd, og der er da tale om en anden bygning, men den døde håndværkers ånd kan ikke fremmanes og beordres til at styre andre hænder og andre tanker [...]³⁸⁸

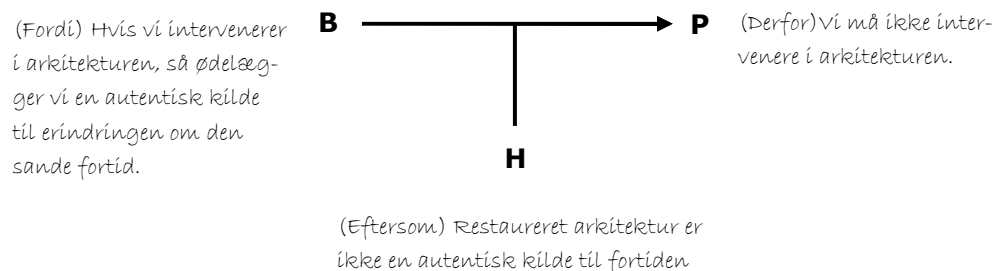
Ruskin er igen påståelig, subjektiv og kategorisk i sin måde at hjemle argumentet.

20 Et argument for intervention

- Sammenhængen mellem autentisk arkitektur og sand erindring

Det sidste argument, som jeg vil udlede af Ruskins tekst, er argumentet der afspejler hans holdning til arkitektonisk intervention. Det er en holdning, der ofte refereres til som 'lad-dø-i-skønhed-princippet', og som derfor også afslører, at Ruskin i virkeligheden plæderer for *ikke* at intervenere. Han funderer denne påstand i sammenhængen mellem autentisk arkitektur og sand erindring om fortiden i en sammenligning mellem restaureringer overfor slet ikke at intervenere.

Argumentet for intervention kan indskrives i Toulmins argumentmodel således:

Det er Ruskins påstand, at vi ikke hverken har ret til eller må intervenere i arkitekturen (P). Han fremfører som belæg for denne påstand, at hvis vi griber ind i arki-

³⁸⁸ Bilag III, s. 224

tekturen, så ødelægger vi en autentisk kilde til erindringen om fortiden. Disse to udsagn binder han sammen i den generelle antagelse, at intervention i form af restaurering ikke er en sand kilde til fortiden (H) – underforstået at restaureringer ødelægger kilden til den sande historie. Ruskin argumenter altså for, at vi i samtiden har muligheden for 'at se' fortiden utilsløret i autentisk og uberørt arkitektur fra fortiden.

Da jeg i de ovenstående argumenter har behandlet sammenhængen mellem erindringen og autenticiteten, udfolder jeg ikke dette arguments belæg yderligere, men henviser blot til ovenstående. Derimod vil jeg kigge nærmere på, hvordan Ruskin hjemler det fremførte postulatet om, at restaureret arkitektur ikke er en sand og autentisk kilde til erindring om fortiden, som begrundelse for at vi ikke skal intervenere i arkitekturen.

20.1 Hjemlen stadfæstes i en sammenligning til restaureret arkitektur

Ruskin hjemler påstanden om, at vi ikke må intervenere i arkitekturen i en sammenligning til restaureret arkitektur. I sammenligningen fokuserer han på den sande erindring. Han skriver: "Det første skridt ved en restaurering [...] er at slå det gamle arbejde i stykker. Det næste skridt er som regel at smække den billigste og ringeste efterligning op, der kan undgå at blive afsløret, men i alle tilfælde en efterligning [...] det rene gætværk"³⁸⁹. Ruskin anfører således, at restaureringer er både usande og ikke autentiske.

Han anfører om restaureringer: "Hverken offentligheden eller de, der tager vare på offentlige monumenter, forstår den sande betydning af ordet restaurering. Den er ensbetydende med den mest fuldkomne ødelæggelse, der kan overgå en bygning: en ødelæggelse, hvorfra ikke det mindste brudstykke lader sig rede, en ødelæggelse ledsaget af en falsk beskrivelse af det ødelagte"³⁹⁰. Han peger på, at restaureringer ikke bare ødelægger bygningerne men også efterlader en bygning, hvorfra der kun kan udledes falske beskrivelser om fortiden. Dermed får Ruskin stadfæstet, at restaureret arkitektur ikke kan opretholde den autentiske erindring om fortiden. Han anfører endvidere: "Det er umuligt, lige så umuligt som at opvække de døde, at restaurere noget, der nogensinde har været stort eller smukt i arkitekturen. Det, jeg ovenfor har insisteret på, livet i det hele, den ånd, der kun gives af håndværke-

³⁸⁹ Bilag III, s. 224

³⁹⁰ Bilag III, s. 223

rens hånd og øje, kan aldrig genopvækkes. En anden tid kan udføre arbejdet i en anden ånd, og der er da tale om en ny bygning, men den døde håndværkers ånd kan ikke fremmanes og beordres til at styre andre hænder og andre tanker³⁹¹.

En restaurering kan altså ikke ifølge Ruskin opretholde autenticiteten og erindringen om det levede liv og den udøvende håndværkers ånd, hånd og syn. Så "lad os da ikke tale om restaurering. Den er en løgn fra ende til anden"³⁹². I sin bestræbelser på at overbevise modtager om hvilken, "løgn"³⁹³ restaureringen er og hvor alt ødelæggende en intervention, der er tale om, skriver han, at man hellere må rive bygningen ned end at restaurere den. En tanke, der ellers går stik imod hans 'hænderne-væk-holdning'.

For at undgå restaureringer argumenterer Ruskin for, at man i stedet skal passe godt på sine monumenter. Det indebærer eksempelvis, at man holder øje med bygningen "med ængstelig omhu" og "beskytter den efter bedste evne, og for enhver pris, mod alle nedbrydende påvirkninger"³⁹⁴; også hvis det indebærer, at man skal tælle alle stenene eller stå vagt ved bygningen. Endvidere anbefaler Ruskin, at bygningens forfald fortales, blandt andet ved at den bindes sammen med jern og afstives med tømmer; for som han anfører: "hellere en krykke end et mistet lem"³⁹⁵.

Alle disse tiltag foretages i bestræbelsen på at sikre en autentisk kilde til erindringen om fortiden, men strider imod princippet om at lade bygningen 'dø-i-skønhed'.

Alt i alt må det konkluderes, at Ruskins bestræbelse på at fremhæve 'ingen intervention' frem for 'restaurering' er forankret i selvmodsigende, subjektive og udo-kumenterede postulater. Argumentet for intervention og herunder sammenhængen mellem autentisk arkitektur og sand erindring forbliver dermed også uklar, hvilket jeg vil udfolde yderligere i min problematisering nedenfor.

21 Delkonklusion

Ruskins tekster kan hverken karakteriseres som analytiske eller teoretiske. Han er ikke eksplicit 'videnskabelig' i samme grad, som vi har set det hos Exner og Viollet-le-Duc. Exner argumenterer blandt andet for 'de fire objektive nøgler' som værdikriterier og Viollet-le-Duc funderer hele sin holdning i 'videnskabelighed og objekti-

³⁹¹ Bilag III, s. 223

³⁹² Bilag III, s. 224

³⁹³ Ibid.

³⁹⁴ Bilag III, s. 225

³⁹⁵ Ibid.

vitet'. Ruskins intention er nærmest det modsatte. Hans tekst bygger ikke på faktisk viden, men derimod på subjektive forståelser, oplevelser og indtryk. Han skriver "polemisk og nærmest missionerende"³⁹⁶, som Nygaard påpeger, men hvad der binder hans holdning og argumentation sammen, er hans evne til at se, udlede og beskrive forskellige sammenhænge.

Min analyse har påvist, hvad Kåring anfører, nemlig at Ruskin er "ensidig, kategorisk, orådd, altid beredd at driva en tes till des yttersta konsekvenser [...]"³⁹⁷.

Nedenfor følger en syntetisering og problematisering af udvalgte argumenter med henblik på at vise, hvordan hans holdning og herunder hans argumenter til tider er tvetydige og diffuse.

22 Ruskin

Syntetisering og problematisering

Jeg har undervejs i analysen peget på, at Ruskins argumentation er præget af selvmodsigelser, kategoriske postulater, og subjektive udsagn. Nedenfor vil jeg udfolde udvalgte diffuse og uhåndgribelige elementer med det formål mere konkret at vise, hvordan Ruskins holdning er tvetydig og derfor ikke – uden videre – kan fungere som grundlag for et objektivt beslutningsinstrument.

Hvor Ruskin kaster lys med "Erindringens lampe", opstår der også skygger og det er nogle af disse skyggefelter, jeg vil identificere nedenfor.

22.1 Kilden til sand og objektiv historie

Arkitekturen versus det skrevne

Grunden til at vi skal bevare og sikre den autentiske arkitektur som kilde til den sande og objektive erindring om fortiden er ifølge Ruskin, at vi skal vise respekt for vores forfædre og forældre, og ikke foragte hvad de har bygget³⁹⁸. Men årsagen er også, at vi kan lære af den. Ruskin anfører blandt andet, at arkitekturen kan "fortætte og beskytte"³⁹⁹ erindringen om fortiden – "disse hellige impulser"⁴⁰⁰ – og

³⁹⁶ Nygaard 2004:41

³⁹⁷ Kåring 1995:59

³⁹⁸ Bilag III, s. 210

³⁹⁹ Bilag III, s. 208

endvidere give samtiden viden om fortiden og glæde ved tanken om at blive husket i fremtiden⁴⁰¹. Ifølge Ruskin kan arkitekturen således fungere som en direkte, sand og autentisk sammenhæng mellem fortid, nutid og fremtid.

En anden årsag til at vi skal bevare og sikre den autentiske arkitektur som kilde er, at den skrevne historie er både 'tvivlsom' og 'kold' [hvilket jeg både forstår som ufølsom – uden 'ånd, hånd og øje' - og afvisende]. Den skrevne historie er altså både anfægtelig, utroværdig, ufølsom og samtidig afvisende, hvilket modvirker medieringen. Ruskin begrundet ikke nærmere, *hvorfor* han anfægter den skrevne historie som usand. Men det ligger i hans samtid [som jeg også har nævnt i forbindelse med analysen af Viollet-le-Duc], at søge den videnskabelige og sande historie. Det kunne antages, at hans kritiske og afvisende indstilling overfor den skrevne historie er forankret i tidens strømninger. Ud fra denne antagelse kan årsagen til hans afvisning blandt andet skyldes, at det i Ruskins samtid er opfattelsen, at den skrevne historie er usand og uvidenskabelig, fordi den bygger på *subjektive fortolkninger*.

Hermed forudsætter Ruskin [og Viollet-le-Duc], at medieringen af fortidens arkitekturhistorier er fri for fortolkning som forudsætning for forståelse og erkendelse af den sande historie. I modsat fald kan Ruskin [og Viollet-le-Duc] ikke gøre gældende, at historien er både sand og objektiv. Det vil sige at han forudsætter, at vi 'læser' de samme fortidige bygningshistorier, når vi står foran en historisk bygning. Dermed ses bort fra, at *enhver* 'læsning' af historier – uanset om der er tale om litterære kilder eller om bygningshistorier – netop afhænger af 'øjet, der ser'.

En analyse og syntetisering af en historisk bygning vil altid afhænge af et mere eller mindre bevidst perspektiv, der er betinget af den viden og de forforståelser, som vi hver især anlægger på analysen.

22.2 Kollektiv eller individuel erindring

Titlen på teksten "Erindringens lampe" signalerer, at ordet erindring tilskrives en særlig betydning for Ruskin. I dette afsnit vil jeg derfor vise, at dette centrale ord indeholder mere end én betydning, hvilket bevirker, at Ruskins holdning og herunder hans argumenter bliver tvetydige og diffuse.

I gængs forstand refererer ordet erindring til det 'man' husker eller til noget, der får 'én' til at huske⁴⁰². I den forstand er erindring *individuel* båret.

⁴⁰⁰ Ibid.

⁴⁰¹ Bilag III, s. 209

Ruskin bruger derimod ordet erindring i en helt anden betydning, idet han refererer til den *kollektive* erindring. Han skriver konsekvent 'vi' og 'vores' og 'menneskers'. Det er imidlertid ikke uproblematisk at referere til en objektiv erindring, som Ruskin gør det her, fordi den kollektive erindring er karakteriseret ved at være flertydig⁴⁰³. Endvidere advarer professor Kerwin Lee Klein om, at den kollektive erindring ofte bliver brugt som belæg for at anlægge et bestemt syn på det arkitektoniske kulturarvsobjekt⁴⁰⁴; og dermed også på historien. Både denne tvetydighed og indforståethed der knytter sig til den kollektive erindring, bør man derfor som fagudøver forholde sig kritisk til.

Det betyder blandt andet, at fagudøveren må gøre sig klart, hvad det er man tilslutter sig, når man trækker på Ruskins kollektive erindringsforståelse. En forståelse som eksempelvis kan udfordres eller sammenholdes med følgende syn på erindringen, formuleret af den franske historiker Pierre Nora: "[...] memory, unlike history, has an intimate relation to the present through the personal and collective actions of remembering"⁴⁰⁵. En forståelse der uddybes som følger: "[...] there are as many memories as there are groups, that memory is by nature multiply and yet specific; collective, plural and yet individual. History, on the other hand, belongs to everyone and to no one, whence its claim to universal authority. Memory takes root in the concrete, in spaces, gestures, images and objects: history binds itself strictly to temporal continuities, to progressions and to relations between things. Memory is absolute, while history can only conceive the relative".

Det Nora her anfører er, at erindring kan være både kollektiv og individuel, flertydig og specifik, være materiel og immateriel. Sammenholdes denne karakteristik med, at historien kan tilhøre alle og ingen, være bundet til streng tidsmæssig kontinuitet, til progressioner og til relationer mellem ting, så indikeres det vanskelige, når vi forsøger at håndgribelig gøre *erindringen om historien - altså sammenstillen de to fænomener i én betydning* – og herefter overfører dem til et essentielt omstridt fænomen; det arkitektoniske kulturarvsobjekt. Det er således ikke uvæsentligt, hvordan vi bruger og henviser til disse to fænomener.

⁴⁰² Politikens Nudansk Ordbog: erindring

⁴⁰³ Smith 2009:59

⁴⁰⁴ Ibid.

⁴⁰⁵ Smith 2009:59-60

22.3 Paradoksale sammenhænge

Slutteligt vil jeg fremhæve følgende: Betragter man Ruskins bevaringsholdning overordnet, så forekommer hele holdningen paradoksal. Det skyldes måske i særlig grad, at han netop forankrer holdningen i nærmest *uadskillelige sammenhænge*. Er der således uklarheder, tvetydigheder eller modsigelser i én sammenhæng, så indvirker det på hele holdningen – i en form for kædereaktion. Et eksempel kunne lyde: Jo længere tid Ruskin ønsker at fastholde erindringen om den sande fortid – fra en relativ fortid, til en relativ nutid og frem i tiden – jo mindre er der tilbage af den autentiske arkitektur, og jo mindre er der dermed også tilbage af erindringen om den sande historie. Dette simpelthen fordi arkitekturen er i konstant forandring og opløsning, og fordi Ruskin ikke vil intervenere for at forhindre denne forandring og nedbrydning. Men han intervenserer ikke, fordi intervention strider direkte mod hans værdigrundlag; arkitekturen kan i så fald ikke længere betragtes som autentisk og kan derfor heller ikke fungere som kilde til den sande og objektive historie.

Ovenstående eksempel viser, at Ruskins holdning består af enkelte tematiske sammenhænge, der tilsammen udgør én uadskillelig sammenhængende og hel holdning.

Ønsker man at trække på Ruskin som grundlag for positionering af egne forståelser og holdninger skal man være bevidst om hans brug af sammenhænge. Fagudøvers bestemte fortolkning af én tematisk sammenhæng 'bør' altså få indvirkning på de øvrige tematiske sammenhænge. Det betyder også, at hvis fagudøver alene trækker på dele af Ruskins holdning, så er det ikke længere Ruskins holdning fagudøveren apterer; fordi de enkelte sammenhænge, i princippet er uadskillelige. Bygger man sit beslutningsgrundlag på Ruskins holdning, så 'bør' det altså være 'alt eller intet'.

23 Konklusion

I min kritiske analyse af arkitekturteoretikernes holdninger har jeg fokuseret på, hvordan Exner, Viollet-le-Duc og Ruskin stadfæster deres argumenter i henholdsvis belæg og hjemler. Her igennem har jeg blotlagt holdningens struktur og identificeret det fælles fundament, som arkitekturteoretikeren og fagudøveren deler. Det har vist sig, at disse fundamenter ved nærmere teoretisk eftersyn indeholder både subjektive, kategoriske og diffuse elementer. Disse kan med rette betragtes som medvirkende årsag til, at holdningen som arkitektfagligt og objektivt beslutningsinstrument netop kan og bør anfægtes.

Argumentationsanalysen har vist, at Johannes Exner stadfæster sine belæg og hjemler i en metaforisk sammenligning mellem bygninger og mennesker, og herunder i dikotomien liv og død. Centralt for Exner er i denne metaforiske sammenligning, hvordan henholdsvis bygninger og mennesker forandrer sig over tid. En proces som Exner betragter som fortløbende. Det er dette syn på forandring, der herefter fungerer som en forståelsesmæssig rammesætning eller forudsætning for Exners holdning til værdisætning af den historiske bygning.

Med argumentationsteoriens redskaber har jeg identificeret kontroversielle elementer i holdningen. Jeg har påpeget at forståelsen af fortløbende tid og forandring ikke er entydige størrelser, idet det blandt andet ikke er afklaret, hvornår den historiske bygning betragtes som værende 'død' og hvornår den er i fortsat forandring – altså 'levende'. Jeg har også påpeget at Exners påstand, om at de fire nøgler er objektive, kun kan anerkendes, såfremt man samtidig anerkender hans forståelse af forandring og hans forståelse af genestidspunktet. Derfor er nøglerne ikke objektive. Endelig har jeg påpeget, at der er diskrepans mellem Exners princip for det reversible indgreb og hans værdigrundlag, hvor alle bygningens udviklingstrin er ligeværdige.

Exner gør i særlig grad brug af sammenligningsargumenter, der i argumentationsteorien kategoriseres som intellektuelle. At holdningen eller argumentationen er intellektuel kan forstås således, at den er rationel og objektivt reflekterende i forhold til det genstandsfelt, den er rettet mod. Således forstået kan Exners holdning betragtes som værende objektiv.

Men løfter man blikket op på et mere overordnet plan og kigger på Exners tekst som helhed, herunder tekstens hele udtryksform samt Exners appel og personlige fremtræden, så bliver karakteristikken modificeret fordi metaforen er med til at gøre holdningen tvetydig og diffus. Dette svækker objektiviteten samtidig med, at Exners brug af den emotionelle appel er med til at subjektivere hans argumentation.

Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc indleder sin tekst "Restaurering" med at definere princippet for arkitektonisk intervention. Mit analytiske udgangspunkt er ikke selve definitionen, men derimod udsagnet "ordet og fænomenet er moderne". Bag dette udsagn ligger fundamentet til den forståelsesmæssige rammesætning, som herefter styrer Viollet-le-Ducs holdning og argumentation, nemlig en vedholdende stræben efter at videnskabeliggøre og objektivere sin restaureringsdefinition. En stræben der nærmest bliver en besættelse, og som derfor også afspejles i hans valg af belæg og hjemler, men som ind i mellem bevirker, at argumentationen bliver kategorisk og til tider selvmodsigende og diffus.

Jeg har blandt andet påpeget, at der i Viollet-le-Ducs definition på restaurering er en logisk inkonsekvens, fordi man ikke kan genskabe et bygningsværk i en form, som det aldrig har haft. Jeg har endvidere påpeget, at Viollet-le-Ducs belæg, der stadfæster at hans restaureringsdefinition er moderne, er et diffust og uvidenskabeligt belæg. Dertil kommer, at han til tider er selvmodsigende og således både taler for, at alle stilperioder er lige værdifulde, samtidig med at han også anfører det modsatte. Hans videnskabelige intention, der bygger på sande absolutter og viden om alt, forekommer uopnåelig og umulig at praktisere. Blandt andet fordi intentionen forudsætter, at arkitektur både i helhed og i detalje kan systematiseres og klassificeres på et objektivt grundlag.

Viollet-le-Duc har en overordnet retorisk intention om at hjemle sin egen definition restaurering videnskabeligt. I bestræbelsen på at vinde modtagers tilslutning anvender han, i de prioriterede argumenter primært sammenligningsargumenter og autoritetsargumenter med henholdsvis intellektuel og emotionel appel. Hjemlen for metodernes validitet henter han i sammenligninger til andre restaureringer – både dem, der ifølge Viollet-le-Duc ikke bygger på videnskabelige metoder, og dem der ifølge Viollet-le-Duc gør det. Han trækker også på sammenligninger til andre lande i Europa, hvor metoderne ifølge Viollet-le-Duc er anerkendt og adækvate. Endelig trækker han på andre autoriteter som Vitet og Mérimée, der ligeledes anerkender og påskønner metoderne som grundlag for at afdække den sande bygningshistorie i helheder og dele, prioritere i den og intervenere i den. Men som antydnet her, så er der aspekter i hans argumentation, der ikke er helt entydige, og som derfor også udfordrer hans intention om at fremstille metoderne som videnskabelige.

John Ruskins primære budskab er, at arkitekturen er forudsætningen for, at vi kan erindre fortiden. Han tilskriver arkitekturen et erindringspotentiale, fordi arkitekturen, ifølge ham, så at sige er 'indfældet' i arkitekturens materialer. Således knytter den sig både til tidspunktet, hvor arkitekturen bliver opført, men også til den tid, der herefter forløber. De autentiske materialer rummer altså den sande historie. Historien om fortiden er aflæselig i form af arkitekturens aldring, slid og forfald, der

ifølge Ruskin blot forstærker erindringen om fortiden. Hans indgroede forkærlighed til fortiden motiverer en holdning, hvor arkitektonisk intervention er uacceptabel.

Nøgleordet til læsningen af Ruskins tekst er *sammenhænge*. Fra sammenhængen mellem mennesket, det værdifulde i arkitekturen og erindringen, både kobler og udleder han en lang række af tematiske sammenhænge, hvoraf sammenhængen mellem erindring og arkitektur; mellem arkitektur og autenticitet; mellem autenticitet og erindring samt mellem den sande kilde til erindringen om historien og princippet for intervention, er nogle af de mest centrale i analysen.

John Ruskins tekster kan hverken karakteriseres som analytiske eller teoretiske. Han er ikke eksplicit videnskabelig i samme grad, som vi har set det hos Exner og Viollet-le-Duc. Exner argumenterer blandt andet for 'de fire objektive nøgler' som værdikriterier, og Viollet-le-Duc funderer hele sin holdning i videnskabelighed og objektivitet. Ruskins intention er nærmest det modsatte. Hans tekst bygger ikke på faktisk viden, men derimod på subjektive forståelser, oplevelser og indtryk.

Men som det også gjorde sig gældende for både Exner og Viollet-le-Duc, er der i Ruskins tekster tvetydige og selvmodsigende forhold, som gør holdningen diffus og dermed vanskelig at anerkende som et objektivt beslutningsgrundlag.

Jeg påpeger det problematiske i, at Ruskin ligesom også Viollet-le-Duc forudsætter, at medieringen af fortidens arkitekturhistorier er fri for fortolkning som forudsætning for forståelse og erkendelse af den sande historie. Jeg påpeger også, at den objektive kollektive erindring ikke er uproblematisk fordi den blandt andet bruges som belæg for at anlægge bestemte syn på de arkitektoniske kulturarvsobjekter og på historien. Endelig påpeger jeg, at Ruskins holdning grundet de uadskillelige sammenhænge er paradoksal.

23.1 Komparative betragtninger

Tekstanalyserne af Johannes Exner, Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc og John Ruskin afspejler meget præcist de arkitektfaglige udfordringer, som jeg indledningsvist i ph.d.-afhandlingen antog knytter sig til brugen af holdningen som et objektivt instrument. En antagelse som var grundlaget for at undersøge holdningsinstrumentet videnskabeligt.

Det kan på baggrund af analyserne konkluderes, at der er tale om subjektive holdninger og ikke objektive parametre for forståelsen af det arkitektoniske kulturarvsobjekt, for værdisætning og for intervention.

Fælles for både Exner, Viollet-le-Duc og Ruskin er, at de alle tre – i mere eller mindre grad – forsøger at få det til at se ud som om, at der er tale om objektive parametre. De fremfører alle påstande, som de med forskellige retoriske virkemidler udlægger som objektive. Det gør de eksempelvis ved at bruge sammenligningsargumenter og autoritetsargumenter. Går man [som jeg har gjort det i argumentationsanalysen] imidlertid bag om disse påstande for at vurdere, hvordan disse postuler er hjemlet, så bliver det klart, at holdningen ikke er forankret i objektive og videnskabelige forhold. I stedet forankres holdningen blandt andet i metaforer og affektioner, der må karakteriseres som både uvidenskabelige, diffuse og subjektive.

Dette forhold betyder naturligvis ikke, at deres betragtninger er uinteressante, eller at deres holdninger ikke har værdi for arkitektfaget. Det har de imidlertid netop i forhold til at nuancere og perspektivere vores syn på arkitekturbevaring og dermed vores holdninger. Men vi kan med udgangspunkt i mine analyser blot ikke sådan uden videre referere til dem som belæg for at objektivere beslutningsgrundlag og beslutningsprocesser.

Holdningerne, som de fremgår af de givne tekster, bidrager således ikke til at opretholde intentionen om objektivitet. De tre arkitekturteoretikere frembringer ikke endegyldige og sande absolutter. Derimod kan det med rette erkendes, at de er med til at fastholde arkitektfagsproget og holdningsinstrumentet i en upræcis retorik og en flydende diskurs. Dette forhold skal vi være bevidste om, når de anvendes i forskellige faglige sammenhænge.

Nygaard anfører, at lige præcis Ruskins polemiske tilgang er kendetegnende for det 20. århundredes arkitekturteorier⁴⁰⁶. Hvis vi dog ikke har objektive og videnskabelige arkitekturteorier som fundament for vores arkitektfaglige og konstituerende instrumenter (som eksempelvis holdningsinstrumentet), men derimod i virkeligheden bygger vores praksis på subjektive og polemiske fundamenter, så kan det med rette hævdes, at det er endnu mere presserende, at vi integrerer videnskabelige metoder, der kan afdække instrumenternes implicite og uhåndgribelige forhold – og i særlig grad hvis vi ønsker at fastholde intentionen om holdningen som et objektivt gyldigt beslutningsinstrument.

⁴⁰⁶ Nygaard 2004:41

24 Litteratur

Braae, Ellen og Fabricius Hansen, Maria (2007): Fortiden for tiden. Om genbrugskultur og kulturgenbrug i dag. Arkitektskolen Aarhus.

Grunwald, Ebbe, Smistrup, Gert og Veirup, Hans (2007): Journalistens sprog. Ajour.

Jørgensen, Charlotte og Onsberg, Merete (2008): Praktisk argumentation. 3. udgave. Nyt Teknisk Forlag.

Jokilehto, Jukka (2005): A History of Architectural Conservation. Elsevier.

Kirkeby, Inge Mette (1998): Mødet mellem nyt og gammelt. Bevaringsværdi i vor tid. Christiaan Ejlers forlag.

Kjørup, Søren (1999): Menneskevidenskaberne. Problemer og traditioner i humanioras videnskabssteori. Roskilde Universitetsforlag.

Kåring, Göran (1995): Når medeltidens sol gått ned. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Stockholm.

Lyhne, Vagn & Nielsen, Kristian Berg (2000): Restaurering. Eugène Viollet-le-Duc. Arkitekturskrifter nr. 1. Arkitektskolens Forlag.

Maintz Hansen, Jan (2006): Politik og metaforik – metaforen er et våben i Vandfanget, årg. 11, nr. 2, p. 58-72. Institutblad for Nordisk Sprog og Litteratur på Århus Universitet.

Nygaard, Erik (2004): Arkitekturteorien – mellem manifeste og videnskab. Nordisk Arkitekturforskning 2002. Download:

http://www.arkitekturforskning.net/Tidsskrift/2002/2002_3/Nygaard.pdf

Ruskin, John (2005): Arkitekturens syv lamper. Kulturklassiker Klim.

Smith, Laura Jane (2009): Uses of Heritage. Routledge.

Wind, H.C. (1977): Filosofisk Hermeneutik. København: Berlingske Forlag.

Whitehead, Kenneth D. (1990): Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, The Foundations of Architecture. Selections from the Dictionnaire raisonné. G. Braziller.

DEL VI

EPILOG

INDHOLD

1	Hovedkonklusion	229
1.1	Tilbage til hypotesen og forskningsspørgsmålet	236
2	Perspektivering	236
2.1	Perspektiver på formålene	237
2.2	Perspektiver på begrebet arkitektonisk kulturarv	237
2.3	Perspektiver på holdningen	238
2.4	Perspektiver på fagsproget	239
2.5	Perspektiver på caseanalyserne	240
3	Resumé	242
4	Abstract	244
5	Appendiks – Tre biografiske rids	246
5.1	Johannes Exner	246
5.2	Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc	247
5.3	John Ruskin	248

1 Hovedkonklusion

Ph.d. afhandlingen tog afsæt i hypotesen: At holdningen, der er et konstituerende arkitektfagligt beslutningsinstrument inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv, er blevet ontologisk dumpet. Jeg antog som udgangspunkt, at holdningsinstrumentets objektive gyldighed alene er en status, som instrumentet har opnået gennem konsekvent sprogliggørelse og brug. Ikke fordi instrumentet faktisk er videnskabeligt forankret. Jeg antog, at det er vores midlertidige måde at forstå holdningsinstrumentet på, der har opnået objektiv gyldighed og ikke instrumentet selv. Jeg antog, at et epistemologisk forhold var blevet til en ontologisk påstand.

Denne hypotese foranledigede mig til nærmere at undersøge, hvad det er for 'en størrelse', vi bygger vores arkitektfaglige praksis på. Herunder i særlig grad den praksis der omhandler værdisætning af og arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter, idet holdningsinstrumentet i særlig grad aktiveres i disse faglige sammenhænge.

Med afsæt i ovenstående hypotese rejste jeg ph.d.-afhandlingens overordnede forskningsspørgsmål: Hvad kendetegner holdningen som arkitektfagligt beslutningsinstrument?

Jeg anlagde tre forskellige teoretiske og analytiske vinkler på dette forskningsspørgsmål [Jævnfør DEL II, III og IV]. Disse fungerede herefter som teoretisk forståelsesramme og refleksionsplatform for forskningsprojektets casestudier [DEL V], hvor jeg med argumentet som holdningens spejlbillede, kunne afdække holdningens anatomi – det vil sige holdningens komponenter, struktur og implicite elementer.

I DEL II *Arkitektonisk kulturarv – Om at begribe begrebet* var det formålet at undersøge, hvad der kendetegner begrebet arkitektonisk kulturarv. Begrundelsen for at rejse dette spørgsmål var, at begrebet arkitektonisk kulturarv er et centralt holdningsobjekt og derfor indgår i den sproglige mediering af holdningen. Derfor fandt jeg det væsentligt at undersøge, hvorvidt der er tale om et overvejende entydigt eller et overvejende uhåndgribeligt begreb.

Begrebet arkitektonisk kulturarv blev undersøgt fra tre vinkler: En tentativ begrebsanalyse, der stadfæstede begrebets aktuelle status og brug i 'ubestemt form'. Den ubestemte form angiver ifølge sprogvidenskaben, at det, som begrebet henviser til, ikke er kendt, men derimod er indefinit eller genstandsløst. Denne iagttagelse indikerede, at der er tale om et uhåndgribeligt og diffust begreb. En iagttagelse, som jeg herefter forfulgte yderligere. Med afsæt i W.B. Gallies syv kendetegn for 'et væsentligt omstridt begreb' foretog jeg en teoretisk funderet begrebsanalyse. Denne analyse stadfæstede, hvordan begrebet arkitektonisk kulturarv kunne karakteriseres, samtidig med at analysen bekræftede, at begrebet arkitektonisk kulturarv er

et væsentligt omstridt begreb'. Det betyder, at der altid vil strides om begrebets rette indhold og brug. Endelig undersøgte jeg fra en mere filosofisk vinkel begrebet arkitektonisk kulturarv som et begreb bestående af komponenterne arkitektur, kultur, arv og kulturarv. Denne undersøgelse påviste, at disse komponenter tilsvarende – i sig selv – er uhåndgribelige og diffuse. Ved sammenstillingen af disse komponenter til arkitektonisk kulturarv, vil der således være indlejret et komplekst sæt af denotationer og konnotationer, hvorfor begrebet arkitektonisk kulturarv, på én og samme tid, forekommer at være både restriktivt og inklusivt, deskriptivt og præskriptivt.

Alt i alt kunne jeg på baggrund af udforskningen af begrebet arkitektonisk kulturarv konkludere, at begrebet kan kendetegnes som omstridt, uhåndgribeligt og diffust.

For at komme videre i min udforskning af holdningsinstrumentet tog jeg på baggrund af ovenstående undersøgelser afsæt i følgende antagelse. Jeg antog, at der er en reel sammenhæng mellem det her udforskede omstridte og uhåndgribelige begreb 'arkitektonisk kulturarv' og holdningsinstrumentet. En antagelse som jeg blandt andet byggede på udsagnet om, at der er en reel sammenhæng mellem de tanker vi tænker, de ord vi siger og de ting vi laver. Dette ledte til spørgsmålet om, hvorvidt holdningen som beslutningsinstrument er tilsvarende omstridt og diffust. Og endvidere til spørgsmålet om, hvorvidt holdningen er tilstrækkelig håndgribelig og teoretisk velfunderet til at det omstridte begreb arkitektonisk kulturarv, trods den direkte sammenhæng, ikke kan udfordre holdningens validitet. Med afsæt heri anlagde jeg således den næste analytiske vinkel på forskningsspørgsmålet.

I DEL III *Holder holdninger?* udfoldede jeg en undersøgelse af, hvordan holdninger kan konceptualiseres og demarkeres. Jeg rejste dette spørgsmål med henblik på at finde ud af, hvordan holdninger er teoretisk forankret, for herigennem at problematisere holdningsinstrumentets aktuelle status som objektivt instrument.

På baggrund af disse undersøgelser kunne jeg konkludere, at holdningsteoriene på den ene side påpeger det væsentlige i at demarkere holdningen, når den anvendes videnskabeligt, men samtidig hverken byder på entydige eller tilstrækkeligt håndgribelige konceptualiseringer af holdningsbegrebet. En fundamental betingelse eller præmis for holdningen som konstituerende instrument i en arkitektfaglig praksis er derfor, at holdningen i udgangspunktet er en teoretisk ubestemt og uhåndgribelig størrelse, hvorfor en tilstrækkelig entydig og endegyldig karakteristik ikke umiddelbart er mulig. Der findes med andre ord ikke endegyldige definitioner, der overskriver normative forståelser af holdningers beskaffenhed.

Når holdningen fungerer som beslutningsinstrument i forbindelse med eksempelvis fredninger, så aktiveres naturligvis spørgsmålet om, hvorvidt holdningerne er så stabile og langvarige, at de faktisk rækker frem i tiden. Og hvis ikke, freder vi så i højere grad for nutiden end for fremtiden? Indføringen i holdningsteoriene gav ikke

entydige svar på, hvorvidt og hvordan holdningen kan konceptualiseres og demar-keres, men effektuerer derimod uendeligt mange kritiske spørgsmål til holdningen som objektivt arkitektfagligt instrument. Kritiske spørgsmål som ikke nødvendigvis kan besvares entydigt, men som alligevel kan integreres i den måde som holdningen bruges i praksis; for derved at gøre holdningen mere holdbar og gennemskuelig som arkitektfagligt instrument. Selvom teoretikerne ikke kan blive enige, så må fagudøverne altså ved at prioritere i teorierne og *blive* enige om, hvad holdningsinstrumentet er for en størrelse.

Sammenfattende kunne jeg konstatere, at holdningsteorierne peger på forskellige opfattelser, definitioner og aspekter, som med rette kan siges at destabilisere den gængse opfattelse af holdninger som et objektivt og videnskabeligt arkitektfagligt instrument. Holdningers validitet destabiliseres blandt andet fordi holdninger kan være mere eller mindre situationsbestemte. Holdninger kan derfor i princippet forandre sig over kort tid og således hverken betragtes som endegyldige eller objektive. Disse to forhold udfordrer holdninger til arkitektoniske kulturarvsobjekter som konstituerende beslutningsgrundlag i den arkitektfaglige praksis. Forholdene peger i retning af, at den aktuelle og 'ukritiske' forståelse og brug af dette holdningsinstrument, blot er forankret i en umiddelbar forståelse. En umiddelbar forståelse der gennem konsekvent sprogliggørelse har opnået videnskabelig evidens.

Jeg ønskede dog at finde yderligere belæg for ovenstående og anlagde derfor endnu en analytisk vinkel på min hypotese. For ligesom begrebet hund ikke kan gøre, så kan holdningsbegrebet ikke tale - men det kan mennesker. En undersøgelse af fagsproget som holdningens medie, blev derfor min tredje vinkel på hypotesen og forskningsspørgsmålet.

I DEL IV *Fagsprogets paradoksale præmisser* rejste jeg spørgsmålet om, hvad der karakteriserer arkitekters fagsprog, og hvordan det fungerer. Jeg rejste dette spørgsmål for at finde ud af, hvorvidt fagsproget som holdningens medie var entydigt og klart. I bekræftende fald, ville holdningen som objektivt beslutningsinstrument - alt andet lige - stå stærkere.

Indledningsvist gjorde jeg gældende, hvor vigtigt det er kontinuerligt at udvikle arkitekters fagsprog og påpegede herunder, at indførelsen af engelsk som fagsprog (ikke mindst på uddannelsesinstitutionerne) ikke er uproblematisk.

Herefter fokuserede jeg på det forhold, at holdningen i den arkitektfaglige praksis kommunikerer og medieres i en konstant vekselvirkning mellem det talte og det skrevne fagsprog. Jeg foretog derfor en undersøgelse af disse to kommunikative kulturer, med det formål at bestemme, hvorvidt der hertil knyttede sig udfordrende aspekter. Udfordringer der kunne anfægte holdningen som objektivt beslutningsinstrument.

På baggrund af denne undersøgelse kunne jeg konkludere, at det talte og det skrevne er to forskellige sproglige kulturer og at en mediering af holdningen i en vekselvirkning mellem de to kulturer, ikke er uproblematisk. Jeg påpegede hermed endnu et af holdningens paradoksale præmisser og dermed også potentielle udfordringer. Udfordringer, der aktualiseres når holdningen som konstituerende arkitektfagligt instrument ureflektet medieres i en vekselvirkning mellem de to kulturer. Med denne viden ind mente, fokuserede jeg på fagsprog generelt. Jeg ønskede at identificere et fagsprogs funktionelle kendetegn og potentialer, som målestok for en undersøgelse af arkitekters fagsprog.

Undersøgelsen viste, at hvad der netop kendetegner et funktionelt fagsprog og herunder fagsprogets termer, er entydighed og præcision, struktur og systematik. Fire klare kriterier som jeg herefter brugte som målestok for en vurdering af, hvorvidt arkitekters fagsprog lever op til disse funktionelle fagsproglige og terminologiske kriterier.

Denne undersøgelse viste, at arkitekters fagsprog samlet betragtet er kendetegnet ved en række paradoksale præmisser. For det første er det en præmis, at fagsproget både anerkendes som en konstituerende del af praksis men samtidig anfægtes som sådan. En anden præmis er, at intentionen om fagsproglig entydighed udfordres af eksempelvis komplekse og komprimerede fagtekster. Endvidere er det en paradoksal præmis, at selvom fagsproget så at sige gennemsyrrer den arkitektfaglige praksis, så tilskrives det ikke reflekterende opmærksomhed. Og netop denne opmærksomhed er en forudsætning for, at fagsproget kan udvikles og fungere optimalt og entydigt. Paradoksale præmisser der selvsagt ikke bliver mindre problematiske, når fagsproget aktuelt skal fungere i tværfaglige sammenhænge, der både overskrider interne og eksterne faglige grænser. Præmisser der kommer til udtryk i fagsproglige diskursive kampe internt mellem forskellige arkitektfaglige specialer.

Herefter undersøgte jeg, hvad der mere specifikt kendetegner de centrale fagudtryk og termer, der anvendes inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv. Ikke overraskende, viste det sig at termene er uklare. Der mangler terminologisk entydighed og præcision, struktur og systematik.

Jeg ønskede imidlertid ikke alene at identificere de fagsproglige problemer, men ønskede også at bidrage til løsningen af dem. Derfor gav jeg med afsæt i en etymologisk analyse et bud på, hvordan tre centrale termer restaurering, instaurering og transformation kan indskrives i en ny systematisk terminologisk struktur. En struktur hvor de tidligere termer restaurering, instaurering og transformation erstattes af *restaurering*, *instaurering* og *transstaurering*, hvormed der blandt andet kan skabes sammenhæng mellem fagområdets termer og dermed beskytte fagsproget mod verbale kæmpere.

Med DEL II *Om at begribe begrebet arkitektoniske kulturarv*, DEL III *Holder holdninger?* og DEL IV *Fagsprogets paradoksale præmisser* opbyggede jeg en filosofisk, teoretisk og praktisk forankret tematisk platform, der kan fungere som et afsæt for tilegnelse af viden og videre udforskning af de rejste temaer. Derudover skulle den også fungere som refleksionsplatform for den sidste og empiriske vinkel på hypotesen og forskningsspørgsmålet.

Jeg ønskede mere konkret at gøre holdningen til genstand for udforskning. Jeg anlagde derfor i DEL VI *Holdninger i teori og praksis* en argumentationsteoretisk vinkel på tre centrale arkitekturteoretikeres holdninger. Jeg betragtede deres argumenter som eksponent for deres holdninger og kunne således gøre holdningen empirisk tilgængelig for udforskning. Denne del af forskningsprojektet skulle så at sige 'gå bag om holdningen' for at vise, hvordan holdningen helt specifikt rummer implicitte og diffuse aspekter, der udfordrer dens arkitektfaglige status som værende objektiv og videnskabelig.

Da jeg igen bevægede mig ind i et tværfagligt felt (her det sprogvidenskabelige), var en indføring og problematisering af argumentationsanalysens teoretiske afsæt nødvendig. For det første for at afgrænse denne analytiske metode, og for det andet for at kunne formidle den i en arkitektfaglig kontekst.

Jeg brugte tre centrale elementer fra argumentationsteorien og sammenstillede disse med centrale aspekter fra holdningsteorien som analysens metodiske ramme: Argumentets grundelementer for holdningens struktur; de syv argumenttyper for holdningens implicitte elementer samt de tre appellformer for holdningens tiltrækningskraft. Inden for denne ramme fik undersøgelsen af, hvordan argumenterne var hjemlet højeste prioritet, fordi netop hjemlen afspejler argumentets implicitte og diffuse komponenter.

I udvælgelsen af argumenter fra teksterne fokuserede jeg på tre centrale temaer, der herefter fungerede som caseanalysens struktur: 1) Holdningen til det arkitektoniske kulturarvsobjekt, 2) holdningen til værdisætning og 3) holdningen til intervention.

Jeg valgte at analysere tre betydningsfulde tekster skrevet af tre fremtrædende arkitekturteoretikere som repræsentanter for tre forskellige skoler – det vil sige tre forskellige holdninger til værdisætning af og arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter: Johannes Exner, Viollet-le-Duc og John Ruskin.

Jeg fokuserede analysen på, hvordan tre teoretikere stadfæster deres argumenter i henholdsvis belæg og hjemmel, og jeg blotlagde holdningens struktur og identificerede det fælles fundament, som arkitekturteoretikeren og fagudøveren deler. Det viste sig, at disse fundamentet ved nærmere teoretisk eftersyn indeholder både subjektive, kategoriske og diffuse elementer, der med rette kan betragtes som

medvirkende årsag til, at holdningen som arkitektfagligt og objektivt beslutningsinstrument netop kan og bør anfægtes.

Argumentationsanalysen viste blandt andet, at Johannes Exner stadfæster sine belæg og hjemler i en metaforisk sammenligning mellem bygninger og mennesker og herunder i dikotomien liv og død. Centralt for Exner er i denne metaforiske sammenligning, hvordan henholdsvis mennesker og bygninger forandrer sig over tid. En proces som Exner betragter som fortløbende. Det er dette syn på forandring, der herefter fungerer som en forståelsesmæssig rammesætning eller forudsætning for Exners holdning til værdisætning af den historiske bygning.

Jeg identificerede kontroversielle elementer i holdningen, og påpegede eksempelvis at forståelsen af fortløbende tid og forandring ikke er entydige størrelser, at de fire nøgler ikke er objektive og at der er diskrepans mellem Exners princip for det reversible indgreb og hans værdigrundlag.

Jeg identificerede også, hvad der kendetegner Exners argumentationsform, idet denne form også indvirker på, hvordan vi forstår og bruger holdningerne. Det viste sig, at Exner bruger sammenligningsargumenter, der i argumentationsteorien kategoriseres som intellektuelle; men at Exner samtidig med brugen af metaforen er med til at gøre holdningen tvetydig og diffus. Dette svækker objektiviteten, samtidig med at Exners brug af den emotionelle appel er med til at subjektivere hans argumentation.

Analysen af Eugène-Emmanuel Viollet-le-Ducs tekst "Restaurering" viste, at han funderer sin forståelsesmæssige rammesætning i en vedholdende stræben efter at videnskabeliggøre og objektivere sin egen restaureringsdefinition og princippet for arkitektonisk intervention. En stræben der nærmest bliver en besættelse og som derfor afspejles i hans valg af belæg og hjemler; men som også ind i mellem bevirker, at argumentationen bliver kategorisk og til tider selvmodsigende og diffus.

Jeg påpegede, at der i Viollet-le-Ducs definition på restaurering er en logisk inkonsekvens; at han stadfæster belægget for restaureringsdefinitionen i et diffust og uvidenskabeligt belæg og at han er selvmodsigende. Hans videnskabelige intention, der bygger på sande absolutter og viden om alt, forekommer uopnåelig og umulig at praktisere; fordi intentionen forudsætter, at arkitektur både i helhed og i detalje kan systematiseres og klassificeres på et objektivt grundlag.

Endelig påviste jeg, at Viollet-le-Duc har en overordnet retorisk intention om at hjemle sin egen definition restaurering videnskabeligt. Han bruger primært sammenligningsargumenter og autoritetsargumenter med henholdsvis intellektuel og emotionel appel. Men der er aspekter i hans argumentation, der ikke er helt entydige, og som derfor også udfordrer hans intention om at fremstille metoderne som videnskabelige.

John Ruskins primære budskab er at arkitekturen er forudsætningen for, at vi kan erindre fortiden. Han tilskriver arkitekturen et erindringspotentiale, fordi arkitekturen ifølge ham så at sige er 'indfældet' i arkitekturens materialer og således knytter sig både til tidspunktet, hvor arkitekturen bliver opført, men også til den tid der herefter forløber. De autentiske materialer rummer altså den sande historie. Historien om fortiden er aflæselig i form af arkitekturens aldring, slid og forfald, der ifølge Ruskin blot forstærker erindringen om fortiden. Hans indgroede forkærlighed til fortiden motiverer en holdning, hvor arkitektonisk intervention ikke accepteres.

Jeg viste i analysen, hvordan nøgleordet til læsningen af Ruskins tekst, *sammenhænge*, blev brugt i hans holdning og argumentation. Jeg fokuserede særligt på analyser af sammenhænge mellem erindring og arkitektur, mellem arkitektur og autenticitet, mellem autenticitet og erindring og mellem den sande kilde til erindringen om historien og princippet for intervention som nogle af de mest centrale.

Jeg påviste, at John Ruskins tekst ikke bygger på faktisk viden, men derimod på subjektive forståelser, oplevelser og indtryk, og at der også i Ruskins tekst er tvetydige og selvmodsigende forhold, som gør holdningen diffus og dermed vanskelig at anerkende som et objektivt beslutningsgrundlag.

Jeg påpegede det problematiske i, at Ruskin forudsætter, at mediering af fortidens arkitekturhistorier er fri for fortolkning som forudsætning for forståelse og erkendelse af den sande historie. Jeg påpegede, også at brugen af den objektive kollektive erindring ikke er uproblematisk, ligesom jeg anførte, at Ruskins holdning er paradoksal.

Samlet betragtet viste tekstanalyserne af Johannes Exner, Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc og John Ruskin meget præcist de arkitektfaglige udfordringer, som jeg indledningsvist i ph.d.-afhandlingen antog knytter sig til brugen af holdningen som et objektivt beslutningsinstrument. En antagelse som var grundlaget for at undersøge holdningsinstrumentet videnskabeligt.

På baggrund af analyserne kunne jeg således konkludere, at der er tale om subjektive holdninger og ikke objektive parametre for forståelsen af det arkitektoniske kulturarvsobjekt, for værdisætning og for intervention.

Jeg gik herefter bag om arkitekturteoretikernes argumenter og påstande og kiggede nærmere på, hvordan de hjemlede deres postulater, hvorefter jeg kunne påvise, at holdningen ikke er forankret i objektive og videnskabelige forhold, men derimod i eksempelvis metaforer og affektioner. Elementer der må karakteriseres som både uvidenskabelige, diffuse og subjektive. Derfor kan vi ikke sådan uden videre referere til dem som belæg for at objektivere beslutningsgrundlag og beslutningsprocesser.

1.1 Tilbage til hypotesen og forskningsspørgsmålet

Aktuelt er holdningen som konstituerende arkitektfagligt beslutningsinstrument hverken demarkeret eller teoretisk forankret.

Jeg har gennem min udforskning af holdningen som instrument i en arkitektfaglig sammenhæng identificeret begrebslige, fagsproglige, holdningsteoretiske og ikke mindst argumentatoriske kendetegn, som tegner et billede af holdningen som en helt igennem uklar størrelse, der samtidig er betinget af en lang række af paradoksale forhold.

Med afsæt i ovenstående hovedkonklusion kan jeg derfor med overvejende sandsynlighed bekræfte min hypotese: At holdningen er blevet ontologisk dumpet, og herefter slutte at vi aktuelt bygger vores praksis på et ganske ukonkret og ustabil fundament.

Derfor er der al mulig grund til at fortsætte udforskningen og afklaringen af holdningsinstrumentet, og jeg vil nedenfor give nogle anvisninger på, hvor og hvordan forskningsprojektets resultat kan bruges fremadrettet.

2 Perspektivering

I introduktionen til denne ph.d.-afhandling formulerede jeg to primære formål med forskningsprojektet. Det ene formål var at bidrage til en optimering af den tværfaglige praksis gennem et forsøg på en håndgribeliggørelse af et af de helt centrale instrumenter inden for fagområdet arkitektonisk kulturarv, nemlig holdningen. Det andet formål var at bidrage til videreudvikling af fagområdet arkitektonisk kulturarv gennem kritiske analyser og problematiseringer. Forskningsprojektets resultater, sammenholdt med begge formål, peger med al tydelighed på det vigtige i, at arkitektfaget fremadrettet er meget bevidst om at synliggøre og formidle de ind- og underforståede metoder, som måtte være konstituerende indenfor forskellige arkitektfaglige specialer. Arkitekter med forskellige faglige specialer arbejder ikke med de samme metoder og instrumenter, og vores metoder lader sig ikke sådan uden videre dele med andre. Denne formidling skal der arbejdes bevidst og målrettet med. Kun således kan et tværfagligt samarbejde optimeres, og kun således kan de tværfaglige metoder og instrumenter implementeres med et optimalt og innovativt fagligt udbytte til følge.

2.1 Perspektiver på formålene

En forudsætning for ovenstående forslag er naturligvis, at forskellige fagområder erkender, at der faktisk er centrale arkitektfaglige metoder, som er 'ind- og underforståede'. Uden denne erkendelse kan der jo ikke etableres et nødvendigt fokus på dem. Fokuseringen kunne eksempelvis etableres gennem *bevidst prioritering af forskningsprojekter, der søger at udforske de arkitektfaglige metoder og instrumenter*, med det formål at håndgribeliggøre dem og gøre dem implementeringsdygtige i tværfaglige sammenhænge.

Men også arkitektuddannelserne kan bidrage ved eksempelvis at integrere temaer om *'udveksling og implementering af andres instrumenter og metoder'* i undervisningen. Det er ikke det tværfaglige resultat, der er vigtigt, men derimod de tværfaglige processer, der er vigtige at fokusere på. I en tid hvor både faglige og kulturelle grænser overskrides med en tværfaglig arkitektbranche til følge, er det ikke uvæsentligt, at den arkitektstuderende lærer at formidle egne instrumenter og metoder. Vi har som arkitekter et ansvar for, at andre fagudøvere forstår, hvad vi gør, hvorfor vi gør det og hvordan vi gør det. En forståelse som også skal videreføres i erhvervsmæssige sammenhænge.

Dette forskningsprojekt er et bidrag til denne vidensdeling.

2.2 Perspektiver på begrebet arkitektonisk kulturarv

Begrebet arkitektonisk kulturarv er ikke 'bare' *et væsentligt omstridt begreb*, men også *et væsentligt begreb*. Forskningsprojektet har påvist, hvordan begrebet er væsentligt omstridt, og at det derfor ikke lader sig definere endegyldigt og én gang for alle. Vi forstår sagt med andre ord ikke nødvendigvis det samme, når vi refererer til begrebet arkitektonisk kulturarv. Samtidig er arkitektonisk kulturarv et væsentligt begreb, fordi det er en samlet betegnelse for de holdningsobjekter, som danner grundlag for, hvad der i den samlede bygningsmasse prioriteres som værdifuldt samt hvorfor og hvordan der herefter intervenseres for at sikre 'det værdifulde' fremover. Når det ikke lader sig gøre at definere begrebet entydigt, så er det selvsagt vigtigt, at fagudøverne eksplicit redegør for netop den betydning, som de så at sige læser ind i de forskellige beslutningsprocesser. Dette indebærer eksempelvis indsigt i, hvilke forforståelser der trækkes på. Er udgangspunktet for referencen til begrebet eksempelvis, at arkitektonisk kulturarv er en konstruktion af tillagte værdier, eller er forudsætningen, at arkitektonisk kulturarv er noget naturligt med iboende værdier?

I den gængse forståelse af 'en restaureringsholdning' fokuseres primært på to forhold. Det ene forhold handler om, hvad der værdisættes (med henblik på bevaring og overlevering), hvorfor og hvordan. Det andet forhold handler om, hvordan der intervereres, hvorfor og hvordan. Men ikke alene metoderne der lægges til grund for besvarelsen af disse spørgsmål er væsentlige. Det er også den forforståelse af begrebet arkitektonisk kulturarv, som fagudøveren lægger til grund for valget af metoder, for valget af værdigrundlag og for valget af interventionen. Derfor bør fagudøverne i langt højere grad eksplicit tilkendegive hvilke forforståelser, holdningerne bygger på. Jeg foreslår derfor sagt med andre ord, at *'en restaureringsholdning' fremadrettet også bør indeholde en redegørelse for, hvilke forforståelser fagudøverne 'læser' ind i begrebet arkitektonisk kulturarv.* En sådan indsigt vil ikke alene udfolde det grundlag, som beslutningerne træffes på. Det vil også gøre dem mere eksplicite.

2.3 Perspektiver på holdningen

Jeg har i forskningsprojektet påvist, hvordan holdningen er en teoretisk ubestemt størrelse. Men netop fordi den bruges videnskabeligt, som et konstituerende arkitektfagligt og objektivt beslutningsinstrument, så er det nødvendigt at demarkere den. Holdningsteoriene giver ikke entydige svar på, hvordan holdningen kan demarkeres og håndteres på en måde, der overskrider normative forståelser. Derfor må man indenfor fagområdet arkitektonisk kulturarv *blive enige om nogle kriterier eller rammer for holdningsinstrumentet.* Holdningsteoriene peger på forskellige aspekter, der med fordel kunne fungere som afsæt for en videreudvikling af disse rammer. Igen et tema der kunne forskes mere i. Eksempelvis kunne man starte med at adskille to væsentlige aspekter af holdningen, nemlig den emotionelle holdning fra den intellektuelle holdning. Hvornår er en holdning følelsesmæssigt forankret, og hvornår er den intellektuelt forankret? Måske kunne man forestille sig, at fagudøverne i langt højere grad erkender disse to holdningsgrundlag, i stedet for at pakke dem sprogligt ind i en videnskabelig evidens. Fagudøverne skal så at sige bekende emotionel og intellektuel kulør. Det skal være entydigt, hvorvidt en holdning i overvejende grad bygger på fagudøvers personlige følelser, eller hvorvidt en holdning bygger på fagudøvers saglighed.

Når Det Særlige Bygningssyn eksempelvis behandler fredningssager eller sager, hvor en arkitekt ansøger om at interverere i en fredet bygning, så bør det være entydigt, hvordan det enkelte medlem forankrer sine holdninger, netop fordi en

emotionelt forankret holdning meget let kan få intellektuel appel i et retorisk veltilrettelagt argument.

Beslutningsprocesserne må ikke blive et spørgsmål om, hvem der er 'den bedste' retorikker. Beslutningsprocesserne skal bygge på eksplicitte og entydige holdninger og argumenter. *Jeg foreslår derfor, at holdningsinstrumentet demarkeres i en form, hvor man så at sige adskiller eller kategoriserer holdningerne. En form hvor det bliver tydeligt, hvornår en fagudøver forankrer sin holdning emotionelt og subjektivt, og hvornår han forankrer sin holdning intellektuelt og sagligt.*

2.4 Perspektiver på fagsproget

Jeg har i forskningsprojektet anført, at arkitekters fagsprog er en konstituerende del af den arkitektfaglige praksis. Uden fagsproget ingen praksis. Arkitekters fagsprog er en væsentlig og uadskillelig del af arkitektens samlede kompetencer og er i den forstand et instrument på lige fod med arkitektens øvrige teoretiske og analytiske metoder. Mit forskningsprojekt peger på, at et optimalt og velfungerende fagsprog skal holdes ajour og plejes. Men forskningsprojektet indikerer også, at fagsproget er forsømt.

Min udforskning af fagsproget som holdningens medie peger derfor på det vigtige i at fastholde og videreudvikle det arkitektfaglige sprog. Hvis ikke fagsproget fungerer, så kan arkitekten ikke formidle sine holdninger og intentioner entydigt. Vigtige informationer risikerer at gå tabt i processerne. Der opstår misforståelser, og man kan i værste fald forestille sig, at fagudøver ganske enkelt ikke er i stand til udtrykke sig tilstrækkeligt entydigt, og derfor af fagsproglige årsager må forenkle eller gentænke sin holdning og projektrelaterede intention.

Derfor bør der fremadrettet investeres i fastholdelse, udforskning og videreudvikling af et entydigt arkitektfagsprog med tilhørende entydige og præcise termer, der kan indskrives i en systematisk struktur.

Jeg har med termerne restaurering, instaurering og transstaurering anvist, hvordan en sådan terminologisk struktur kan forankres og opbygges. Fremadrettet kan denne anvisning med fordel videreudbygges med flere termer og med mere udfoldede indholdsmæssige rammer.

Vi skal fastholde en terminologisk struktur – vi skal sikre vores sprog mod verbale kæmpere, der forsøger at gøre termerne til deres egne. Det skal vi gøre, fordi disse diskursive kampe ganske enkelt forplumrer fagsproget.

Fagsproget bør integreres i undervisningen på arkitektuddannelserne. Det skal dyrkes og læres på lige fod med andre arkitektfaglige metoder, for ellers udvander vi

vores egen faglighed og vores egne kompetencer. Men indlæring af et fagsprog forudsætter tid og specifikke fagkundskaber. Fagsproget hænger uløseligt sammen med fagspecifikke metoder og teorier og ikke mindst med arkitekturen som den klassificeres i forskellige og særlige fagområder. Derfor skal vi også fastholde en differentiering af disse fagområder, ligesom vi skal fastholde disse fagområders faglige bredde og dybde.

2.5 Perspektiver på caseanalyserne

Argumentationsanalysen viser, at det er muligt at gøre holdningen til genstand for udforskning og derfor også muligt at gøre holdningen tilgængelig for analyse og problematisering i praksis.

Med argumentationsanalysen er det muligt at udrede holdningens anatomi. Det er altså muligt at analysere holdningen, som den kommer fagsprogligt til udtryk gennem argumentation. Det er muligt at adskille påstand fra belæg og bestemme, hvor argumentet henter sin hjemmel og dermed afdække holdningens implicite aspekter. Når hjemlen er identificeret, så synliggøres jo det fundament, som eksempelvis arkitekten og kulturarvsforvalteren ved Kulturstyrelsen eller Det Særlige Bygnings-syn deler og bygger deres beslutninger på. Argumentationsanalysen kan således også bruges til at udfolde de sammenhænge, hvor der opstår uenighed, og ikke mindst kan argumentationsanalysen afdække, hvorvidt en holdning er overvejende emotionelt eller intellektuelt forankret.

Med denne indsigt bliver det muligt at problematisere den konsensus, som fagudøverne deler eller netop ikke deler. Denne indsigt kan bruges til at kvalificere og ikke mindst gøre det eksplicit for andre, på hvilket grundlag vi træffer vores beslutninger. Fremadrettet kan argumentationsanalysen bruges i forbindelse med arkitektuddannelsen og således i endnu højere grad bidrage til at kvalificere arkitektens mediering af holdningen ved at skabe en bevidsthed om de komponenter, som argumentet som holdningens spejlbillede består af.

Jeg har af hensyn til forskningsresultatet, af formidlingsmæssige årsager og for at afgrænse mit projekt, brugt en relativ begrænset del af argumentationsteorien. Der findes også andre elementer i denne teori, som med fordel kunne implementeres i arkitektfaget. Det være sig eksempelvis retorikkens traditionelle argumentationssystem, der blandt andet handler om, hvordan man stiller de mest relevante spørgsmål i en sag eller til en given påstand for herigennem at fremme en sags mest betydningsfulde synspunkter. Disse redskaber kunne være nyttige både indenfor arkitektuddannelsen, men også i situationer hvor en gruppe skal tage stilling til en gi-

ven sag i fællesskab – på et entydigt grundlag – eksempelvis Det Særlige Bygningssyn.

Argumentationsteorien har altså et potentiale, som vi med fordel kan drage nytte af, når vi søger mod at objektivere holdningen som arkitektfagligt beslutningsinstrument; eksempelvis i fredningssager eller i sager om intervention i fredede og bevaringsværdige bygninger.

Et potentiale som jeg her har påpeget, men som med fordel kan videreudvikles med henblik på implementering i såvel arkitektuddannelsen som i praksis, hvad enten der er tale om beslutningsprocesser på tegnestuerne eller i forvaltningsregi.

Tekstanalyser rummer andre potentialer end den argumentatoriske vinkel, som jeg har anvendt her. Tekstanalyserne åbner også op for specifikke undersøgelser af arkitekters fagsprog og sprogbrugen heraf. Tekster skrevet af arkitekter kan således bruges som grundlag for en undersøgelse af, hvad der helt specifikt kendetegner det arkitektfaglige sprog. Her tænker jeg på sproganalyser, der kan afdække ord og sætningsstrukturer. En viden der fremadrettet kan danne afsæt for eksempelvis en systematisering og strukturering af terminologier.

Om ikke andet så er det mit håb, at forskningsprojektet fremadrettet kan bidrage til et fornyet kritisk og konstruktivt blik på fagområdet arkitektonisk kulturarv. Et blik der kan afføde nye diskussioner, der netop er så vigtige for at fastholde og videreudvikle arkitektfaget både som individuelle fagområder og i en tværfaglig og samlet praksis.

3 Resumé

Ph.d. afhandlingen handler om holdningen som et konstituerende, arkitektfagligt beslutningsinstrument.

Fagudøverens holdning til værdisætning af og til arkitektonisk intervention i arkitektoniske kulturarvsobjekter fungerer aktuelt som et konstituerende og objektivt beslutningsinstrument. I disse beslutningsprocesser forudsættes, at holdningen har objektiv gyldighed.

Det er forskningsprojektets hypotese, at holdningen, som arkitektfagligt instrument, er blevet ontologisk dumpet. Jeg forudsætter dermed, at holdningens objektive gyldighed er en status, som instrumentet har opnået gennem konsekvent sprogliggørelse og brug og ikke fordi instrumentet faktisk er videnskabeligt forankret. Mit udgangspunkt for undersøgelsen er, at det er vores midlertidige måde at forstå og bruge holdningsinstrumentet på, der har opnået objektiv gyldighed, og ikke instrumentet i sig selv. Der er således tale om, at et epistemologisk forhold er blevet til en ontologisk påstand.

Med denne hypotese anfægter jeg den gængse opfattelse af holdningsinstrumentet som værende objektivt gyldigt. Jeg ønsker at afdække 'det slør af videnskabelig konsensus', der antages at knytte sig til instrumentets aktuelle status og brug. Det gør jeg ved at rejse forskningsspørgsmålet: Hvad kendetegner holdningen som arkitektfagligt beslutningsinstrument?

Jeg anlægger tre forskellige teoretiske vinkler på hypotesen og forskningsspørgsmålet. Indledningsvist undersøger jeg hvad der kendetegner et centralt holdningsobjekt - begrebet arkitektonisk kulturarv. Herefter kigger jeg nærmere på, hvordan selve holdningen er teoretisk forankret og endelig undersøger jeg arkitekters fagsprog, der fungerer som holdningens medie. Med denne teoretiske forståelsesramme som refleksionsplatform, undersøger jeg hvordan tre centrale arkitekturteoretikere argumenterer for deres holdninger til det arkitektoniske kulturarvsobjekt, til værdisætningen heraf og til interventionen heri. Jeg fokuserer primært på Johannes Exners holdning og sekundært på Viollet-le-Duc og John Ruskin. Arkitekturteoretikernes argumenter er holdningens spejlbillede og argumentationsanalysen afdækker holdningens anatomi – det vil sige holdningens struktur og implicite elementer.

Dette empiriske grundlag giver - sammen med den teoretiske forståelsesramme - et kvalificeret grundlag for at udfolde og besvare forskningsprojektets primære forskningsspørgsmål og hypotese.

Det ene formål med forskningsprojektet er, at bidrage til en håndgribeliggørelse af dette centrale, men ind- og underforståede arkitektfaglige instrument, for derved at

imødekomme en stadig mere tværfaglig arkitektfaglig praksis. Gennem udforskning og håndgribeliggørelse af ind- og underforståede instrumenter og metoder vil fagområdet arkitektonisk kulturarv, i tværfaglige sammenhænge, i højere grad kunne virke inkluderende frem for ekskluderende.

Det andet formål med forskningsprojektet er, at udforske dette centrale arkitektfaglige instrument for at skabe indsigt i, hvad det egentlig er for 'en størrelse', vi bygger vores praksis på. Igennem denne udforskning ønsker jeg at bidrage til etablering af et grundlag for gentænkning og videreudvikling af fagområdets centrale teoretiske og metodiske rammer.

Samlet betragtet er forskningsprojektet et forsøg på at give holdningen, som arkitektfagligt beslutningsinstrument, teoretisk krop, funktionel struktur og sprogligt udtryk. – Et bidrag til at holdningsinstrumentet kan forstås, håndteres og kommunikeres mere entydigt - både fagligt og tværfagligt.

4 Abstract

This Ph.D. thesis is about 'attitudes' and their role as defining and instrumental tools in the architectural field.

The hypothesis of the thesis is that architects and other building professionals today use 'attitudes' as the foundation of their valuation of architectural heritage and thus as the basis of their decision to either intervene or not intervene in objects of architectural heritage. 'Attitudes' are viewed as objectively valid *instruments* used to decide what to value and how to intervene.

My hypothesis further states that the attitude as architectural instrument has been ontologically dumped. The objective validity given to this instrument is achieved through consistent and distinct verbalisation, and not through an embedding in real scientific work. Therefore my starting point for the study is the following: There is a randomness in the way certain attitudes are given objective status in our field, and we have yet to apply scientific parameters to the discussion and definition of the attitude as a defining element in our professional work. An epistemological relationship has become an ontological claim.

This hypothesis challenges a common understanding of the attitude-instrument as being objectively valid. I want to uncover 'the veil of scientific consensus' which seems to be attached to the current status and use of the instrument. I do this by raising the research question: What characterizes attitudes as a professional decision-making instrument?

I study my hypothesis and research question from three different theoretical perspectives. Initially, I examine what characterizes the concept of architectural heritage. Then I look closely into attitudes and their theoretical anchor. Finally, I investigate the architectural language that serves as the attitude's media. In this theoretical framework, I examine how three important architectural theorists present their positions on architectural heritage, on its valuation and on the possibility of intervention. My primary focus is on Johannes Exner; secondarily on Viollet-le-Duc and John Ruskin. The analyses uncover themes applying to the anatomy of the attitudes – more specifically the structure and implicit elements of the attitude.

This empirical ground provides - together with the theoretical framework of understanding - an informed basis for developing and answering the primary research question and hypothesis of the research project.

The first purpose of the research project is to accommodate an increasingly multi-disciplinary architectural professional practice by making a contribution to the understanding of a core concept – the attitude as architectural instrument – that is both central to our profession and at the same time very implicit. Through explora-

tion and tangible fixation of the implicit instrument and the methods of the architectural discipline of architectural heritage, I hope it will become more inclusive rather than exclusive in an interdisciplinary context.

The second purpose of the research project is to explore this important architectural tool to provide insight into what it really is we build our practice upon. Through this exploration, I want to contribute to the establishment of a basis for rethinking and further developing the discipline's central theoretical and methodological framework.

Altogether, the research project is an attempt to provide the concept of 'attitude' as an architectural instrument, a theoretical body, functional structure, and a language. The project is a contribution to how the instrument of attitudes can be understood, managed and communicated more clearly - both professionally and interdisciplinary.

5 Appendiks – Tre biografiske rids

5.1 Johannes Exner

Johannes Exner (f. 1926) er uddannet på Kunstakademiets Arkitektskole i København i 1954. Efter sin afgangseksamen bliver Johannes Exner ansat hos arkitekt Vilhelm Lauritzen, hvor han arbejder frem til 1956. Fra 1957-1965 fungerer han som underviser på Kunstakademiets Arkitektskole, samtidig med at han fra 1958 starter selvstændig arkitektpraksis sammen med sin hustru, arkitekt Inger Exner (gift 1952). Johannes Exner fortsætter som lektor på Arkitektskolen Aarhus fra 1965, hvor han også fungerer som professor i perioden fra 1984-1992. Studier og rejser med historiske, arkitektoniske og konfessionelle temaer, tillige med studier relateret til mødet mellem ny og eksisterende arkitektur indgår i den arkitektur og kulturforståelse, der ligger til grund for Exners realiserede projekter. Projekter der både omhandler nybyggeri og arkitektonisk intervention i eksisterende byggeri og som både er udført i ind- og udland. Inger og Johannes Exners arkitektoniske bearbejdning af slotsruinen Koldinghus (1972-92) fremstår som et bemærkelsesværdigt projekt, der er præmieret med Europa Nostra Prisen i 1994. Jeg nævner netop dette projekt, fordi det også fremstår som et eklatant eksempel på Exners holdning til det arkitektoniske kulturarvsobjekt, til værdisætningen heraf og interventionen heri.

Johannes Exner har løbende gennem sit virke skrevet antologier og afhandlinger, forelæst og rådgivet i Europa og USA og er én af de få danske arkitekter i nyere tid, der skriftligt har formuleret sine holdninger til værdisætning og arkitektonisk intervention i det, han betegner 'historiske bygninger'. Enkelte aspekter af Johannes Exners bevaringsideologi kan genkendes hos blandt andre John Ruskin, Alois Riegl og den samtidige svenske arkitekt og professor emeritus ved Kunsthögskolan i Stockholm, Ove Hidemark.

5.2 Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc

Viollet-le-Duc (1814-1879) er fransk autodidakt arkitekt og arkitekturteoretiker. Viollet-le-Duc vokser op i den franske middelklasse under stærk påvirkning af det kreative og kunstneriske miljø. Forfatteren Prosper Mérimée (1830-1870) bliver en nær ven, som støtter Viollet-le-Duc gennem hans karriere. Han fravælger at studere på École des Beaux-Arts til fordel for ansættelse og praktisk erfaring hos blandt andre Jean-Jacques-Marie Huvé (1783-1852) og Achille-François-René Leclère (1785-1853). I perioden fra 1831-1837 rejser han rundt i Frankrig og det øvrige Europa. Han gifter sig i 1834 og bliver samme år tilbudt at undervise på École de Dessin.

Hans primære arkitektfaglige mission var at bringe det 19. århundredes Frankrig til besindelse ved at pege på middelalderen som social, moralsk og kunstnerisk formation⁴⁰⁷.

Han begynder i 1840 en lang række restaureringer af bygningsværker fra middelalderen, og hans principper og metoder kommer til at danne skole for både samtiden og fremtiden. Hans anerkendelse hjælpes godt på vej da Mérimée, der er 'Inspecteur Général des Monuments Historiques', i 1840 nominerer Viollet-le-Duc for restaureringen af Madeleine kirken i Vézelay. I dette projekt reetablerer han kirkens 1200-tals idealer på bekostning af den senere 1300-tals udgave.

Fundamentet i hans arbejder er hans metodiske grundlag, der alle bygger på omhyggelige bygningsanalyser med henblik på at kortlægge bygningsværkets oprindelige arkitektur. På det grundlag finder han belæg for at fjerne senere stilarter og foretage tilføjelser i den oprindelige stil, som det eksempelvis også ses i hans projekt Notre-Dame i Paris (1845-64).

I perioden fra 1854-68 udfærdiger han det nok mest kendte litterære arbejde: Dictionnaire raisonné de l'architecture française du XIe au XVIe siècle – et leksikon i 10 bind. 4.735 sider med hundredevis af instruktive tegninger, registreringer og dokumentationer, hvorom Erik Nygaard anfører: "Viollet-Le-Ducs enorme teoretiske værk indeholder nok mange interessante, enkeltstående betragtninger, men er som samlet teori betragtet helt uoverskuelig"⁴⁰⁸.

Hans teoretiske arbejder om de gotiske kirkers rationelle bygningsmetoder danner i slutningen af 1800-tallet grundlaget for udviklingen af moderne skeletkonstruktioner. Hans fordring til arkitekturen som en enhed af lokale materialer, aktuel teknologi og funktionelle krav blev afsæt for formuleringen af 1900-tallets modernisme (1854-68).

⁴⁰⁷ Nielsen og Vagn Lyhne (2000:7)

⁴⁰⁸ Nygaard (2004:41)

5.3 John Ruskin

John Ruskin (1819-1900) er blandt de mest indflydelsesrige britiske kunstsribenter og samfundskritikere i det 19. århundrede. Han vokser op som enebarn med en overbeskyttende mor og en far, der styrer hans skolegang og samtidig nærer hans sans for kunst gennem blandt andet rejser til udlandet. I selvbiografien *Praeterita* (1885-89), på dansk med titlen *Livsskildringer i Engelsk Litteratur* (1928), kan man læse om hans specielle barndom og om hans næsten pinagtige følsomhed.

John Ruskin er kunstner og dyrker blandt andet tegning, maleri og digtning. Han får sit kunstneriske gennembrud med *Modern Painters* (1843-60). Sammen med *The Seven Lamps of Architecture* (1849) og *The Stones of Venice* (1851-53) sikrer han sin position som førende autoritet inden for arkitektur og billedkunst. Han fremhæver særligt middelalderens gotik og formulerer blandt andet en tese, hvor han antager, at god kunst skabes af et sundt samfund, hvorfor han også er fortalende for det gode håndværk versus kapitalismens masseproduktion.

I 1870 udnævnes han til professor i kunsthistorie ved Oxford University.

Ruskins metode og stil forbinder det analytiske med det profetiske, og hans betydning rækker ud over hans århundrede.

DEL VII

BILAG

[Forefindes i selvstændig bilagsmappe]

Bilag I	Den historiske bygnings væren på liv og død
Bilag II	Restaurering
Bilag III	Erindringens Lampe

ÅRHUS, FEBRUAR 2012

© 2012 Grith Bech-Nielsen, arkitekt MAA